

T.C.
YOZGAT BOZOK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Azmi KILIÇ

BÂKÎ DÎVÂNI'NDAN ELİF İLE BİTEN GAZELLERİN
DÜŞÜNCE ALANI MERKEZLİ (DAM) METİN
ÇÖZÜMLEME YÖNTEMİ'NE GÖRE ŞERHİ

Yüksek Lisans Tezi

Danışman:
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa FİDAN

Yozgat 2018

**T.C.
YOZGAT BOZOK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı**

Azmi KILIÇ

**BÂKÎ DÎVÂNI'NDAN ELİF İLE BİTEN GAZELLERİN
DÜŞÜNCE ALANI MERKEZLİ (DAM) METİN
ÇÖZÜMLEME YÖNTEMİ'NE GÖRE ŞERHİ**

Yüksek Lisans Tezi

**Danışman:
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa FİDAN**

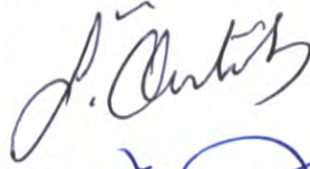
Yozgat 2018

T.C.
BOZOK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüzün Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı 80110515009 numaralı öğrencisi Azmi KILIÇ 'ın hazırladığı "Bâkî Dîvânı'ndan Elif İle Biten Gazellerin Düşünce Alanı Merkezli (Dam) Metin Çözümleme Yöntemi'ne Göre Şerhi" başlıklı Yüksek Lisans tezi ile ilgili Tez Savunma Sınavı, Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 02/07/2018 Pazartesi günü saat 13:00'da yapılmış, tezin onayına ~~OY ÇOKLUĞU~~ / OY BİRLİĞİYLE karar verilmiştir.

Başkan : Dr.Öğr.Üyesi Işlay Pınar ÖZLÜK

Üye : Dr. Öğ. Üyesi Mustafa FİDAN

Üye : Dr.Öğr.Üyesi Erdem SARIKAYA

ONAY:

Bu tezin kabulü, Enstitü Yönetim Kurulu'nun ...03../07../2018. tarih ve 04 sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Yemin Metni

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “**Bâkî Dîvânı’ndan Elif İle Biten Gazellerin Düşünce Alanı Merkezli (DAM) Metin Çözümleme Yöntemi’ne Göre Şerhi**” adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

02 /07/ 2018

Azmi KILIÇ

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖZET.....	vi
ABSTRACT.....	vii
KISALTMALAR.....	viii
ÖNSÖZ.....	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

BÂKÎ'NİN HAYATI, EDEBÎ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ

1.1. BÂKÎ.....	3
1.1.1. Hayatı	3
1.1.2. Edebî Kişiliği	3
1.1.3. Eserleri	4

İKİNCİ BÖLÜM

BÂKÎ'NİN GAZELLERİ

GAZELLER	6
⇒ Gazel 1	6
⇒ Gazel 2	19
⇒ Gazel 3	35
⇒ Gazel 4	44
⇒ Gazel 5	54
⇒ Gazel 6	64
⇒ Gazel 7	73
⇒ Gazel 8	82
⇒ Gazel 9	97
⇒ Gazel10	109
⇒ Gazel 11	118
⇒ Gazel 12	127
⇒ Gazel 13	137

⇒ Gazel 14	147
⇒ Gazel 15	158
SONUÇ	171
KAYNAKÇA	173
DİZİN	179
ÖZGEÇMİŞ	185

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Bâkî Dîvânı'ndan Elif İle Biten Gazellerin Düşünce Alanı Merkezli (DAM)
Metin Çözümleme Yöntemi'ne Göre Şerhi**

Azmi KILIÇ

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Mustafa FİDAN

2018-Sayfa: 185+X

**Jüri: Dr. Öğr. Üyesi Işıl Pınar ÖZLÜK
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa FİDAN
Dr. Öğr. Üyesi Erdem SARIKAYA**

XVI. yy ilim, sanat ve şiir bakımından oldukça ehemmiyetli bir dönemdir. Bu dönemde devletin gelişmesi ve güçlenmesiyle birlikte şiirdeki gelişmeler de hızlanmış hatta zirvelere ulaşmıştır. Bu yy' da yetişip Dîvân edebiyatında gazelleriyle ün salmış birçok şâir bulunmaktadır. Bu şâirlerin başında Bâkî gelir. Türkiye'de yapılan çalışmalara bakıldığında bu şâirin gazelleri çerçevesinde kapsamlı bir şerh çalışması yapılmamıştır. Dîvân edebiyatında adından sıkça bahsettiren bu şâirin gazellerinin üzerinde kapsamlı bir şerh çalışmasının olmaması, beni bu çalışmaya iten sebeplerin başında gelmektedir. Bu çalışma doğrultusunda okuyucuyu bilgilendirip metni tanıtmak ve şâirin sanat anlayışını tespit etmek bilim dünyasına katkı sağlayacaktır. Ayrıca bu çalışma, geçmişin mukaddes mirâsını açığa çıkartıp günümüzle harmanlanarak sunulduğu için geleceğe ışık tutması bakımından önem arz etmektedir.

Bu çalışmada XVI. yüzyıl şâiri olan Bâkî'nin özyaşam öyküsü, edebî kişiliği ve eserleri ile ilgili bilgiler genel hatlarıyla verilmeye çalışılmış, müteakiben "Bâkî Dîvânı'ndan Elif İle Biten Gazellerin Düşünce Alanı Merkezli (DAM) Metin Çözümleme Yöntemi'ne Göre Şerhi" yapılmıştır. Gazellerin vezinleri bulunmuş, vezinlerin her beyitte teker teker kontrolü yapılmıştır. Beyitlerde geçen kelimelerin bütün anlamları hakkında detaylı bilgiler verilmiş olup beyitlerin nesre çeviri kısmıyla birlikte beyitler günümüz Türkçesi'ne çevrilerek şerh çalışması yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bâkî, gazel, şerh yöntemi (DAM), şerh

ABSTRACT

Master Thesis

Bâki And A Commentary Study Done On The Ghazels Of Him Ending With Elif According Based On The Method Of Thought Field Centered Text Analysis Method.

By

Azmi KILIÇ

**Supervisor: Dr. Instructor Mustafa FİDAN
2018-Page: 185+X**

**Jury: Dr. Instructor Işıl Pınar ÖZLÜK
Dr. Instructor Mustafa FİDAN
Dr. Instructor Erdem SARIKAYA**

XVI. century is a very important period in terms of history, art and poetry. Along with the development and empowerment of the state in this period, the developments in the poetry have accelerated and even reached the summit. Many poets grew up in this century and became famous with their ghazels in Dîvân literature. Bâkî comes at the head of these poets. Referring to studies done in Turkey, there is no comprehensive commentary study done on the poet's ghazels. The fact that there is no comprehensive commentary study on his ghazels which are frequently mentioned in the name of Dîvân literature is one of the reasons leading me to this study. In the direction of this study, to inform the reader and to introduce the text and to determine the understanding of his poetry art will contribute to the world of science. This study is also important in lightening the future as it presents the legacy of the past by blending it with the present.

In this study, it was attempted to give general information about the autobiography, literary personality and works of the XVI century poet, Bâki and a commentary study done on the ghazels of him ending with Elif according based on the method of Thought Field Centered Text Analysis Method. Rythm of the ghazels were found and controlled one by one on every couplet. Detailed information about all the meanings of the words mentioned in every couplets was given and commentary study done by transferring the couplets to the contemporary Turkish after forming them in prose style.

Keywords: Bâkî, ghazal, method of comment(DAM), commentar

KISALTMALAR LİSTESİ

b.	:	Beyit
BDA	:	Bileşik Düşünce Alanları
bkz.	:	Bakınız
c.	:	Cilt
çev.	:	Çeviren / Tercüme Eden
DAM	:	Düşünce Alanı Merkezli
Doç.	:	Doçent
Dr.	:	Doktor
g.	:	Gazel
Haz.	:	Hazırlayan
Öğr.	:	Öğretim
Prof.	:	Profesör
s.	:	Sayfa
TDA	:	Temel Düşünce Alanı
TDK	:	Türk Dil Kurumu
vb.	:	Ve benzeri
vs.	:	Ve saire
Yay.	:	Yayınevi / Yayınları
YDA	:	Yardımcı Düşünce Alanları
Yy.	:	Yüzyıl

ÖNSÖZ

XVI. yüzyıl edebiyat tarihi açısından oldukça zengin bir dönemdir. Bu dönemde birçok şâir yetişmiştir. Bu dönemin önemli şâirlerinin başında Bâkî gelir. Bâkî gibi zengin bir üslûba sahip olan bir şâiri anlamak ve açıklamak hiç de kolay değildir. Şiirlerinde göstermiş olduğu hüner ve zerâfet, Bâkî’yi bâkî kılan unsurlar arasındadır. Türkiye’de son dönemlerde özellikle şerh çalışmaları yapılmakta ve yapılan bu çalışmalarla beraber bir hayli yol katedilmektedir. Şerh yaparken dikkat edilmesi gereken husus, okuyucunun anlamasında güçlük çektiği bölümleri açıklamak ve açığa çıkarmaktır. Binaenaleyh Bâkî gibi bir cihân şâirinin gazellerini belirli bir sistem çerçevesinde tanıtip gazellerinin anlaşılmasına yönelik bir şerh çalışmasının yapılması, bu çalışmanın temel dayanak noktasıdır. Bâkî gerek bezminde kadehini kırdığı sâkîyi dizelere alması, gerekse sevgilinin güzellik unsurlarını beyitlere nakış gibi işlemesi elde edilen çıkarımlar arasındadır.

Bu çalışmada XVI. yüzyıl şâiri olan Bâkî’nin özyaşam öyküsü, edebî kişiliği ve eserleri ile ilgili bilgiler genel hatlarıyla verilmeye çalışılmıştır. “Bâkî Dîvânı’ndan Elif İle Biten Gazellerin Düşünce Alanı Merkezli (DAM) Metin Çözümleme Yöntemi’ne Göre Şerhi” yapılırken belirli bir yöntem izlendi. İlk olarak gazellerin vezinleri bulundu. Bulunan bu vezinlerin her beyitte teker teker kontrolü yapıldıktan sonra beyitler numaralandırıp sırayla ele alınarak beyitlerin değerlendirilmesi yapılmaya çalışıldı. Kelimeler kısmına geçildiğinde kaynak sözlüklerden ve elektronik kaynaklardan faydalanarak beyitlerde geçen kelimelerin bütün anlamları hakkında detaylı bilgiler verilip beyitlerin ana hatları belirlenmiştir. Nesre çeviri kısmına gelindiğinde ise kelime dizinleri arasında bir bütünlük kurup beytin günümüz Türkçesi’ne çevrilmesiyle müteakiben şerh için gerekli olan zeminin hazırlanması amaçlanmıştır. Şerh kısmında ise Ziya Avşar¹ tarafından teorik yapısı kurulan “*Düşünce Alanı Merkezli (DAM) Metin Çözümleme Yöntemi*” bu çalışmanın yöntemini oluşturmaktadır. Her şâirin, seslendiği kitleye iletmek istediği bir takım mesajlar bulunur. Araştırmadaki bu gazeller çerçevesinde DAM yöntemiyle temel düşünce alanlarının belirlenmesi, şâirin vermek istediği mesajın açığa çıkartılmasında kullanılan bir yöntemdir. Tespit edilen temel düşünce alanı beyit üzerinde en çok söz söylenecek alandır. Yardımcı düşünce alanları ise temel düşünce

¹ bkz. Düşünce Alanı Merkezli Metin Çözümleme Yöntemi (DAM) Prof. Dr. Ziya Avşar tarafından geliştirilmiş ve 13 Şubat 2009’da Erciyes Üniversitesinde Cem Dilçin adına düzenlenen III. Klasik Türk Edebiyatı Sempozyumu’nda bildiri olarak sunulmuştur.

alanını destekler ve beytin düğümlerini çözerek ana fikrin ortaya çıkmasını sağlar. Yorum alanını oluştururken yardımcı düşünce alanlarından hareketle temel düşünce alanına gidilebilir. Ayrıca temel düşünce alanından hareketle anlatılmak istenilen ana fikrin verilmesinin ardından, ana fikri destekleyen yardımcı düşünce alanlarına da gitmek pekalâ mümkündür.

Teşekkür kısmına gelindiğinde, çalışmamın bütün aşamalarında üzerimde büyük emeği olan desteğini benden hiçbir zaman esirgemeyip engin fikirleriyle bana yol gösteren değerli tez hocam Dr. Öğr. Üyesi Mustafa FİDAN'a, fikirleriyle çalışmama katkı sağlayan Prof. Dr. Ziya AVŞAR, Prof. Dr. Ahmet Atilla ŞENTÜRK ve Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ÖZDEMİR hocalarıma minnettâr olduğumu belirterek sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca bu meşakkatli çalışmamda beni her zaman bıkmadan ve usanmadan destekleyen aileme de sonsuz teşekkür ederim.

GİRİŞ

XVI. yüzyıl itibarıyla gelişimini en üst safhalara taşıyan dîvân edebiyatı, bu dönemde birçok önemli şâiri bünyesinde barındırmıştır. Siyasî ve ekonomik alanlarla birlikte kültürel gelişmelerde bu asırda hız kazanmıştır. Bu dönemin en müstesnâ padişâhlarından birisi olan Kanunî, Osmanlı ikliminde yetişen şâirlere önem vermiş, şiirin gelişimi için edebiyatımıza önemli katkılar sağlamıştır. Ayrıca siyasî kişiliğinin yanısıra edebî kişiliği de göz önünde bulundurulduğunda Muhibbî mahlasıyla şiirler yazmış ve bir de dîvân tertîb etmiştir. Ayrıca dîvân şiirinin en büyük söz ustalarından birisi olan şâir Bâkî'yi edebiyatımıza kazandırmıştır. İlme, irfâna ve sanata kıymet veren bir padişâh olması münasebetiyle Bâkî'nin gönlünü kazanmıştır. Bu dönemde Âşık Çelebi, Hayâlî, Nev'î, Taşlıcalı Yahyâ, Latîfi, Fuzûlî ve Bâkî gibi önemli sanatçılar boy göstermiş ve bu şâirler yetkin eserler ortaya koymuştur. Bu sanatçılar arasında olup XVI. yüzyılda Rûm'un "Sultânu's-şuarâsı" olarak bilinen ve çalışmamızdaki gazellerin şâiri olan Bâkî, ustalıkla kullandığı sözcükleri ipliğe inci dizercesine eserlerine nakşeder. O'nun şiirlerinde dünyevî aşkı ifade eden terennümler ağır basar, dinî-tasavvufî söylemlere pek rastlanmaz. Dünya zevklerini, eğlence ve meclis hayatını eserlerinde sıklıkla görmek mümkündür. Cihân şâiri olan Bâkî'nin şiirlerinde yer yer İstanbul toplum hayatının izlerini bulmak da mümkündür. Kanunî'ye gönülden bağlı olması münasebetiyle kimi şiirlerinde sevgili mefhûmu, padişâhın kendisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Edebî metinler, sanatçının damgasını taşır. Bu çalışmanın temel dayanak noktası olan şerh; Arapça açmak, yarmak ve açıklamak demektir. Kur'an-ı Kerim'i anlama gayreti, şerh çalışmalarının yapılmasına zemin hazırlamıştır. Nitekim "İnşirah" sûresinin ilk âyeti bu düşünceyi desteklemektedir. Edebiyatımızda yapılan ilk şerh çalışmalarına bakıldığında bu çalışmalar, Hadîs-i Şerîf'lere ve dinî-tasavvufî eserlere yönelik olmuştur. Ali Nihat TARLAN ile birlikte daha popüler bir hale gelen şerh geleneği, birçok metod ile birlikte şârihlerce yorumlanmıştır. Bu hususta şârihlerin metne yaklaşımları elzemdir. Şârih, metni anlamlandırmak için şâirin şiirde vurgulamış olduğu bağlantıları çözmesi gerekir. Gerçekten de edebî eserleri yorumlamak kaygan bir zemine benzer. Yorumlanan kimi eserlerde şâirin iletmek istediği mesaj tam anlamıyla ifade edilmemiş olabilir, ya da yanlış bir yorumla metnin dışına çıkılabilir. Bu sebeple şerh çalışmaları belli bir metod ile yapılmalıdır. Bu çalışmanın metodu olan ve teorik yapısı Ziya AVŞAR tarafından

oluşturulan Düşünce Alanı Merkezli (DAM) Metin Çözümleme Yöntemi, alanında özgün bir yöntem olarak karşımıza çıkar. Metnin anlamlarını katman katman açığa çıkarmanın amaçlandığı bu yöntemde temel düşünce alanı (TDA) olarak karşımıza çıkan anlam katmanı, metnin iletisinin saklı olduğu ve şâirin asıl vurgulamak istediği alandır. Yardımcı düşünce alanları, (YDA) beyitte verilmek istenilen iletinin yan anlamları mesâbesinde olup TDA'ya açıklık getirerek onu destekleyen ve katmanların çözümlenmesine yardımcı olan alanlar olarak karşımıza çıkar. Bileşik düşünce alanları (BDA) ise iki ayrı düşüncenin bir araya geldiği alanlardır. Örnek olarak; “*hurşîd-i ruh*” tamlamasındaki hurşîd(güneş) kelimesi “kozmetik düşünce alanı”nda değerlendirilirken ruh(yanak) kelimesi ise “sevgili düşünce alanı”nda değerlendirilir. Bu iki kavram ayrı değerlendirme dizgeleri olarak birbirini tamamlayıp tek bir sonuca bağlanmıştır. Bu bağlamda edebiyatımıza özgün bir bakış açısı kazandıran Düşünce Alanı Merkezli (DAM) Metin Çözümleme Yöntemi'nden hareketle ele alınan gazeller çalışmamızda şerh edilmeye çalışılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

BÂKÎ'NİN HAYATI, EDEBÎ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ

1.1.BÂKÎ

1.1.1.Hayati

Asıl adı Mahmud Abdülbâkî olup 1526-1527 yılında İstanbul'da doğdu. Babasının ismi Mehmed'dir. Babası Fatih Camii müezzinlerindendi. Bâkî, fakir bir ailenin çocuğu olduğu için gençlik yıllarında saraç çıraklığı yaptı. Maddî durumu yeterince iyi olmayan bir aileye mensup olan Bâkî'nin en önemli özelliklerinden birkaçı okumaya, ilme ve şiire oldukça ehemmiyet vermesidir. Medrese yıllarında ise ilme olan aşırı tutkusuyla dönemin önde gelen medrese hocalarından eğitim almış ve medrese tahsilini tamamlamıştır. Bu medresede döneme damgasını vurmuş birçok şâirle karşılaşmıştır. Bu şâirler arasında olan Nev'î, Hoca Sâdeddin vb. kişiler bulunmaktadır.

“İyi bir medrese tahsili gören Abdülbâkî, Ahaveyn (iki kardeş) lakabıyla meşhur Karamanî Ahmed ve Mehmed efendilerden, daha sonraları Süleymaniye müderrislerinden Kadı-zâde Şemseddin Ahmed gibi devrin tanınmış âlimlerinden ders gördü” (Şentürk ve Kartal, 2007: 202). Bâkî medrese eğitimini sürdürürken bir yandan da şiirle yakından ilgileniyor ve yazdığı şiirleri Zâtî'nin dükkânına giderek şiirlerini Zâtî'ye gösterip O'nunla fikir alışverişinde bulunuyordu. Tahsilini bitirdikten sonra birçok yerde görev almaya başlayan şâir, İstanbul medreselerinde müderrislik yapmış olup ayrıca Anadolu ve Rumeli kazaskerliğinde de bir müddet görev yapmıştır. Bâkî, Kanunî'ye yazdığı kasidelerle ve Muhibbî mahlasıyla şiirler yazan Kanunî'nin şiirlerine yazdığı nazîrelerle padişâhın gönlünü kazanmış ve padişâhtan maddî-manevî destek almıştır. Dönemin padişâhı olan Kanunî, Bâkî gibi bir söz ustasını bulup gün yüzüne çıkarmış, O'nu himâye altına alarak ve bu yönüyle de övünmüştür.

1.1.2.Edebî Kişiliği

16. yüzyılda Rûm'un Sultânı'ş-şuarâsı olarak bilinen Bâkî, ustalıkla kullandığı sözcükleri ipliğe inci dizercesine eserlerine nakşeder. *“Devrinde “sultân-ı şâirân-ı Rûm” kabul edilen Bakî, divan şiirini ses ve teknik olarak en üst seviyeye çıkaran bir ses şairi olarak kabul edilir”* (Horata, 2006: 394). O'nun şiirlerinde

dünya aşkı yer alır, tasavvufi söylemlere pek rastlanmaz. Dünya zevklerini, eğlence ve meclis hayatını eserlerinde sıklıkla görmek mümkündür. Şâir, şeyhülislâm olmak için her şeye başvurmuş ama bu murâdına bir türlü kavuşamamıştır. Şâirin şeyhülislâmlık makamına getirilmemesinin sebebini çoğunlukla gazel yazması ve gazellerinde kadın, dünya zevkleri gibi unsurlara sıkça rastlanılması şeklinde şûh ve rind tavırlarını temel dayanak noktası olarak gösterenler vardır.

O'nun şiirlerinde yer yer İstanbul toplum hayatının izlerini bulmak mümkündür. Kanunî'ye gönülden bağlı olması münasebetiyle kimi şiirlerinde sevgili mefhûmu, padişâhın kendisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca şiirlerinde kozmik unsurlara da oldukça yer veren şâir, gazel tarzında Şeyhülislâm Yahyâ ile beraber üstâd olarak kabul edilmiştir. *“Bâkî'nin şöhreti ve eserleri Anadolu ve Rumeli'yi aşip Azerbaycan, İran ve Iraktan Hicaz'a, nihayet Hint saraylarına kadar yayılmıştır”*(Şentürk ve Kartal, 2007: 203). Şâirin en önemli özelliklerinden birisi de çok sağlam bir üslûba sahip olmasıdır. *“Bâkî, kendi çağında ve sonraki yüzyıllarda gelen sanat ve edebiyat adamlarının çoğunun belirttiği gibi, şiirde söyleyiş tarzında yenilik yapmış, imâle ve zihaf denilen dil kusurlarını asgariye indirmiştir”* (Çavuşoğlu, 1991: 539). Şiirlerini en ince ayrıntıya kadar işleyen Bâkî'ye bu özelliklerinden dolayı “sözün kuyumcusu” denmiştir. *“Onun şiirlerinde neredeyse yıl yıl 16. asır İstanbul'undaki baharları, mesireleri, meclisleri, eğlenceleri ve coşkuları görmek mümkündür. Bu bakımdan o, basit içinde muhteşem; alelâde içinde göz kamaştırıcıdır”* (Pala, 2004: 103). Bu yönüyle Bâkî, şâirlik fitratını öne sürerek yazmış olduğu şiirlerde kendini övüp göklere çıkarmış ve söz söylemede “üstâd-ı suhan-perver” olduğunu ifade etmiştir.

Şiir diline akıcı İstanbul Türkçesini getirmiş ve mahallî söyleyişleri de önemsemiştir. Bu sebepten dolayı şâir, mahallileşme akımının temsilcileri arasında yer almaktadır. *“Bâkî'nin şiirlerinde tabiat ve İstanbul'dan çizgiler sık sık akis bulmuştur. Onun manzumelerinde devrinin zengin hayatı ve haşmeti kolaylıkla hissedilir. Bâkî yaşadığı tabiat ve cemiyet çevresinden şiirine yer yer canlı levhalar vermeyi bilmiştir”* (Çavuşoğlu, 1991: 539). Önceleri şiirlerinde kadından ve eğlence meclislerinden kesitler sunarken yaşlandıktan sonra hikemî tarzda şiirler kaleme almış ve yaşlılığa kötümser bir şekilde bakmıştır. Eserlerine baktığımızda ise, tarihi eserler ve mesnevî yazmayı benimsememiştir. Asıl ününü gazelleriyle kazanan Bâkî, yer yer padişâha kasideler de sunmuştur. Ayrıca şâirin dinî eserleri de mevcuttur.

1.1.3.Eserleri

Dîvân: Şâirin en önemli eseri Dîvânı'dır. Eser, Sultân Süleymân Hân'a sunulan bir kaside ile başlar. Bâkî, Dîvânı'nı ilk defa Kanunî Sultân Süleymân'ın isteğiyle onun sağlığında tertîb etmiştir. Daha sonra, yazdığı yeni şiirleri de ilave edilerek değişik tarihlerde Dîvân'ın yeni ve farklı tertîpleri ortaya konulmuştur. Dîvân'ın Türkiye ve Türkiye dışında yaklaşık olarak yüz nüshası bulunmaktadır. Dîvân'la ilgili olarak Saadettin Nüzhet ERGUN, "Bâkî: Hayatı ve Eserleri" adlı çalışmasını yayımlamıştır. Sabahattin KÜÇÜK de Bâkî Dîvân'ın neşrini yapmış daha sonra da tekrardan çalışması üzerine bir de tenkitli basım hazırlamıştır.

Fezâilü'l-cihâd: Muhyiddin Ahmed b. İbrâhim'in Meşâri'u'l-eşvâk ilâ meşâri'i'l-uşşâk, adlı Arapça eserinin tercümesidir. Cihâdın faziletlerinden hareketle müslümanları cihada teşvik eden bu eseri Bâkî Sokullu Mehmed Paşa'nın emriyle 975'te (1567) Türkçeye çevirmiştir.

Meâlimü'l-yakın fî sîreti seyyidi'l-mürselîn: Şehâbeddin Ahmed b. Hatîb el-Kastallânî'nin el-Mevâhibü'l-ledünniyye bi'l-minahi'l-Muhammediyye adlı siyer kitabının tercümesidir. Sokullu Mehmed Paşa'nın emriyle tercüme ettiği eserin mukaddimesinde belirttiğine göre, Şâfiî mezhebine bağlı bulunan müellifin çeşitli münasebetlerle bu mezhebe dayalı olarak yaptığı fikhî izâhları tercüme sırasında Hanefî mezhebinin görüşlerine göre çevirmiştir, çeşitli ekleme ve çıkarmalar yaparak kitap üzerinde değişiklikler yapmıştır.

Fezâil-i Mekke: Sokullu'nun emriyle Mekke kadılığı esnasında, XVI. asır Arap müelliflerinden Kutbüddin Muhammed b. Ahmed el-Mekkî'nin el-İslâm fî ahvâli beledi'llâhi'l-harâm adlı eserinden yaptığı tercümedir. 987'de (1579) tamamlayıp Medine kadılığından azl edilip görevi bıraktıktan sonra İstanbul'a dönüp III. Murad'a sunmuştur. Eser Mekke'nin tarihinden ve Osmanlı sultânlarının oradaki hayratından bahsetmektedir. Çeşitli kütüphanelerde nüshaları vardır. Bunlardan en mükemmeli Köprülü Kütüphanesi'nde olanıdır. (nr. 206).

İKİNCİ BÖLÜM BÂKÎ'NİN GAZELLERİ

BÂKÎ DÎVÂNI

GAZELLER

ELİF

-1-

---./---./---./---

Mef'ûlü Mefâ'îlü Mefâ'îlü Fa'ûlün

1. Beyit

Hûrşîd-i ruhuñ kendüyi kim göstere cânâ

Mînnet mi kalur mihr-i ziyâ-güstere cânâ

Kelimeler:

Hûrşîd; 1. Güneş. 2. erkek adı. **Ruh;** 1. yanak, yüz çehre. 2. anka kuşu. 3. bu kuşun adına verilen satranç taşlarından biri. 4. dizgin. 5. taç. 6. taraf, yön. 7. hasırotu. **Cânâ;** ey cân, ey sevgili! **Mînnet;** 1. bir iyiliğe, bir iyilik yapana karşı kendini borçlu görme. 2. görülen iyiliğe karşı teşekkürde bulunma. 3. yapılan iyiliği başa kakma. 4. şükür, teşekkür etme. **Mihr;** 1. Güneş. 2. sevgi. 3. eylül ayı. **Ziyâ;** 1. ışık, aydınlık. 2. erkek adı.

Nesre Çeviri:

Ey sevgili! Güneş gibi yanağın ortaya çıktığı zaman, ışıklar saçan güneş ışığına minnetimiz kalmaz.

Beyitte geçen *hûrşîd-ruh* bileşik düşünce alanı, beytin temel düşünce alanını oluşturur. Yardımcı düşünce alanları ise *mînnet, mihr, ziyâ-güster* sözcükleridir.

Çünkü beyitteki yardımcı düşünce alanlarının hepsi hûrşîd-ruha dayanmaktadır. Güneş kâinâta ısı yayan, ışık saçan bir gök cisimidir. Bu gibi özellikleri nedeniyle dîvân şiirinde birçok beyitte kendini göstermiş ve çoğu şâirin de ilhâm kaynağı olarak görülmüştür. Bu bakımdan beyit içerisinde sevgilinin yanağı ile güneşin parlaklığı arasında bir mukayese yapılarak sevgilinin yanağının parlaklığına bir kutsiyet kazandırılmıştır. “Cânâ” sözcüğü ile sevgiliye seslenen şâir, sevgilinin yanağı ile güneş arasında bir karşılaştırma yapmış ve sevgilinin güzellik unsurlarından olan yanağın görüldüğü zaman, güneşe minnet etmeyeceğini dile getirmiştir. Bunu dile getirirken “minnet mi kalur” ifadesiyle istifhâm sanatına yer vermiş ve anlamın güçlendirilmesine özen göstermiştir. Diğer bir ifadeyle güneşin aydınlığının sevgilinin yanağı karşısında daha karanlık kaldığını ifade etmiştir.

Yanak parlaklığı, kırmızılığı, üzerinde ayva tüyleri olması itibarıyla pek çok dîvân şâirinin şiirine konu olmuştur. *“Sevgilinin yüzünün güzelliği bütün kâinatı nurlandıran, aydınlatan bir ışık gibidir, ışığıyla âleme aydınlık veren güneş yüzü sevgilide Allah’ın nuru tecelli etmiştir”* (Ay, 2009: 126). Âşık için sevgilinin yüzünü görmek zorlu bir iştir. Bu bakımdan âşık sevgiliye kavuşmak ve onun cemâlini görmek ister. O yanağı bir görse, o yanağa bir erişebilse âşık için akan sular duracaktır. Sevgili dîvân edebiyatında güzelliği ile âşığa can veren dîvân şiirinin ana karakterlerinden biridir. Onun güzelliği karşısında bütün nesnelere karanlık ve sönük kalır. Binaenaleyh, sevgili güzellik ülkesinin parlak bir güneşi olması itibarıyla âşığın vazgeçilmezidir. Güzellik ülkesinin sultânı sevgili, güneş gibi aydınlık olan yanağı ile âşığın gözünü kamaştırır ve gönlüne ziyâ saçar. Güneş nasıl ki evrene ışığını saçıyor, evreni aydınlatıyorsa sevgilinin yanağı da âşığın gönlüne ışık saçarak gönlünü aydınlatır. Bu sebepten dolayı sevgili, baştan ayağa nûrânî unsurları kendisinde barındırmaktadır.

Mısralar arasında sebep-sonuç ilişkisinden doğan bir karşılaştırma görülmektedir. “Göstere” sözcüğünden hareketle bir durumun gerçekleşmesi durumunda, güneşe minnet edilmeyeceğini dile getiren şâir, sevgilisinin güzelliğini gören âşığın, güneş ışığını bile karanlık görmesi ve ona minnet etmemesi sevgiliye olan bağlılığını ortaya koymak için yeterlidir. Diğer bir yorum alanı ise dîvân edebiyatında sevgilinin yüzünü kaplayan zülüfleri sevgilinin yanağının görünmemesine sebep olan bir uzuvdur. Bu münasebetle zülfünü yanağından kaldıracak olan sevgilinin aydınlık yanağı görünecek ve bu vesileyle güneş ışığına

minnet edilmeyecektir. Bunun sonucunda da aydınlık yanağı gören âşık, âb-ı hayât içmiş gibi ölümsüzlüğe kavuşacak, kendisine yansıyan o ışıkla hayat bulacaktır. Sevgilinin yanağından saçılan ışık, güneş ışığını gölgede bırakacak sevgilinin bembeyaz olan yanağının yanında güneş ışığı sönük kalacaktır.

2. Beyit

Bir yirde ki pertev sala envâr-ı tecellî

Hâcet mi kalur mihr ü meh-i envere cânâ

Kelimeler:

Pertev; 1. ışık, parlaklık, yalım. 2. erkek adı. **Envâr;** 1. ziyâlar, aydınlıklar, ışıklar, parlaklıklar. **Tecellî;** 1. görünme; belirme. 2. kader, tâlih. 3. Allah'ın lûtfuna nâil olma. 4. **tas.** Hak nûrunun tesîriyle makbul kulların kalbinde ilâhî sırların ayân olması hâli. **Hâcet;** ihtiyaç, lüzum, gereklilik, muhtaçlık. **Mihr;** 1. Güneş. 2. sevgi. 3. eylül ayı. **Meh;** 1. **astr.** Ay, 2. senenin on ikide bir kısmı, ay. **Enver;** 1. daha nurlu, çok ve pek parlak, çok güzel. 2. **i.** erkek adı. **Cânâ;** ey cân, ey sevgili!

Nesre Çeviri:

Ey sevgili! Bir yerde beliren aydınlıkların ışık salınca güneş ve parlak aya gerek kalmaz.

Beytin temel düşünce alanı, *envâr-ı tecellî* bileşik düşünce alanıdır. Çünkü güneşe ve parlak aya gerek kalmamasının sebebi, sevgilinin *envâr-ı tecellî*sidir. Bunun yanı sıra *mihr*, *meh*, *pertev*, *enver* sözcükleri yardımcı düşünce alanlarını oluşturur. Beyitte bahsedilen *envâr-ı tecellî* kavramı dolayısıyla sevgili düşünce alanına girer. Dîvân edebiyatında sevgili, güzellik satıcısı âşık ise sevgiliden muhabbet dileyen bir gedâdır. Aşk dilencisi olan âşık, sevgilinin sûreti ile ay ve güneşi kıyas etmektedir.

Güzellik ülkesinin sultânı bir yerde belirince güneşe ve parlak aya gerek kalmaz. Güneş ve ay dîvân edebiyatında şâirler tarafından çokça kullanılan bir mazmûndur. Bu beyitte parlaklığıyla dikkati çeken ay ve güneş mazmûnu görülür.

Hayâl gücünü ve gözlemlerini zihninde kurgulayarak duygularını dile döken şâir, güneş ve ayı bilinçli olarak seçmiştir. Evrende güneş ve aydan parlak bir nesne yoktur. Sevgiliye olan bağlılığını, sadâkatini gök cisimleri ile kıyas eden şâir, sevgilisinin yerini yaldızlı bir aşk kalemiyle çizmektedir. Sevgilinin tecellî etmesinden hareketle *mîhr, meh, pertev, enver* gibi sözcükler arasında tenasüp ilişkisi görülür. Sevgilinin her şeyden daha kıymetli olması ve diğer nesnelere onun yanında sönük kalması beyitte açıkça kendini gösterir.

Sevgili düşünce alanını teşkil eden envâr-ı tecellî bileşik düşünce alanı üzerinde en çok durulması gereken kavramdır. Âşık için her şey sevgilidir. Sevgilisiz doğrulara bile eğri diyen âşık, sebât bir şekilde sevgiliye bağlıdır. Bu beyti tasavvufî açıdan yorumlamak zordur. Burada ipucu kelime envâr-ı tecellîdir. Sevgilinin ortaya çıkmasıyla aya ve güneşe gerek kalmayacağını dile getiren şâir için her şey sevgiliden ibarettir. “Hâcet mi kalur” ifadesiyle istifhâm sanatına yer verilmiş ve anlamın pekiştirilmesine özen gösterilmiştir. Burada kastedilen sevgili mecâz olan sevgilidir. Fakat Hak dostu olan bir âşık kâinâta neye bakarsa baksın, baktığı her yerde Allah’ı görecektir. Burada ise tersine bir söylem görülür. Çünkü sevgiliyi her dâim arayan âşık, ayı ve güneşi hiçe saymıştır. Beşerî aşkın hâkim olduğu bu beyitte şâir için önemli olan sevgiliyi methetmektir. Bunun içinde güneş ve ay kavramlarından hareketle bu kavramlara sevgili arasında bir mukayese yapmış, sevgilinin ortaya çıkacağı zaman güneş ve parlak aya gerek kalmayacağını dile getirmiştir. Bunun dayanak noktası da sevgilinin envâr-ı tecellîsidir. Sevgilisine aşk ve muhabbet duyan âşığın, sevgilisinin teşrif etmesiyle yüreği kıpırdar ve gözleri kamaşır.

3. Beyit

Haşr ide mi bir yirde senüñle beni devrân

Hasret kala mı yogsa dem-i mahşere cânâ

Kelimeler:

Haşr; 1. toplama, cem’etme. 2. ölüleri diriltip mahşere çıkarma; kıyâmet.
Devrân; 1. dünyâ, felek, zaman, tâlih, kader; devir. **Hasret;** ele geçirilmeyen veyâ elden kaçırılan bir nimete üzümlüp yanma, iç çekme, inleme; üzüntü, iç sıkıntısı,

*keder, zahmet; eseflenme, göreceği gelme, özleyiş. **Dem;** 1. soluk, nefes. 2. içki. 3. an, vakit, saat, zaman. **Mahşer;** 1. haşrolunacak, toplanılacak yer; kıyâmette ölülerin dirilip toplanacakları yer. 2. çok kalabalık. **Cânâ;** ey cân, ey sevgili!*

Nesre Çeviri:

Ey sevgili! Kader seninle beni bir yerde bir araya getirir mi? Yoksa mahşere kadar sana hasret mi kalacağım!

Bu beyitte *haşır etmek* ve *dem-i mahşer* bileşik yardımcı düşünce alanlarından hareketle *devrân* sözcüğü beytin temel düşünce alanını oluşturur. Bu beyitte vuslat iki şekilde dile getirilmiştir. Birincisi tamamen kadere bağlı olan bir vuslattır. İkincisi ise bu sebebin gerçekleşmemesi hâlinde âhiret anlayışıyla ilgili olan vuslattır. Şâir birinci mısradaki her şeyi kadere bağlamıştır. “Cânâ” nidâsıyla sevgiliye seslenen şâir, sevgilisine kavuşabilmeyi kadere bağlar. Bu da kader ve kazâ inancıyla yakından ilgili bir durumdur. Sevgili, dîvân edebiyatında âşığa can veren bir tiptir. Âşık, sevgiliye kavuşunca titreyip kendine gelir ve yeniden doğmuş gibi olur. Sevgili âşığın vatanıdır. Ondaki ayrı olmak ise bir gurbettir. Âşık, vatanına kavuşmak isteyerek sürekli bülbül gibi feryâtlar yakar. Sevgiliye erişmek ise öyle kolay bir iş değildir. Âşığın sevgilisine olan sadâkati, ancak çektiği cevr ü cefâlara karşı gösterdiği sabırla alakalıdır. Bu doğrultuda azmîni ortaya koyan âşık, sabır kılıcını beline kuşanarak da’vâsının peşinde ilerler.

Birinci mısradaki kader inancını dile getiren şâir, ikinci mısradaki ise kıyâmet inancıyla duygularını ifade etmiştir. Şâirin üzerinde durduğu kader ve âhiret kavramı tasavvufî düşünce alanına girer. Kader ve kazâyâ îmân, âhirete îmân îmânın şartlarındandır. Bu münasebetle şâirin hayâl dünyasında kurmuş olduğu hasret-vuslat kavramı îmânın şartlarını da içine alarak dile getirilmiştir denilebilir. Mahşer, kıyâmet günü geldiğinde dirilenlerin toplandığı yer olarak bilinir. Bu dünya iki kapılı bir hândır. Dünyaya gelen her kul, belli imtihanlardan geçtikten sonra ecel kapısına dayanır. Gurbet olan bu dünyada yaşamını tamamlayan, âhiret parasını cebine koyan veya koymayan her kul mahşerde bir araya gelir. Orada bütün ölüler dirilir, herkes o yerde toplanır. Bu münasebetle sevgilisini görmek isteyen âşık, kaderin sevgilisini göstermemesi takdirinde mahşer gününde görebileceğini dile getirmektedir. Kader âşığın yüzüne güldüğü takdirde kavuşma gerçekleşecektir. Kavuşma gerçekleşmediği takdirde son çâre olarak mahşer günü beklenecektir.

4. Beyit

Sen seng-dilüñ şol ki derûnında yir eyler

Âlemde hemân sikke kazar mermere cânâ

Kelimeler:

Seng-dil; taş yürekli. **Derûn;** 1. iç, içeri, dâhil. 2. gönül, kalp, yürek. **Âlem;** 1. Dünyâ, cihan. 2. insanlar, halk. 3. **mec.** eğlence. 4. lüzûm, mânâ. **Sikke;** 1. para üzerine vurulan damga. 2. mâdenî para, akçe. 3. düz sokak, düz yol. 4. mevlevî külahı. **Mermer;** mermer. **Cânâ;** ey cân, ey sevgili!

Nesre Çeviri:

Ey sevgili! Senin şu taş gönlün yüreğinde yer edindiğinden dolayı âlemde mermere hemen damga vurur.

Beyitte geçen sikke, mermer gibi sözcükler, sevgilinin davranışlarını gösteren ipucu kelimelerdir. Beyaz nakış taşına damgasını kazan sevgilinin gönlü ile ilişki kurulduğunda, *seng-dil* bileşik düşünce alanı beytin temel düşünce alanını oluşturur. Tamlamadan da anlaşılacağı üzere şâirin burada bahsettiği sevgilinin kırılmaz, parçalanmaz taş yüreğidir. Gönlünün taş olması, acımasızlık duygusu sevgilinin belli başlı özelliklerindedir. Böyle bir durumda âşığın işi zordur. Sevgili tarafından atılan acımasız oklarına çâresiz ve savunmasız kalan âşık, sabır zırhını kuşanıp bu oklara göğüs gerer. Beyitte geçen derûn kelimesi, sözlükte iç, yürek, kalp anlamlarına gelir. Burada bahsedilen derûn kelimesi sevgili düşünce alanına girer.

Sevgilinin gönlü ile âşığın gönlü birbirinden farklı iki hüviyete sahiptir. Sevgili katı davranışlar sergileyerek âşığa acı ve ıstırap çektirir. Sevgilinin âşığa çektirdiği acılar, atılan cevri okları, sıkıntılar ve ıstıraplar sevgilinin taş özelliğini belirten niteliklerdir. “*Kendisi kırılmaz, parçalanmaz. “Âdeta katılık, duygusuzluk, acımasızlık örneğidir. Sevgilinin gönlü, cefâsı, acı sözleri, kahrı günlük hâdiseler, gam ve rakîp ve rakîbin gönlü vs. âşık için birer taş özelliği gösterirler”* (Pala, 2004: 400). Âşık ise aşka uçmak ister. Yüreğine aşk kanadını takıp bu kanadı aşkla yakmak ister. Sevgilinin ona göstermiş olduğu acı ve ıstıraplara karşın aşka uçarak

mistik bir yolculuğa kendisini sürükler. Sevgiliye sâdık olan âşık, bu yolda kâr-zarâr gütmeyip bütün sıkıntıları göze alır. Bu çekilen sıkıntılarla hakîkâte gitmek zor engellerle doludur. “Gerçek, hakikat yolu dar, ince, kıldan ince, kılçtan keskin, ateşten kor, kordan yollar, buzdan kaygan zeminler, nefessiz bırakan çöllerle kaplıdır. Geçilmez, geçit vermez, aman dedirtmez, nefes aldirtmaz, susatan, ağlatan, yalvartan, caydıran sebeplerle, nice entrikalar ve engebelerle doludur” (Yeşiltaş, 2011: 57).

Sikke ve mermer kelimeleri sevgili düşünce alanını oluşturan yardımcı düşünce alanlarıdır. Seng-dil ile sikke sözcükleri arasında tenasüp ilişkisi kuran şâir, mermere damga vurma olayını sevgilinin kudretine bağlar. Beyitte Hz Süleymân’ın mührüne de atıfta bulunulmuş olabilir. Mühür denince Süleymân (a.s) akla gelir. Bütün hayvanlar ve kuşlar Hz Süleymân’ın himâyesi altındadır. Buna vesile olan ise parmağındaki mühürlü yüzüğüdür. Bu beyitte sikke kavramıyla bahsedilen sevgilinin mührüdür. “Sikke iktidar alametidir, bu doğrudur, ancak ülke gönül ülkesidir ve sikke ise gönüle vurulmuştur. Dolayısıyla bu ülkede aşk şâhi iktidardadır” (Özkan, 2007: 38). Binaenaleyh mermere mührünü kazıyan sevgilinin bütün âşıkları himâye altına alması onun şâh olmasıyla bağlantılıdır. Mermere damga vurmaktan yola çıkılarak sevgilinin derûnunun ortaya çıkması sevgilinin taş olma özelliğini gösterir.

5. Beyit

Zer saklamaya gonca-sıfat ‘âkil odur kim

Gül gibi olan nakdi koya sâgare cânâ

Kelimeler:

Zer; 1. altın, 2. akçe, para. 3. **tas.** nevbet, oruç; çile. **Gonca-sıfat;** gonca gibi. **Âkil;** akıllı kimse. **Gül;** 1. çiçek. 2. bilinen çiçek, gül çiçeği; gül ağacı. **Nakd;** 1. akçe, mâden para, 2. para olarak bulunan servet. 3. peşin para. **Sâgar;** 1. kadeh, içki bardağı, 2. **tas.** Allah’ın nuru ile dolan insan gönlü **Cânâ;** ey cân, ey sevgili!

Nesre Çeviri:

Ey sevgili! Akıllı kişi gonca gibi altın saklamayıp gül parasını kadehe koyandır.

Beytin temel düşünce alanı *akıl* sözcüğüdür. Çünkü beyitte dile getirilen akıllı kişi, zer saklamayan ve gül nakdini kadehe koyan kişidir. Yardımcı düşünce alanları ise *zer*, *gonca-sıfat*, *sâgar*, *gül* sözcükleridir. Burada yer alan *gonca*, *gül* gibi kavramlar gülistân düşünce alanına aittir.

Gonca, gülistânda yetişen, tam açılmamış çiçek özelliğiyle bilinen bir bitkidir. Açılmamış olması itibarıyla sevgilinin ağzı yerine kullanılan gonca, dîvân şiirinde şâirlerin ilhâm kaynağı olarak görülmüştür. Sevgilinin ağzı gizli bir hazinedir. O hazinenin içerisinde ise nice gizli sırlar saklıdır. Fakat bu beyitte düşünülmesi gereken altın dahi olsa âşığın sevgiliden hiçbir şeyini sakınmayıp onun uğruna harcamasıdır. “Gonca-sıfat” (gonca gibi) demesinin nedeni goncanın ağzı kapalı bir bohçayı andırması, ağzı sıkı (ketûm), sır tutan, gizemli bir kişi gibi sunulmasındandır. Ağzı kapalı bohça ya da kutu görüntüsü vermesi aynı zamanda nekes, eli sıkı, malına ve parasına düşkün, cömert olmayan kişilere benzetilmesine vesile olmuştur. Toplumumuzda cimri kişilerin sevilme nedenlerinden biri de paylaşımcı olmama, malını, sevgisini ve canını çok değerli görüp bencil davranmasıdır. Paylaşımcı olmayan kişilerin de meclis içinde yeri yoktur.

Beyitte geçen gül gibi olan nakd tamlaması ve sâgar sözcüklerinden hareketle, meclis düşünce alanı üzerinde durulması gereken diğer bir düşünce alanıdır. İçki meclisi, aşk bâdelerinin içildiği bir mekândır. Mecliste herkes bir düzen içerisinde oturur. Halka şeklinde toplanan bu meclisin sultânı sevgilidir. Sevgilinin şâh olması onu değerli kılar ve meclisin en ücrâ köşesinde oturur. Sâkî ise içki meclisine gelen misafirlere içki sunan kişi olarak karşımıza çıkar. Ayrıca meclis içerisinde düzeni sağlamak onun belli başlı görevleri arasındadır. “*Ortada dolaşarak içki dağıtmak onun görevidir. Şâirin gözünde sevgili, bir sâkî sayılır, yahut bizzat sâkî sevgili mesâbesindedir*” (Pala, 2004: 386).

Meclise giden âşığın amacı sevgilinin (sâkînin) sunduğu kadehten içmektir. Sâkînin sunduğu kadehi içtikten sonra boş göndermeyip içine gül şeklindeki parayı, yani bahşişi koyması âşığın niteliğini belirlemek için yeterlidir. Bu davranışıyla cömertliğini, bonkörlüğünü göstermesi hem de sevgilinin gönlünü kazanması âşığın cimri biri olmadığını gösterir. “*Eskiden içki meclislerinde özellikle bağ ve*

bahçelerde yapılan işret âlemlerinde, sakinin sunduğu şarap içildikten sonra boş kadehin içine altın (para) konulup sakiye iade edilmesi âdeti” (Erdoğan, 2009: 143). Bu âdete uymayanlar cimri (nekes) ve görgüsüz olarak nitelendirilebilir. Günümüzde de buna benzer (garsona bahşiş vermek) âdetler mevcuttur. Şâir, sâkînin sunduğu kadehin içine bahşişini koyarak hem âdâb-ı muâşeret kurallarını bildiğini gösteriyor hem de bu tavrıyla sevgilinin gözüne girmeyi amaçlıyor. Aslında Bâkî beyitte şunu dile getirmek istiyor: Akıllı kişi sevgilinin gönlünü kazanmak için parasına kıyan, cimrilik etmeyen kişidir.

6. Beyit

Ben şâh-nazar rind-i cihân aña direm kim

Nergis gibi göz dikmeye sîm ü zere cânâ

Kelimeler:

Şâh; 1. pâdişâh. 2. İran veya Efgan hükümdârı. 3. satranç taşlarının en mühimi. **-Nazar;** 1. bakma, göz atma, 2. düşünme. 3. göz değme. 4. iltifat. 5. itibar. 6. yan bakış. 7. s. güzel, dilber. **Rind;** kalender, dünyâ işlerini hoş gören kimse, aldırışsız. **Cihân;** Dünyâ, âlem. **Nergis;** 1. nergisgillerden, çiçekleri ayrı veyâ bir köksap üzerinde şemsiye vaziyetinde bulunan ve beyaz, sarı neveleri de olan bir süs çiçeği. 2. **mec.** güzelin gözü. **Sîm;** 1. gümüş. 2. gümüş para. 3. s. gümüştan, sırmadan. 4. s. gümüş taklidi sırma veyâ mâden tel. **Zer;** 1. altın, 2. akçe, para. 3. **tas.** nevbet, oruç; çile. **Cânâ;** ey cân, ey sevgili!

Nesre Çeviri:

Ey sevgili! Ulu nazarlı cihân rindi diye nergis gibi altın ve gümüşe göz dikmeyen kişiye derim.

Bu beytin temel düşünce alanı *şâh-nazar rind-i cihân* bileşik düşünce alanıdır. Çünkü nergis gibi altın ve gümüşe göz dikmeyen kişi dünya işlerini hoş gören kişi, olarak nitelendirilecektir. Beytin yardımcı düşünce alanları ise *nergis*, *sîm*, *zer* sözcükleridir.

Rind, sözlük anlamıyla ele alındığında içki bağımlısı, aşırı tutkun, dünya işlerinden kayıtsız gibi özellikleriyle karşımıza çıkar. Dîvân edebiyatında rind mazmûnu, pek çok şiirde kendini göstermiştir. Rind denildiğinde âşık, ehl-i hâl, ârif gibi kavramlar akla gelmelidir. Binaenaleyh şâh-nazar rind-i cihân temel düşünce alanını tasavvufî düşünce alanı içerisinde değerlendirmek yerinde olur. Hak âşığı olan rindin karşısında ters bir tavır sergileyen zâhid ise kaba sofu, zühd sahibi ve hâceyi temsil eder. Mamafih, rind gönül tarafını temsil ederken, zâhid akıl tarafını temsil eder. Benliğini hiçe sayan rind, her şeyini ortaya koyar, kâr-zarar gütmeden sevgiliyi talep eder. Girdiği aşk yolunda nefsinin hesaba katmadan vuslata ermeyi arzular. Sevap- günah demeden her şeyi Allah için yapar. “*Âşık için amaç sevgilinin varlığında yok olup (fenâfillâh) edebi hayata ulaşma (bekâbillâh), zâhid için ise cennete girip kurtuluşa ermektir*” (Zavotçu, 2012: 110). Zâhid ise benlik duygusunu ön plana çıkararak gösterişli hareketler sergileyip âhiret parasını cebine koymayı amaçlar.

Beyitte geçen *nergis* sözcüğü, gülîstân düşünce alanını oluşturur. Türk Dil Kurumunun *Büyük Türkçe Sözlük*'ünde *nergis*, “*nergisgillerden, bazı türlerinde beyaz, bazılarında sarı renkte olan çiçekleri ayrı veya bir kök sap üzerinde şemsiye durumunda, açılmadan önce bir yenle örtülü bulunan, 20-80 santimetre yüksekliğinde, soğanlı bir süs bitkisi (Narcissus)*” şeklinde tanımlanır (www.tdk.gov.tr Erişim Tarihi 19.08.2014). Beyitte geçen “göz dikmeye” deyiminden yola çıkarak *nergis* ile göz arasında yakından bir ilişkinin olduğu görülür. “*Nergis, şiirde daima mest bir göze benzetilir. Bu mestlik, görüneni aşan bir görme gücünü de temsil eder*” (Ayvazoğlu, 1997: 150). Süzgün, dalgın bakışlı sevgilinin gözleri *nergis* hükmündedir. Bu münasebetle *nergis* sözcüğünü sevgili düşünce alanı içerisinde değerlendirmek gerekir. Sevgilinin *nergis* olan bakışları değerli maddeler olan altın ve gümüşle ilgilenmez. Gösterişsiz, süzgün ve dalgın bakış sevgilinin en belirgin özelliklerinden biridir. Şâire göre ulu nazarlı cihân rindi olmak için gümüş ve altına göz dikmemek gerekir. “*Rind, sureta tenkide açık tarafları olsa da hakikatte aldırışsız hâl ve kıyafetle gezecek derecede dünyaya değer vermeyen bilge kişilerin ortak adıdır*” (Pala, 2004: 286). Buradan hareketle rind ile sevgilinin süzgün bakışı arasında tenasüp ilişkisi kurulmuştur. Beyitte altın ve gümüşten kasıt dünya nimetleridir. Dünya nimetlerinden elini, eteğini çeken âşık, aşk şarabını içerek ulu nazarlı cihân rindi olmayı murâd eder.

7. Beyit

Tûtî gibi hoş nükteler öğretti dehânûñ

Bâkî gibi üstâd-ı suhan-pervere cânâ

Kelimeler:

Tûtî; *dudu, papağan cinsinden taklit yapan bir kuş.* **Nükte;** 1. herkesin anlayamadığı ince mânâ. 2. ince mânâlı, zarif ve şakalı söz. **Dehân;** ağız. **Üstâd;** 1. muallim, öğretmen; usta, sanatkâr. 2. bir ilim veyâ san'at alanında üstün yeri olan kimse. 3. üniversite profesörü. 4. mason locasının başkanı. **Suhan;** söz lakırdı. **-Perver;** 1. “besleyen, besleyici, büyüten, yetiştiren, yetiştirici, koruyan, terbiye eden” mânâlarıyla birleşik kelimeler yapar. 2. seçen, alan. 3. seven. **Cânâ;** ey cân, ey sevgili!

Nesre Çeviri:

Ey sevgili! Ağzın, Bâkî gibi söz üstâdına papağan gibi hoş sözler öğretti.

Bu beyitte anlamın “dehân” sözcüğü üzerinde yoğunlaştığı görülüyor. Tûtî, nükte gibi sözcüklerden hareketle, benzetme öğelerine de yer verilerek sevgilinin ağızı üzerinde duruluyor. Bu bakımdan anahtar sözcük olan *dehân*, beytin temel düşünce alanını oluşturur. Beyitte geçen “dehân” sözcüğü sevgili düşünce alanından gelir. Benzetme öğelerinin tümünün görüldüğü bu beyitte en çok üzerinde söz söylenmesi gereken yorum alanı, sevgilinin dehânıdır. Beyitte sevgili nükte satıcısı, âşık ise nükte alıcısıdır. Sevgilinin ağzından dökülen inci taneleri üstâd-ı suhan-perver olan şâirin gönlünde yer edindiğini görüyoruz.

Dîvân edebiyatında sevgilinin ağızı yok denecek kadar küçüktür. Nokta şeklinde tasavvur edilişi bu yüzdendir. Kenarlarında ayva tüyleri ve ben bulunması, içinde nice sırların saklı olması, şekerle bir düşünülmesi onun vasıflarından bir kaçıdır. “Üstâd-ı suhan perver” tamlamasından anlaşılacağı üzere, şâirin burada kendini ön plana çıkardığını görüyoruz. Ayrıca kendini dolaylı yoldan öven Bâkî, sevgilinin dehânından hoş nükteler öğrendiğini dile getiriyor. “Cânâ” nidâsıyla sevgiliye seslenen şâir beyitte sevgilinin ne kadar büyük bir söz ustası olduğunun mesajını veriyor. Böyle büyük bir şâire hoş nükteler öğreten sevgilinin şeker

lebinden çıkan o sözler, gizli birer hazine hükmündedir. Sevgilinin nokta olan ağzı açılınca sırlar ortaya çıkar ve mânâ incileri şâirin gönlünde filizlenir.

Tûtî ise dîvân şiirinde sevgilinin ağzıyla bir düşünülür. “*Tutîler şeker ile beslenir ve konuşma talimleri için ayna kullanılmış. Tutînin tatlı dilli olması ise şekerle beslenmesinden dolayı imiş*” (Pala, 2002: 50). Buna göre Osmanlı toplum hayatında da kendini gösteren bu hayvanın birçok dîvân şâirinin şiirlerinde adından sıkça bahsedildiğini görüyoruz. Osmanlı toplum hayatından itibaren günümüze kadar gelen insanların ilgisini çekip beslenen bu hayvan, şeker dilli olmasıyla ele alınmıştır. Sonuç olarak “sultânü’ş-şuarâ” (şâirler sultânı) diye nitelendirilen Bâkî 16. yy’da yaşamış en büyük dîvân şâirleri arasındadır. Yazmış olduğu rindâne tarzı gazellerle adını bugünlere dek duyurmayı başarabilen ender rastlanan şâirlerden biridir. Yazmış olduğu şiirlerinin temel dayanak noktası sevgilidir. Gerek sevgilinin güzellik unsurlarını mısralara dökmesi gerekse bezminde kadehini kırdığı sâkîyi dizelere sıralayışı Bâkî’yi bâkî kılmak için yeterlidir.

8. Beyit

Redd olmaz o leblerden olan turma du’â kıl

Dârâ-yı cihân Şâh-ı Ferîdün-fere cânâ

Kelimeler:

Redd; 1. geri döndürme, döndürülme, geri çevirme, çevrilme; kabûl etmeme, kabûl edilmeme. 2. tanımama, inkâr etme. 3. **huk.** çürütme, cerhetme, iptâl etme. **Leb**; 1. dudak. 2. uç, kenar. **Duâ**; 1. Allah’a yalvarma, niyâz. 2. birini çağırma, bir yere gönderme. **Dârâ**; 1. Keyâniyân denilen eski Fars hükümdârlarından dokuzuncusu, Keykubad. 2. hükümdâr. 3. Cenâbıhakk’ın bir adı. 4. küp dibinde kalan tortu. **Cihân**; Dünyâ, âlem. **Şâh**; 1. pâdişâh. 2. İran veya Efgan hükümdârı. 3. satranç taşlarının en mühimi. **Ferîdün-fer**; Feridun gibi şanlı. **Cânâ**; ey cân, ey sevgili!

Nesre Çeviri:

Ey sevgili! O dudakların ettiği duâ red edilmeyeceği için dünyanın Dârâ'sı Ferîdun nüfuzlu şâha durmadan duâ et.

Bu beytin temel düşünce alanı *leb* sözcüğüdür. Şâire göre duânın reddedilmeyeceğinin sebebi, sevgilinin dudaklarının kutsallığıyla ilgilidir. Dîvân şiirinde sevgilinin güzellik unsurlarından biri olan dudak, birçok şâirin ilhâm kaynağı olarak görülür. Bu şâirler, dudak üzerinde çeşitli söylemlerde bulunmuştur. Dudağın birçok işlevi vardır. Dar ve yuvarlak olması, kenarlarındaki ayva tüyleri ve ben, tatlı oluşu, şarabı anımsatması vb. özellikler, dudağın belli başlı işlevleri arasında sayılabilir. Beyit içerisindeki işlevi ise dudaktan çıkan duânın te'siri ile ilgilidir. Duânın reddedilmeyeşinin nedeni "leb" sözcüğü olduğuna göre beyitte yer alan *red*, *duâ* sözcükleri ve *Dârâ-yı cihân*, *Şâh-ı Ferîdün-fer* bileşik düşünce alanları da yardımcı düşünce alanları olarak kabul edilir.

Dîvân edebiyatında birçok hükümdârın göstermiş olduğu başarılar dîvân şâirlerini etkilemiş ve pek çok beyitte adlarından sıkça bahsedilmiştir. Kimi hükümdârın başarıları yiğitlikleri ön planda tutulurken, kimisinin de ön plana çıkmış özellikleri ele alınmıştır. Dünya padişâhlarından biri olarak değerlendirilen Ferîdun, İranlı meşhûr bir padişâh olarak bilinir. Bir cihân padişâhı olarak nitelendirdiği Ferîdun'u öven şâir, sevgiliden duâ talep etmektedir.

Leb kelimesi, sevgili düşünce alanında değerlendirilmelidir. Bu mefhûm şekil ve renk yönünden ele alınabilir. Sevgilinin dudağı gonca sûretindedir. Ağzı kapalı bir bohçayı andırması ve kutu şeklinde düşünülmesi, şarap ve kadehe benzetilmesi sevgilinin gizemli biri olarak düşünülmesi için yeterlidir. Ağzı tıpkı bir noktayı anımsatır. Gonca gibi olan dudak açıldığında Mesîh gibi ölüye can bağışlar. "Duâ" ve "redd" kelimelerinden hareketle sevgilinin dudağına kutsallık atfedildiği için beyti tasavvufî açıdan yorumlamak da mümkündür. Tasavvufî düşünce alanı kapsamında değerlendirilecek olan duâ, Allah'a yalvarma, yakarış demektir. Duâ etmek ibâdettir. Belli zamanlarda edilen duâların kabul olunduğu gibi, belli kişilerin ettiği dâualarda Allah katında makbûldür. Bu münasebetle sevgiliyi Allah'ın veli kullarından biri olarak kabul edersek göstermiş olduğu kerametler de âşık tarafından göz ardı edilemez. Böyle bir sevgilinin dudağı âb-ı hayât olarak nitelendirildiğine göre dudaktan dökülen duâ incileri, Ferîdun'un ruhuna hayat bağışlar.

. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün

1. Beyit

Ayaklarda kalur sünbül o zülf-i nîm-tâbâsâ

Saçuñla bahs iderse başa çıkmaz müşg-i nâbâsâ

Kelimeler:

Ayaklarda kalmak; *şaşkınlıktan ne yapacağını bilemez olmak.* **Sünbül;** 1. sünbül, 2. güzellerin saçı. **Zülf;** 1. yüzün iki yanından sarkan saç lülesi. 2. sevgilinin saçı. **Nîm;** yarı, yarım, buçuk. **-Tâb;** “parlayan, parlatan, aydınlatan” mânâlarına gelerek birleşik kelimeler meydana getirir. **-Âsâ;** gibi. **Bahs;** 1. konuşulan şey, söz. 2. iddiâlaşma. **Başa çıkmak;** iddiâ etmek, şımarmak. **Müşg;** misk. **Nâb;** 1. hâlis, saf, arı. 2. katıksız. 3. berrak. 4. i. oluk.

Nesre Çeviri:

(Ey sevgili!) Sünbül, (senin güzel kokulu) saçınla iddialaşacak olursa saf misk gibi başa çıkamaz. (Ve böylece) yarım kıvrılmış saç gibi ayaklarda/ ayaklar altında kalır.

Beytin temel düşünce alanının *saç* sözcüğü olduğu söylenebilir. *Başa çıkamaz, ayaklarda kalır* deyimleri ve *sünbül, müşg-i nâb* sözcükleri de yardımcı düşünce alanları olarak temel düşünce alanını destekler niteliktedir. Beyitte sünbül gülîstân düşünce alanını, saç ise sevgili düşünce alanını beraber değerlendirmeyi gerektirir. Binaenaleyh yorum alanının gülîstân ve sevgili düşünce alanı üzerinde kurulması gerekir.

Dîvân edebiyatında sevgilinin uzuvları çeşitli bitkilere ve nesnelere benzetilir. Ya da bu bitkiler ve nesnelere sevgilinin uzuvları arasında bir

karşılaştırma söz konusudur. Fakat bu karşılaştırma sonucu sevgiliye ait unsur her zaman üstündür. Örneğin;

Çîn- i zülfün miske benzettim hatâsın bilmedim

Gey perîşân söyledim bu yüz karasın bilmedim

[*Sevgilinin saçının büklümlerini miske benzettim. Fakat bu benzetmenin doğru olmayacağını, yüz karası bir şey olduğunu bilmedim*].

Kadd-i dîl-dârın hevâ-dârı değilse zülf-i yâr

Her kademde n’için öper hâk-i pâsın bilmedim

(Ahmed Paşa)

[*Yârın saçları, sevgilinin (servi gibi olan) boyuna âşık değilse niçin her adımda onun ayağının toprağını öper, bilmedim*].

Endâmı ve güzelliğiyle âlemin sultânı olan sevgilinin saçları misk yatağıdır. Saçına misk süren sevgili kokusuyla âşıkları kendinden geçirir. Beyitte bu gelenekten hareketle miskin başa çıkması yani baş üzerinde tutulması ve ona değer verilmesinden bahsediliyor. Temel düşünce alanını oluşturan zülf, eski geleneğe göre kesilmez ve örgüler çözüldüğünde yere degecek kadar uzatılırdı. Türk Dil Kurumunun *Büyük Türkçe Sözlük*’ünde sümbül, “zambakgillerden, soğanla üretilen, 15-20 santimetre yüksekliğinde, çiçekleri keskin kokulu ve türlü renkli, çok yıllık bir süs bitkisi” şeklinde tanımlanır (www.tdk.gov.tr Erişim Tarihi 28.08.2014). Buna göre beyitte sümbülün yerde yetişmesi yani bodur bir bitki olmasıyla saçın yere degecek durumda olması arasında ilgi kurulmuştur.

Ayakta kalmak, ayaklar altında kalmak demektir. Yani değeri bilinmemek, gerekli saygıyı görmemek gibi bir anlamı çağırır. Buradan hareketle beyitte bir iddiâ havası görülür. Bu iddiâ sevgilinin misk kokan saçı ile sümbül arasında geçer. Sonuç olarak Bâkî bu beyitte aslında şunu dile getirmek istiyor: “Ey sümbül! Boş yere iddiâ edip sevgilinin başına çıkma. Senin yerin sevgilinin ayağının altıdır. Misk ise sevgilinin başının üstüne yuva yapmıştır.”

2. Beyit

Hevâñ içre ezel bir sadme urdı sarsar-ı âhum

Döner dûlâb-ı çarh ol dem bu demdür âsiyâbâsâ

Kelimeler:

Hevâ; heves, istek, arzu; sevgi; hoşlanma. **Ezel;** başlangıcı olmayan geçmiş zaman, öncesizlik. **Sadme;** 1. çarpma, tokuşma, çatma. 2. ansızın başa gelen belâ. 3. kim. patlama. **Sarsar;** şiddetli, gürültülü rüzgâr. **Âh;** ah, yazık. **Dûlâb;** 1. içine eşyâ vesâire konulan raflı veya rafsız göz. 2. hîle, dek, dubârâ. 3. kuyudan su çıkarmaya yarayan ağaçtan veyâ demirden yapılmış çark. 4. s. devreden, dönen. 5. bedestenin içindeki küçük dükkânlar. **Çarh;** 1. çark, tekerlek. 2. felek, gök. 3. yaka [elbisede]. 4. ok yayı. 5. çakır doğan. 6. tef. 7. devreden, dönen. **Dem bu demdür;** [genellikle Bektâşî ve Melâmî şiirlerinde geçer] : “zamanı iyi değerlendirin, fırsatları kaçırmayın” anlamına gelir. 4. aldatma, hîle. 5. kibir, gurur, büyüklük. 6. koku. 7. kuyumcu ve demirci körüğü. 8. n. âh. 9. ağız [insan; bıçak, kılıç]. 10. şiirin vezni. **Âsiyâb;** su değirmeni. -**Âsâ;** gibi.

Nesre Çeviri:

Âhumun rüzgârı senin aşkınla ezel gününde öyle bir darbe vurdu ki felek dolabı o gün bu gün su değirmeni gibi döner.

Burada anlamın “sarsar-ı âh” bileşik düşünce alanı üzerinde yoğunlaştığı görülüyor. Çünkü dûlâb-ı çarhın o günden bu güne kadar dönmesinin sebebi âh rüzgârıdır. “Dûlâb-ı çarh” ifadesi yardımcı düşünce alanı olarak temel düşünce alanını destekler. Sevgiliden ayrı kalan ve vuslatı arzulayan âşığın âhı rüzgâra benzetilmiştir. Dolayısıyla feleklerin dönüşünün çekilen âh rüzgârına bağlanıldığı bu beytin temel düşünce alanı *sarsar-ı âh* bileşik düşünce alanıdır. *Dûlâb-ı çarh* bileşik düşünce alanının yanı sıra *hevâ*, *ezel*, *sadme*, *âsiyâb* sözcükleri de yardımcı düşünce alanları olarak kabul edilebilir.

Sarsar-ı âh temel düşünce alanı, bu beyitte *âşık* düşünce alanında değerlendirilebilir. Dîvân edebiyatında âşığın inleyişine sebep olan kişi sevgilidir. Sevgilinin rüzgârı âşığın gönlüne nüfuz edince feryâd u figanlar kopar müteakiben

âşğın çekmiş olduğu sîneden bir âh feleğın dolabında su değirmeni gibi sürekli döner. Beyit içerisinde sevgiliye kavuşamayan ve sürekli bir vuslat peşinde olan bir âşık görürüz. “Ol dem bu demdür” ifadesi ise kısa bir zamanda âşğın hevâsının gerçekleşğine işaretler. Beyit içerisinde geçen “hevâ”, aşk demektir. Hevâ kelimesi, hem sevgili hem de tasavvufî düşünce alanında değerlendirilebilir.

Ezel gününde âşık olunan sevgili, gerçekte Allah’tır ve çekilen âh onun coşkusuydur. Ancak burada ezel gününde gûyâ bütün ruhların Allah’ın huzurunda toplanmış olması ve âşık ile ma’şûkun orada birbirlerini görmeleri kurgusunu da göz ardı etmemek gerekiyor. Beyitte geçen ezel kelimesi beyiti tasavvufî düşünce alanında yorumlamayı gerektiriyor. Dünya ve âhiret anlayışının hâkim olduğu bu beyitte “*Elestü Birabbiküm*” (*Ben sizin Rabbiniz, değil miyim?*) (A’raf: 172) ayetine gönderme yapıldığını görüyoruz. Allah’a şâhitliğini taahhüd eyleyen âşık elest meclisinde Hak bâdesini tatmış ve yârdan ayrılınca yerle bir olmuştur.

Hakikat yolu zordur ve geçit vermeyen engellerle doludur. Hakikat yoluna ateşten yollarla gidilir ve bu yolculukta ateşten bir gömlek giyilir. Bu münasebetle bu yolda sebât olarak yürüyen âşığı âh ateşi sarıp sarmalar. Tıpkı ney misâli yüreği ateştir. Buna örnek olarak mesnevîde geçen “*Ateştir şu ney sesi hava değil/ Her kimde o ateş yoksa ölmüş bil*” (Avşar, 2011: 65) beyti örnek gösterilebilir. Binaenaleyh âşğın gönlünden çıkan âh ateşi feleğın değirmenini o gün bu gün döndürmek için yeterlidir. Ayrıca beyit içerisinde geçen “dûlâb-ı çarh” ifadesinden hareketle âşğın çektiği âhın felekleri doldurduğunu ve değirmen gibi döndüğünü de ifade etmek gerekir. Çekilen âhın sebebi sevgilidir. Kısacası âşğın isteği vuslata erişebilmektir. Âşık, ney misâli asıl vatanından ayrı düşmüş, dâimâ aslına dönmeyi arzu etmiştir. Asıl sevgiliden ayrı düşen âşık, her sözüne yâr adıyla başlamış ona duyduğu özlem ile çektiği âh ise felek dolabını o gün bu gün döndürmüştür.

3. Beyit

Derûnuñ pür-ma’ârif hem-nişînuñ merd-i ‘ârif

Açılma ey yüzi gül şahs-ı nâ-dâna kitâbâsâ

Kelimeler:

Derûn; 1. iç, içeri, dâhil. 2. gönül, kalb, yürek. **Pür-;** 1. dolu. 2. çok fazla. 3. sâhib, mâlik. **-Ma'ârif;** 1. ma'rifetler, bilimler. 2. bilgi, kültür. 3. Millî Eğitim Bakanlığı; maarif müdürlüğü. 4. Sultan Veled'in 1284-1296 yılları arasında hazırladığı tasavvufla ilgili 56 bölümden ibâret eseri. **Hem-nişîn;** berâber oturup kalkan, teklifsiz arkadaş. **Merd;** 1. adam, insan. 2. erkek. 3. özü, sözü doğru, kabadayı, yiğit. **Ârif;** 1. bilen, bilgili, irfân sahibi. 2. i. erkek adı. **Gül;** 1. çiçek. 2. bilinen çiçek, gül çiçeği; gül ağacı. **Şahs;** 1. kişi, kimse. 2. gr. şahıs. **Nâ;** başa gelerek kelimeyi menfileştiren bir edat. **-Dânâ;** bilen, bilici, bilgiç. **Kitâb;** kitap. - **Âsâ;** gibi.

Nesre Çeviri:

Ey gül yüzlü (sevgili)! Yüreğini irfânla doldur ve düşüp kalktığın kimseleri de benim gibi ârif yiğitlerden seç. Her câhile/kıymet bilmeze kitap gibi açılma.

Bu beytin iskeletini âşık, ma'sûk ve rakîb üçgeninin oluşturduğunu söyleyebiliriz. Beyitte geçen ârif, ma'ârif gibi düşünce alanından hareketle, şâirin sevgiliye öğüt verdiği açıkça görülmekte ve câhillere, kıymet bilmezlere açılmamasını istemektedir. Çünkü sevgili irfân sahibidir. Karşısındaki câhile açılmaması âşık için ehemmiyet teşkil ettiği gibi kıskançlık duygusunun da ön plana çıktığını görürüz. Bu sebeple âşığın sevgiliyi kıskandığını dile getiren bu beytin temel düşünce alanı *gül yüzlü sevgilidir. Merd-i ârif, pür-ma'ârif, hem-nişîn, şahs-ı nâ-dâna* bileşik düşünce alanları da yardımcı düşünce alanları olarak kabul edilebilir. Buradan hareketle yorumun alanının âşık, ma'sûk ve rakîb düşünce alanları üzerinde kurulması gerekecektir.

Üç tarzlı yorum alanının hâkim olduğu bu beyitte birinci yorum alanı ma'sûk (sevgili) düşünce alanıdır. "Ey" nidâsıyla sevgilinin yüzünü güle benzeten şâirin, beyitte sevgiliye öğüt verdiğini görüyoruz. Sevgili dîvân edebiyatında, güzellik satıcısı, âşık ise güzellik alıcısıdır. Sevgilinin güzelliği karşısında âlemde her ne varsa sönük kalır. Bunun gibi etkenlerden dolayı şâir sevgilisini rakîblerinden kıskanmaktadır. Sevgilinin irfân sahibi bir kişi olduğunu hiç şüphesiz biliyoruz. Bunu bilen âşık sevgiliye uyarıda bulunarak câhil kimselerle (rakîblerle) dost olmamasını talep ediyor. "Açılmak" fiilinin yüzünü açıp göstermek, içini dökmek

veya sırrını açığa vurmak şeklinde kullanıldığını görüyoruz. Bu gibi sebepler sevgilinin gizli bir hazine olduğunun delilidir.

İkinci yorum alanı ise rakîb düşünce alanıdır. Rakîb, dîvân edebiyatında âşık ile ma'şûkun aralarına giren bir tiptir. Bu sebeple âşığı kıskandırma özelliğinin yanı sıra câhil olması ve sevgisine sâdık olmaması gibi özellikleri ile bilinir. Âşığa cevri ü cefâ çektirmekte sevgiliden eksik kalır bir yanı yoktur. Rakîbin âşık ve sevgilinin arasına girmesi, âşığa kanlı gözyaşı döktürmek için yeterli bir sebeptir. Kötü bir tip olarak değerlendirilen bu sözcük, beyit içerisinde câhil kişi olarak değerlendirilir ve âşık(şâir) tarafından lanetlenir.

Beytin üçüncü yorum alanı ise âşık (şâir) düşünce alanıdır. Dîvân edebiyatında ma'şûk ve âşık “gül ü bülbül”e benzetilir. Bülbül, gülün sâdık gedâsıdır. Aşkını feryâd ederek sevgiliye hizmetinde kusur etmez. Hem hizmet olmazsa himmet de olmaz. Bunun yanı sıra âşık, kıskançlığıyla da ön plana çıkar. Sevgilinin hâk-i pâyine hiçbir rakîbin yüz sürmesini istemez. Onu herkesten hatta ve hatta kendinden bile kıskanır. Binaenaleyh beyit içerisinde belirgin olan bu söylemde “açılma” diyerek hem yüz güzelliğinin rakîbler tarafından görülmemesini hem de gizli sırların açığa (mâ'rifet) çıkmamasını istemektedir. Çünkü âşık için sevgili biriciktir. Mutlak güzellik ve irfân ondadır. Bâkî “dostlarını benim gibi yiğitlerden seç” öğüdünü verirken kendisini de dolaylı yönden övmektedir. “Bizi ancak biz anlarız” şeklinde bir söylem (ârifler) beyti tasavvufî düşünce alanına götürür. Tasavvufî düşünce alanında değerlendirdiğimizde, şâir şunu dile getirmek istiyor: “Ey irfân sahibi sevgili! Mâ'rifetler benim gibi irfân sahibi olan kişilerde gizlidir. Her sırrı açığa dökme! Bu sırları idrak edebilmek yalnızca âriflerin işidir. Çünkü bu sırlar, câhillerden pinhân eylemiştir.”

4. Beyit

Kemânçe şekline girdüm elinde mutrib-i 'aşkuñ

Keş-â-keşden halâs olmaz dahı sînem rebâbâsâ

Kelimeler:

Kemânçe; 1. kemençe, yayla -diz üzerinde- çalınan, kemana benzer küçük bir çalgı. 2. **tar.** resmî imzalara çekilen uzun kavis. **Mutrib;** 1. itrâb eden, çalgı çalan, çalgıcı. 2. şarkıcı, şarkı okuyan. **Aşk;** sevgi. **Keş-â-keş;** 1. çekişme, münâkaşa. 2. iki kişinin, bir şeyi birer ucundan tutup her birinin kendine doğru çekmesi. 3. pehlivanların birbiriyle savaşması. 4. gam, keder, tasa, kaygı. 5. felâket. **Halâs;** kurtulma, kurtuluş. **Sîne;** 1. göğüs. 2. yürek. **Rebâb;** müz. gövdesi hindistancevizi kabuğundan yapılmış bir çeşit kemençe. -**Âsâ;** gibi.

Nesre Çeviri:

Aşkın çalgıcısı elinde kemençe şekline girdim. Sînem kemençe gibi iniltiden kurtulamaz.

Sînesini rebâba, aşk inleyişini ise rebâb sesine benzeten şâir, sînesinin kemençe gibi iniltiden kurtulamadığını dile getiriyor. *Mutrib-i aşk, keş-â-keş* ve *sîne* yardımcı düşünce alanlarından hareket edildiğinde beyitte temel düşünce alanının *kemânçe* olduğu görülür.

Osmanlı saray kültüründe musikîye oldukça ehemmiyet verilirdi. Müsikî de kullanılan enstrümanlar şâirlerin şiir hayatını da yakından etkiledi. Enstrümanların gerek tasaavvufî boyutta ele alınması (ney) gerekse eğlence meclislerinde kullanılması, şâirlerin hayâl süzgecinde filizlenerek mısralarda kendini gösterdi. Tarihi eski zamanlara dayanan kemençe bunlardan biridir. Klasik Türk müziğinde kendini gösteren kemençe, Osmanlı şiirinde de adından söz ettirmeyi başarmıştır. Kemençe, kemana benzeyen bir çalgıdır. Gövde ve göğüs olmak üzere iki kısımdan oluşur. Bu çalgının üst kısmı dik ve düz, alt kısmı ise şişik ve yuvarlaktır. Üç adet teli vardır ki bu tellere dokunulduğu takdirde acıklı nağmeler gönülleri yırtar. Buradan hareketle beyit içerisinde geçen kemânçe sözcüğü hem musikî hem de meclis düşünce alanlarında ele alınır. Sesinin yanık, yırtıcı olması itibarıyla da ney ile benzerliğinin olduğu söylenebilir. Bu gibi özellikleri sebebiyle kemânçe sözcüğünü tasavvufî düşünce alanında değerlendirmek gerekir. Beyit içerisinde geçen *mutrib-i aşk, keş-â-keş* ve *sîne* sözcükleri de tasavvufî düşünce alanını destekler. Burada kemânçeye tasavvufî bir anlamın verilmesinin nedeni sesinin yakıcı ve acıklı olmasıyla yakından ilgilidir. Bu enstrümandan çıkan yanık ses ile âşğın gönlü arasında tenasüp ilişkisi kurulmuştur.

Mutrib, çalgıcı demektir. Bu kavram “*eskiden eğlence hayatında önemli bir yer tutmaktaydı. Çünkü tertip edilen eğlence meclislerinde mutlaka müzik olurdu ve bu müzikle birlikte şarkılar söylenir, gazeller okunurdu* (Özkan, 2007: 155). Bu ifadeden de anlaşılacağı üzere mutrib, Osmanlı toplum hayatında eğlence meclislerinde vazgeçilmez unsurlar arasında yer almaktadır. Mutrib-i aşk bileşik düşünce alanından hareketle sevgili düşünce alanı diğer bir düşünce alanını oluşturur. Sevgili ruh dünyasının üstâdıdır. Elbette en güzel aşk nağmeleri ondan sorulur. Âşık ise ustanın elindeki kütükten ibarettir. Aşkın çalgıcısı eline düşen âşğın vay haline ki acı oklarını yüreğine nakış nakış işler. Sevgiliye teslim olan âşık çeşitli imtihânlardan geçmek zorundadır. Bu geçitler kılıçtan keskin yollarla doludur. Bu gibi özellikler sebebiyle beyiti tasavvufi anlamda değerlendirmek gerekecektir.

“*Sen münezzehsin, seni tesbih ederiz. Senin bize öğrettiğinden başka bir bilgimiz yok. Şüphesiz ki sen her şeyi hakkıyla bilensin hüküm ve hikmet sahibisin dediler.*” (Bakara; 32) âyeti mucibince asıl mutlak Allah’tır. Kâinâtın yaratıcısı, hakikatin habercisi, gül bahçelerinin müstesnâ gülü, aşkın çalgıcısı ve âlemlerin Rabbi yalnız O’dur. Sevgilinin eline düşen âşık(kul) ise ustanın elindeki kütükten ibarettir. Usta; sevgili, çırak ise âşıktır. Usta, usûl erkân bilen ulu nazarlı cihân şâhıdır. Çırak ise henüz pişmemiş, yeterli olgunluğa erişememiş bir tiptir. Aşk ustasının eline geçen âşık çeşitli imtihânlardan geçer ve imtihânlar geçildiği takdirde insân-ı kâmil seviyesine ulaşır. Beyitte geçen keş-â-keş sözcüğü de bu ifadeyi destekleyen ipucu kelimedir. Sînem kemânçe gibi iniltiden kurtulamaz diyen âşık imtihânının devam ettiğini de gözler önüne getirir.

5. Beyit

Zer-efşân ol kef-i ihsân ile seyr eyle ‘âlemde

Cihân-gerd ü cevân-merd-i cihân ol âfitâbâsâ

Kelimeler:

Zer-efşân; 1. altın saçıcı. 2. altın kakmalı. 3. **i.** makbul bir lâle nevi. 4. **i. g.** s. kitap ciltlerinde görülen bir süsleme motifi. 5. **i.** kadın adı. **Kef;** 1. köpük. 2. sünger taşı. **İhsân;** 1. iyilik etme. 2. bağış, bağışlama. 3. verilen, bağışlanan şey. 4. lütuf, iyilik. **Seyr;** 1. yürüme, yürüyüş; gitme, hareket. 2. yolculuk. 3. gezme, gezinme. 4. eğlenmek üzere bakma. 5. uzaktan bakıp karışmama. 6. gezilecek, görülecek şey. **Âlem;** 1. Dünyâ, cihan. 2. insanlar, halk. 3. **mec.** eğlence. 4. lüzûm, mânâ. **Cihân-gerd;** cihânı, dünyâ'yı dolaşan. **Cevân-merd;** cömert, eliaçık. **Âfitâb;** 1. Güneş, 2. Güneşin ışığı. 3. **s.** güzel [kadın]. 4. güzel yüz. 5. şarap. **-Âsâ;** gibi.

Nesre Çeviri:

(Ey sevgili!) Dünyayı dolaşan ve cömertçe altın saçan güneş gibi (sen de) ihsân elini açıp altın saçarak âlemde gezin.

Beytin temel düşünce alanını *sevgili* düşünce alanı oluşturur. Çünkü dünyayı dolaşan ve güneş gibi ihsân elini açarak altın saçacak olan kişi sevgilidir. Burada yer alan “âfitâb” sözcüğü kozmik düşünce alanına aittir. *Zer-efşân, kef-i ihsân, cihân-gerd, cevân-merd-i cihân* bileşik düşünce alanları ise yardımcı düşünce alanları olarak temel düşünce alanını destekler.

Güneş evrene ışık saçan ve ısı yayan bir gök cisimidir. “Cevân-merd” bileşik düşünce alanından hareketle kozmik âlemin önemli unsurlarından biri olan güneş, âleme ışık saçmasının yanı sıra, ısı yayarak cömertlik ülkesinin bonkör bir sultânı mesâbesindedir. Evrendeki bütün nesnelere yaşamını sağlayan bir gök cismi olması münasebetiyle “cihân-gerd” özelliğiyle de âlemde sürekli dönen, pervaneyi anımsatan bir gök cismi olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca beyit içerisinde geçen “zer-efşân” bileşik düşünce alanından hareketle güneş ile altın arasında renk açısından bir anlam ilişkisi de göze çarpar. Bilindiği üzere güneşin rengi sarıdır. Canlıların hayat kaynağı olarak değerlendirilen bu gök cismi, âleme saçmış olduğu ışınlarla ve dağıttığı ısılarla canlıların gönüllerine can katar. Ayrıca âlemdeki nesnelere şekillenmesinde de önemli bir yere sahiptir. Altın ise parlak, sarı renkli değerli bir madendir. Beyitte altından kastedilen mânâ, güneşin âlemdeki bütün varlıklar üzerinde önemli bir hayat kaynağının olmasıyla yakından ilgilidir. Bu bakımdan beyit içerisinde kinâyeli bir söylem göze çarpar. Sevgilinin güneşe

benzetilerek âleme ihsân elini açması ise beyitte üzerinde en çok söz söylenecek husustur.

Beyitte geçen “âfitâbâsâ” ifadesinden hareketle sevgilinin güneşe benzetilmesi beyitte açıkça görülmektedir. Âlemin sultânı olan sevgili, dîvân şiirinde birçok özelliği bakımından güneşle birlikte ele alınmıştır. Güneş nasıl ki evrene ışınlarını saçıp ısını yayıyorsa sevgili de âşığın gönlüne nûrânî ışıklar saçarak ve gönlünü ısıtır. Sevgili, tıpkı bir güneş gibi âleme ısı yayması, yanaklarının renginin güneşe benzetilmesi, âlemde dolaşması, parlaklığıyla nûrânî özellikleri kendisinde barındırması gibi özellikleriyle karşımıza çıkan bir tiptir. Onun karşısında âlemdeki bütün nesnelere karanlık ve sönük kalır. Âşığın dünyasını aydınlatarak kalp gözünü açar. Evrenin sultânı O’dur. Tıpkı bir şem misâli pervaneleri çevresinde toplar. Işıyla gönülleri aydınlatır ve aleviyle âşığın beden kafesini yakarak ruh denilen ötesine geçmesine yardımcı olur.

Sonuç olarak bu beyitte şâir, güneşin cömert davranmasından hareketle sevgilinin de güneş gibi ihsân elini açıp cihâna ziyâ saçmasını, gönülleri ısıtmasını sevgiliden talep etmektedir. Çünkü sevgili güzellik ülkesinin sultânı olması münasebetiyle güzelliğinden âleme ışık saçması, gönülleri kamaştırması onun vasıflarından birkaçıdır. Dolayısıyla sevgili ihsân elini açıp âlemde gezindiği takdirde, bütün nesnelere ruhuna can katar, hayat bağışlar denilebilir.

6. Beyit

Yüzüm üzre kadem basmaz cefâ vü cevrdan geçmez

Yolında kıldugumdan n’oldı ben cismüm türâbâsâ

Kelimeler:

Kadem; 1. ayak. 2. adım. 3. yarım arşın uzunluğunda bir ölçü. 4. uğur.
Cefâ; 1. eziyet, incitme. 2. **tas.** tarikat adamının kalbinin öğrendiklerinden perîşân olması. **Cevr;** 1. haksızlık, ezâ, cefâ, eziyet, gadir, zulüm; sitem. 2. **tas.** tarikat adamının ruhan ilerlemesine mânî olan şey. **Cism;** 1. beden, gövde. 2. madde.
Türâb; toprak. -**Âsâ;** gibi.

Nesre Çeviri:

Yüzümün üstüne ayak basmaz, eziyet ve zulüm çektirmekten de geri kalmaz. (Ey sevgili!) Senin yolunda yaptıklarından (dolayı) bedenimin toprak gibi olması bir işe yaramadı.

Kadem basmaz, cefâ vü cevr yardımcı düşünce alanlarından hareket edildiğinde anlamın “türâb” sözcüğü üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Çünkü türâb sözcüğü âşığın ve sevgilinin karakteristik özelliklerini birlikte ele almamızı gerektiren anahtar kelime olarak karşımıza çıkar. Sevgilinin takındığı davranışlar, âşığın bedeninin türâb olmasına sebep olur. Bundan dolayı *türâb* sözcüğünün beytin temel düşünce alanı olduğu söylenilebilir.

Kadem basmaz, cefâ vü cevrden geçmez yardımcı düşünce alanları beyitte hem sevgili düşünce alanında hem de tasavvufî düşünce alanında değerlendirilmez. Sevgilinin gönlünün bir taş hükmünde olduğu beyitte açıkça kendini göstermektedir. Sevgili göstermiş olduğu tavır ve hareketlerle âşığın canına kasteder. Acı ve ıstırap çektirmede üstüne yoktur. Âşığın beden kafesini yakarak ruh perdesini aralar. Âşık ise sevgiliden gelecek olan her türlü cevr ü cefâyâ katlanır, hatta sevgiliye canını teslim edecek kadar sâdik bir tiptir. Beyti tasavvufî yorum alanında ele aldığımızda ise çekilen her türlü ıstırap ve sıkıntılar, âşığın kemâle ermesine vesile olur. Çünkü aşkın nârı, âşığı pişirir ve onu insân-ı kâmil seviyesine ulaştırır. Buna vesile olan ise sevgilinin ta kendisidir. Aşk ustasının elinde kör bir kütük olan beşer, zamanla imtihânlardan geçerek belirli form kazanır. Bunda ise gösterilen sabır, sadâkat, cömertlik vb. unsurlar kişinin erdemi ile paralellik gösterir.

Beytin temel düşünce alanı olarak ele alınan türâb sözcüğü ise anâsır-ı erbaadan biridir. Evrenin dört ana unsuru, hava, su ateş ve topraktan oluşmaktadır. Allah, ilk insan olan Âdem peygamberi topraktan yaratmıştır. Hayatını tamamlamış olan her türlü nesnenin de toprağa karışarak bedenleri toprak olmaktadır. Topraktan gelip toprağa geri dönen canlılar için anâsır-ı erbaadan biri olarak kabul edilen bu kavram, canlılar için önemli bir yere sahiptir. Ayrıca “*gözünü toprak doyursun, kara toprak, topraktan geldik geri toprağa gideceğiz*” gibi çeşitli söylemler de halk arasında kullanılan yaygın ifadeler arasındadır. Dîvân şiirinde ise âşık düşünce alanında ele alınan bu kavram âşığın bedenini sembolize eder.

Âşık, etinden ve kemiğinden ayrılarak ruh denilen âleme seyr-i süluk etmiştir. Bu yolda ona rehberlik eden, onu çeşitli imtihânlarla sınavan kişi ise Allah'tır. "N'oldu" ifadesiyle istifhâm sanatının beyitte kendini gösterdiğini görüyoruz. Şâir bir bakıma sevgilinin neden böyle davrandığını sorsa bile cevabını kendisi bilmektedir. Burada amaç, anlamı soru yoluyla zenginleştirmektir. Beyit içerisinde geçen "türâbâsâ" ifadesinden hareket edildiğinde, bedeninin toprağa benzetildiğini söyleyebiliriz. Toprağın renk bakımından kara olması ile âşığın gönlü arasında yakından bir ilişkinin olduğu da beyitte görülmektedir. Çünkü âşık için çekilen her türlü sıkıntı ve ıstıraplar âşığın hâlet-i ruhiyesini gözler önüne serer. Hâl ehli olan âşığı kara sevda yakmıştır.

"Ona her kötü ve çirkin şey atılır, ondan ise sadece gül ve çiçek biter. Bu, alçakgönüllülük ve kalb-i selimi ifade eder. Benliğin bulunmaması durumu, tevazu, toprak gibi olmak, hep olgunluğun tanımını verir" (Cebecioğlu, 2009: 98). Buradan hareketle âşığın gönlünün, bütün sıkıntı ve cevr oklarıyla dolu olduğu söylenilebilir. Sevgili tarafından acı okları onun bağına fırlatılır. Beyitte açıkça kastedilmek istenen düşünce ise âşığın sevgiliden beklediğini bulamaması söz konusudur. Âşık sevgilinin yolunda yapmış olduğu her şeyin boşa gittiğinin mesajını vermektedir. Bunun için de n'oldu ifadesiyle istifhâm yoluyla yaptığı onca şeyin bir işe yaramadığını da açıkça dile getirmiştir.

7. Beyit

Tutarken câmı nâşî gelse tâc ü günbed altında

Mey-i gül-rengi pinhân eyle ey sûfi habâbâsâ

Kelimeler:

Câm; 1. sırça, cam; bardak, kadeh, şişe ve toprak cinsinden şarap kadehi. 2. **h. i.** Horasan'da bir kasaba. 3. kendilerini Cemşit sülâlesinden sayan Sent ve Kışmir hâkimlerinden kısmının lâkabi. 4. **tas.** Tanrı âşığının yüreği. **Nâşî;** 1. neşet eden, edici, ileri gelen. 2. **zf.** ötürü, dolayı, sebebiyle. **Tâc;** 1. hükümdarların başlarına giydikleri cevâhirli başlık. 2. gelinlerin başlarına koydukları cevâhirli süs başlık. 3.

[eskiden] bâzı tarikat ehli şeyhlerin giydiği başlık, terek. 4. sorguç, tarak, kuşların başlarındaki uzunca tüy. 5. eskiden kumaşlarda, en çok sultanların giydiği elbiselerde görülen bir motif şekli. 6. **bot**. çiçeklerin *çanakyapraklarından sonraki renkli kısım. **Günbed**; kümbet, kubbe, üstü yuvarlak şekilde olan binâ veya çıkıntı. **Mey**; şarap. **Gül-reng**; gül renkli, pembe. **Pinhân**; gizli. **Sûfi**; 1. tasavvuf ehli. 2. sofı. **Habâb**; su üzerinde olan hava kabarcıkları. **-Âsâ**; gibi.

Nesre Çeviri:

Ey sofı! Kadehi tacının / sarığının alt kısmında tutarken yabancı biri gelirse gül renkli olan şarabı, hava kabarcıkları gibi uzak tut.

Bu beytin temel düşünce alanını *mey-i gül-reng* bileşik düşünce alanı oluşturur. *Câm, nâşî, tâc ü günbed, pinhân, sûfi* sözcükleri ise yardımcı düşünce alanları olarak temel düşünce alanını destekler. Şarabı Cem'in bulduğuna dair rivâyetler vardır. Şarap, insana keyfiyet veren bir içki olarak karşımıza çıkar. Şarabın ham maddesi üzümdür. Üzümler toplanır, bekletilir ve belirli aşamalardan geçirilerek şarabın i'mâlâtı yapılır. İçenlerde bir hoş keyfiyet, sarhoşluk hissi uyandıran bu içkinin dibindeki tortu ise kimileri tarafından içilir, kimileri tarafından da içilmez ve toprağa dökülür. Çeşitli rivâyetlere göre bu tortu şarabın en güzel yeri olarak nitelendirilir ve insana keyif veren, kişide sarhoşluk etkisi oluşturan özelliğiyle değerlendirilir. Buradan hareketle en güzel yerinin toprağa dökülmesi anlayışıyla bağlantılı olarak, Cem'in ruhuna hediye edildiğine dair rivâyetler de mevcuttur.

Beyitte geçen “mey-i gül-reng” ifadesi hem meclis hem de tasavvufî düşünce alanında değerlendirilir. Meclis düşünce alanı dikkate alındığında, aşk bâdelerinin içildiği mekân meyhânelerdir. Bu meclisler hâl ehli kimselerin, âriflerin, âşıkların uğrak yerleri arasındadır. İçki meclislerinde sâkî, aşk bâdelerini kadehlere dolduran kişi olması itibarıyla oldukça ehemmiyetlidir. Yardımcı düşünce alanı olarak temel düşünce alanını destekleyen kadeh; şekil, renk bakımından dîvân şiirinde adından sıkça bahsedilen bir kelime olarak karşımıza çıkar. Kadehin şeklinin yuvarlak olması, sarık şeklinde düşünülmesi de beyitte kendini gösteren teşbih unsurları arasındadır. İçi gül rengine şarap ile dolu olan kadehin rengi ise sevgilinin goncaya benzeyen kızıl dudağını çağırıştırır. Âşıklar, kadehlere doldurularak içilen şaraplarla, her bir yudumda farklı hazlar duyarak kendilerinden geçerler. Sûfi ise dîvân şiirinde

kaba sofuyu, hâceyi temsil eden bir tiptir. İçki içmek şöyle dursun meclisin yanından geçenleri bile kınar. Bu bakımdan dîvân edebiyatındaki âşık tipi ile tam tersi özellikler gösterir. Halka vermiş olduğu vaazlar arasında da içki içilmesinin kötü bir durum olduğunu ısrarla belirtir. Âhiret azığını cebine koymak ve gösterişli hareketler yapmak onun en önemli vasıfları arasındadır. Giymiş olduğu kabâ ve taç onun gösterişli hareketler sergilediğini gösteren maddî unsurlar arasında yer almaktadır. Fakat beyit içerisinde, sofunun şarabın lezzetini tattığını görmekteyiz. Bunun dayanak noktası ise ağyârların gelmesi takdirinde yuvarlak olan kadehi sarığına koyarak hava kabarcıkları gibi pinhân eylemeye çalışmasıyla ilgili bir durumdur.

Tasavvufî düşünce alanı olarak değerlendirildiğinde ise meyhânenin bir dinî öğretiyi yeri olduğunu ele almamız gerekecektir ki bu da beytin mânâ incilerinin açığa çıkmasına vesile olur. Meyhâneyi dervişlerin, âriflerin toplandığı bir ibâdet yeri (dergâh) olarak ele almak gerekir. Bu dergâhın bir de şeyhi vardır ki âriflerin her türlü tahsilinde ve yetişmesinde sorumludur. Sırların üstünde yatan sırları hakikat habercilerinin kulaklarına fısıldar. İçilen şarap ise insanda kötülük hissi uyandıran histen değildir. Bu şarap aşk şarabıdır. Hakiki aşk; insanın aklını başından alması, başını döndürmesi itibarıyla şaraba benzetilir. Bu bakımdan şarap sözcüğünün tasavvufî mânâda aşkla yakından ilişkisi söz konusudur. Sofu şarabın ne olduğunu meyhâneye gelmeden öğrenememiştir. Şaraba dâimâ kınayıcı gözle bakmış fakat bu meclise ayak bastığında hakikatle yüzleşmiştir. Hâsılı, aşk şarabını tatmış ağyârlardan birisinin gelmesi takdirinde de şarap dolu kadehi sarığa saklaması âşık tarafından dile getirilmiştir.

“Habâbâsâ” sözcüğünden kasıt dünya nimetleridir. Çünkü sofunun başındaki taç ve üzerindeki elbise dünya nimetlerini sembolize eder. Su kabarcığı olarak nitelendirilen bu kelime dünya nimetleri gibi gelip geçicidir. Kabarcığın zarı insanın bedenini simgeler. Bu yüzden gelip geçicidir. Kabarcığın içerisindeki hava ise insan ruhunu simgeler. Kabarcık patladığı anda içindeki hava olan ruh, Allah katına yükselir. Bu sözcük sofunun tacı ile birlikte kullanılmıştır. Tasavvufta şarap, aşk-ı İlahî’yi simgeler. Bu bakımdan herkes bu şarabın lezzetini anlayamaz. Bu şarabın lezzetini bilen kişiler ise âriflerdir. Bu münasebetle şâir, ağyârların gelmesiyle “kadehi sarığına sakla” denmesinin altında yatan husus da buradan kaynaklanmaktadır.

8. Beyit

Hasûduñ dürd-i derdin çekme ey Bâkî bu bezm içre

Nedîmüñ yâr-ı hoş-meşreb gerek câm-ı şarâbâsâ

Kelimeler:

Hasûd; *hasetçi, kıskanç çekemeyen.* **Dürd;** *tortu, çöküntü.* **Derd;** 1. *dert, gam, keder, kasâvet, tasa, kaygı,* 2. *acı, ağrı, sızı.* **Bezm;** *içkili, eğlenceli meclis, dernek.* **Nedîm;** 1. *meclis arkadaşı, sohbet arkadaşı.* 2. **s.** *büyükleri fıkra ve hikâyeleriyle eğlendiren.* 3. **s.** *güzel hikâye anlatan, tatlı konuşan.* 4. *erkek adı.* 5. **tar.** *İmparatorluk devrinde Yeniçeri ocağına yeni yazılan kimse.* **Yâr;** 1. *dost.* 2. *sevgili.* 3. *tanıdık, ahbap.* 4. *yardımcı.* **Hoş-meşreb;** *huyu güzel, sevimli.* **Câm;** 1. *sırça, cam; bardak, kadeh, şişe ve toprak cinsinden şarap kadehi.* 2. **h. i.** *Horasan'da bir kasaba.* 3. *kendilerini Cemşit sülâlesinden sayan Sent ve Kışmir hâkimlerinden kısmının lâkabı.* 4. **tas.** *Tanrı âşığının yüreği.* **Sarâb;** 1. *içilecek şey.* 2. *şarap.* -**Âsâ;** *gibi.*

Nesre Çeviri:

Ey Bâkî! Bu mecliste hasetçinin derdinin tortusunu çekip durma. Meclisteki arkadaşın şarap kadehi gibi hoş meşrepli olsun.

Burada anlamın “nedîm” kavramının üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Çünkü meclis arkadaşı anlamına gelen nedîm, şâirin kendisine vermek istediği öğüdün temelini oluşturur. Meclis arkadaşının *câm-ı şarab* gibi *hoş meşrepli* olmasının öğüdünü vermesi ve *hâsudun dürdü-i derdin çekmemesini* istememesi de bu düşünceyi destekler. Bundan dolayı beytin anahtar kavramı olan *nedîm*, beytin temel düşünce alanı olur.

“*Bezm, sohbet ve işret meclisi demektir*” (Levend, 1984: 307). *Bezm*, âşıkların uğrak yerleri arasındadır. *Âşık* için *bezm*, *gencine-i râz*'dır. *Meyhânelerin pinhân köşelerde olması da meyhâneye her kişinin gelemeyeceğini destekler niteliktedir.* Çeşitli eğlencelerin düzenlendiği bu mekâna ancak *bezm*in âdâbını bilen kişiler girebilir. *Bezmin düzenini bozan kişiler ise meclisten atılır ve bir daha meclise alınmaz.* Bu münasebetle şâirin beyitte açıkça dile getirmek istediği mesaj

burada yatmaktadır. Makta beytinde “ey Bâkî” diyerek kendisine seslenen şâir arkadaşlık münasebetlerinde kendine öğüt vermektedir. Hasetçi kimseleri şarabın tortusuna benzeterек mecliste gam ve üzüntü çekmekten uzak durmayı amaçlar.

Dürd şarabın dibinde kalan tortu demektir. Acı olduğu için içilmez ve toprağa dökülür. Bu münasebetle şâir, dert ve sıkıntılı şeyleri şarabın dürdüne benzetmektedir. Kıskanç kişi kendinden üstün olan her şeyi kıskanır ve istediklerini elde etmeyi amaçlar. Bu duygu insan üzerinde olumsuz yönde te’sîr edebilecek en kötü davranışlardan birisidir. Çünkü elde edilenlerle yetinmeyen kişiler, toplumun düzenini de bozmaktadır. Ayrıca bu beyitte toplumsal bir mesaj da verilmek istenmiştir. Meclisi bir hâne olarak değerlendirdiğimizde bu hânenin mihmânları da insanlar olacaktır. Dostluk, insanın kişiliğiyle doğru orantılıdır. “*Dost, mananın kendisinde yansıdığı aynadır*” (Avşar, 2011: 114). İnsan neye meyilli ise ona rağbet gösterir. Dünya hânesinin misafirleri olanlar, birbirleriyle ilişkilerinde samimi, sevimli, cömert oldukça dostlukları kuvvetlenir. İnsanı derde boğan arkadaşlıklar ise insana acı ve ıstırap verir. Bu münasebetle şâir “hasetçinin derdini çekme, meclis arkadaşın şarap kadehi gibi hoş meşebli olsun” diyerek kendisine öğüt vermektedir.

Meclis düşünce alanında değerlendirilen câm-ı şarâb, insana şevk veren bir mefhûm olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadeh, sâkî tarafından aşk bâdelerinin içine özenle doldurulduğu bir araçtır. Dîvân şiirinde şekil ve renk yönünden sıkça kullanılan bu kavram bu beyitte hoş meşrepli olması itibarıyla karşımıza çıkmaktadır. Şâir için kadeh saf ve samimi bir sevgiyi temsil etmektedir. Bu bakımdan câm-ı şarâb bileşik düşünce alanını tasavvufî yorum alanında değerlendirmek gerekir. Kadeh kişinin mânâ aynasını temsil eder. Binaenaleyh şâirin gönlü ile ilişki kurulduğunda meclis arkadaşının pür ma’arif olması, kâmil ve ârif kişilerden arkadaşların seçilmesi mesajı da beyitte söylenilebilir.

-. _ _ / -. _ _ / -. _ _ / -. _ _

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

1. Beyit

Yâr işiginde dinildi 'âşık-ı şeydâ baña

Hak dimişler tenzîlü'l-esmâ'ü min savbi's-semâ

Kelimeler:

Yâr; 1. dost. 2. sevgili. 3. tanıdık, ahbab. **İşig;** eşik. **Âşık-ı şeydâ;** delicesine seven kimse. **Hak;** 1. Allah, tanrı. 2. doğruluk ve insaf. 3. bir insana âit olan şey. 4. dâvâ ve iddiâda hakikate uygunluk; doğruluk. 5. geçmiş, harcanmış emek. 6. pay, hisse. 7. doğru gerçek. 8. lâyük, münâsip. **Tenzîl;** 1. indirme, azaltma, aşağı düşürme. 2. Kur'ân-ı Kerim. **Esmâ;** adlar. **Min;** –den, denberi. **Savb;** taraf, cihet, yön. **Semâ;** gökyüzü.

Nesre Çeviri:

Yâr eşiginde bana çılgın âşık denilmiş, doğruyu söylemişler. Çünkü isimler, Allah tarafından gökten indirilmiştir.

Eşik ve gök ilişkisi klasik edebiyat ve Türk devlet geleneği inançlarının temelinde vardır. Sevgilinin eşigini göğe benzeten şâir, isimlerin gökten indirilmesiyle de beyitte bağlantı kurmaktadır. Zaten isimler de gökten inermiş diyerek mevcut inancı desteklemektedir. Buradan hareketle *âşık-ı şeydâ* bileşik düşünce alanı beytin temel düşünce alanını oluşturur. Yardımcı düşünce alanları olarak da *yâr, işig, tenzîl, esmâ, savb, semâ* sözcükleri kabul edilebilir.

Dîvân şiirinde âşık sevgiliye olan sadâkati ile beyitlerde sıkça karşımıza çıkmaktadır. Âşığın sevgiliye olan bağlılığı birçok kelime ile mısralarda yerini almıştır. Bu mefhûmlardan biri olan eşik de bunlar arasındadır. Eşik, bilindiği üzere kapının önünde olan basamak anlamına gelmektedir. Eşik kavramı, sevgilinin ulu

nazarlı cihân padişâhı olduğunu ve sevgilinin yüceliğini simgeler. “*Sevgili âşığa göre en yüce mertebelerdedir. Buna paralel olarak ona ait her unsur, bu yüce mertebelerden payını alır*” (Eren, 2010: 274). Semâ ile eşik arasında ilişki kurulduğunda sevgilinin ulaşılmaz biri olduğu buradan anlaşılmaktadır. Eşik, sevgilinin bulunduğu evin bir parçasıdır. Bu münasebetle âşık için sevgilinin eşiğine yüz sürmek meşakkatli bir iştir. Sevgilinin eşiğine ulaşabilmek için zor engellere karşılaşılan âşık, her türlü atılan cevri oklarına göğüs gerer. Bu sıkıntılı yolları geçmeyi başarabilen âşık sonunda sevgilinin kapısına dayanır. Bu durum karşısında âşığa halk tarafından “şeydâ” sıfatı uygun görülmüştür.

Eşik kavramı tasavvufî düşünce alanında değerlendirilebilir. Dîvân şiirinde eşik, görüntüsü itibarıyla birçok nesneye benzetilmektedir. “*Sevgili esiğinin görüntüsü ile ilgili özellikler renk ve orada bulunan âşıkların kalabalığı ekseninde yoğunlaşır. Eşik taşı, Kâbe ve Hacerü'l-Esved'e benzetilmesinden hareketle siyahıtr denilebilir*” (Eren, 2010: 276). Bu münasebetle sevgilinin evini bir Kâbe olarak değerlendirdiğimizde âşığın yönü de bu doğrultuda olacaktır. Âşık, sevgiliyi gönlüne kible yapar ve âşığın secdesi hep sevgilidir. Her sözüne yâr adıyla başlayıp bu yola baş koyan âşık, bedenini türâb eyleyip nefisinden arınarak insân-ı kâmil aşamasına yükselir. Hakiki sevgili ile kendisini yok eder. Kendinde kendisi yoktur artık. “*Eşik; yokluk ve tevazu gibi anlamları ifade eder. Tevazu ehli için "eşik gibi ayaklar altında" denir*” (Cebecioğlu, 2009: 76). Bu doğrultuda ayaklar altına düşer fakat sevgilinin ayağının altında olmak âşık için bir nimettir.

Beytin temel düşünce alanı olarak değerlendirilen âşık-ı şeydâ bileşik düşünce alanı, âşığın karakteristik özelliğini belirtir. Halk tarafından yapılan bu işin çılgınlık olarak değerlendirilişi beyitte ele alınmıştır. Fakat âşık için bu olumlu yönde karşılanır. Mecnûn olup çöllere düşerek Leylâ'sını arayan âşık, bir tek sevgiliyi arzular ve girdiği aşk yolunda hep onu arar. Eşik kavramı yüceliği, kutsallığı temsil ettiği gibi sevgiliye olan yakınlaşmayı da temsil etmektedir. Çeşitli imtihânlardan geçen âşık, hayat kaynağı olan sevgilisinin kûyuna gelmiş ve sevgilinin eşiğine dayanmıştır. Sevgilinin eşiğine yüz sürer ve bu durum onun için bir nimet sayılmaktadır. Halk arasında kullanılan *âşık-ı şeydâ* ifadesinin doğru olduğunu belirtir ve isimlerin gökten indirilmesine de bir telmihte bulunarak kendisi için kullanılan bu tabirin gökten indirilen isimlerlerin arasında olduğunu mesajını beyitte açıkça dile getirmiştir.

2. Beyit

Hâkümi ide sifâl-i sünbül ü reyhân felek

Gitmeye başdan hevâ-yı bûy-ı zülf-i dil-rübâ

Kelimeler:

Hâk; toprak. **Sifâl;** 1. testi ve saksı parçaları. 2. çanak, çömlek. 3. fıstık, ceviz, bâdem kabuğu. 4. orak. **Sünbül;** 1. sünbül. 2. güzellerin saçı. **Reyhân;** 1. fesleğen. 2. kadın adı. **Felek;** 1. gökyüzü, semâ. 2. âlem, dünyâ. 3. tâlih, baht, kader. 4. askerî müzikte bir zilli âlet. 5. eskilerin inanişına göre, her seyyâreye [gezegen yıldız] mahsus bir gök tabakası. 6. yuvarlak kütük, kızak. **Hevâ;** , istek, arzu; sevgi; hoşlanma. **Bûy;** 1. koku. 2. ümit, umma. 3. sevgi. 4. tamah. 5. huy, tabiat. 6. kısmet, pay, nasip. **Zülf;** 1. yüzün iki yanından sarkan saç lülesi, 2. sevgilinin saçı. **Dil-rübâ;** 1. gönül kapan, gönül alan. 2. tahminen iki asırlık bir makamdır. Elimizde hiçbir besteli nümûnesi yoktur.

Nesre Çeviri:

Felek, toprağımı fesleğen ve sünbülün testisi yapsın. (Böylece) gönül alan sevgilinin saçının kokusunun arzusu başımdan (hiç) gitmesin.

Beytin temel düşünce alanını *felek* sözcüğü oluşturur. Çünkü sevgilinin misk yatağı olan saçlarının kokusunun âşığın başından eksik olmamasının temel dayanak noktası *felektir*. *Hâk, sifâl, sünbül, reyhân, baş, hevâ-yı bûy-ı zülf-i dil-rübâ* sözcükleri de yardımcı düşünce alanları olarak ele alınabilir. Burada yer alan sünbül ve reyhân sözcükleri gülîstân düşünce alanına, zülf, bûy, dil-rübâ sözcükleri sevgili düşünce alanına, hevâ, sözcüğü de âşık düşünce alanına aittir. Temel düşünce alanı olarak değerlendirilen felek ise kozmik düşünce alanı içerisinde yer alır.

Felek kelimesi gökyüzü, semâ, baht, kader anlamlarına gelir. “*Dünyayı dokuz felek çevreler. Bunlar, iç içe geçmiş şekilde soğan zarı gibi dünyayı çevrelemişlerdir ve dünya göğünden başlamak üzere yedi tanesi yedi gezegenin feleğidir*” (Pala, 2004: 149). Âşığa acı ve ıstırap veren, onun yüzünü güldüren de felektir. Eski inanişâ göre feleklerin dönüşü ile insanın kaderi arasında bir ilişki söz konusudur. Bu münasebetle âşığın kaderini hazırlayan bir unsur olduğu için

önemlidir. Dairevi özelliğiyle de dikkat çeken bu unsur halk arasında “*dönek felek, zalim felek*” gibi şikâyetlerin de odak noktası olmuştur. Temel düşünce alanı olarak ele alınan bu kavram beyitte baht, tâlih ve kader anlamlarında kullanılmıştır.

“*Her nefis ölümü tadacaktır.*” (Ankebût 29/57) ayeti mucibince dünya diyârından âhîret diyârına ebedî bir dönüş gerçekleşecektir. Yardımcı düşünce alanı olarak ele alınan hâk sözcüğü bu ifadeyi destekler. Evrende var olan dört ana unsurdan biri olarak kabul edilen toprak, hem doğumu hem de ölümü simgeler. Kâinâtın yaratıcısı olan Allah, insanı topraktan yaratmıştır. Dünya evine ayak basan insan, can ipliği tükendiğinde ömrünü tamamlar. Ölen kişinin bedeni toprağa gömülür. Halk arasında “*topraktan geldik toprağa döneceğiz*” ifadeleri de bu düşünceyi destekleyen öğeler arasındadır. Ölen kişinin bedeni toprak olduğu için âşık burada felekten bir istekte bulunmaktadır.

Hevâ sözcüğünden hareketle ilk mısradaki şâirin felekten isteği söz konusudur. Yardımcı düşünce alanları olarak değerlendirilen reyhân ve sümbül sözcükleri gülistân düşünce alanı içerisinde yer alır. Bu sözcükler sevgilinin zülfüyle birlikte değerlendirilir. Sevgilinin saç tıpkı bir misk yatağıdır. Kokusu itibarıyla ele alındığında âşığın gönlüne ferahlık verir. Reyhân ve sümbül sözcükleri de beyitte zülf ile ilişkili olduğundan kokusu itibarıyla ele alınmalıdır. Şâir burada sevgilinin saçının kokusunu fesleğen ve sümbüle benzetmektedir. Sonuç olarak şâir bu beyitte “fesleğen ve sümbül gibi kokan saçın, mezarımın başından eksik olmasın” diyerek öldükten sonra bile onun kokusunu teneffüs etmeyi murâd eder. Bu isteğini de felek sözcüğü üzerinden dile getirir.

3. Beyit

Mülk-i ‘ayş u ‘işretüñ olsak n’ola İskenderi

Oldı elde câmumuz âyîne-i ‘âlem-nümâ

Kelimeler:

Mülk; 1. Ev, dükkân, arazi gibi taşınmaz ve gelir getiren mal. 2. Bir devletin ülkesi. **Ayş u işret;** yiyip içme. **İskender;** Makedonya kralı Phylippe’in oğlu olup,

*Aristo'dan ders almış ve yirmi yaşında hükümdar olmuştur. Divan edebiyatında İskender-i zü'l-karneyn (=iki boynuzlu İskender), İskender-i Rumî, şeklinde geçer. Yunanistan'ı İran'ı bütün Anadolu'yu ve Suriye'yi ve Mısır'ı, Hindistan'ı istila eden bu meşhur kumandan 33 yaşında ölmüştür. **Câm;** 1. sırça, cam; bardak, kadeh, şişe ve toprak cinsinden şarap kadehi. 2. **h. i.** Horasan'da bir kasaba. 3. kendilerini Cemşit sülâlesinden sayan Sent ve Kişmir hâkimlerinden kısmının lâkabı. 4. **tas.** Tanrı âşığının yüreği. **Âyîne;** 1. ayna. 2. Eşref Nesip tarafından İstanbul'da yayımlanmış haftalık mizâh bir dergi. **Âlem;** 1. dünyâ, cihan. 2. insanlar, halk. 3. **mec.** eğlence. 4. lüzûm, mânâ. **-Nümâ;** "gösteren, bildiren" mânâlarıyla kelimelere katılır.*

Nesre Çeviri:

Yiyip içme mülkünün İskender'i olsak ne olur? Kadehimiz elimizde dünyayı gösteren ayna oldu.

Mülk- i ayş u işret, âyîne-i âlem-nümâ bileşik düşünce alanlarından hareket edildiğinde beytin temel düşünce alanının *câm* olduğu görülür. *Câm* sözcüğü beyitte meclis düşünce alanı içerisinde ele alınmalıdır. Beyitte geçen *mülk-i ayş u işret* bileşik düşünce alanı da meclis düşünce alanı içerisinde değerlendirilmelidir ki bu iki ifade birbirlerini destekler niteliktedir. *Mülk-i ayş u işret* bileşik düşünce alanı meyhâne olarak değerlendirilirken *câm* sözcüğü de meyhânenin içerisinde yer alan unsurların başında gelir.

Câm, camdan ma'mûl kadeh demek olup bu kavram, meclisin en karakteristik öğelerinden biridir. Aşk bâdelerinin içine doldurulduğu bir araç olarak ehemmiyetli olan bu kavram, gerek şekil yönünden gerekse renk yönünden birçok unsurla birlikte değerlendirilmiştir. Şarabın temizleyici özelliği dikkate alındığında kadehin saflığı, temizliği sembolize ettiğini söyleyebiliriz. Ayrıca kadeh tasavvufta kâmil insanın gönlü şeklinde değerlendirilir. *Câm* sözcüğü beyitte *âyîne-i âlem-nümâ* bileşik düşünce alanına benzetilmiştir. İlk mısradaki *istifhâm* sanatına yer veren şâirin dolaylı olarak kendisini övdüğü beyitte açıkça görülmektedir.

Dîvân şiirinde İskender birçok özelliği ile dîvân şâirlerinin şiirlerine malzeme olmuştur. Gerek âb-ı hayât içip ölümsüzlüğe kavuşması, gerek dünyanın hâkimi olması gerekse elindeki kadehin dünyayı gösteren ayna hükmünde olması münasebetiyle şiirlerde sıkça İskender'in adı geçmektedir. Burada kadehin yansıtıcı

olması özelliğinden yola çıkılarak İskender'in dünyayı gösteren kadehine atıfta bulunulmuş ve bu doğrultuda kadehin dünyayı gösteren bir ayna mesâbesinde oluşu dile getirilmiştir. Beyitte geçen “âyîne-i ‘âlem-nümâ” bileşik düşünce alanı dünyayı gösteren ayna demektir. Ayna, camdan yahut celikten ma'mûl karşısında bulunan nesnelerin görünüşlerini aksettiren şeffaf bir araçtır. Dîvân şiirinde birçok ayna çeşidi vardır. “*Âyineler arasında en ünlüsü İskender'inkidir. Rivâyete göre bunu Aristo icâd etmiş, İskenderiye şehrinde minâre biçimindeki bir kulenin üstüne yerleştirmiş. Özelliği de şu imiş, düşmanlar adı geçen şehre saldırıya geçtiklerinde yüz milden artık bir uzaklıkta iken bile o aynada görüntüleri belirirmiş*” (Çavuşoğlu, 2003: 122-123). Şâir burada kendini dolaylı yünden övmüş ve ayrıca İskender'in dünyaya (mülk) hâkim oluşunu ve bu doğrultuda dünya üzerinde belli bir otoritesinin olduğunu ifade etmiştir. İskender'in mülküne ve dünyayı gösteren aynası âşık için önem teşkil etmez. Beyitte geçen “n'ola” (ne olur/ ne çıkar) ifadesi bunu destekler niteliktedir. Binaenaleyh âşğın kadehi dünyayı gösteren bir aynadır. Böylece İskender ile kendisi arasında mukayese yapan şâir, İskender'e atıfta bulunarak kendisini övmüştür.

4. Beyit

‘Aynuma almam zer-i hûrşîd ü dürr-i encümi

Feth olaldan baña bâb-ı genc-i iksîr-i fenâ

Kelimeler:

Aynına almamak; gözüne sürmemek, sürme çekmemek, itibar etmemek, önemsememek. **Zer;** 1. altın. 2. akçe, para. **Hûrşîd;** 1. Güneş. 2. erkek adı. **Dürr;** inci. **Encüm;** yıldızlar. **Feth;** 1. açma, açılma. 2. başlama. 3. kuşatma, zaptetme. 4. bir harfîn üstün olarak okunması. **Bâb;** 1. kapı. 2. geçit, boğaz. 3. bölüm. 4. tas. tövbe. **Genc;** hazîne, defîne. **İksîr;** 1. Ortaçağ kimyâcularının, çok te'sirli olduğuna ve herhangi bir mâdeni altın yapacak kadar kuvvetli bir hassası bulunduğuna inandıkları bir madde. 2. te'sirli, yarar şurup. 3. biricik şifâ, en te'sirli sebep. **Fenâ;** 1. yok olma, geçip gitme, yokluk [“bulmamak” fiili ile kullanılır]. “beka” nın zıddı.

[tasavvufta maddî varlıktan sıyrılıp hakka ulaşma]. 2. s. kötü, iyi olmayan, uygunsuz.

Nesre Çeviri:

Yokluk iksirinin hazine kapısını feth ettiğimden beri yıldızların incisine ve güneşin altınına itibar etmem.

Beytin temel düşünce alanı *bâb-ı genc-i iksîr-i fenâ* bileşik düşünce alanıdır. *Aynına almamak, zer-i hûrşîd, dürr-i encüm* ve *feth* ifadeleri de yardımcı düşünce alanları olarak temel düşünce alanını destekler.

Beytin temel düşünce alanı olarak kabul edilen *bâb-ı genc-i iksîr-i fenâ* ifadesi tasavvufî düşünce alanında değerlendirilmelidir. Varlık ile yokluk arasında bir değerlendirme yapan şâir, yokluğu âlemlerin Rabbine ulaşmak olarak değerlendirmiştir. Varlık ise kâinâtın yaratıcısı olan, eşi ve benzeri bulunmayan Allah'tır. Parlaklığıyla dikkati çeken inci yıldıza, altın ise güneşe benzetilmektedir. Şâir bu değerli eşyaları bilinçli olarak seçmiştir. Bu nesnelere değerli süs eşyaları olmaları münasebetiyle bu kavramlar dünya nimetleri olarak beyitte yer almıştır.

Feth; açma, açılma gibi anlamlara gelmektedir. Dünyaya gelen kul dâimâ bir arayış içerisinde. Burada asıl mesele kulun neyi ne şekilde aradığıdır. Her kulun yaratılış fitratında olduğu gibi bu arayış aşk üzerinedir. Kısaca âlemde ne varsa adı aşktır. Ondan gayrısı boş bir dedikoduya benzer. Yardımcı düşünce alanı olarak beyitte geçen “aynuma almam” ifadesi de “feth” sözcüğüyle birlikte ele alındığında âşkın hâlet-i ruhiyesini gösteren ipucu kelimedir. Şâir, aradığını yokluk iksirinin fenâ kapısında bulmuştur. Buradan hareketle âşık fethini tamamlamış, dünya perdesini kaldırmış, ebedî saadete ulaşmıştır. Yokluk iksirinin hazine kapısını feth eden âşık, dünya nimetleri olan inci ve altını önemsememektir. Dünya nimetlerinden arınıp Allah'a yönelen ve fenafillâh makamına ulaşan kul, varlığını onun yolunda harcar denilebilir.

Ayn, göz demektir. Basîret gözü açılan ve insân-ı kâmil mertebesine ulaşan kişi dünya nimetlerini önemsemez ve böylece hidâyete erer. Fenâ kapısı altın ve gümüş ile aranmaz. Aşk ateşi kulun kalbine düşer ve kalp gözü açılır. Belirli imtihânlardan geçerek kademe kademe fenâ makamına yükselir ve dünya işlerinden elini eteğini çeker. Aşkın kapısını aralayan sihirli perdeleri yırtıp ve fenâ makamını

idrâk eden kul, her şeyi terk edip Allah'a ulaşmıştır. Nefis ve ruh arasındaki ilişkiyi anlatan bu beyitte yokluk makamı ruhu simgelerken, dürr ve zer ise nefisi sembolize eder. Binaenaleyh ölmeden önce ölüp dünyevî arzularından soyutlanmayı başaran kişi, ebedî saadete erişir ve birlik makamına yükselir. Bir bakıma mâsivâdan sıyrılmış benliği aradan kaldırmıştır.

5. Beyit

Şi'r ü inşâdan murâdı 'âşık-ı bî-çârenüñ

'Arz-ı ihlâs eylemekdür yâre Bâkî ve' d-du'â

Kelimeler:

Şi'r; 1. *anlama.* 2. *şiiir, edebî değeri olan nazımlı ve kafiyeli söz.* **İnşâ;** 1. *yapma, yapılma, vücûda, meydana getirme.* 2. *kaleme alma.* 3. *dilek kipleri.* 4. *nesir yazı.* 5. *mektup yazma.* 6. *güzel nesir yazma veya güzel yazılmış nesir.* **Murâd;** 1. *arzu, istek, dilek.* 2. *maksat, meram.* **Âşık;** 1. *birine, bir şeye tutkun, imre, emre.* 2. *halk şâiri.* 3. *[cümledeki yerine göre] ahbap, hazret, ma'hut, seninki.* **Bî-çâre;** *çâresiz, zavallı.* **Arz;** *bir büyüğe sunma, gösterme, bildirme, önüne koyma.* **İhlâs;** 1. *Hâlis, temiz, doğru sevgi.* 2. *Gönülden gelen dostluk, samîmiyet, doğruluk, bağlılık.* **Yâr;** 1. *dost.* 2. *sevgili.* 3. *tanıdık, ahbap.* **Ve'd-duâ;** *"duâlarımız sizinle beraberdir"* mânâsına gelen bu kelime evvelce mektupların altına yazılırdı.

Nesre Çeviri:

Çâresiz âşığın şiiir ve nesirden murâdı sevgiliye olan içten bağlılığını söylemektir ve duâlarımız sizinle beraberdir.

Beytin temel düşünce alanını *arz-ı ihlâs* bileşik düşünce alanı oluşturur. Yardımcı düşünce alanları olarak *şi'r ü inşâ, murâd, âşık-ı bî-çâre, yâr, ve'd duâ* sözcükleri kabul edilebilir. Buradan hareketle yorum alanının *arz-ı ihlâs* üzerinde kurulması gerekir. Klasik Türk edebiyatında farklı özellikleriyle kendisini gösteren birçok tür karşımıza çıkmaktadır. Bunlar arasında manzum olarak yazılan ve en yaygın olan gazel, kaside, mesnevi gibi türler, nesir olarak da tezkireler,

seyahâtnâmeler vb. örnekler sıralanabilir. Her şâir duygu ve düşüncelerini anlatmak için belli türleri araç olarak kullanmış ve vermek istediği mesajı farklı şekillerde dile getirmiştir. Bu türlerden birisi olan gazel, şâirlerin duygularını yansıttığı ve dîvânlarında sıkça yer ayırdığı bir türdür. “Arz-ı ihlâs” bileşik düşünce alanından hareket edildiğinde şâirin şiir ve nesir yazma sebebini vurgulamak istediğini görürüz. Bu münasebetle şâir vermek istediği mesajı bir kanal yoluyla hitâp ettiği kitleye aktarmaktadır. Burada kitleden kastedilen sevgilinin kendisidir. Bâkî, şiir ve nesir yazarak sevgiliye olan bağlılığının mesajını vermek istemiştir.

“Âşık-ı bî-çâre” yardımcı düşünce alanından hareketle açık istiâre sanatın beyitte hâkim olduğu görülmektedir. Çâresiz âşık diyerek şâir kendini ön plana çıkarmıştır. Bu münasebetle âşık düşünce alanında değerlendirilecek olan bu kavram şâirin karakteristik özelliğini yansıtır. Dîvân şiirinde âşık, çâresiz olma özelliğiyle bilinen bir tiptir. Buna neden olan ise cevri oklarını âşığın kalbine saplayan, acıma özelliği bulunmayan, âşığı görmezden gelen sevgilidir. Tıpkı bir katılık abidesi olan sevgili, âşığa bin bir türlü cefâ çektirmekte geri kalmaz. Tıpkı bülbül gibi feyâd u figan eyleyen âşık ise söz ipliğine inciden dizeler düzer. Her inleyişinde onu anlatır ve ondan gayrisine yoktur. Sevgiliye haykırışlarını şiir ve nesir yoluyla anlatan şâir, kendisini “bî-çâre” olarak nitelendirmiş ve asıl amacının sadece şiir ve nesir yazmak olmadığını, sevgilisine olan içten bağlılığını söylemek olduğunu mahlas beytinde dile getirmek istemektedir.

Beyitte geçen *ve'd duâ* ifadesi sözlükte evvelce mektupların altına yazılan *“dualarımız sizinle beraberdir”* mânâsına gelen bir sözcüktür. *“Şiir, sevgiliyi övmek, ona dua etmek, arz-ı hâlde, arz-ı niyâzda ve arz-ı ihlâsta bulunmaktan ibarettir. Şiir, âşığın yaralı ve dertli gönülündeki duygularını kanlı gözyaşlarıyla yazıp sevgilisine gönderdiği bir mektuptur”* (Bayram, 2014: 17). Buradan anlaşılacağı üzere şâirin sevgilisine olan içten bağlılığını anlattığı bu şiiri, tıpkı bir mektup sahifesi olarak ele almak mümkündür. Şâirin sermâyesi şiir olduğuna göre sevgiliye şiir (mektup) sunması âşığın hem hâl durumunu anlatması, hem ustalığını göstermek istemesi, hem de sevgiliye hediye sunması şeklinde değerlendirilebilir. Nasıl ki papağana tatlı dilli olması için şeker sunuluyorsa şâirler de sevgililerine en güzel hediye olarak şiir sunarlar. Sonuç olarak şâir bu beyitte murâd sözcüğünden hareketle, şiir ve nesir yazma da usta olduğunu fakat murâdının sevgiliye olan içten bağlılığını söylemek olduğunu dile getirmiştir denilebilir.

-. / - . - . / . - - . / - . -

Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün

1. Beyit

Ey bâr-gâh-ı dil-keş ü eyvân-ı dil-güşâ

Dâmet leke's-sa'âdetü ve'l izz u ve'l-ulâ

Kelimeler:

Bâr-gâh; girmek için izin almak lâzım gelen, girebilecek yer, çadır, yüksek divan. **Dil-keş;** 1. gönül çekici. 2. **müz.** adı 1500 de yazılmış manzum bir edvarda terkipler arasında geçen makam. **Eyvân;** 1. büyük sofa, divanhâne, salon. 2. kemerli yüksek binâ, oturacak yüksek yer, köşk. 3. çardak. [Arapçası: "ıyvân"dır]. **Dil-güşâ;** 1. gönül açan, iç açan, kalbe ferahlık veren. 2.i. **müz.** Ârif Mehmed Ağa'nın terkibettiği bir mürekkep makamdır. [elde bu makama ait hiçbir örnek yoktur].

Nesre Çeviri:

Ey gönlüme ferahlık veren ve gönlümü alan yüce divanın sahibi! Yüceliğin, ululuğun ve saadetin dâim olsun.

Bu beytin temel düşünce alanını *bâr-gâh-ı dil-keş ü eyvân-ı dil-güşâ* bileşik düşünce alanı oluşturur. Yardımcı düşünce alanları olarak ise *sa'âdet, izz ve'l ulâ* sözcükleri ele alınabilir. Temel düşünce alanı olarak ele alınan *bâr-gâh-ı dil-keş ü eyvân-ı dil-güşâ* bileşik düşünce alanı, sevgili düşünce alanında değerlendirilmelidir. Bu münasebetle yorum alanının *bâr-gâh-ı dil-keş ü eyvân-ı dil-güşâ* bileşik düşünce alanı üzerinde kurulması gerekir.

Bu beyitte hükümdâr imgesi göze çarpmaktadır. Görüldüğü üzere burada sevgili padişâhın ta kendisidir. *Bâr-gâh;* çadır, yüksek divan gibi anlamlara gelmektedir. Bilindiği üzere çadırı tutan direktir. Direk burada sevgiliyi yani padişâhı temsil etmektedir. Bu münasebetle padişâh bu divanın sahibidir. Bütün

yetkiler onun tekeline aittir. “Osmanlı Devleti”nin -varlığını sürdürdüğü zaman diliminin büyük bir bölümünde- en genel, en belirgin ve en temel özelliği, belki de, otoritenin padişahın şahsında toplanmış olmasıdır.” (Andrews, 2009: 113).

Böyle bir iklimde yetişen şâir Bâkî şiirlerinde Kanunî Sultân Süleymân’ı sıkça methetmiştir. Buradan hareketle Kanunî üzerinde durmak yerinde olacaktır. Bilindiği üzere Kanunî Sultân Süleymân, adaletiyle ön plana çıkan bir padişâhtır. Muhteşem Süleyman gibi kendisine atfedilen lakapları da vardır. Hayatı at üstünde geçmiştir. Edebî kişiliğine baktığımızda ise Muhibbî mahlasıyla şiirler yazmış ve bir de dîvân tertîb etmiştir. Dîvân şiirinin en büyük söz ustalarından birisi olan şâir Bâkî’yi edebiyatımıza kazandırmıştır. İlme, irfâna ve sanata kıymet veren bir padişâh olması hasebiyle Bâkî’nin gönlünü kazanmıştır denilebilir. Bu münasebetle dönemin müstesnâ şâirlerinden olan Bâkî, aşkı terennüm ettiği şiirlerinde sıkça Kanunî’den söz etmiştir.

Padişâh devletin en rütbeli kişisidir. Ayrıca lütuf ve ihsânı bol olması münasebetiyle yücelik ve ululuk ona yaraşır denilebilir. Âşık ise bî-çâre, sevgiliden lütûf ve ihsân dilenen bir tip olarak karşımıza çıkar. “Aşkla ilgili olarak kudret, azamet, istiğna ve büyüklük gibi özelliklerin tamamı, şah, padişah ve sultan statüsünde olan sevgilinin sıfatları iken; mezellet, zaaf, hakirlik, fakirlik, ihtiyaç ve çaresizlik gibi özelliklerin tamamı da kul, köle ve geda konumundaki âşığa aittir” (Gazâlî, 2008: 60). “Ey” diyerek sevgiliye seslenen Bâkî, gönlünün huzurla dolmasını padişâha bağlar. Dil-güşâ, gönül açan demektir. Bu münasebetle padişâhın âleme ışıklar saçan güneş gibi âşığa aydınlık saçması beyitte açıkça görülmektedir. Sonuç olarak Bâkî âşıkâne terennümünü ilk mısradaki dile getirmiş, ikinci mısra da ise “yüceliğin, ululuğun ve saadetin dâim olsun” diyerek sevgiliye duâ etmiştir.

2. Beyit

Câm-ı sarâyüñ olmadan el-hak safâ budur

Âyîne-i Sikender ü Câm-ı cihân-nümâ

Kelimeler:

Câm; 1. sırça, cam; bardak, kadeh, şişe ve toprak cinsinden şarap kadehi. 2. **h.i.** Horasan'da bir kasaba. 3. Kendilerini Cemşit sülâlesinden sayan Sent ve Kışmir hâkimlerinden bir kısmının lâkabı. 4. **tas.** Tanrı âşığının yüreği. **Sarây;** 1. saray. 2. büyük konak. 3. hükümet konağı. **El-hakk;** hakîkten, doğrusu, doğrusu ya. **Safâ;** 1. saflık, berraklık. 2. gönül şenliği, kedersizlik, neş'e, zevk, eğlence. **Âyîne;** 1. ayna. 2. Eşref Nesip tarafından İstanbul'da yayımlanmış haftalık mizâh bir dergi. **İskender;** Makedonya kralı Phylippe'in oğlu olup, Aristo'dan ders almış ve yirmi yaşında hükümdar olmuştur. Divan edebiyatında İskender-i zü'l-karneyn (=iki boynuzlu İskender), İskender-i Rumî, şeklinde geçer. Yunanistan'ı İran'ı bütün Anadolu'yu ve Suriye'yi ve Mısır'ı, Hindistan'ı istila eden bu meşhur kumandan 33 yaşında ölmüştür. **Cihân;** Dünyâ, âlem. **-Nümâ;** "gösteren, bildiren" mânâlarıyla kelimelere katılır.

Nesre Çeviri:

Doğrusu İskender'in aynası ve Cem'in kadehi, senin sarayında pencere camı olmaktan zevk duyarlardı.

Burada anlamın *câm-ı sarây* üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Çünkü *câm-ı sarây* bileşik düşünce alanı devletin ihtişamını yansıttığı için ehemmiyetlidir. Ayrıca zevkin, neşenin kaynağı olması münasebetiyle oldukça gösterişli ve ihtişamlıdır. *Âyîne-i Sikender* ve *Câm-ı cihân-nümâ* bileşik düşünce alanları ise yardımcı düşünce alanları olarak temel düşünce alanını destekler.

Temel düşünce alanı olarak ele alınan *câm-ı sarây* beyitte pencere camı olarak ele alınmıştır. Güzellik aynada zuhûr eder. Yansıtıcı özelliğiyle bilinen bu kavram, devleti ve devletin ihtişamını simgeler. Bâkî matla beyitinde padişâha olan muhabbetini terennüm ettikten sonra, bu beyitte dönemin heybetli ihtişamı üzerinde durmuştur. Şâir, devletin heybetini ve görkemini anlatmak için sarayın camı ile İskender'in dünyayı gösteren aynası ve Cem'in kadehi arasında bir mukayese yapmış ve sarayın camını üstün tutmuştur. Camın yansıtıcı özelliği dikkate alındığında şâir, Kanunî döneminin devlet yapısını ve dönemin karakteristik özelliklerini tıpkı bir ayna gibi yansıtmıştır denilebilir.

Câm-ı cihân-nümâ sözcüğü beyitte meclis düşünce alanı içerisinde ele alınmalıdır. Bu kavram Cem'in kadehi anlamına gelmektedir. Bu kadeh üzerine çeşitli efsaneler vardır. *“Yedi feleğin sırrını taşıyan bu kadeh temsili yedi madenden yapılmıştır”* (Pala, 2004: 83). Bilindiği üzere kadeh bir aynadır. Şâir kadehin yansıtıcı özelliğinden hareketle, beyitte geçen yansıtıcı üç kavram üzerinde bir değerlendirme yapmıştır. Diğer bir kavram olan Âyîne-i Sikender ise İskender'in aynası demektir. Bu iki kavramın cihânı gösterdiğine dair rivâyetler olması münasebetiyle ihtişamı belirten ipucu kelimeler olarak ele alınmalıdır. Fakat burada şâir için daha önemli olan sarayın camıdır. *“Her şey hükümdarın etrafında dönmekte, ona doğru koşmakta, ona yakınlığı nispetinde feyizli ve mesut olmaktadır”* (Nazik, 2012: 1863). O bütün aynalardan üstün olup devleti ve padişâhı simgelemesi özelliğiyle şâir tarafından daha üstün tutulmuştur. Cem'in kadehi ve İskender'in aynası sarayın camı olmaktan safâ duyarlardı şeklinde bir ifadeyle sevgilinin otoritesine vurgu yapılmıştır.

Saray denince ilk akla gelecek olan padişâhtır. *“Osmanlı merkezi hükümetinin ve devletin başında padişah ve saray yer alır. Devlet reisinin ikametgâhı ve görev yeri olarak saray, Osmanlı İmparatorluğu'nun da idare merkezidir”* (Ortaylı, 2008: 21). Sarayın camı yansıtıcı olması münasebetiyle devletin aydınlığını, heybetini simgeler. *“Aydınlığın ve feyzin kaynağı olan saray, muhteşem bir merkeze, hükümdara, onun cazibesine ve iradesine bağlıdır”* (Nazik, 2012: 1863). Sonuç olarak Bâkî bu beyitte Kanunî döneminin karakteristik özellikleri hakkında ayna kavramından yola çıkarak dönem hakkında mesaj vermiştir. Dîvân şiirinde şâirlerin adından sıkça bahsettiği Cem'in kadehi ve İskender'in aynası üzerinde durmuş ve bu nesnelere sarayın camı olmalarından dolayı safâ duyacaklarını ifade etmiştir.

3. Beyit

Ümmîd-i hâk-bûs-ı cenâbuñla âsmân

Yıllar-durur ki kâmetini eyledi dü-tâ

Kelimeler:

Ümmîd; *umut, umma.* **Hâk;** *toprak.* **-Bûs;** *öpen.* **Cenâb;** *“şeref, onur ve büyüklük” terimi olarak kullanılır.* **Âsmân;** *gök, semâ.* **Yıllar-durur;** *yıllar yılı.* **Kâmet;** *boy, boybos.* **Dü-tâ;** *1. İki kat, bükülmüş, eğrilmiş, kamburu çıkmış.*

Nesre Çeviri:

Gök, senin şeref toprağını öpmek umuduyla yıllar yılı boyunu iki büklüm yaptı.

Beytin temel düşünce alanı *ümmîd-i hâk-bûs-ı cenâb* bileşik düşünce alanıdır. Çünkü göğün boyunu iki büklüm yapmasının nedeni, sevgilinin şeref toprağını öpme ümididir. Bunun yanı sıra *âsmân, yıllar-durur, kâmet* ve *dü-ta* kavramları da yardımcı düşünce alanları olarak kabul edilebilir. Beyitte geçen “*ümmîd-i hâk-bûs-ı cenâb*” bileşik düşünce alanı dolayısıyla sevgili düşünce alanında yer alır ki bu durum beyti sevgili düşünce alanında ele almayı gerekli kılar.

Sevgili dîvân şairinin en karakteristik tipleri arasında yer almaktadır. Âşığın müstesnâ gülü olan sevgili, bütün övgülere lâyıktır. Âlemdeki bütün nesnelere onun güzelliği karşısında sönük kalır. Beyitte görüldüğü üzere sevgili padişâh olarak karşımıza çıkmaktadır. Güzelliğiyle, yüceliğiyle âşığı kendisine hayrân bıraktırır. Bunun yanı sıra âlemdeki diğer nesnelere de onun güzelliğine hayrândır. Burada şâirin gayesi sevgiliyi methetmektir. Onun üstün niteliklerini ortaya koymak için beyitte gökle ilişki kurmuştur. Binaenaleyh şâirin burada sevgiliyi göklere kadar çıkararak övdüğünü görmekteyiz.

Yardımcı düşünce alanı olarak ele alınan *hâk*, toprak demektir. Anâsır-ı erbaadan biri olarak kabul edilen toprak, padişâhla birlikte ele alınmalıdır. Toprak; padişâhın tahtı, otoritesi ve kûyu olarak düşünüldüğünde bir hürmet ve şeref söz konusu olacaktır. *Hâk-bûs* ise toprak öpmek demektir. Sevgilinin kûyuna yüz sürmek isteyen gök, yıllardır sevgilinin şeref toprağını öpmek için boyunu iki büklüm (*dü-tâ*) yapmıştır. Burada bir mübâlâğa söz konusudur. Ayrıca padişâhın eteğini ve saçağını öpme geleneği ile de bağ kurulmuştur. Osmanlı devletinde belirli özel günlerde ve merâsimlerde padişâhın eteği öpülürdü. Devlet erkânının bu tavrı padişâhın yüceliğini gösteren âdetler arasında yer almaktaydı. Bu münasebetle boyun iki büklüm olmasının padişâhın önünde eğilme geleneğiyle de bir ilişkisinin söz konusu olduğu beyitte açıkça görülmektedir.

“Asmân” sözcüğü beyitte kozmik düşünce alanı içerisinde yer alır. Bu kavram, bütün gezegenleri içerisinde barındırması özelliğiyle bilinir. Şâir göğü âşık formuna büründürmüş ve göğün boyunu iki büklüm olarak tasavvur etmiştir. Bu münasebetle tıpkı bir dal harfini anımsatan gök, yıllar yılı bir bekleyiş içerisinde. Sonuç olarak Bâkî bu beyitte sevgiliye olan saygısını ve hürmetini dile getirmiştir. Bunu anlatırken de göğü tıpkı beli bükülmüş bir âşık formatına sokmuş ve yıllardır padişâhın şerefli toprağını öpmek umuduyla bir bekleyiş içinde olduğunu anlatmak istemiştir.

4. Beyit

Halk-ı cihâna melce’ olaldan penâhına

Hûrşîd-i çarh sâye gibi eyler ilticâ

Kelimeler:

Halk; yaratma, yaratılma. **Cihân;** Dünyâ, âlem. **Melce;** ilticâ edecek, sığınacak yer. **Penâh;** sığınma, sığınacak yer. **Hûrşîd;** 1. Güneş. 2. erkek adı. **Çarh;** 1. çark, tekerlek. 2. felek, gök. 3. yaka [elbisede]. 4. ok yayı. 5. çakır doğan. 6. tef. 7. devreden, dönen. **Sâye;** 1. gölge. 2. koruma, sâhip çıkma. 3. yardım. **İlticâ;** sığınma, barınma.

Nesre Çeviri:

(Ey sevgili!) Cihân halkına sığınmak olduğun için çarkın güneşi de senin gölge gibi olan himâyene sığınır.

Bu beytin temel düşünce alanı *melce* sözcüğüdür. Çünkü cihân halkını ve çarkın güneşini himâyeye altına alacak olan sevgilinin sığınağıdır. *Halk-ı cihân, penâh, hûrşîd-i çarh, sâye* ve *ilticâ* eylemek ifadeleri de yardımcı düşünce alanları olarak kabul edilebilir. Temel düşünce alanı olarak ele alınan bu kavram sevgilinin kûyu, sarayı olarak değerlendirilmelidir. Onun hüküm sürdüğü bu yerde her şey yerli yerinde ve dört dörtlüktür. Bütün cihân halkı sevgiliyi kendi canlarından daha çok severler. Bu münasebetle sevgili cihân halkına bir sığınak olmuştur. Halk için bir nimet kapısı hükmündedir. “Zayıf olan güçlü olana muhtaçtır” sözü gereğince

cihân halkının padişâha olan yaklaşımları beyitte açıkça görülür. Sevgili bütün güçleri elinde bulunduran bir şâh olması münasebetiyle beyitte en çok melce ifadesi üzerinde durulacaktır.

Sığınmak denildiğinde tehlikelerden ve kötülüklerden korunmak akla gelir. Şâir, bu beyitte cihân halkının padişâha sığınmasını hatırlatır. Burada şâirin kişiliği, ruh dünyası, yetiştiği iklim ve bakış açısı önemlidir. “*Yeryüzünde Allah’ın halifesi olan sultanlar Zill-i-Hak, Zill-i Yezdan gibi sıfatlarla anılır. Padişahlar adâletin yeryüzündeki temsilcileri ve uygulayıcılarıdır. Allah’ın yeryüzündeki halifesi ve kanunlarının uygulayıcısı olan sultanın adâletinin gölgesinde halk her türlü tehlikeden kurtulmuştur*” (Çınar, 2001: 302). Şâire göre sığınılacak en güvenli ve özel yer padişâhın sığınağıdır. Bu kavram devletin, otoritenin güçlülüğüyle birlikte ele alınmalıdır. Bilindiği üzere Kanunî devlet yönetimiyle ilgili birçok kanun çıkarmıştır. Ayrıca ileri görüşlü bir padişâh olması münasebetiyle cihân halkının güvenini kazanan bir padişâhtır. Şâir beyitte “halk-ı cihân” ifadesiyle sultânın dünyaya olan hâkimiyetini göz önünde bulundurmuştur. Bu dönemde Osmanlı devleti dünyanın en güçlü devletiydi. Ayrıca zengin bir hazineye de sahipti.

Dîvân şiirinde kozmik unsurlar önemli bir yere sahiptir. Kozmik düşünce alanı içerisinde ele alınan güneş de bu unsurlar arasında yer almaktadır. Güneş, çeşitli isimlerle ve sıfatlarla dîvân şiirine sıkça konu olmaktadır. Beyitte “hûşîd-i çarh” şeklinde ele alınan bu kavram çarkın güneşi, dönen güneş gibi anlamları karşılar. Güneş denince ısı, ışık, dönmek gibi kavramlar akla gelir. Seher vakti doğar ve akşama doğru batır. Doğudan batıya doğru bir seyir halindedir. Bu süreç içerisinde rahmet elini açıp sürekli dönerek âleme hem ısı dağıtır hem de ışık saçır. Güneş, dîvân şiirinde sevgiliyi temsil ettiği gibi ayrıca sevgilinin güzellik unsurlarının da bir parçasıdır. Fakat şâirin burada belirtmek istediği mesaj, güneşin sevgiliye olan ilticâsıdır. Sevgili, güzellik padişâhı ve âfet-i devrândır. Güneş ise bu âfet-i devrân karşısında sönük kalmıştır. Sonuç olarak şâir için burada asıl gaye sevgilinin güneşten üstünlüğünü göstermek ve padişâhın halka rahmet elini açtığını vurgulamaktır. Sevgiliyi tıpkı kanatları açılmış bir kartala büründüren şâir, kanatlarının gölgesine de cihân halkını ve güneşi sığdırmıştır.

5. Beyit

Rif'atde âsmâna deger âsitânesi

Kıymetde nakd-i encüm irişmez aña bahâ

Kelimeler:

Rif'at; 1. yükseklik, yücelik, büyük ve büyük rütbe. 2. erkek adı. **Âsmân;** gök, semâ. **Âsitâne;** 1. eşik. 2. payitaht. 3. büyük tekke. 4. Allah'a yakın kimselerin kabri. 5. merkez, -Osmanlı devletinin merkezi olması dolayısıyla- tahsîsen "İstanbul" mânâsına da gelir. **Kıymet;** 1. değer. 2. bedel, baha, tutar. 3. şeref, onur, itibar. **Nakd;** 1. akçe, mâden para. 2. para olarak bulunan servet. 3. peşin para. **Encüm;** yıldızlar. **Bahâ;** kıymet, bedel, değer.

Nesre Çeviri:

Yücelikte eşiği göklere yükselir. Değerli olma noktasında ise yıldızların sermâyesi onun (sevgilinin) değerine erişemez.

Beyitte geçen *nakd-i encüm*, *asmân* gibi ifadeler, sevgilinin özellikleriyle karşılaştırma ve eşleştirme yapılmak için beyitte yer alan kozmik düşünce alanlarıdır. *Rif'at*, *âsitâne*, *kıymet*, *bahâ* gibi ifadeler ise sevgilinin özelliklerini yansıtan anahtar kelimelerdir. Buradan hareketle beytin temel düşünce alanının *sevgili* olduğu görülür.

Dîvân şiirinde sevgili yücelik, ululuk timsâli olan ve gönülleri fetheden bir tiptir. Bu nedenle şâirlerin tasavvurlarında sevgili ve sevgilinin güzellik unsurları birçok nesne ile karşılaştırılmış ve her zaman sevgili veya sevgiliye ait olan unsur ağır basmıştır. Beyitte sevgiliye ait olan unsurların mübâlâğalı bir şekilde övüldüğü görülmektedir. İlk mısradaki ele alınan eşik kavramı buna örnektir. Türk Dil Kurumunun *Büyük Türkçe Sözlük*'ünde eşik, "kapı boşluğunun alt yanında bulunan alçak basamak" (www.tdk.gov.tr Erişim Tarihi: 17.03.2015) anlamına gelir. Dolayısıyla bu kavram sevgilinin evi ile birlikte ele alınmalıdır. Burada bahsedilen sevgili padişâhın ta kendisidir. Evi ise saltanatını sürdüğü saraydır. "Din ve devlet büyüklerinin övüldüğü manzumelerde övülen kişiye atfedilen yüceliğe paralel olarak, onun eşiğine atfedilen yücelik de mübalağalarla anlatılır" (Eren, 2010: 273). Bu münasebetle şâir, sevgiliye ait olan bu kavramı yücelterek göklere çıkarmıştır. "Âşık,

bütünüyle hâk-i mezellet (zillet toprağı) ve maşuk ise, baştanbaşa âsumân-ı taazzüz (yücelik göğü)'dür" (Gazâlî, 2008: 52). diye düşünülürse sevgili baştan ayağa yücelik, ululuk ve değerli olma özelliklerini kendisinde barındırır. Âşık ise sevgiliyi dâimâ övüp göklere kadar çıkararak ve sevgili tarafından hor görülen âcizâne bir gariptir. Bu münasebetle sevgiliye ulaşmanın zorluğu beyitte açıkça kendini göstermektedir. "*Sevgili eşiğinin yüceliği anlatılmaya çalışılırken en çok feleğin tabakalarına benzetme, onlarla eşleştirme veya karşılaştırmalar yapılır ve ona ulaşmanın zorluğu veya imkânsızlığı yer yer bu şekilde vurgulanır*" (Eren, 2010: 274).

İkinci mısradaki ise şâir, sevgiliyi yani padişâhı övmek amacıyla yıldızları araç olarak kullanmıştır. Kozmik unsurlar, şâirlerin fazlasıyla ilgisini çekmiş ve Osmanlı ikliminde yetişen birçok şâir bu unsurları şiirlerinde sıkça kullanmışlardır. Bu kavramların kullanımı konudan konuya göre farklılıklar göstermektedir. Bir gök cismi olan encüm, dîvân şiirinde genellikle parlaklığı münasebetiyle sevgilinin yanağına teşbih olur. Ayrıca bu kavram, burçların ortaya çıkmasını da sağlamış ve bu doğrultuda gezegenlerin durumuna göre astronomi ilminin gelişmesine de vesile olmuştur. Fakat burada farklı bir kullanım söz konusudur. Şâirin burada asıl amacı sevgiliyi methetmektir. Dolayısıyla kozmik düşünce alanı içerisinde olan encüm-i nakd ifadesi ile şâir sevgilinin değerini karşılaştırmış ve sevgilinin değeri karşısında yıldızların sermâyesinin hiçbir değerinin olmadığını dile getirmiştir.

6. Beyit

Her gûşesinde micmere-gerdân nesîm-i subh

Her suffesinde bâd-ı sehergâh 'itr-sâ

Kelimeler:

Gûşe; köşe, bucak. **Micmere;** buhurdan, içinde tütsü yakılan kab. **-Gerdân;** dönücü, dönen. **Nesîm;** hafif rüzgâr. **Subh;** sabah, sabah vakti. **Suffe;** sofa. **Bâd;** yel, rüzgâr. **Sehergâh;** seher vakti, sabahın erken saati. **Itr;** 1. güzel ve lâtif koku. 2.

bot. *sardunyangillerden, yaprakları tırtıklı ve güzel kokulu bir nebat. -Sa; benzetme edâtı olan “âsâ”nın hafifletilmiş.*

Nesre Çeviri:

Sabah rüzgârı her köşesinde buhûrdânlık dolaştırmakta, her avlusunda seher rüzgârı güzel kokular dağıtmaktadır.

Burada övülen mekânın güzel kokularla dolu olduğu vurgulanmaktadır. Yukarıdaki beyitlerden de anlaşılacağı üzere bu mekânın padişâhın sarayı olduğu ifade edilebilir. Burada temel düşünce alanları olarak *gûşe* ve *suffe* mefhûmları ele alınabilir. *Micmere-gerdan, nesîm-i subh, bâd-ı sehergâh* ve *itr-sa* bileşik düşünce alanları ise yardımcı düşünce alanları olarak değerlendirilmelidir.

Osmanlı devletinde saray, padişâhın mekânı ve aynı zamanda dönemin ihtişamını gösteren kavram olarak karşımıza çıkar. “*Osmanlı merkezi hükümetinin ve devletinin başında padişah ve saray yer alır. Devlet reisinin ikametgâhı ve görev yeri olarak saray, Osmanlı İmparatorluğu'nun da idare merkezidir*” (Ortaylı, 2008: 21). Buradan hareketle şâir hükümdârın mekânının güzel kokularla dolu olduğunu vurgulamakta diğer bir ifade ile sarayın güzel kokuları bünyesinde barındırdığını ifade etmektedir. *Gûşe*, köşe demektir. *Suffe* ise avlu olarak karşımıza çıkar. Bu mefhûmlar sevgili düşünce alanından gelir. Şâir burada sevgilinin mekânını metheder. Ayrıca Osmanlı devletinde sarayın güzel kokularla dolu olduğunun da mesajını verir.

Micmer ise içerisinde tütsü yakılan kap olarak bilinir. Eskiden dini törenlerde hoş kokulu güzel bitkiler yakılırdı. Bunlar arasında *ud* yahut *öd* diye de bilinen bir çeşit ağaç türü burada örnek verilebilir. *Micmer*in yakıldığında güzel tütsüleri saraya yayması kurgusu beyitte açıkça görülmektedir. Bu yayma işlemi gerçekleştiren mefhûmlar ise *nesîm-i subh* ve *bâd-ı sehergâh*tir. Vakit sabahtır. *Seher rüzgârı* yakılan *buhûrdân*ın kokusunu hükümdârın sarayının köşesine taşımıştır. Aynı şekilde bu eylemi gerçekleştiren *seher rüzgârı* da *micmer* içinde yakılan güzel kokuları sarayın bünyesinde toplamıştır. Burada padişâhın sarayına duyulan hayrânlık ve sarayın ihtişamlı özelliği vurgulanmak istenmiştir.

_. / . _ . / . _ . / . _ .

Mef'ûlü Mefâ'îlü Mefâ'îlü Fa'ûlün

1. Beyit

Hüsn ile saña öykünemez çün gül-i ra'nâ

Hüzn ile baña beñzeyemez bülbül-i şeydâ

Kelimeler:

Hüsn; 1. güzel, iyi 2. güzellik iyilik. **Öykünmek;** özenmek, taklitle çalışmak, benzemek istemek. **Gül-i ra'nâ;** güzel gül; dışı sarı, içi sarı renkte olan bir çeşit gül.

Hüzn; gam, keder, sıkıntı. **Bülbül-i şeydâ;** çılgın bülbül.

Nesre Çeviri:

Tâze gül nasıl ki güzellikte sana benzeyemezse çılgın bülbül de hüzn ile (ötme) konusunda bana benzeyemez.

Beyitte geçen *gül-i ra'nâ* ve *bülbül-i şeydâ* ifadeleri gülistân düşünce alanına aittir. Burada şâir gülü sevgiliye benzetirken bülbülü de âşığa benzetmiştir. Şâirin “sana” diye bahsettiği ifade sevgili düşünce alanına aitken, “bana” diye bahsettiği ifade ise âşık düşünce alanından gelir. Buradan hareketle beytin anahtar kelimesi olan “öykünmek” ifadesi âşık ve sevgili düşünce alanlarını bir araya getiren sözcüktür. Bu yüzden beytin temel düşünce alanının *öykünmek* olduğu söylenebilir.

Dîvân şiirinde gül ile bülbül birlikte ele alınır. Gül, gülistânda yetişen, nâz ile beslenen dikenli bir güzelliktir. Beyitte “gül-i ra'nâ” ifadesiyle gülün güzelliği, tâzeliği vurgulanmıştır. “*Klasik Türk edebiyatında gül sevgili tipinin bütün özelliklerini taşır: Hatta çok defa sevgiliyle gül güzellik yönünden karşılaştırılır. Gül nazlıdır, naz libası giyer ve naz uykusuna yatar. Vefasız ve zalimdir*” (Kurnaz, 1996: 220). Güller açmayınca baharın tadı gelmez, gülsüz bağda bülbül ötmez. Ter u tâze olmasıyla bülbüle aşk nağmeleri söyleten, ağıtlar düzdüren güldür. Gülistânın en nâdîde çiçeği olduğu için sultân mesâbesinde tasavvur edilir. Fakat güzellikte sevgiliye benzeyemez. Sevgilinin güzelliği, gülün güzelliği karşısında üstün

tutulmuştur. “Sevgilinin birçok özelliği gül ile kıyaslanır ve sevgili her zaman üstün tutulur” (Erdoğan, 2007: 53).

Gül, nâz ile yetişir. Baharın gelişiyle birlikte zarâfetle açılır. Gülün açılışıyla birlikte gülistân adeta renk cümbüşüyle gözleri kamaştırır. Fakat gülün güzelliği geçicidir. Bunun dayanak noktası ise baharın sona ermesidir. Böyle bir durumda gül, sahn-ı gülşende ömrünü tamamlar ve bahara dek bir daha açılmaz. Yardımcı düşünce alanı olarak ele alınan *hüsn* sözcüğünden hareketle sevgili her şeyiyle güzellik abidesidir. “*Divan şiirinde sevgili, idealize edilmiş (ilâhî/soyut) sevgili ve yarı idealize edilmiş (mecazi/beşeri) sevgili*” olarak iki şekilde ele alınmaktadır (Gönel, 2010: 214). Şâire göre bâkî olan sevgilinin güzelliğidir. Bu sebepten dolayı sevgiliyi tasavvufî düşünce alanında ele almak gerekir. Çünkü aslanan sevgili zamandan ve mekândan münezzehtir. Mutlak güzellik onundur. Onun karşısında âlemde zuhûr eden bütün güzellikler sönük ve donuktur. Bu sebepten dolayı şâir mutlak güzelliğin Hak Teâlâ’da olduğunu dile getirmiş ve gülün güzellikte ona benzeyememeğini vurgulamıştır.

Bülbül ise gece gündüz gülün hasretiyle nağmeler düzen, gülün tatlı sözüne kanıp diken oklarını yüreğine nakış nakış işleyen bahtsız, bî-çâre bir gariptir. Feryâdıyla gönülleri dağlayan, gâh üzülp gâh gece gündüz inleyen hüznün timsalidir. “*Dünyada dikensiz gül bulmak mümkün olmadığından bülbül de, “Gülü seven dikenine katlanır” diyerek teselli bulur*” (Kurnaz, 1996: 220). Gül açıldığında gülistâna giderek gülün bekçiliğini yapar. Gülistânı kendisine mesken edinip aşk nağmeleriyle besteler düzer. Fakat yukarıda da dile getirildiği gibi gülün ömrünü tamamlamasıyla birlikte gülistândan ayrılır. Buradan hareketle şâir hüznle şakıma konusunda kendisinin bülbülden daha üstün olduğunu ve her dem sevgilinin aşkıyla feryâd u figan ettiğini vurgular. Şâire göre burada önemli olan sebâtlık ve sadıklıktır. Bu münasebetle “hüzn” sözcüğünden hareket edildiğinde beyti tasavvufî yorum alanında ele almak gerekir. Hak bâdesinden tadan kul, o dem bu demdür hüzn ile şakıyıp âh ateşiyle sînesini yakar. Benliği aradan kaldırıp mâsivâ bağlarından el etek çeker ve dünyaya dair bütün şeylerden sıyrılır. Onun şakıyışı elest bezmindeki âh ateşyledir ve bu konuda üstâddır. Sonuç olarak şâir, ilk mısradaki güzellikte gülün sevgiliye benzeyemeyeceğini vurgulamış, ikinci mısradaki ise hüzn ile ötme konusunda çılgın bülbüle olan üstünlüğünü dile getirmiştir. Ayrıca

beyitte hüsn ve hüzn, gül-i ra'nâ ile bülbül-i şeydâ sözcükleri arasında ustaca kullanılan leff ü neşr sanatı görülmektedir.

2. Beyit

Cân almada nâzûklık ile la'lüñe söz yok

Hâlûñ dahı bir dânedurur fitnede ammâ

Kelimeler:

Cân almak; gönli esir etmek, öldürmek. **Nâzûk;** 1. ince. 2. terbiyeli, saygılı. 3. güzel, zarif. **La'l;** 1. kırmızı, al. 2. kırmızı ve değerli bir süs taşı. 3. dudak. **Hâl;** vücutta husûle gelen ben, nokta. **Dâne;** 1. tâne, tohum. 2. çekirdek. 3. kurşun, gülle. **Fitne;** 1. belâ, mihnet, sıkıntı. 2. ayartma, azdırma. 3. fesat, arabozma, karışıklık, ihtilâl. 4. dinsizlik, cânilik. 5. cezâ. 6. delilik. 7. güzel yüz, güzel göz; güzel kadın. 8. ara bozan, karıştırıcı.

Nesre Çeviri:

Hissettirmeden âşığın canını almada dudağına söz söylenemez. Benin ise sevenlerin arasında fitne çıkarma konusunda bir dânedir.

Beyitte ele alınan “la'l” sözcüğü açık istiâre yoluyla sevgilinin dudağına benzetilmiş ve bu kavramın can alma özelliği vurgulanmıştır. “Hâl” sözcüğünde ise sevenler arasında fitne çıkarmada eşine, benzerine rastlanılmadığı şâir tarafından dile getirilmiştir. Bu sözcükler sevgilinin uzuvları olduğu için sevgili düşünce alanından gelir. Buradan hareketle beytin temel düşünce alanının *sevgili* olduğu söylenebilir. *Cân almak, nâzûklık, la'l, hâl, dânedurur, fitne* ifadeleri ise yardımcı düşünce alanları olarak ele alınmalıdır.

La'l, parlak ve kırmızı renkte olan kıymetli bir taştır. La'lin kana bulanmadan önce beyaz bir taş olduğuna dair inanışlar vardır. İnanışa göre bu beyaz taş ciğer kanına bulanmış, güneşte bekletilip kan kırmızı bir hâle bürünmüş ve değerli bir cevher haline gelmiştir. Dîvân şiirinde rengi, şekli ve değerli olma özelliği münasebetiyle sevgilinin dudağına benzeyen olmuştur. Dîvân edebiyatının

gelişim dönemi içerisinde klasik şiirden nasibini almıştır. Dîvân şiirinin oluşum aşamasında sevgilinin dudağını anlatacak olan şâirler “*la’l gibi kırmızı dudaklı*” diye sevgiliden bahsederlerken, şiirin gelişimiyle birlikte bu kelime sevgilinin dudağına benzeyen olmuştur.

La’l, sevgilinin güzellik unsurları arasında yer alan bir sözcüktür. Üzerinde ayva tüylerinin olması, şekil açısından dar ve yuvarlak oluşu, renk açısından yakutu anımsatması, can alıcı ve can bağışlayıcı özellikleriyle, dîvân şiirinde sıkça kullanılan bir mefhûmdur. Şeker gibi tatlıdır, bu münasebetle mucizeler söyleyen tûf ile kimi zaman beraber ele alınır. Âşık dâimâ sevgilinin dudağından bir buse almak ister fakat bu istek, hiçbir zaman gerçekleşmez. Kimi zaman da tıpkı Mesîh (Hz. İsa) gibi âşiğa can bağışlar. Beyitte “can almak, naziklik” gibi ifadeler la’lin can alıcı özelliği ile birlikte ele alınacağını gösteren ipucu kelimelerdir. “*Canın son çıkış noktası dudak olduğu için can ile yakından ilgilidir. Bu noktada dudaktan dökülen can bağışlayıcı kelimeler de önem kazanır*” (Pala, 2004: 285). Buradan hareketle sevgili âşığın canına kasteder. O öyle bir üstâddır ki hiç hissettirmeden âşığın canını bedeninden çıkartır. Her dem âşığı öldürmeye kasteder. Âşık öldürmek onun sanatı ve törenidir. Taş gönüllü, acımasız ve vefâsız oluşuyla âşiğa kanlı gözyaşı döktürür. Bununla da yetinmez bu tavırları karşısında âşığı hiç umursamaz.

Sevgilinin uzuvlarından biri olan hâl ise sevgilinin yüzündeki bendir. Renk açısından ise siyahtır, karanfile benzer. Nokta şeklinde olması münasebetiyle de tıpkı bir dâne anımsatır. “*Yüz bir harman yeridir, ben oraya bir dane gibi atılarak yüzü seçkinleştirmektedir*” (Kandemir, 2008: 223). Âşıklar arasında fitne çıkaran bir unsur olduğu için sevgilinin saçıyla beraber değerlendirilmelidir. Sevenlerini avlama konusunda sevgilinin saçları kement olarak düşünülür. Zülüfleri benin etrafını çeviren bir tuzak olduğu için şâir ben ile sevenler arasında bir ilgi kurmuştur. Bu kavram, yanağın üzerinde olabildiği gibi dudağın kenarında da görülebilmektedir. “*Ben, sevgilinin yüzünde veya kaşının köşesinde, dudağının kenarında yerini alarak bir yıldız gibi parlamaktadır*” (Kandemir, 2008: 223). İlk mısradan la’l kelimesinden hareketle benin dudağın kenarında olduğunu ele alırsak şâirin bunu bilinçli olarak kullandığını görürüz. Dudağın üstünde bir yıldız gibi parlayan ben, sevenler arasında bir kaosun ortaya çıkmasına sebep olur. Sonuç olarak gönül kuşları yıldız gibi parlayan bene ulaşmak için can atarlar. Bunun sonucu olarak da sevenler arasında bir kargaşanın olduğu beyitte açıkça dile getirilmiştir.

3. Beyit

Tugrası berâtuñ yazılır ekseri altun

Rûyuñda kaşuñ zerd olur ise n'ola şâhâ

Kelimeler:

Tuğra; tura. **Berât;** [eskiden] rütbe, nişan ve imtiyaz verildiğini bildiren ferman. **Ekser;** en çok, daha ziyâde. **Rûy;** yüz, çehre. **Zerd;** halka halka örülmüş savaşçı zırhı. **Şâh;** 1. padişâh. 2. İran veya Efgan hükümdârı. 3. satranç taşlarının en mühimi.

Nesre Çeviri:

Ey sevgili! Nasıl ki tuğraların beratları genellikle altın suyuyla yazılırsa, senin kaşın ise yüzünün üstüne halka halka örülmüş zırh olur.

Bu beyitn temel düşünce alanı *kaş* sözcüğüdür. Yardımcı düşünce alanları olarak da *tuğra*, *berât altun*, *rûy*, *zerd* ifadeleri kabul edilebilir. Burada yer alan *kaş* ifadesi sevgili düşünce alanından gelir. Bu münasebetle yorum alanının sevgili düşünce alanında kurulması gerekecektir. “Şâhâ” nidâsıyla sevgiliye seslenen şâir, dîvân şiirinin en karakteristik özelliklerinden biri olan sevgilinin kaşına vurgu yapmıştır. Bunu dile getirirken de tuğra ve berât sözcüklerinden hareket etmiştir. İlk mısrada Osmanlı devletindeki padişâhların tuğralarına ve berâtlarına atıfta bulunan şâir, ikinci mısrada da sevgilinin kaşını halka halka örülmüş bir zırha benzetmiştir.

Tuğra, sözlük anlamı itibarıyla padişâhların imza yerine kullandıkları kendine has bir biçimi olan sembolleştirilmiş işaret olarak karşımıza çıkar. Berât ise padişâhın emri anlamına gelir. “*Ferman kelimesini tamamiyle benimseyen Osmanlılarda, bu kelimenin resmi manası, herhangi bir iş hakkında padişahın alamet-i şerife denilen tuğralı emri demektir. Bu emre, hükümdardan sadır olduğu için, ferman-ı humayun ve emr-i şerif denilirdi*” (Güzel, 2009: 88). Buradan hareketle bütün yetkileri kendinde toplayan padişâhın tuğrası ile sevgilinin kaşları arasında bir ilginin kurulduğu beyitte açıkça dile getirilmiştir. Eskiden tuğraların beratları genellikle altın suyuyla yazılırdı. Bu beratların üzerinde padişâhın tuğrası vardı. Ayrıca burada sevgilinin yüzü ile berât kelimesi arasında bir anlam ilişkisi

kurulmuştur. Bunun dayanak noktası ise sevgilinin yüzünün tıpkı bir berât mesâbesinde olmasıyla yakından ilişkilidir. Üzerindeki tuğra kaş vb. özellikler de tıpkı bir yazılmış fermânı çağrıştırmıştır.

İkinci mısra da ise sevgilinin kaşı üzerinde duran şâir, sevgilinin bu unsurunu tıpkı çelikten halka halka örülmüş bir zırha benzetmiştir. *“Divân şiiirinde sevgilinin fizik güzelliğinin tesirini belirten imajlarda, onu bir savaşçı hüviyetinde ve öldürücü silâhlarla donanmış gösteren tasavvurların yer alması çok dikkat çekici ve arka planı olan bir meseledir. Bu imaj sistemine göre onun gözü, bakışları, kirpikleri ve kaşları sırasıyla kılıç, hançer, o k zülüfleri de bir kementtir. Kaşları ayrıca okunu fırlatmaya hazır bir yaydır. Hepsi bir silah tasavvuruna bağlı bu teşbihler ona vurucu ve kan dökücü bir portre çizer.* (Akün, 1994: 416): Binaenaleyh, sevgili bütün yetkileri kendinde toplayan bir tip olması münasebetiyle usta bir savaşçı, gönül avcısı olarak beyitte karşımıza çıkar. Kaş, sevgilinin yüzünün üstünde bulunan, âşığa türlü cefâlar çektiren bir kavramdır. Kaşın hemen üzerinde bulunan kirpikler ise tıpkı bir ok hükmündedir. Sevgili kaş yayını çekip kirpik oklarıyla âşğın gönlünü hedef tahtası yaparak âşğ u perîşân bir hale getirir ve onu cân evinden vurur. Sevgilinin çatık kaşları kemana hatta hilâle benzediği için tıpkı çelikten bir zırhı andırır. Ayrıca bu kavram, ay yüzlü sevgilinin güzellik sahifesini süsleyen bir unsur olarak karşımıza çıkar. Sevgilinin güzelliğine meftûn olan âşık, sevgiliden hiçbir zaman vefâ bulamaz. Aksine sevgiliden sürekli cevri ü cefâ gördüğü için dâğ u perîşân bir halde gam dağının eteklerinde çırpırır. Âşğın bu haline sevgili aldırış etmez, onu görmezden gelir. Bu bakımdan nâz ve istignâ konusunda sevgilinin üstüne yoktur.

Sonuç olarak bu beyitte sevgiliyi bir sultâna benzeten şâir, bütün yetkileri sevgilide toplamış ve beyitte geçen kirpik mefhûmundan hareketle sevgilide bir savaşçı imajı oluşturmuştur. İlk mısra da dile getirmiş olduğu tuğra ve berât sözcükleriyle de bu ifadeyi desteklemiştir. Burada berât sözcüğü sevgilinin yüzünü, güzellik ölçütünü sembolize ederken tuğra ile kaş arasında da yakından bir ilişkinin olduğu göze çarpar.

4. Beyit

Bezm içre sürâhî gibi kan agladugum bu

Sâkî lebüne kan yağı oldu mey-i hamrâ

Kelimeler:

Bezm; içkili, eğlenceli meclis. **Sürahî;** içine şarap konan uzun boyunlu cam kap. **Kan ağlamak;** kanlı gözyaşı dökmek, çok üzölmek. **Sâkî;** 1. su veren, su dağıtan. 2. kadeh, içki sunan. 3. baldıra veyâ baldır kemiğine âit, onunla ilgili. 4. insan ruhunda Allah sevgisi, Allah nuru saçan kimse. **Leb;** dudak. **Kan yağı;** kan düşmanı. **Mey;** şarap. **Hamrâ;** (daha, en, pek, çok) kırmızı, kızıl.

Nesre Çeviri:

Ey sâkî! Kırmızı şarap seni kıskandığından dolayı dudağına düşman kesildi. Eğlence meclisinde sürahî gibi kanlı gözyaşı döktüğüm işte bu yüzdendir.

Şâir bu beyitte içki meclisinin tablosunu çizmekte ve âşığın çektiğı acı ve ıstırabı dile getirmektedir. Burada beytin anahtar kelimesi “leb”dir. Çünkü âşığın kan ağlamasına ve şarabın sevgiliye düşman kesilmesine sebep olan sevgilinin dudağı olduğu için beytin temel düşünce alanını *leb* sözcüğü oluşturur. Yardımcı düşünce alanları olarak ise *bezm, sürahî, kan ağlamak, sâkî, kan yağı, mey-i hamrâ* ifadeleri ele alınabilir.

Sâkî, içki meclisinde mihmânlara şarap dağıtan hizmetçi olarak bilinir. Ayrıca meclisin içerisindeki her türlü sorumlulukları kendisinde barındıran özellikleri münasebetiyle aşk meclisinin vazgeçilmez ana unsuru olarak karşımıza çıkar. Bu beyitte sâkînin sevgili konumunda olduğu görölmektedir. Gönöl ülkesinin müstesnâ güzeli olduğu için meclisin mumu olarak tasavvur edilir. Onun güzellik ışığı meclisin her yerine ziyâ saçar. Şâir burada şarabı kişileştirmiş ve kıskançlık özelliğıyle tasavvur etmiştir.

Şarabın sevgiliyi kıskanması, sevgilinin dudağına düşman kesilmesi âşığın kan ağlamasına sebep olmuştur. Bunun dayanak noktası ise şarabın sevgilinin dudağına düşman kesilmesiyle yakından ilişkilidir. Dîvân şiirinde sevgilinin dudağı tıpkı bir âb-ı hayât mesâbesindedir. Kırmızılığından dolayı şaraba benzer. Fakat şarabın rengi onun yanında sönük ve donuk kalır. Ona benzemek veya ulaşmak ise zordur. Âşık düşünce alanında değerlendirilen “kan ağlamak” ifadesi ise âşığın hâl durumunu gösteren ipucu kelimedir. Şarabın yakıcılığı ile âşığın kan ağlaması beraber düşünöldüğünde ağlamanın ölçütü beyitte açıkça görölmektedir.

Sürahî, kan ağlamak, leb, kan yağı, mey-i hamrâ gibi ifadeler kırmızı rengi işaret eden sözcüklerdir. Bu renk; aşkı, hükümdarlığı, ateşi çağrıştırır. Ayrıca kırmızı renk, savaşın ve zaferin rengi olarak da karşımıza çıkar. Burada sevgilinin dudaklarına düşman kesilen mey ile âşık arasında bir çekişmenin olduğu açıkça görülmektedir. Sürahî, içine şarap konan uzun boylu camdan ma'mûl cam kap demektir. Sâkînin sürahîyi omzuna alıp kadehlere şarap doldurması kurgusunu ustaca kullanan şâir, sürahîden dökülen şarap ile dîdesinden akan kan arasında anlam ilişkisi kurmuştur. Aşkın anayasasında ağlamak en önemli maddelerden biridir. Âşık ağlamalı fakat bu ağlama sıradan bir ağlama olmamalıdır. Yani gözlerden kanlı yaş gelmelidir. Tıpkı bir mum gibi erimeli, can ipliğini sevgilinin uğrunda yakmalıdır. Sonuç olarak beyitte şarap sevgiliyi kıskanmış, sevgilinin dudaklarına düşman kesilmiştir. Bu durum karşısında âşık ise sürahînin içinden akan şarab gibi gözlerinden kanlı yaşlar akıtmıştır. Kanlı gözyaşı dökmesinin sebebini de bu şekilde ortaya koymuştur.

5. Beyit

İller yiye şeftâlûsını bâg-ı cemâlûñ

Ey sîb-zekan Bâkî nice bir diye eyvâ

Kelimeler:

İller; *yabancılar, başkaları, herkes.* **Şeftâlû;** 1. “semiz erik” şeftâli. 2. *mec. öpücük.* **Bâg;** 1. *bağ, büyük bahçe, bostan.* 2. *seyir yeri, gezinti yeri.* 3. *Dünyâ.* 4. *cennet.* **Cemâl;** 1. *yüz güzelliği.* 2. *erkek adı.* **Sîb;** *elma.* **-Zekan;** *iki çene kemiğinin aşağıda birleştiği nokta; yüzün alt ucu; çene.* **Eyvâ;** *eyvâh, ayva.*

Nesre Çeviri:

Ey çenesi elma gibi olan sevgili! Güzellik bahçesinin şeftalililerini başkaları yerken, Bâkî ne zamana kadar buna katlanıp böyle eyvahlar çekecek!

Bu beytin temel düşünce alanı *bâg-ı cemâl* bileşik düşünce alanıdır. Yardımcı düşünce alanları olarak ise *iller, şeftâlû, sîb-zekan* ve *eyvâ* sözcükleri

kabul edilebilir. Temel düşünce alanı olarak kabul edilen “bâğ-ı cemâl” ve yardımcı düşünce alanında yer alan “şeftâlû” ve “sîb-zekan” sözcükleri, sevgili düşünce alanından gelir. Beyitte geçen “eyvâ” ifadesi âşık düşünce alanında değerlendirilirken “iller” sözcüğü ise rakîb düşünce alanında kabul edilir. Bu münasebetle yorum alanının âşık, ma’şûk ve rakîb üçlemesi etrafında kurulması gerekecektir.

Sevgilinin güzellik bahçesinde yer alan unsurlar arasında akla ilk gelecek olanlardan birisi elmadır. “Ey sîb-zekan” diye sevgiliye seslenen şâir, sevgilinin çenesini elmaya benzetmiştir. Sevgilinin yüzünü, yanağını bir güzellik bahçesi olarak ele aldığımızda bu bahçede kendini gösteren diğer bir unsur ise şeftalidir. Şeftali, beyitte sevgilinin dudağına benzetilmiştir. Nasıl ki şeftali görünüşü ve sulu olması münasebetiyle ter ü tâze bir edâ ile kendini gösteriyorsa sevgilinin dudakları da tâzeliğiyle dikkati çeker. Burada dudak kavramı üzerinde durmak yerinde olur. Dîvân şiirinde dudak, birçok şeye benzetilen olmuştur. Bunlardan birisi âb-ı hayâtıdır. O dudağına erişen ölümsüzlük suyunu içmiş gibi ölümsüzlüğe ulaşır. Diğer bir özelliği ise kırmızılığıdır. Bu münasebetle tıpkı bir la’li veya şarabı andırır. Burada da görüldüğü üzere şeftali ve dudak arasında renk açısından bir ilginin kurulmuş olması da söz konusudur.

Sevgilinin güzellik bahçelerinden biri olan şeftaliyi “eller” yani bigâneler yemektedir. Bu durum âşğın hiç hoşuna gitmez. Rakîb düşünce alanında değerlendirilen “iller” ifadesi, dîvân şiirinde âşğâ göre zıt bir tip olarak karşımıza çıkar. “*Klâsik Osmanlı edebiyatındaki diğer tipler gibi "rakib" de idealize edilmiş bir tip olup özellikleri belirlenmiş, vasıfları klişeleşmiş, "âşık-şair"lerin öfke, küfür ve lânetlerine boy hedefi olmuş, aşkı inkâr eden "kötü insan"ı temsil eder*” (Şentürk; 1995: 26). Bu kelime, köken itibarıyla Arapça “*rakabe*” (gözleme) kökünden geldiği için sevgilinin bekçileri olarak tasavvur edilir. Bu kavramın dîvân şiirinde diğer bir kullanımı ise ağıyârdır. “*Gayr*” sözcüğünden de anlaşılacağı üzere yabancılar, başka kimseler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tip, âşğâ türlü türlü cevr ü cefâlar çektirir. Bunun temel dayanak noktası ise sevgilinin yabancıların yanında sâkin olmasıyla ilişkilidir. Beyitte de bunu çağrıştıracak bir söylem söz konusudur. Şâir, “*senin için her şeyimi ortaya koyduğum halde güzellik bahçenin şeftalisini ben dururken neden eller yiyor*” diyerek sevgiliye sitem etmektedir.

Âşık düşünce alanında değerlendirilen “eyvâ” ise ayva demektir. Sert bir bitki olması münasebetiyle zorluğu çağrıştırır. Gerçekten de ayvayı yediğimiz zaman sindirim konusunda bir hayli güçlük çekeriz. Halk içinde kullanılan “*ayvayı yemek*” deyişimi de kişinin içinde bulunduğu eylemin zorluğunu, çetinliğini ifade eder. Burada şâir eyvâ sözcüğünü tevriyeli bir şekilde kullanmış ayva ve eyvah sözcükleri arasında anlam ilişkisi kurmuştur. Sonuç olarak şâir mahlas beyitinde güzellik bağının şeftalilerini rakîbler yediği için eyvahlar çekmiş ve içinde bulunduğu ruhsal sıkıntıyı terennüm etmiştir.

. _ _ _ _ / . _ _ _ _ / . _ _ _ _ / . _ _ _ _

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün

1. Beyit

Nedür bu handeler bu işveler bu nâz u istignâ

Nedür bu cilveler bu şîveler bu kâmet-i bâlâ

Kelimler:

Hande; 1.gülme, gülüş. 2. Sedat Simavî tarafından İstanbul'da yayımlanmış edebî, siyâsî bir mizah gazetesi. **İşve;** güzelin, gönül aldatan, gönül çelen naz ve edâsı. **Nâz;** 1.kendini beğendirmek için takınılan yapmacık. 2. bir şeyi beğenmiyormuş gibi gözükmek. 3. şımarıklık. 4. yalvarma, ricâ. **İstignâ;** 1. aza kanaat etme, tokgözlülük. 2. ihtiyaçsızlık. 3. nazlanma; ağır davranma. 4. çekinme. **Cilve;** 1.kırıtma. 2. tecellî, görünme. **Şîve;** 1. naz, edâ. 2. **İng.** söyleyiş, yerli veyâ yabancı konuşma tarzındaki telâffuz husûsiyetlerinin bıraktığı umûmî intibâlar. **Kâmet;** boy, boybos. **Bâlâ;** 1. yüksek, yukarı, üst, yüce. 2. **i.** boy. 3. azat. 4. **i.** yedek atı.

Nesre Çeviri:

Ey sevgili! Bu gülüşler, bu işveler, bu nâz ve umursamazlık nedir? Ya nedir bu kırılmalar, bu edâlar bu endamlı boy pos!

Beyitte geçen *hande*, *işve*, *nâz*, *istignâ*, *cilve*, *şîve*, ve *kâmet-i bâlâ* ifadeleri sevgili düşünce alanından gelir. Bu ifadeler sevgilinin özelliklerini yansıtan ipucu kelimelerdir. Bu münasebetle beytin temel düşünce alanının *sevgili* olduğu açıkça görülmektedir. Buradan hareketle yorum alanının sevgili düşünce alanında kurulması gerekecektir.

Beyitte dîvân şiirinin ve bî-nevâ âşığın başkahramanı olan sevgilinin büyüleyici özelliklerine vurgu yapılmıştır. Âşık için âfet olan sevgilinin boyu, edâsı, nâzı, gülüşü vb. özellikleri tasvîr edilmiştir. Sevgili dîvân edebiyatının ve aynı

şekilde nâ-tüvân olan âşığın kusursuz sultânıdır. Beyitte, sultânın nazargâhına meyl etmiş olan âşığı ve bunun neticesinde içine düştüğü durumun şaşkınlığı anlatılmıştır. Beyitte geçen “nedür bu” kelimelerini tekrarlayıp tekrar sanatına başvuran şâir, aslında yalnızca bir şeyi izâh etmeye çalışmıştır. O da sevgilinin nâzendeliğidir. Nâz ehli olan sevgili, niyâz ehli olan âşığı büyüleyici vasıflarıyla kendisine çeker. Daha sonra onun perîşân hâlini görmezlikten gelir ve onu umursamaz bir tavır takınır.

Dîvân şiirinin önemli motifleri arasında yer alan avcı, av ve tuzak ilişkisi de beyitte açıkça kendini hissettirmektedir. Sevgili avcı, âşık ise av konumundadır. Sevgilinin av için kullandığı malzemeler ise kendisinde mevcuttur. İşte bunun farkına varan âşık, sevgilinin bu özelliğini beyitte tenasüp ve leff ü neşr sanatlarıyla düzenli bir şekilde ifade etmiştir. “Nedür bu” ifadeleriyle de istifhâm sanatını da kullanarak sevgilinin güzellik ölçütlerini bir bir sıralamıştır. Lakin sevgilinin büyüleyici güzelliği karşısında şaşırarak âşık, şaşkınlığını gizleyemez olmuştur. Sanki hiç bir şeyi bilmiyormuşçasına sevgilinin özelliklerini sıralandırmış ve tecâhül-i ârif sanatına başvurmuştur. Nâzenin olarak yetişen sevgili ân-be-ân tâzeleşir. Bu sebeptendir ki sevgili, âşığın gözünde hiç bir zaman değerini kaybetmez. Nazife olan sevgili âşığın büyüleyici âfetidir. Sevgili; gülüşüyle, nâzıyla, edâsıyla âşığı sorguya çeker ve sonuç olarak da onu idam cezasına çarpar. Daha sonra sevgilinin darağacına benzeyen selvi ve elif gibi dümdüz olan boyuna, sevgilinin idam ipini andıran saçlarına çekilir ve idam edilir.

2. Beyit

Nedür bu pîç pîç ü çîn çîn ü ham-be-ham kâkül

Nedür bu turraalar bu halka halka zülf-i müşgâsâ

Kelimler:

Pîç: *büklüm, kıvrım, dolaşık.* **Çîn:** 1. *kıvrım, büklüm, çatıklık, buruşukluk.* 2. *Çin.* **Ham-be-ham:** *büklüm büklüm, kıvrım kıvrım.* **Kâkül:** *alın üzerine sarkıtılan kısa kesilmiş saç, kâhkül, perçem.* **Turra:** 1. *alın saçı.* 2. *kıvrıcık saç lülesi.* 3. *kumaşın etrafına çekilen kılaptandan süs.* **Zülf:** 1. *yüzün iki yanından sarkan saç lülesi.* 2. *sevgilinin saçı.* **Müşg:** *misk.* **-Âsâ:** *gibi.*

Nesre Çeviri:

Nedir bu dolaşık dolaşık, büklüm büklüm ve kıvrım kıvrım kâküller! Ya nedir bu perçemler, misk gibi kokan halka halka zülfler!

Bu beytin temel düşünce alanı zülfüdür. Bunun dayanak noktası ise şâirin sevgilinin saçını şekil ve koku yönünden beyite düzenli bir şekilde sıralamasıdır. Bu nedenle *pîç*, *çîn*, *ham-be-ham*, *kâkül*, *turra*, *halka* ve *zülfi müşg* ifadeleri beytin yardımcı düşünce alanları olur. Burada sevgilinin güzellik unsurlarından olan saçın hem şekil yönünden ilişkisi hem de kokusu üzerinde durulmalıdır.

Zülf, dîvân şiirinde en sık rastlanan sevgilinin güzellik unsurlarından biridir. “Klasik edebiyatımızda saç; zülf, kâkül, turra, gîsû, mû(y), külâle, perçem gibi yakın anlamlar ihtiva eden kelimelerle ifade edilir” (Şahin, 2011: 1853). Şekil yönünden saç; pîç, çîn, ham-be-ham, kâkül, turra, halka olarak tasavvur edilmiştir. Bu ifadeler sevgilinin saçının şekil yönünden nasıl olduğunu gösteren ipucu kelimelerdir. Koku yönünden ise zülfi müşg ifadesine yer verilmiştir. Burada sevgilinin saçı ile müşg arasında koku yönünden bir ilişki kurulmuştur. Sevgilinin saçı karadır, zulmet olarak nitelendirilir. Ayrıca eskiden saçların topluklara kadar uzun bırakılması saçta verilen önemi göstermektedir. Sevgilinin misk yatağı olan saçları yere değince yerin tozunu alır ve böylece etrafa güzel kokular yayılır. Misk saçın kokusu karşısında bütün güzel kokular değersiz kalır. Bu münasebetle nâzenin olan sevgilinin saçı, misk yuvası olarak değerlendirilir. Şâir, beyitte sevgilinin güzellik unsurlarını leff ü neşr sanatı ile düzenli bir şekilde sıralamıştır. Ayrıca “nedir bu” ifadeleri ile istifhâm sanatına yer vermiş, anlamı güçlendirmek için de tecâhül-i ârif sanatına başvurmuştur. “Nedir bu” ifadeleriyle de tekrar sanatına başvurulmuştur. Burada sevgilinin güzellik unsuru olan saçın özellikleri hakkında bilgi veren şâir, ayrıca saçın işlevi hakkında da ipucu vermiştir.

Âşığın gönlü bir ülkedir. Bu ülkeyi sevgili askerleriyle (saçlarıyla) fethetmiştir. “Hem sevgilinin saçları hem de âşıkların gönülleri dağınık ve perişandır. Sevgilinin dağınık saçlarını görünce âşıkların eli ayağı tutulur” (Şahin, 2011: 1856). Bu ifadeden hareketle sevgilinin saçları tuzak mesâbesinde de ele alınabilir. Gönül kuşu sevgilinin saçına düşmüş ve bu kuş sevgilinin saçına yuva yapmıştır. Böyle bir durumda âşığın benim gönlüm var demesi düşünülemez. Çünkü sevgilinin dağınık ve düzensiz saçlarına âşığın gönlü asılır. Beyitte şöyle bir anlam da çıkarmak mümkündür: Sevgilinin saçlarının tuzağına gönlünü kaptıran âşık, orada

sevgilinin nasıl gönül avladığını, gönül avlamak için neler yaptığını ne gibi özelliklere sahip olduğunu anlamış ve bunu güzel bir şekilde ifade etmiştir. Sevgilinin saçlarına esir olan yalnızca bir âşıktan kasıt bütün âşıkların tuzağa düşmesi kurgusunu da göz ardı etmemek gerekir. Sevgilinin zülüflerine ilk olarak esir olan âşık, zamanla esirlerin çoğaldığını görünce sessizce sevgilinin kulağına eğilmiş ve “sen neymişsin, pes doğrusu!” şeklinde sevgilinin bütün âşıkları kendisinde topladığını, esir ettiğini anlatmak istemiştir.

3. Beyit

Nedür bu ‘ârız u hadd û nedür bu çeşm ü ebrûlar

Nedür bu hâl-i Hindûlar nedür bu habbetü’s-sevdâ

Kelimler:

Ârız: 1. gelen. 2. tesâdüfî vak’a. 3. dağ, bulut ve sâire gibi görmeye mâni olan her şey. 4. yanak. **Hadd:** 1. yanak. 2. yeri yarma, yeri kazma. **Çeşm:** göz. **Ebrû:** 1. kaş. 2. [eskiden] kâğıt üzerine yapılan hafif hâre. 3. kitap ciltlerinin iç kapaklarında, tezhiplerin dış kısımlarında ve buna benzer sanat eserlerinde yardımcı bir süsleme unsuru olarak kullanılan, hâreli, motifli boyama usulü. **Hâl:** vücutta husûle gelen ben, nokta. **Hindû:** 1. Hintli. 2. Satürn. 3. ben, benek. **Habbetü’s-sevdâ:** çörek otu.

Nesre Çeviri:

Nedir bu yüz ve yanak, nedir bu kaşlar ve gözler! Ya siyah benler; bu sevdâ danesi olan kara ben de ne böyle?

Bir önceki beyitlerde de görüldüğü gibi burada da sevgilinin güzellik unsurlarına yer verilmiştir. Sevgilinin güzellik unsurlarını sıralayan şâir, sevgilinin uzuvlarına hayrân kalmış ve şaşkınlığını gizleyememiştir. Beyitte sevgiliyi methetme söz konusudur. Yardımcı düşünce alanları olarak kabul edilen *ârız*, *hadd*, *çeşm ebrû*, *hâl-i Hindû* ve *habbetü’s-sevdâ* ifaderi sevgili düşünce alanından gelir. Binaenaleyh beytin temel düşünce alanı *sevgili* olmalıdır.

Dîvân şiirinde sevgilinin güzellik unsurlarından biri olan yüz; temizliği, parlaklığı, ve kırmızılığı ile ele alınır. Beyazlığı yönünden gümüşe benzetilir, kimi zaman da parlaklığından dolayı güneşe benzeyen olur. Kırmızılığı yönünden ise bazen de g l ile birlikte ele alınır. Gülistânın ter u tâze ed  ile açılmış olan çiçekleri, sevgilinin kırmızı yanağına öykünür. Tasavvufi düşünce alanında yüz, vahdeti simgeler. Yüzün belli bir bölümünde bulunan yanak ise aynı Şekilde parlaklığı, kırmızılığı ve saflığı ile dikkat çeker. Vahdet olan yanağın üzerinde bulunan ayva tüyleri ise kur n sahifesine yazılmış ayetleri sembolize eder.

Kaş ise gözün bir üst bölümünde bulunan bir organdır. Sevgilinin hilâl yahut keman olan kaşları bu özellikleriyle tıpkı bir yaya benzer. Sevgili, yay kaşını çekip kirpik oklarıyla âşığın gönlünü hedef tahtası yapar. Böylece âşığın canına kasteder. Gözler ise sevgilinin mahm r yahut s zg n bakıŐını ifade eder. Sevgili siyah gözleriyle âşığa çeşitli m n lar hissettirir. Bu bakış n z, istignâ, yahut c zu bakış olarak tasavvur edilir. Bu bakıŐlar sevgilinin âşığa göstermiş olduğu ilgi ve alakaya göre deđiŐiklik gösterir. Beyitte de bu Şekilde d Ő n lebilir. Burada sevgilinin âşığa ne Şekilde baktığı açık olarak görülmez. Sevgilinin bakıŐlarının ve kaşının  Őıkta bıraktığı hayr nlık beyitte ifade edilmiştir.

İkinci mısra da ise sevgilinin beni üzerinde durulmuştur. Ben, nokta Şeklinde tasavvur edilir. Yanağın üzerinde olan bu mefhûm, beyitte sevdâ danesi ve Hind  olarak nitelendirilmiştir. ÂŞığın başına türlü türlü belâlar açan sevgilinin benidir. Ben yanakta olabileceği gibi aynı zamanda dudağın kenarında da bulunur. Bu durum âşığı t r u m r eder. Dane olan benin yanağı üzerindeki tuzak kurgusu da burada ele alınabilir. Ayrıca güzellik sahifesi olan yüzün ortasında bulunan benin mürekkebe Şeklinde tasavvur edilişi de d Ő n lebilir. Şâir burada istifhâm yoluyla “nedir bu yüz ve yanak, nedir bu kaşlar ve gözler, siyah benler; bu sevdâ danesi olan kara ben de ne böyle?” diyerek Şaşkınlığını ifade etmiştir. Tec h l-i  rif, tekrar ve leff   neş sanatlarını da beraberinde kullanan Şâir, sevgilinin güzelliğini bilir. Fakat bu durum karşısında Şaşkınlığını gizleyemez. Bu sanatlar anlamın güçlendirilmesi için kullanılmıştır.

4. Beyit

Miy nuň riŐte-i cân mı gümiŐ  y ne mi s neň

B n đ Őuňla meng Őuň g l ile j led r gûyâ

Kelimler:

Miyân; 1.orta. 2.meyan, ara, aralık. 3.bel, kemer yeri. 4. şarkı ve bestelerin üçüncü mısraı. **Rişte-i Cân;** can ipliği, can bağı. **Gümiş;** gümüş. **Âyîne;** 1. ayna. 2. Eşref Nesip tarafından İstanbul'da yayımlanmış haftalık mizâhî bir dergi. **Sîne;** 1.göğüs. 2. yürek (kalb). **Bünâgûş;** 1. kulak memesi. 2. kulak tozu. **Mengûş;** küpe. **Gül;** 1. çiçek. 2. bilinen çiçek, gül çiçeği; gül ağacı. **Jâle;** 1. kırağı, çiy. 2. kadın adı. **Gûyâ;** 1. söyleyen, söyleyici. 2. sanki, diyelim ki.

Nesre Çeviri:

Belin can ipliği mi, yüreğin gümüştten bir ayna mı? Kulak memen bir gül, küpen de sanki bir çiy tanesidir.

Beyitte geçen *miyân*, *sîne*, *bünâgûş* ifadeleri sevgili düşünce alanından gelir. Bu uzuvlar sevgilinin güzellik unsurları arasında yer alır. Ayrıca beyitte yer alan *rişte-i cân*, *gümiş*, *âyîne*, *mengûş*, *gül* ve *jâle* ifadeleri yardımcı düşünce alanları olarak temel düşünce alanını destekler. Buradan hareketle temel düşünce alanının *sevgili* olduğu anlaşılmaktadır. Şâir burada sevgilinin uzuvlarını ve küpesini bazı unsurlara benzetmiştir. Bu benzetmeler aşağıda Tablo 1: de gösterilecektir.

Tablo 1:

Benzeyen	Benzetilen	Benzetme Yönü	Benzetme Edatı
miyân	rişte-i cân	—	gûyâ
sîne	gümişâyîne		
bünâgûş	gül		
mengûş	jâle		

Dîvân şiirinde sevgili, güzelliği ile âleme ve âşığın gönlüne ziyâ saçan bir tiptir. Burada sevgilinin birçok güzellik unsuru benzetmeler yapılarak bazı nesnelere benzetilmiştir. Ayrıca beyitte sevgiliye yapılan övgünün söz konusu olduğu da

görülmektedir. Miyân, bel demektir. Sevgilinin beli dîvân şiirinde yok denecek kadar kıldan incedir. Bu münasebetle düzlüğünden dolayı selvi şeklinde tasavvur edilen bu uzuv, beyitte can ipliğine benzetilmiştir. Can ipliği denince sevgilinin saçlarının beline kadar dökülmesi ve saç mesâbesinde olan ipliklerin belini sarması kurgusu burada ifade edilebilir. İplik mesâbesinde olan saçlar sevgilinin belini sarmıştır. Bu durum karşısında âşık şaşırıp kalmıştır. Ayrıca burada Hz Meryem'in ipliğine de bir gönderme yapıldığı düşünülebilir.

Sîne ise kişinin duygu ve düşüncelerini hissettiği yer olarak bilinir. Hayatî bir öneme sahip olan sîne kavramı, parlaklığıyla beyitte ele alınmıştır. Dîvân şiirinde âşığın sînesi ve sevgilinin sînesi birbirinden farklı özellikler gösterir. Âşığın gönlü karadır ve bu gönül sevgilinin elinde esirdir. Tasavvufî düşünce alanında değerlendirildiğinde elest bezminde içilen aşk şarabıyla âşığın sînesi sevgiliye gitmiştir. Beyite dönecek olursak gümüşün parlaklığı ile sevgilinin sînesi arasında bir anlam ilişkisi kurulmuş ve sevgilinin gümüş gibi olan tertemiz ve değerli sînesi burada övülerek ifade edilmiştir.

Bünâgûş, kulak demektir. Burada gülün kıvrımlı olmasından dolayı kulağa benzetilmesi söz konusudur. Dîvân şiirinde şâirler gülün şekil yönünden kıvrımlı olması ile kulak arasında ilişki kurmuşlar ve bu doğrultuda kulağı gül şeklinde tasavvur etmişlerdir. Ayrıca gül ile kulağın kat kat olması da şekil yönünden iki kavramın birbirine olan benzer yönlerini gösterir mahiyettedir. Sevgilinin kulağındaki aksesuar olarak görülen küpe ise çiğ tanesi şeklinde tahayyül edilmiştir. Burada küpenin ufak bir çiğ tanesi gibi ifade edilmesi şâirin hayâl gücünün ne denli geniş olduğunun göstergesidir. Sonuç olarak şâir bu beyitte sevgilinin güzellik unsurlarını birbiri ardına sıralmış ve o dilberi âşıkâne terennümlerle övmüştür.

5. Beyit

Vefâ ummaz cefâdan yüz çevürmez Bâkî 'âşıkdur

Niyâz itmek aña cânâ yaraşur saña istingâ

Kelimler:

Vefâ: 1. sözünde durma, sözünü yerine getirme. 2. dostluğu devâm ettirme. 3. yetiştirme, yetme, kâfi gelme. 4. ödeme. 5. erkek adı. **Cefâ:** 1. eziyet, incitme. 2. **tas.** tarikat adamının kalbinin öğrendiklerinden perîşan olması. **Âşık:** 1. birine, bir şeye tutkun, imre, emre. 2. halk şâiri. 3. [cümledeki yerine göre] ahbap, hazret, ma'hut, seninki. **Niyâz:** 1. yalvarma, yakarma. 2. duâ. 3. bâzı tarikatlerde küçüğün büyüğe karşı olan selâm, saygı ve duâsı. 4. ihtiyaç, muhtaçlık. 5. bektâşî edebiyâtında ricâ ve duâyı muhtevî manzum veyâ mensur sözler. 6. **müz.** Şeyh Abdülbâki Dede Ef. tarafından tertîbedilmiş mürekkebe makamlardan biridir, 1,5 asır olacaktır. **Cânâ:** ey cân, ey sevgili! **İstingâ:** 1. aza kanaat etme, tokgözlülük. 2. ihtiyaçsızlık. 3. nazlanma; ağır davranma. 4. çekinme.

Nesre Çeviri:

Bâkî öyle bir sâdik âşıktır ki, ne senden vefâ umar ne de eziyetlerinden yüz çevirir. Ey sevgili! Bu durumda sana nazlanmak, ona da yalvarmak, yakarmak yaraşır.

Bu beyitte temel düşünce alanının niyâz sözcüğünden hareketle âşık olduğu söylenilebilir. *Vefâ, cefâ, yüz çevirmemek* ifadeleri yardımcı düşünce alanları olarak temel düşünce alanını destekler. Ele alınan bu beyitte “niyâz etmek” bileşik düşünce alanı âşık düşünce alanını, “istingâ” sözcüğü de dolayısıyla sevgili düşünce alanını bir araya getirir. Buradan hareketle yorum alanının bu doğrultuda kurulması gerekir.

Âşık dîvân şiirinde sevgili ile birlikte ele alınır. Âşığın elinde olan tek sermâyesi aşkı olup gıdası ve ilacı da sevgilidir. Sevgili için binlerce dikene katlanmak, bekçi hükmünde olan rakîbe tahammül etmek âşığın en karakteristik özellikleri arasındadır. “*Sevgili gibi âşığın özellikleri de idealize edilen örneklere uygun olarak takdim edilir. Sevgili karşısında daima yalvarıp yakaran, sevgiliye ulaşabilmek için hiçbir engelden yılmayan, tek amacı sevgiliye kavuşmak olan; ama bunu gerçekleştirme neredeyse imkânsız gibi görünen bir âşık tipi vardır*” (Çeltik, 2010: 136). Sevgiliye aşkını anlatmak için bağı delik deşik olan âşık, her türlü cevr ü cefâyâ katlanır. Bu münasebetle âşık sâdıklığın sembolüdür. Beyitte âşığın sevgiliye olan sâdıklığı, sevgiliden vefâ ummayışına ve eziyetlerden yüz çevirmeyişine bağlanmıştır. Sevgilinin ter u tâze güzelliğine karşı âşığın dîdesi hûn gözleri ve hüznü âh u zârları her gönülde ayrı bir yankı uyandırmıştır. Sevgilinin karşısında aşk eri kendisini fedâkârlık ile var eder, onunla sevgisini ispatlar. Burada

asıl önemli olan sevilen uğruna gösterilecek olan fedâkârlıktır. Yukarıda da dile getirildiği gibi aşkın fedâîsi ve sâdıqlığın timsâli olan âşık, tüm benliğiyle sevgiliye teslim olur. Bunun dayanak noktası ise kendisinin niyâz makamında oluşudur.

Niyâz, Farsça yalvarma, yakarma demektir. İstingâ ise ağır davranma, nâz etme gibi anlamlara tekabül eder. Burada nâz ve niyâz makamları üzerinde durmak yerinde olur. Bu kavramlar dolayısıyla tasavvufî düşünce alanını bir araya getirir. Tasavvufî düşünce alanında niyâz makamında olan âşık, mürîdi sembolize eder. Nâz makamında olan sevgili ise burada mürşîdi karşılar. Sevgili gibi nâzlanan bir üstâd bulunmaz. Yalnız bu nâzın hedef noktası âşiktir. Ondaki gayrısı bu nâza mazhâr olamaz. Âşığın niyâzı da aynı şekilde sevgilidir. Âşık da sevgiliden gayrısına niyâz da bulunmaz. *“Onun çektiği bütün acılar, kederler hep sevgilinin hasretinden kaynaklanır”* (Çeltik, 2010: 136). Buradan hareketle ustanın elinde kütük olan âşık, çekilen cevr u cefâlar münasebetiyle hâmlıktan kurtulur, diğer bir ifadeyle mâsivâdan sıyrılır. Sevgili, âşığa bu yolda lütûf olarak himmette bulunur. Sonuç olarak mahlas beyitinde şâir, âşığın ve ma’şûkun karakteristik özelliklerinden bahsetmiştir. Sevgilinin nâz makamında oluşunu dile getiren şâir, kendisinin ise niyâz makamında olduğunun mesajını vermiştir. Ayrıca kendisinin sevgiliye içten bağlı olduğunu dile getirmiş ve sevgiliden gelecek olan türlü eziyetlere de yüz çevirmeyeceğini ifade etmiştir.

__./_..../_..../_.._

Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'îlü Fâ'ilün

1. Beyit

Hûrşîd kim fezâ-yı felekdür mesîr aña

Degmez gedâlar içre işigünde yir aña

Kelimler:

Hûrşîd; 1. Güneş. 2. erkek adı. **Fezâ;** 1. ucu bucağı bulunmayan boşluk, dünyânın sonsuz olan genişliği. 2. geniş ova, geniş sâha, yer, alan. 3. uzay. **Felek;** 1. gökyüzü, semâ. 2. âlem, dünyâ. 3. tâlih, baht, kader. 4. âskerî müzikte bir zilli âlet. 5. eskilerin inanişına göre, her seyyâreye [gezegen yıldız] mahsus bir gök tabakası. 6. yuvarlak kütük, kızak. **Mesîr;** seyir edilecek, gezilecek yer, gezinti yeri. **Gedâ;** dilenci, yoksul. **İşig;** eşik. **Yir;** yer, mekân.

Nesre Çeviri:

Güneşin gezinti yeri, feleğin sonsuz olan genişliğidir. Onun (ışınları) dilenciler içinde mekânı (olan) sevgilinin eşiginde yer bulamaz.

Gazelin matla beyti olan bu beyitte sevgilinin eşigi vurgulanmış ve bu doğrultuda eşğin âşıklar/gedâlar/halk tarafından dolu olduğu ifade edilmiştir. “Mesîr” sözcüğü ile de kozmik düşünce alanı içerisinde olan güneşin hareket alanı belirtilmiş ve bu doğrultuda güneşin ışınlarının sevgilinin eşigine değemeyeceği ifade edilmiştir. Bu münasebetle beyitte ön plana çıkan işig sözcüğü beytin temel düşünce alanı olmalıdır. Hûrşîd, fezâ-yı felek, mesîr, gedâlar ifadeleri ise beytin yardımcı düşünceleri alanları olarak dikkat çekmektedir. Dolayısıyla beytin temel düşünce alanı olan “işig” mefhûmu, sevgili düşünce alanına ait bir kavram olup beytin yorum alanı bu doğrultuda kurulmalıdır.

Eşik, kapı boşluğunun alt yanında bulunan basamak demek olup sevgilinin mekânını sembolize eden bir kavramdır. Bu mefhûm sevgilinin şâh olma özelliği ile değerlendirildiği gibi ayrıca onun gücünü, kuvvetini ve ihsânını da ifade eden bir ögedir. *“Din ve devlet büyüklerinin övüldüğü manzumelerde övülen kişiye atfedilen yüceliğe paralel olarak, onun eşiğine atfedilen yücelik de mübalağalarla anlatılır; şairin, diğer insanların ve çeşitli varlıkların övülen kişi karşısındaki acizliği, ona karşı oluşan bağlılık duygusu gibi durumlar yer yer eşik ekseninde ele alınır”* (Eren, 2010: 273). Böyle bir durumda eşik, gedâları yahut halkı mıknaş gibi kendine çeker ve onları himâyeye altına alır. Ayrıca Osmanlı toplum yapısında halkın padişâhın eşiğine yüz sürmesi kurgusu ve padişâhın himâyeye kanatlarını açıp halka melce olması unutulmamalıdır. “Gedâlar” ifadesi de bu durumu destekleyen bir mefhûmdur. Böyle bir durumda gedânın dilenci olarak ele alınışı ile toplum içinde görülen muhtaç kişilerin padişâhın eşiğine yüz sürmesi anlayışı da bu doğrultuda ele alınabilir. Böyle bir durumda sevgilinin eşiğine iğne atsan yere düşmez. Sevgilinin eşiği o kadar gedâlarla doludur ki böylece gedâlar tıpkı oraya yuva yapmış karıncalar gibi tasavvur edilir.

Beyitte sevgili şâh mesâbesindedir. Beytin kurgusu sevgili-padişâh ve güneş ekseninde oluşturulmuştur. *“Divan şiirinde padişâh-sevgili ve güneş arasında müşterek bir şekil ve anlam ilişkisi mevcuttur. Sevgili (gönül ülkesinin hakimi olduğu için) padişâhtır; padişâh da (halkın gönlüne taht kurduğu için) sevgilidir. Yine sevgili (parlak ve güzel bir yüzü olduğu, ruhun karanlıklarını aydınlattığı, ayrılık gecesini sona erdirdiği için) güneştir”* (Doğan, 2009: 198). Güneş, kâinâta ısı yayan ve ışık saçan bir gök cisimidir. Kozmik düşünce alanı içerisinde ele alınan güneş, beyitte çevresindeki sisteme ait olan gezegenlerin etrafında dönen bir gök cisimi olarak karşımıza çıkar. Seyir yerleri bellidir ve bu doğrultuda gündüzleri ihsân elini açıp âlemde gezinir. Sevgilinin yeri/ mekânı olan eşik kavramı, çeşitli gök cisimleri ile mukayese edilmiş ve bu doğrultuda sevgiliye ait olan unsurlar arasında yer alan eşik kavramı yüceltilerek övülmüştür. Bu hususta bu gök cisimlerinden biri olan güneşin seyir alanı âlemin sonsuz boşluğudur. Fâkat şâire göre burada anlatılmak istenen sevgilinin eşiğinin kalabalık oluşudur. Binaenaleyh güneşin ışınlarının sevgilinin eşiğine ulaşamayacağını dile getiren şâir, eşiğin gedâlar/âşıklar/halk için ne kadar ehemmiyetli olduğunun mesajını vermiştir. Şâir bu kurgudan hareketle

güneşin sevgilinin eşiğine ulaşamacağını/değemeyeceğini ifade etmiş ve sevgilinin eşiğine bir kutsiyet kazandırarak onun mekânını mübâlâğlı bir edâ ile övmüştür.

2. Beyit

Takdı hilâl halkasını gûş-ı hidmete

Oldı sipihr bende-i fermân-pezîr aña

Kelimler:

Hilâl; 1. yeni Ay. 2. kadın adı. **Halka;** 1. ortası boş, yuvarlak şekil, dâire biçiminde olan şey. 2. bir çeşit ufak, yağlı ve tuzlu simit. **Gûş;** 1. kulak, 2. işitme, dinleme. **Hidmet;** 1. iş, hizmet, vazîfe. 2. iş görme, birinin işini görme. **Sipihr;** 1. (asmân, semâ). 2. tâlih. 3. müz. Türk müziğinde bir mürekkebe makam olup en az en az altı asırlıktır; az kullanılmıştır. İki çeşidi vardır. **Bende;** 1. kul, köle, bağlı. 2. intisâb eden, taraftar. **Fermân;** emir, buyruk; [evvelce] padişâh tarafından verilen yazılı emir, berat, buyrultu. **-Pezîr;** “kabûl eden, edici, alan; kabûl edilebilir” mânâlarıyla Arapça ve Farsça kelimelere eklenerek birleşik kelimeler yapar.

Nesre Çeviri:

Hilâl halkasını hizmet kulağına taktı. Gök (onun) beratını kabul eden bir köle oldu.

Hilâl halkasını hizmet kulağına takan sevgilidir. Beyitte, “gûş-ı hidmet” bileşik düşünce alanı üzerinde durulması gerekir. Çünkü burada sevgilinin bir gök cismi olan hilâli kulağına bir süs gibi taktığı ve bu doğrultuda onun yüceliği ifade edilmiştir. Göğün ise sevgilininin beratını kabul eden bir köle olması bu yüceliği destekler mâhiyettedir. Bu sebepten dolayı beytin temel düşünce alanı *gûş-ı hidmet* bileşik düşünce alanı olmalıdır. *Hilâl, halka, sipihr, bende-i fermân-pezîr* ifadeleri de yardımcı düşünce alanları olarak ele alınabilir. Dolayısıyla beytin temel düşünce alanı olan *gûş-ı hidmet* ifadesi sevgili düşünce alanında değerlendirilmelidir.

Kulak, başın iki yanında bulunan ve sesleri algılamamıza yarayan bir organdır. Kıvrımlı olması münasebetiyle de dîvân şiirinde şekil yönünden gül ile

anlam ilişkisi oluşturur. Beyitte kulak ile küpe ilişkisi kurulmuş ve dolayısıyla kozmik düşünce alanında ele alınan hilâl, kulağa takılmış bir küpe olarak tasavvur edilmiştir. Hizmet ise hizmet demek olup sevgilinin yüceliğini ve âlemin şâhi olduğunu gösteren ipucu kelimedir. Bunun yanı sıra beyitte geçen “bende” ifadesi otoritenin sevgilide toplandığını belirten kavramdır. *“Aşk nesnesinin/hükümdarın eylemleri hayatî önem taşımaktadır, çünkü hükümdara sadâkatin en aşırı biçimini aldığı, “kul” rolünün benimsendiği bir sistemde, hüküm-ferman padişahın elindedir”* (Nazik,2012: 1865). Binaenaleyh şâirin hayâl dünyasında sevgilinin özellikleri ile kozmik unsurlar arasında yer alan ay ve gök kavramları üzerinde bir mukayesinin geliştirildiği ifade edilebilir.

Dîvân şiirinde kozmik âlem çeşitli tasavvurlarla şiirlerde ifade edilmektedir. Ayrıca bu unsurlar astroloji alanında burçların gelişmesine de sebep olmuştur. Bu oluşum çerçevesinde her gök katında belli gezegenlerin boy gösterdiği düşünülür. Dünyayı çevreleyen gök katmanları arasında ay da mevcuttur. Ay, parlaklığı münasebetiyle geceleri ihsân elini açıp ışık saçan bir gök cisimidir. Gündüzün sona ermesiyle akşam vaktinde âleme gözlerini kırpar. Ayın parlak oluşu sevgilinin yanaklarıyla beraber düşünülür. Ayrıca yanakların üzerindeki ayva tüyleri ise ayın benek benek oluşu ile ilgilidir. Beyitte ise bir gök cismi olan ayın sevgilinin kulağına küpe şeklinde takılması söz konusudur. Burada ayın hilâl şeklinde kullanılışından hareketle küpe ile hilâl arasında bir benzetme kurulmuştur. Bilindiği üzere hilâl, ayın ilk günlerinde yay şeklinde görülen ve yeni ay olarak da bilinen bir kozmik unsurdur. Gök ise içerisinde gezegenlerin hareket ettiği sonsuz boşluk demektir. Bu mefhûm, *“divân şâirleri tarafından daha çok yükseklik, yücelik, genişlik, sonsuzluk, parlaklık gibi özellikleriyle anılmıştır”* (Pala, 2004: 150). Şâir beyitte gök ve göğün bir katmanı olan hilâli beraber kullanıp sevgilinin bu unsurlardan üstünlüğünü ortaya koymuş ve sevgilinin yüceliğini, yüksekliğini ortaya koymuştur.

3. Beyit

Yüz sürmez idi südde-i devlet-me'âbına

Kul olmayaydı husrev-i gerdûn-serîr aña

Kelimler:

Südde; 1. kapı. 2. eşik. 3. **biy.** vücudun bir yerinde görülen tutukluk. **Devlet;** 1. bir hükümet idâresinde teşkilâtlandırılmış olan siyâsî topluluk. 2. büyük saâdet, zenginlik. 3. baht, tâlih, kut. 4. büyük rütbe, mevki. **-Me'âb;** 1. geri dönülecek yer. 2. sığınılacak yer. **Husrev;** 1. pâdişah, hükümdar, sultan. 2. çok iyi, âlâ, birinci derece. 3. **i.** bir çeşit şarap. **Gerdûn-serîr;** tahtı felek kadar yüksek olan.

Nesre Çeviri:

Tahtı felek kadar yüksek olan hükümdara kul olmasaydı, sığınılacak yer olan devlet kapısının eşğine yüz sürmezdi.

Beyitte geçen yüz sürmek südde-i devlet-me'ab, husrev-i gerdûn-serir bileşik düşünce alanları sevgilinin özelliklerini belirten ipucu kavramlardır. Bir önceki beyitin ikinci mısraında göğün sevgiliye köle oluşu ifade edilmişti. Şâir buradan hareketle bir neden-sonuç ilişkisi kurarak sevgilinin yüceliğini, gücünü ve kudretini ön plana çıkarmıştır. Dolayısıyla beyitte geçen *kul olmak* ifadesi beytin temel düşünce alanı olarak ele alınmalıdır.

Kul sözcüğü bir şeye bağlanan demek olup beyitte köle olarak karşımıza çıkmaktadır. Burada halkın padişâha bağlı olması kurgusu unutulmamalıdır. Şâir buradan hareketle köle-otorite unsurları arasında bir anlam ilişkisi oluşturmuştur. Devletin en üstün kişisi olan padişâhta bütün yetkilerin toplanması (tahtı felek kadar yüksek olması) onun en üst kademe devlet idarecisi olmasından gelir. Ayrıca eskiden kut anlayışının da temel alındığı Türk toplumunda, padişâha yahut hâkana gönülden bir bağlılık söz konusuydu. Bu anlayışa göre hânedâna yönetme gücünü ve yetkisini Tanrı veriyordu. Şâir bu kurguyu da beraberinde kullanarak ve ayrıca şart (-sa) eki ile neden sonuç ilişkisi kurmuş ve göğün padişâhın kapısının eşğine yüz sürmesini köle olmasına bağlamıştır.

Südde-i devlet-me'ab, devletin sığınılacak yeri olan kapının eşği demek olup padişâhın gücünü ve himâyesini ifade eden bir kavramdır. “Padişahın “südde” yani makamı yahut -saray veya otağ olsun- makamının kapısının “südde-i devlet-me'ab” [= devletin sığınağı olan kapı] şeklinde tarif edilmesi onun güç ve kudretini vurgulamak içindir” (Şentürk, 2013, 414). Bu ifadeden de anlaşılacağı üzere padişâhın kapısının eşği ön planda tutularak göğün boynunu iki büklüm (dü-tâ) yapması ve bu doğrultuda kapının eşğine yüz sürmesi ifade edilmiştir. Kapı önündeki eşik padişâhın mekânı olduğu için bu unsur halk açısından elzemdendir. Bu

doğrultuda padişâhın sığınağı olan kapı eşiği, halkın padişâha bağlılığını gösterir. “Sevgili eşiğinin yüceliği anlatılmaya çalışılırken en çok feleğin tabakalarına benzetme, onlarla eşleştirme veya karşılaştırmalar yapılır” (Eren, 2010: 274). Bu karşılaştırmalarda sevgilinin eşiği ön planda tutulur. Beyitte de görüldüğü üzere kozmik unsur olan gök ile bir mukayesenin geliştirilmesi sevgilinin yüceliğini belirtmek içindir. Ayrıca tahtının göklere kadar yüksek olması ilişkisi de beyitte bunu desteleyen unsurlar arasındadır.

4. Beyit

Görmez misâl-i kametüni çeşm-i râst-bîn

Ahvel baka meger ki görenler nazîr aña

Kelimler:

Misâl; 1. örnek. 2. masal. 3. rüyâ, düş. 4. s. benzer, andırır. 5. a. gr. yalnız fâsı (ilk harfi): harf-i illet olan kelime. Misal : “vasl, vâiz; yümün, meysûr..” gibi. **Kamet;** boy, boybos. **Çeşm;** göz. **Râst-bîn;** her şeyin doğrusunu gören. **Ahvel;** bir şeyi iki gören, şaşı. **Nazîr;** benzer, eş.

Nesre Çeviri:

Her şeyin doğrusunu gören göz, boyunun benzerini görmez. (Boyunun) benzerini görenler meğer ki gözleri şaşı bakanlardır.

Sevgili, dîvân edebiyatının en önemli karakterleri arasında yer alan güzelliğiyle âleme ziyâ saçan ve âşığın vazgeçilmezi olan bir tiptir. Onun güzellik unsurları her beyitte farklı terennümlerle karşımıza çıkar. Bu terennümler âşığın (şâirin) sevgiliye göstermiş olduğu ilgi ve alakaya göre değişir. Bu beyitte de görüldüğü üzere sevgilinin boyu üzerine yoğunlaşmıştır. Kamet sözcüğü, sevgilinin güzellik unsurları arasında yer alan mefhûm olup düzlüğü ve uzunluğu ile dikkat çeker. Beyitte her şeyin doğrusunu gören gözün sevgilinin boyunun benzerini göremeyeceği ifade edilmiş ve o boyun benzerini görenler ise şaşı olarak nitelendirilmiştir. Bu münasebetle beytin temel düşünce alanının *misâl-i kamet* bileşik düşünce alanı olması gerekir. *Çeşm-i râst-bîn ahvel, nazîr* ifadeleri ise yardımcı düşünce alanları olarak değerlendirilmelidir.

Dîvân şiirinde kamet, boy demek olup sevgilinin güzelliğini, yüceliğini, düzgünlüğünü belirten bir kavramdır. Güzelliği, tâzeliği münasebetiyle bir gül dalına benzeyen boy, düzgünlüğü ile de bazen elif bazen de selvi olur. Boyunun uzun olması onun değerli ve ulaşılmaz oluşunu sembolize eder. Ol kamet-i bâlâ gülistân içre nâz ile salınıp âlemi seyr eyler. Şâire göre onun boyunun benzerini görmek mümkün değildir. Çünkü onun boyunun güzelliği, uzunluğu ve düzlüğü karşısında hiçbir şey onunla benzeşemez, yarışamaz. Binaenaleyh şâir bu mukayese ile göz arasında bir ilişki ortaya koyup gözün sevgilinin boyunun benzerini göremeyeceğini ifade ederek onun özel bir yere sahip olduğunun mesajını vermiştir.

Ahvel, şaşî demek olup bir nesnenin tam olarak görülmemesi yahut anlaşılabilmesi demektir. Şaşılık, gözlerin farklı noktalara olan bakış açıları olup bir nesneyi iki görme şeklinde bilinen bir hastalıktır. Böyle bir durumda net bir bakış olmayacağı için beyitte olumsuz bir ifade alanı olarak karşımıza çıkar. Şâir, şaşî bakmak ifadesi ile sevgilinin boyu arasında bir mukayese geliştirmiş onun boyunun benzerini görenleri şaşî bakan kimseler olarak tarif etmiştir. Diğer bir ifade ile sevgilinin boyunun benzerini görenlere şaşılık damgası vurarak tek ve müstesnâ olan sevgilinin boyunun düzgünlüğünü, birliğini ve yüceliğini belirtmiştir. Ayrıca bu boyun benzerinin hiçbir kimsede görülmeceğini ifade ederek sevgiliyi methetmiştir.

5. Beyit

Bâkî suhanda fark-ı sipihre kadem basar

Lutf-ı Hudâ olursa eger dest-gîr aña

Kelimler:

Suhan; söz, lâkırdı. **Fark;** 1. ayrılık, başkalık; iki veyâ daha çok şey arasındaki ayrılık. 2. ayırma, ayrılma, seçilme. 3. başın tepesi; baştaki saçın ikiye ayrıldığı yer. **Sipihre;** 1. (asmân, semâ). 2. tâlih. 3. **müz.** Türk müziğinde bir mürekkebe makam olup en az en az altı asırlıktır; az kullanılmıştır. İki çeşidi vardır. **Kadem;** 1. ayak. 2. adım. 3. yarım arşın uzunluğunda bir ölçü. 4. 3. zafer, galebe,

üstünlük. 4. yüksek yer, mevki 5. güç, kuvvet. 6. tarz, üslûb. **Lutf:** 1. hoşluk, güzellik. 2. iyi muâmele; iyilik. **Hudâ;** Tanrı. **Dest-gîr;** elinden tutan, yardımcı.

Nesre Çeviri:

Allah ihsân elini açıp ona himmet ederse eğer Bâkî söz söyleme konusunda göğün üstüne ayak basar.

Gazelin dört beytinde de birbirinden farklı terennümlerle sevgilinin güzellik unsurlarını ve mekânını öven şâir, mahlas beytinde eserine damgasını vurmuştur. “Divan şiiri geleneğinde hemen her şairin gerçek isimlerinden başka, şiirde kullandıkları bir şair adına sahip oldukları görülmektedir. Bu şairlik adı –mahlas-şairin karakterini, eğilim ya da vasfını ele verir” (Okuyucu, 2010: 124). Beyitte kendisini bir bakıma öven şâir, Allah’ın lutfedip himmet etmesiyle söz söyleme konusunda göğün üstüne ayak basacağını ifade etmiştir. Bu sebepten dolayı beytin temel düşünce alanları *lutf-Hudâ* ve *dest-gîr* bileşik düşünce alanlarıdır. Yardımcı düşünce alanları olarak ise *suhan*, *fark-ı sipihr* ve *kadem* sözcükleri ele alınabilir.

Mutlak hakimiyet sadece Allah’a aittir. Allah doğurmamıştır, doğrulmamıştır. Eşine benzerine rastlanılmayan âlemin yaratıcısı ve sahibidir. Âlemdeki tüm canlılar onun “kün” (ol) demesiyle vuku’ bulur. Allah ki her şeyi hakkıyla bilendir. O’nun lutf u keremiyle istediği her şey olur. Sebep-sonuç ilişkisiyle şâirliğini ön plana çıkaran şâir, Allah’tan himmet talep etmektedir. Şâirlere ilhâm veren ve yardımıyla şâirlere şiirler düzdüren Allah’tır. Bu münasebetle niyâz makamında olan şâir, Allah’dan yardım talep etmiş yardımın gelmesiyle birlikte göğe ayak basacağını kendisini överek ifade etmiştir. Beyitte geçen “kadem basmak” ifadesi ulaşmak anlamında değerlendirilmelidir. Bu sözcük, şâirin kalemin kudretini gösteren ipucu kelimedir.

Sipihr sözcüğü gök demek olup kozmik düşünce alanından gelir. Sonsuz boşluk, uzay, semâ olarak bilinen bu kavram, şâirin söz söylemedeki yetkinliği ile ele alınmalıdır. Bu kavram ile şâirlik yeteneğini ön plana çıkarmak isteyen şâir, söz söyleme konusunda göğün üstüne kadem basmayı murâd ettiğini ifade etmiştir. Şâir burada sınırları zorlamış ve Allah’tan gelecek olan yardım sayesinde ulaşmak istediği zirveye ayak basacağını dile getirmiştir. Suhan söz demektir. Şâirin malzemesi sözcüklerdir. Sanatçı sanatını icrâ ederken kelimelerden yararlanarak ve hayâl gücünü de devreye sokarak estetik bir metin vücuda getirir. Bu münasebetle

mahlas beyitlerinde sık sık kendini övmekten geri kalmayan Bâkî, söz söyleme konusunda kendini üstâd-ı sühan-perver olarak nitelendirir. Sonuç olarak beyitte Allah'tan niyâzda bulunan şâir, sebep-sonuç ilişkisi kurarak Allah'ın da inayetiyle göğe ayak basacağını ifade etmiş ve kendini övmüştür.

-. _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

1. Beyit

Gün yüzün 'arz eyledi nev-rûzda ol meh-likâ

Mihr altun kaplu bir âyîne virdi rû-nümâ

Kelimler:

Gün; güneş. **Arz;** bir büyüğe sunma, gösterme, bildirme, önüne koyma. **Nev-rûz;** 1. yeni gün. 2. Güneşin koç burcuna girdiği gün olup rûmî martın dokuzuna rastlar, ilkbahar başlangıcı ve Celâlî takvimine göre yılbaşısıdır. 3. **müz.** Türk müziğinin en eski mürekkebe makamlarından biridir. Ürmiyeli Safiyüddîn'in kitabına yazmış olduğu Arapça güfteli bir remel beste bu makama misaldir. Son zamanlarda İ. Hakkı Bey, bu makamdan darbeyn ve hafif besteler ile aksak ve yürük semâiler, iki de şarkı bestelemiştir. **Meh-likâ;** ay yüzlü, güzel. **Mihr;** 1. Güneş. 2. sevgi. 3. eylül ayı. **Âyîne;** 1. ayna. 2. Eşref Nesip tarafından İstanbul'da yayımlanmış haftalık mizâhî bir dergi. **Ru-nümâ;** 1. yüz gösteren, meydana çıkan. 2. i. yüz görümlüğü.

Nesre Çeviri:

O ay yüzlü sevgili ilkbaharın gelmesiyle güneş gibi olan yüzünü gösterdi. Güneş ise altın kaplı bir aynayı sevgiliye yüz görümlüğü olarak verdi.

Güneşin sevgiliye yüz görümlüğü olarak altın kaplı bir ayna vermesinin sebebi sevgilinin aya benzeyen yüzünün ortaya çıkmasıdır. Sevgilinin gün yüzünü göstermesi ise nev-rûzun gelişle yakından ilgilidir. Bu münasebetle beytin temel düşünce alanını *nev-rûz* bileşik düşünce alanı oluşturur. Yardımcı düşünce alanları olarak da *gün, yüz, meh-likâ, mihr, altun* ve *âyîne* sözcükleri ele alınabilir.

Nevrûz farsça bir kelimedir. Nev + rûz sözcüklerinin birleşimiyle oluşmuştur. Nev, yeni demektir. Rûz ise gün anlamına gelmektedir. Yani bu kelime yeni gün

olarak tasavvur edilir. Türk mitolojisinde Türklerin törenlerinden biri olan bu kavram, eskiden baharın gelişiyile birlikte düzenlenen bayram niteliğinde olan törenlerle beraber düşünülmüştür. *“Gece ile gündüzün eşitlendiği bu gün, genellikle baharın başlangıcı olarak kabul edilir”* (Zavotçu, 2009: 341). Eskiden düzenlenen nevrûzun gelişiyile ilgili uygulamalar zamanla kuşaktan kuşağa aktararak günümüze kadar gelebilmiştir. Bu uygulamalardan dîvân şâirleri de nasibini almış ve ay yüzlü sevgilinin sahn-ı gülşene çıkmasını nevrûzun gelişine bağlamışlardır. Mevsimlerin insanlar üzerindeki etkisi düşünüldüğünde baharın gelişiyile birlikte tabiatta bir canlılık zuhûr eder. Burada havaların ısınmasıyla beraber tabiatın canlanması söz konusudur. *“Uzun kış günlerinde kapalı yerlerden bunalan insanlar açık havaya çıkar, çeşitli eğlenceler ve etkinlikler düzenlerler”* (Zavotçu, 2009: 341). Bu münasebetle sevgilinin yüzünü aya ve güneşe benzeten şâir, ilkbaharın gelişiyile sevgilinin kendini gösterdiğini, gülşende salınarak nâz ile yürüdüğünü ifade etmiştir. Eski anlayışa göre âşıklar sevgililerini bayramlarda, düğünlerde görebiliyorlardı. Şâir burada, ilkbaharın gelmesiyle sevgilinin gezmeye çıktığını ve yüzünün görüldüğünü ifade etmektedir.

Sevgilinin yüzü birçok unsura benzetilen olmuştur. Bu unsurlar arasında ay ve güneş bunlardan birkaçıdır. Bu kavramlar kozmik düşünce alanına aittir. Ayın üzerindeki hatlar, benekler ile sevgilinin yüzündeki ayva tüyleri ile benekleri ay ile ilişki kurulan mefhûmlar arasındadır. Güneş ise âleme ısı dağıtan, cömertlik timsâli olan bir gök cisimidir. Hükümdârlığı sembolize etmesi ve sevgilinin yüzüne benzeyen olması münasebetiyle Bâkî gibi söz üstâdının şiirlerinde sıklıkla geçen mefhûmlar arasında kendini gösterir. Beyitte geçen “mihir” kelimesi güneş demek olup kozmik düşünce alanında değerlendirilen bir gök cisimidir. *“Sevgilinin güneşe teşbihinde iki ana ilgi öne çıkmaktadır: Birincisi güneş-hükümdar ilgisidir. Sevgili, âşığın/şairin gönlünün hükümdarı güneş de feleklerin hükümdarı, yıldızların komutanıdır. Diğeri güneş- yüz ilgisidir. Sevgili güneş gibi yüzüyle hayat verir, yakıcılığıyla da can alır”* (Ay, 2009: 158). Fakat sevgilinin güzelliği karşısında güneş sönük ve donuk kalır. Sevgilinin yüzü ile birçok kavram birlikte verilmiş ancak sevgiliye ait olan unsur diğerlerinden daha üstün tutulmuştur. Çünkü sevgilinin kendisini göstermesiyle diğer nesnelere daha karanlık ve sönük kalacaktır. Âşığa güzellik dağıtan ve âşığın gönlüne saçan da sevgilinin yüzüdür. *“Sevgili; güneş, ay, mum, ışık, gökyüzüne teşbih edilerek güzelliğinin bütün dünyayı aydınlatan unsurlarla denk hatta onlardan üstün*

tutulmuştur. Geceyi, aydınlatan bu cisimlerdir. ‘Âşık’ın gönlünü ise sevgilinin güzelliği aydınlatır” (Kandemir, 2008: 22).

Yüz görümlüğü deyince sevgilinin yüzünü göstermesi için verilen hediye akla gelir. Şâir bunu çok başarılı bir şekilde beyitte kullanmıştır. Âyîne ise parlaklığı, arkasının sırlı olması münasebetiyle dîvân şiirinde sıkça geçer. Ayrıca yansıtma özelliği ile düşünüldüğünde tecellîyi çağırıştırır. Eskiden birçok ayna çeşidi vardır. Berber aynası, su aynası bunlardan birkaçıdır. Ayrıca İskender’in dünyayı gösteren (âlem-nümâ) bir aynasının olduğu da aynanın dîvân şiirindeki kullanım alanlarındandır. Buradaki kullanım alanı ise sevgilinin gün yüzünün ortaya çıkmasıyla güneşin sevgiliye yüz görümlüğü olarak altın kaplı bir aynayı vermesidir. Altın burada güneşin rengi ile bir düşünüldüğünde kıymeti, değeri gösterir ki sevgili hediyelerin en güzeline lâyıktır. Güneşin gözünde sevgilinin yüzünün güzelliği mübâlâğa yapılarak ifade edilmiştir.

2. Beyit

Nev-bahârun nakşına bir savt-ı rengîn bağladı
Başladı sâz u nevâya bülbül-i destân-serâ

Kelimeler:

Nev-bahâr; 1. İlkbahar. 2. **müz.** Türk müziğinin en az altı asırlık bir mürekkebe makamı olup zamânımıza bir nümûnesi kalmamıştır. **Naks;** 1. resim. 2. duvarlara, tavanlara yapılan yağlı veyâ sulu boya resim, süsleme sanatı. 3. ipekle, sırma ile işleme. 4. **mec.** hîle, renk. **Savt;** 1. ses, sadâ. 2. bağırma, haykırma, çığlık. **Rengîn;** 1. renkli, parlak renkli; boyalı. 2. güzel, lâtif, hoş. 3. süslü. 4. **i.** kadın adı. **Sâz;** 1. **müz.** çalgı. 2. siyah. 3. at takımı. 4. sıra, düzen. 5. kuvvet, kudret. 6. öğrenme. 7. ustalık. 8. hîle. 9. eş, benzer. 10. menfaat. **Nevâ;** 1. ses, sadâ, makam, âhenk, nağme. 2. refah. 3. levâzım, kuvvet, zenginlik. 4. nasîp, behre. **Bülbül;** güzel öten mâruf kuş. **Destân-serâ;** destan okuyan, meddah.

Nesre Çeviri:

Destân okuyan bülbül, çalıp söylemeye başladı. İlbaharın güzelliğine hoş bir ses besteledi.

Bu beytin temel düşünce alanı beyitte açıkça dile getirilmeyen *gül* mazmûnudur. Çünkü bülbülün ilkbaharda sâz u nevâyâ başlamasının ve hoş bir ses bestelemesinin sebebi güle olan aşkıdır. Yardımcı düşünce alanları olarak ise *nev-bahâr, nakş, savt-ı rengîn, sâz, nevâ, bülbül* ve *destân-serâ* kavramları ele alınabilir. Temel düşünce alanı olarak kabul edilen “gül” ve yardımcı düşünce alanları olarak ele alınan “bülbül” ve “nev-bahâr” ifadeleri gülistân düşünce alanına aittir. Sâz u nevâ ve savt-ı rengîn bileşik düşünce alanları ise musikî düşünce alanından gelir.

Mevsimlerin insanlar üzerinde bir takım te'sîrleri vardır. İnsanların ruh hâllerinde bir takım değişmelerin yaşandığı mevsimlerden biri de bahar mevsimidir. İlbahar diğer bir ifade ile gül mevsimi olarak da bilinir. Kışın ömrünü tamamlamasıyla birlikte âlem canlanmış ve gülistânın nâdîde çiçekleri ter u tâze bir edâ ile salınmaya başlamışlardır. Bunun yanı sıra bahar mevsimlerinde içki meclisleri de kurulur. Hâsılı bu mevsimde tabiatta bir canlılık zuhûr eder. Bahar, tâzeliğin ve canlılığın mevsimidir. Bahar mevsiminde derelerin, ırmakların coşması, sabâ rüzgârının sevgilinin saçının kokusunu getirmesi bu mevsimin özellikleri arasındadır. Yeşil, baharın rengidir. Renkler arasında ruhu açan, insana huzur veren canlı bir renk olarak tasavvur edilir. Baharın gelişyle birlikte sevgiliye olan ilgi ve isteğin arttığı da düşünöldüğünde bu mevsim, sevgiliyi hatırlatır. Beyitte göröldüğü üzere bu mevsimin sevgiliyi hatırlatması ve âlemin güzelleşmesi, âşığı derinden etkilemiş ve şâir, âşıkâne terennümlerle bülbül ile gül arasındaki anlam ilişkisini ortaya koymuştur.

Gülistân düşünce alanında değerlendirilen bülbül ise dîvân şiirinde gül ile birlikte ele alınır. Burada baharın gelişyle güllerin nâz ile açılması arasındaki anlam ilişkisi de unutulmamalıdır. Bu münasebetle baharın gelişyle bülbülün sahn-ı gülşende boy göstermesi beyitte anlatılmak istenilen düşüncedir. Gülün kendini göstermesiyle birlikte bülbülün meskeni artık gülistândır. Gülistânın sâdik gedâsı olan bülbül, sevgilinin hasretiyle muhrik nağmeler düzer. Nakş; nakşetmek, süslemek demektir. Nakş bağlamak ise nakış bestelemek, nakış düzmek anlamlarına gelir. Binaenaleyh şâir burada ilkbaharın gelişyle bülbülün gül için hoş sesli besteler yaptığını, feryâd u figan bir edâ ile nağmeler düzdüğünü ifade etmiştir.

Destân-serâ; destân okuyan, meddah demektir. Osmanlı devletinin geleneksel tiyatro türleri arasında önemli bir yere sahip olan meddahlık geleneği, hikâye anlatma esasına dayanır. Kelime kökü itibarıyla “meth” kökünden türeyen bu kavram; çok öven, çok anlatan anlamlarına gelir. Burada şâir bülbüle meddah elbisesini giydirmiş ve bu doğrultuda bülbülün sevgilisi olan gül için muhrik nağmeler düzdüğünü, icrâsını onun doğrultusunda şekillendirdiğini ifade etmiştir. Burada meddahın öven, metheden özelliği de dikkate alındığında bülbülün sevgiliyi övdüğünü ve onun hasretiyle sâz u nevâyâ yani çalıp söylemeye başladığını ifade etmiştir.

3. Beyit

Göklere irdi yine gül-bâng-i mürğ-i hoş-nevâ
Sahn-ı gülşen gördi bir a'lâ makâm-ı dil-güşâ

Kelimeler:

Gül-bâng; [eskiden] tekkelerde, âyin sırasında, saraylarda muayyen merâsim sırasında hep bir ağızdan yüksek sesle okunan ilâhi, duâ. **Mürğ;** kuş. **Hoş-nevâ;** güzel sesli. **Sahn;** 1. avlu. 2. evin ortasındaki açıklık. 3. oyuk, boşluk, boş yer. 4. orta, meydan, aralık; câmi ve medreselerde umûmun toplanmasına mahsus üstü kubbeli, örtülü yer. 5. büyük kâse. 6. sahan. 7. sahne. 8. zil. 9. **anat.** kulağın dış boşluğu. **Gülşen;** 1. gül bahçesi. 2. kadın adı. 3. 1886-1887 yıllarında Kirkor Efendi tarafından İstanbul'dan yayımlanmış olan haftalık, edebî ve fennî dergi. **A'lâ;** (daha, en, pek) yüksek. **Makâm;** 1. kıyâm edilen, durulan, durulacak yer; durak. 2. me'mûriyet, me'murluk yeri. 3. ermişlerden birinin mezarı sanılan yer. 4. **müz.** bir durak ile bir güçlünün etrâfında, onlara bağlı olarak toplanmış seslerin umûmî heyeti. **Dil-güşâ;** 1. gönül açan, iç açan, kalbe ferahlık veren. 2. **i. müz.** Ârif Mehmed Ağa'nın ter kibettiği bir mürekkep makamıdır. [elde bu makama ait hiçbir örnek yoktur].

Nesre Çeviri:

Hoş sesli olan kuşun (bülbulün) şakıması yine göklere ulaştı. Gül bahçesi gönle ferahlık veren yüce bir makam gördü.

Bu beytin temel düşünce alanını *gül-bâng-i mürğ-i hoş-nevâ* bileşik düşünce alanı oluşturur. Çünkü gül bahçesinin yüce bir makam görmesine vesile olan hoş sesli kuşun (bülbulün) şakımasıdır. *Gök, sahn-ı gülşen, a'lâ, makâm-ı dil-güşâ* ifadeleri ise yardımcı düşünce alanları olarak kabul edilebilir. Beytin temel düşünce alanı olan *gül-bâng-i mürğ-i hoş-nevâ* bileşik düşünce alanı, hem *gülistân* hem de *âşık* düşünce alanlarından gelir. Yardımcı düşünce alanı olarak kabul edilen *sahn-ı gülşen* bileşik düşünce alanı ise hem *gülistân* hem de sevgili düşünce alanlarını bir araya getirir.

Mürğ, kuş demektir. Bu beyitte mürğ denince akla gelecek olan bülbuldür. Bülbul *dîvân* şiirinde hoş sesi ile bilinen bir kuştur. Hoş sesli olması ve *âşığı* sembolize etmesi münasebetiyle *dîvân* şiirinde gül (sevgili) ile birlikte ele alınır. *Gülistân*ı kendine mesken edinen cömertlik timsâli ve *âşkın fedâisi* olan bülbulün en karakteristik özellikleri arasında akla ilk gelecek olanlardan birisi de dillere *destân* olan *feryâd u figan şakıyışıyla gönülleri dağlamasıdır*. Tıpkı bir *üftâde mesâbesinde* olan bülbulün *dîdesi kan, bağı* ise *ateşten bir kordur*. *Sermâyesi* ise *âh u zârdır*. Bu münasebetle *âşık* düşünce alanında değerlendirilecek olan bülbulün *hâli, pür melâldir*. *Muhâtabı* olan sevgiliye (güle) *hitâp eder*. Sevgiliye hoş *nevâlar düzmede eşine benzerine rastlanmaz*. *Gülistân* düşünce alanında ise *gülün ter u tâze bir edâ ile açılıp nâz makamında kendini göstermesine karşın bülbulün hüznü şakıyışları gülistânda a'lâ makamlar, yankılar uyandırmıştır*.

Sahn-ı gülşen, gül bahçesi sahnesi demek olup *gülün yurdu* olarak tasavvur edilir. *Gülistân* düşünce alanında değerlendirilen gül ise baharın gelişiyile birlikte *nâz* ile açılır. Bülbulü *gülşende bekçilik yaptıran gülistânın en müstesnâ çiçeğidir*. Şâir burada *sahn-ı gülşen* ile gül arasındaki anlam ilişkisini verirken bülbulün de resmini çizip onu *şevk ile aşk nağmeleri düzen bir bestekâr* olarak tahayyül etmiştir. Sevgili düşünce alanında değerlendirilen gül ise *gülşenin sultânıdır*. Güle hasret olan *andelibe aşk sancıları çektiren, onun bağını hedef tahtası yapan güldür*. Sevgilinin *misk kokusu bülbulün gönlüne nüfuz edince bülbul hoş nevâlar düzer*. Beyitte geçen “*göklere irmek*” ifadesi ile bülbulün hoş şakıyışı tıpkı *sîneden çekilen âhın dumanı*

gibi tahayyül edilmiştir. Burada gönülden coşkuyla düzülen bir hoş nevâ söz konusudur.

Aşk, yüce bir makamdır. Aşka susayan, susuzluk çölünde su arayan âşığın gönlü ise tıpkı bir ocaktır. Bu gönülde yanan ateşin kuvveti münasebetiyle âhın dumanı göklere ulaşır. Sevgili âşığın gönlünü fethedip ona aşk nağmeleri düzdürme konusunda üstâdtır. Gül bahçesinin yüce bir makam gördüğünü dile getiren şâir, âşığın çekmiş olduğu sîneden bir âhın ne denli kuvvetli olduğunun mesajını vermiştir. Bu durum karşısında gülşenin yüce bir makam gördüğünü ifade etmiş ve bülbülün ötüşünü musikî düşünce alanında gönle rahatlık veren yüce bir makâm olarak nitelendirmiştir.

4. Beyit

Micmer-i gülde nesîm-i subhgâhî ‘ud-sûz

Safha-i gül-zârda bâd-ı bahârî ‘itr-sâ

Kelimeler:

Micmer; buhurdan, içinde tütsü yakılan kab. **Gül;** 1. çiçek. 2. bilinen çiçek, gül çiçeği; gül ağacı. **Nesîm;** 1. hafif rüzgâr. 2. s. hoş mülâyim 3. **müz.** Türk müziğinin en az altı asırlık bir mürekkep makamı olup zamânımıza kadar kalmış bir nümûnesi yoktur. 4. müennesi: “nesîme”, kadın olarak kullanılır. **Subh;** sabah, sabah vakti. **-Gâhî;** bâzan, arasıra. **Ûd;** 1. ağaç, odun. 2. ödağacı. 3. **müz.** ut. **-Sûz;** “yakan, yakıcı” mânâlarına gelerek birleşik kelimeler meydana getirir. **Safha;** 1. bir şeyin düz yüzü. 2. bir cismin görünen tarafları. 3. yazılmış veyâ yazılabilir sahife. 4. ince, yassı ve geniş cisim, levha; yufka. 5. bir hâdisede bir biri ardınca görülen hallerin her biri. **Gül-zâr;** 1. gül bahçesi, gül tarlası. 2. **müz.** Türk müziğinin en az iki asır evvel terkîbedilmiş mürekkep makamlarından olup A. A. Konuk’un kâr-ı nâtık’ının düyek usullü 119 (son) parçası, bu makama misâldir. **Bâd;** 1. yel, rüzgâr. 2. nefes soluk. 3. ah sesi, ah çekme. 4. **tas.** Allah’ın yardımı. 5. **mec.** övme; söz. 6. büyüklük taslama, kibir. 7. şarap. **Itr;** 1. güzel ve lâtif koku. 2. **bot.**

sardunyangillerden, yaprakları tırtıklı ve güzel kokulu bir nebat. -Sa: benzetme edâtı olan “âsâ”nın hafifletilmişî.

Nesre Çeviri:

Sabah vakti gül kabında öd ağacı yakılsa, gül bahçesinin sayfasında bahar yeli ne güzel kokular yayar.

Bu beyitte gül ile micmer arasında bir ilgi kurulmuştur. Burada gülün micmer olarak tasavvur edilişi söz konusudur. Sabah vakti gül kabında öd ağacının yakılması takdirinde gül bahçesinde güzel kokuların yayılmasına vesile olan bahar yelidir. “Nesîm-i subhgâhî” sözcüğü beytin anahtar kavramıdır. Bu münasebetle *nesîm-i subhgâhî* bileşik düşünce alanı beytin temel düşünce alanı olarak ele alınmalıdır. Beyitte geçen *micmer-i gül, ud-sûz, safha-i gül-zâr, bâd-ı bahârî* ve *itr-sâ* bileşik düşünce alanları ise yardımcı düşünce alanları olarak değerlendirilmelidir.

Nesîm, hafif esen rüzgâr demektir. Bu mefhûm dîvân şiirinde haberci mesâbesinde sıkça karşımıza çıkar. Ayrıca güzel kokular yayma vb. özellikleriyle de ele alınır. Bu münasebetle beyitte de sabah yeli, baharın müjdecisi şeklinde tasavvur edilmiştir. Bunun dayanak noktası ise baharın gelişle gülün yapraklarını nâz ile açması ilişkisine bağlanılabilir. Bu durum gül ile micmer arasında şekil yönünden kurulan ilgiyi açıkça gösterir. Ayrıca nesîmin bir diğer özelliği de etrafâ güzel kokular yayması ve taşmasıdır. İlkbaharın yeni açmış yüzünü göstermesiyle birlikte nesîm, gül bahçesinde misk kokular yayarak ruhlara tıpkı bir Mesîh gibi can bağışlar. Beyitte baharın gelişi göz önünde bulundurulduğunda buhûrdânlıkta öd ağacının yakılmasıyla etrafâ güzel kokular yayılacaktır. Neden-sonuç ilişkisi şeklinde ele alınan bu beyitte şâir, şart ekiyle (-sa) bu durumun henüz gerçekleşmediğini dile getirmiş ve gerçekleştiği takdirde gül bahçesinde güzel kokuların yayılacağına mesajını vermiştir.

Vakit sabah vaktidir. Gecenin bitmesiyle müteakiben seher vakti denilen bir vakit belirmeye başlar. Seher vaktinde tabiatta bir canlılık vuku’ bulur. Buradan hareketle öd ağacının buhûrdânda yakılmasıyla etrafâ güzel kokular yayılır. Öd ağacı dinî törenlerde de yakılan ayrıca yakıldığında etrafâ güzel kokular saçan bir ağaçtır. Micmer ise içinde tütsü yakılacak kap demektir. Yanan buhûrdândan halka halka dumanlar (tütsüler) yükselir. Yakılan öd ağacının dumanı etrafâ güzel kokular saçar. Bu kokuları gül bahçesine dağıtan ise bahar yelidir. Burada gülün şekil yönüyle

micmer olarak tasavvur ediliŖi söz konusudur. Vakit gül mevsimi vaktidir. İlk baharın gelmesiyle birlikte gülün yapraklarını nâz ile açması söz konusudur. Gül açıldığında tıpkı bir kaba benzer. Bu yönüyle bir micmeri anımsatır. Ayrıca “safha” ifadesiyle gülün yapraklarının bir sayfa olarak tasavvur ediliŖi de söz konusudur. Sonuç olarak gül ile micmer arasında Ŗekil yönünden ilgi kuran Ŗâir, gülü içinde tütsü yakılan bir micmere benzetmiŖ ve sabah yeli aracılığıyla gül kabında yanan öd ağacının gül bahçesinde güzel kokular yayacağını ifade etmiŖtir.

5. Beyit

Leblerin yâd eylese yâruñ lisân-ı hâl ile

Nakl ider Ŗîrîn hikâyet gonca-i rengîn-edâ

Kelimeler:

Leb; dudak. **Yâd;** 1. hatırlama, anma. 2. hatır, gönül. **Yâr;** 1. dost. 2. sevgili. 3. tanıdık, ahbap. **Lisân-ı hâl;** insanın, yüzünün hareketlerinden, duruşundan anlaşılan Ŗey. **Nakl;** 1. bir Ŗeyi başka bir yere götürme. 2. taşıma, aktarma, geçirme. 3. aynını başka bir Ŗey üzerine alma. 4. anlatma, söyleme [hikâye, masal...]. 5. tecrübe etme. **Ŗîrîn;** 1. tatlı, 2. sevimli, cana yakın, sempatik. 3. **müz.** Türk müziğinde bir büyük usul olup Ŗeyh Abdülbâki Dede tarafından terkîbedilmiŖtir. **Hikâyet;** 1. anlatma. 2. roman. 3. masal. 4. olmuş bir hâdise. **Gonca;** konca, tomurcuk, açılmamıŖ çiçek. **Rengîn;** 1. renkli, parlak renkli; boyalı. 2. güzel, lâtif, hoŖ. 3. süslü. 4. **i.** kadın adı. **Edâ;** 1. borç veyâ borç gibi olan herhangi bir Ŗeyi ödeme; yerine getirme. 2. **ed.** tarz, ifâde, üslûp, Ŗive, ton. 3. naz, cilve. 4. kurum, caka, münâsebetsiz tavır. 5. kadın adı

Nesre Çeviri:

Renkli, edâlı gül goncası hâl diliyle sevgilinin dudaklarını anacak olsa, ne güzel hikâyeler anlatmaya baŖlar.

Burada anlamın “leb” sözcüğü üzerinde yoğunlaŖtığı görülüyor. Çünkü goncanın Ŗîrîn hikâyeler nakletmesinin temel dayanak noktası sevgilinin

dudaklarıdır. Ayrıca goncanın hâl dili ile sevgilinin dudaklarını yâd etmesi de söz konusudur. Dolayısıyla beytin anahtar kavramı olan *leb*, beytin temel düşünce alanı olur. Yardımcı düşünce alanları olarak ise *yâd eylemek*, *lisân-ı hâl*, *nakletmek*, *şîrîn*, *hikâyet* ve *gonca-i rengîn-edâ* ifadeleri kabul edilebilir. Temel düşünce alanı olarak ele alınan *leb* sözcüğü sevgili düşünce alanına, *gonca-i rengîn-edâ* ifadesi ise gülistân düşünce alanına aittir.

Dîvân şiirinde sevgiliye ait birçok unsur çeşitli bitkilere veya nesnelere benzetilir. Bunlardan birisi olan gonca, açılmamış özelliği ile sevgilinin dudağına benzetilen bitkiler arasında yer alır. Tıpkı bir nokta şeklinde tahayyül edilmesi münasebetiyle ketûm bir bohçayı andırır. Ağzın bir bohça olarak düşünülmesi, o bohçanın içinde nice gizli sırların, hazinelerin saklı olmasıyla yakından ilgilidir. Ayrıca goncanın rengi kırmızıdır ve edâlı bir tavır gösterir. Beyitte geçen *rengîn-edâ* sözcüğü bu ifadeyi destekler. Binaenaleyh goncanın sevgilinin dudağıyla renk ve şekil açısından benzerliğinin olduğu söz konusudur. Sevgilinin gonca hükmünde olan dudakları renk bakımından kadehe de benzetilir. Sevgilinin nokta şeklinde olan ağzı açıldığı zaman dilinden gizli sırlar inci gibi saçılmaya başlar. Beyitte dudak-gonca arasındaki ilişkiden hareketle hoş tavırlı goncanın, hâl dili ile sevgilinin dudaklarını andığında şîrîn hikâyeler anlatacağı ifade edilmiştir.

Goncanın hâl dili ile sevgilinin dudağını yâd etmesini dile getiren şâir, buna karşın sevgilinin hâl ehli olduğunun mesajını vermektedir. “*Sevgilinin ağzı, yok hükmünde olduğu ve aşk sırlarını aşıkâr etmediği için hâl ehlidir*” (Özdemir, 2014: 195). Burada yeşillikler içinde bir gülistân tasvîrinin de yapılmış olduğu âşikârdır. Goncanın gülistânda yetişen bir bitki olduğunu ele aldığımızda sevgilinin o bahçede nâz ile yürüdüğünü, salındığını, goncanın sevgiliyi seyrettiğini ve buradan hareketle sevgiliye hikâye düzdüğünü gözümüzde canlandırabiliriz.

Yâd eylemek; hatırlamak, anmak demektir. Şâire göre goncanın şîrîn hikâyeler anlatmasının temel dayanak noktası hâl dili ile sevgiliyi yâd edişiyle ilgilidir. “*Divan şiirinde varlıkların yüz hatları ve hareketleri, varlıklar ve mekanın iç dünyasını yansıtan dış görünümü hâl dili olarak adlandırılır*” (Zavotçu, 2009: 178). Buradan hareketle kişinin içinde yaşamış olduğu ruhsal durumlar kişinin dışına yansır ve bunun sonucunda bir dışavurum gerçekleşir. Bu dışavurum sonucu açığa çıkan ruhsal durumlar kişinin kimliğini gün yüzüne çıkarır. Bu ifadelerden sonra

beyite dönecek olursak renkli, edâlı gül goncasının hâl dili ile sevgiliyi yâd etmesi sonucunda goncanın tıpkı bir meddah gibi şîrîn hikâyeler düzeceği anlaşılmaktadır. Şâir burada goncanın hikâye anlatmasını gerekçelendirerek goncanın ne gibi bir tavır sergileyeceğini ipucu olarak “hâl dili” sözcüğüyle ifade etmiştir. Ayrıca beyitte geçen “şîrîn” kelimesinden hareketle dillere destân olan Ferhâd ile Şîrîn hikâyesine de bir gönderme yapılmıştır. “Anadolu’da şâyi efsâne ve Acem basması kitaplara göre Ferhâd-Şîrîn muâşakası Amasya’da geçmiştir. Hattâ bugün bile -eski bir su yolunu- Ferhâd’in Şîrîn aşkına dağları delerek geçirdiği ve getirdiği suyun mecrâsı olarak gösterirler” (Onay, 2014: 177). “Lisân-ı hâl ile” ifadesiyle de hem kendinden önce hem de kendinden sonra gelen sözcüklerle anlam ilişkisi oluşturulmuştur. Bu münasebetle sihr-i helâl sanatı da beyitte görülmektedir.

6. Beyit

Gûş tutsa şâh-ı gül çıksa libâs-ı âl ile

Kıssa-ı rengîne başlar lâle-i la’lîn-kabâ

Kelimeler:

Gûş; 1. kulak, 2. işitme, dinleme. **Şâh-ı gül;** gül dalı. **Libâs;** esvap. **Âl;** tanıklarda pembeye kaçan, nar çiçeği renginde olan, parlak kırmızı anlamında giysinin niteleyicisi olarak kullanılmıştır. **Kıssa;** 1. fıkra, hikâye, rivâyet. 2. vak’a, mâcerâ. **Rengîn;** 1. renkli, parlak renkli; boyalı. 2. güzel, lâtif, hoş. 3. süslü. 4. i. kadın adı. **Lâle; bot.** 1. lâle. 2. [eskiden] esirlerin ve cezâlıların boyunlarına taktıkları demir halka. 3. kadın adı. 4. ağaçtan meyve toplamak üzere kullanılan uzun ucu üç veya dört çatallı uzun ağaç. **La’l;** 1. kırmızı, al. 2. kırmızı ve değerli bir süs taşı. 3. dudak. **Kabâ;** üste giyilen elbise, cübbe, kaftan.

Nesre Çeviri:

Gül dalı kırmızı elbisesi ile çıkıp kulak tutsa, kırmızı kaftanlı lâle ne güzel hikâye anlatmaya başlar.

Beyitte geçen “kulak tutmak” ifadesi, kulağını vermek diğer bir ifadeyle dinlemek demektir. Gül dalının kırmızı elbise ile çıkıp kulağını tutmasıyla birlikte kırmızı kaftanlı lâle, güzel hikâyeler nakledecektir. Bu münasebetle beytin temel düşünce alanı *kulak tutmak* deyimidir. Yardımcı düşünce alanları olarak *şâh-ı gül*, *libâs-ı âl*, *kıssa-ı rengîn*, *lâle-i la'în-kabâ* ifadeleri, temel düşünce alanını destekler. Burada yorum alanının “kulak tutmak” deyimini üzerinde kurulması gerekir.

Şâh-ı gül, gül dalı demektir. Kulağın kıvrımlı olması ile gülün yapraklarının kıvrım kıvrım ve kat kat olması, kulak ile gül arasındaki ilişkiyi şekil yönünden gösteren ipucu kavramlardır. “Gül şâhi” ifadesi ile şâir, gülistânın en müstesnâ çiçeğinin gül olduğunun mesajını vermiş ve gül dalının kulak tutmasından hareketle gül dalını insana benzetmiştir. Burada gül dalında birçok gülün açması insana benzetilmektedir. Ayrıca burada baharın gelişiyle birlikte bir canlılığın zuhûr ettiği de açıkça görülmektedir. Bu canlılık, gülün sahn-ı gülşene çıkışıyla beraber düşünülmelidir. Gülün gülistânda kendini göstermesi, mevsimlerin doğa üzerindeki etkisine bağlıdır. Sert bir mevsim olan kış, ömrünü tamamlamış ve tabiat rengârenk bir halde tasavvur edilmiştir. Binaenaleyh şâir burada tabiatın canlanmasıyla güle ipekten şallar ve âl libâslar giydirmiştir. “*Sevgilinin gerek kırmızı renkli güzellik unsurları ile uyumu, gerekse kazandırdığı eda ve âşık üzerindeki tesiri bakımından elbisede en güzel ve en anlamlı renk kırmızıdır*” (Eren, 2008: 46). Gül, kırmızı renkli bir bitkidir. Bu renk Türk mitolojisinde, “*hükümdarlığı, aşkı, hazzı, gelin ve evlilikle ilgili bir takım hususları ifade eder*” (Çoruhlu, 2011: 212). Bu ifadeden de anlaşılacağı üzere gülün şâh olması ve lâlenin gül dalına göstermiş olduğu tavır beyitte açıkça görülmektedir.

Kıssa, hikâye demektir. Osmanlı devletinde hikâye anlatan kişilere kıssahân veya meddah denilirdi. Osmanlı toplum yapısında hikâye anlatma geleneği hakkında bilgi veren şâirin, lâleye kırmızı bir kaftan giydirdiği beyitte hiç şüphesiz görülmektedir. Buradan hareketle o dönemdeki kıssahânların hikâyelerini icrâ ederken giydikleri elbiseler hakkında ipucu verildiği âşikârdır. Bir diğer ifadeyle kıssahânların kırmızı renkli elbiseler giydiği beyitte anlaşılacaktır. Şâire göre lâlenin hikâye anlatması için gül dalının kulak tutması gerekir. Burada lâlenin gül dalının kulağına eğilip fısıldayarak hikâye düzdüğü veya gül dalını eğlendirdiği de düşünülebilir. Çünkü Osmanlı devletinde meddahların bir diğer işlevi de dinleyici topluluğu karşısında insanları eğitmek, güldürmektir. Ayrıca “*meth*” sözcüğünden

hareketle lâlenin gül dalını övücü hikâyeler de anlattığı düşünülebilir. Burada “la’lîn kabâ” ifadesi ile iki ayrı düşünce alanı karşımıza çıkar. Yukarıda da dile getirildiği gibi ilk olarak lâlenin kırmızı bir kaftan giyerek gül dalına hikâye anlatması akla gelir. İkinci olarak ise Osmanlı devletindeki La’lîn Kabâ’nın hatırlatılması ve “Bâkî’nin de içinde yaşadığı III. Murad devrindeki meşhur meddahlardan “La’lîn-Kabâ” ya iham yoluyla gönderme yapılmasıdır” (Şahin, 2013: 293). Sonuç olarak bu beyitte kırmızı kaftanlı gül dalının kulağını lâleye tutmasıyla Osmanlı devletindeki kıssahânlara atıfta bulunan şâir, ayrıca dönemin hikâye anlatıcılarından biri olan La’lîn Kabâ’ya da gönderme yapmıştır.

7. Beyit

Goncaveş câm-ı dil-i Bâkîyi pür-hûn itdiler

Dem-be-dem zârî kılur gül-zâr-ı bezmünden cüdâ

Kelimeler:

Gonca-ves; *gonca gibi.* **Câm;** 1. sırça, cam; bardak, kadeh, şişe ve toprak cinsinden şarap kadehi. 2. **h.i.** Horasan’da bir kasaba. 3. Kendilerini Cemşit sülâlesinden sayan Sent ve Kişmir hâkimlerinden bir kısmının lâkabı. 4. **tas.** Tanrı âşığının yüreği. **Dil;** 1. gönül, yürek, kalb. 2. orta, yarı. **Pür-hûn;** kan içinde. **Dem-be-dem;** vakit vakit, dâimâ. **Zârî;** ağlayıp, sızlama. **Gül-zâr;** 1. gül bahçesi, gül tarlası. 2. **müz.** Türk müziğinin en az iki asır evvel terkîbedilmiş mürekkep makamlarından olup A. A. Konuk’un kâr-ı nâtık’ının düyek usullü 119 (son) parçası, bu makama misâldir. **Bezm;** içkili, eğlenceli meclis, dernek. **Cüdâ;** ayrı, ayrı düşmüş, ayrılmış.

Nesre Çeviri:

Gonca gibi olan Bâkî’nin gönül kadehini kan ile doldurdular. O, gül bahçesinin meclisinden ayrı düşerse her zaman ağlayıp sızlar.

Bu beytin temel düşünce alanı *gül-zâr-ı bezm* bileşik düşünce alanıdır. Yardımcı düşünce alanları olarak ise *goncaveş, câm-ı dil-i Bâkî, pür-hûn, dem-be-*

dem, zârî ve cüdâ ifadeleri kabul edilebilir. Bunun temel dayanak noktası Bâkî'nin gül bahçesinin meclisinden ayrı düşmemeyi murâd etmesidir. Gönül kadehinin gonca gibi kan ile dolması da gül-zâr-ı bezmden cüdâ edilmesine bağlanabilir.

Temel düşünce alanı olarak kabul edilen gül-zâr-ı bezm bileşik düşünce alanı meclis düşünce alanında değerlendirilmelidir. Gül-zâr, gül bahçesi demektir. Bu kavram, âlemdeki birçok bitkiye ev sahipliği yapması, sevgilinin meskeni olarak tasavvur edilişi ile dîvân şiirinde sıkça karşımıza çıkan mefhûmlar arasında yer alır. Ayrıca burada meclislerin gülistânda kurulduğu kurgusu da unutulmamalıdır. Baharın gelişiyile birlikte gül mevsimi diye de adlandırılan bu mevsimde sevgiliye olan ilgi ve istek artar. Âşık bu doğrultuda gülistânda kurulan içki meclisine gidip aşk şarabını nûş etmek ister.

Şarabın aşkı, sevdâyı sembolize etmesi münasebetiyle sevdâ ateşine düşen âşık için bu meclis pek ehemmiyetlidir. Onun arzusu, aşk şarabıyla sevgiliyi yâd etmektir. Her dem şarabın verdiği keyfiyet ile sevgiliyi hatırlayan âşık, meclisi kendine mesken bilir. Âşığı zâhidden ayıran yönlerden birisi de budur. Rind ehli olan âşık için meclis olmazsa olmazlar arasında yer alır. Âşığın sıkça uğrak yerleri arasında yer alan meclisler, âşığın yatıp kalktığı yerlerdir. Bu münasebetle âşığın meclisten ayrı düşünülmesi imkânsızdır. Ayrıca burada mecliste içki dağıtan sâkîyi sevgili mesâbesinde ele aldığımızda âşığın sevgiliden de ayrı düşünülemeyeceğini beyitte görmemiz pekala mümkündür. Şâir mahlas beyitinde, “meclise gidiyorsa bunda şaşılacak ne var? Eğer gül bahçesinden ayrılırsam işte o zaman hâlim nice olur, dîdem her dem kan ağlar” şeklinde bir söylemde bulunmuştur.

Câm, camdan ma'mûl kadeh demektir. “Goncaveş” ifadesinden de anlaşılacağı üzere kadeh goncaya benzetilmiştir. Dîvân şiirinde bu mefhûmun birçok kullanım alanı mevcuttur. Cem'in kadehi (Câm-ı Cem), dünyayı gösteren (âlem-nümâ) kadeh gibi örnekler burada zikredilebilir. Ayrıca renk ve şekil itibarıyla da câm, çeşitli bitkilere benzetilir. Bunlardan birisi de goncadır. Goncanın kırmızı oluşu ve şekil yönünden kadehe benzemesi ile beyitte bir anlam ilişkisinin kurulduğu görülmektedir. Gönül, âşığın duygu ve düşüncelerini hissettiği, algıladığı yerdir. Hayatî bir öneme sahiptir. Akıl ile gönül arasında zıt bir ilişki söz konusudur. Âşığın meclise gidişi duygularının harekete geçmesiyle yakından ilgilidir. Bu münasebetle

akıl taraftarları âşîğın bu durumunu delilik olarak suçlarlar ve âşîğa kötü, kırıcı sözler sarf ederler.

“Pür-hûn” sözcüğünden hareketle şâirin gönül kadehinin kan içinde olduğu görölmektedir. Fakat burada Bâkî'nin gönül kadehini kan ile dolduranlar hakkında bir ipucu görölmemektedir. Muhtemelen ağıyârlara veya zâhide karşı bir sitem sözü olarak beyitte ele alınmış olabilir. Yahut meclise giden âşîğın halk tarafından ayıplanması, ona kötü sözlerin söylenebileceği de düşünölebilir. Şâir bunu açıkça dile getirmemiştir. Beyitte de ifade ettiği gibi sadece gönül kadehinin kan ile dolduğunun mesajını vermiştir. Meclise gitmenin yüz kızartıcı bir durum olmadığını ve kendisinin meclise olan bağlılığını böylece dile getirmiştir.

..__ / ..__ / ..__ / ..__

Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün

1. Beyit

Bilini kuçmadadur ol sanemüñ derd ü belâ

Yogsa 'âşıklara şîrîn lebi hâzır helvâ

Kelimeler:

Bilini kuçmak; *beline sarılmak, kucaklamak.* **Sanem;** 1. *put.* 2. *güzel kimse.*
Derd; 1. *dert, gam, keder, kasâvet, tasa, kaygı.* 2. *acı, ağrı, sızı.* **Belâ;** *gam, keder, musîbet, âfet, cezâ, gayet zor iş, büyük gaile.* **Âsık;** 1. *birine, bir şeye tutkun, imre, emre.* 2. *halk şâiri.* 3. *[cümledeki yerine göre] ahbap, hazret, ma'hut, seninki.* **Şîrîn;** 1. *tatlı.* 2. *sevimli, cana yakın, sempatik.* 3. **müz.** *Türk müziğinde bir büyük usul olup şeyh Abdülbâki Dede tarafından terkîbedilmiştir.* **Leb;** 1. *dudak.* 2. *uç, kenar.* **Helvâ;** *unlu, yağlı ve şekerli maddelerle yapılan bir tatlı.*

Nesre Çeviri:

Derd ve belâ o güzelin belini sarmaktadır. Yoksa sevgilinin tatlı dudağı âşıklara hazır helvâdır.

Beytin temel düşünce alanı *bil* sözcüğüdür. Sevgilinin güzellik unsurları arasında yer alan bel, geçit vermeyen engellerle doludur. Beyitte sevgilinin beline kavuşmanın öyle kolay bir iş olmadığıнын mesajını veren şâir, beytin ikinci mısrasında da sevgilinin beline kavuşmasıyla beraber dudağa emek verilmeden ulaşılacağını ifade etmiştir. Yardımcı düşünce alanları olarak ise *derd, belâ, şîrîn, leb ve hâzır helvâ* ifadeleri kabul edilebilir. Temel düşünce alanı olarak ele alınan bel sözcüğü hem sevgili hem de tasavvufî düşünce alanlarından gelir. Bu münasebetle yorum alanının bu doğrultuda kurulması gerekir.

Bel, vücûdun göğüs ile karın arasında kalan ve sırtın altına rastlayan daralmış kısımdır. Dîvân şiirinde sevgilinin beli, düzlüğünden dolayı selviye benzetilir. Kıldan ince olarak tasavvur edilen bel, tasavvufî düşünce alanında vahdeti sembolize eder. Vahdete ulaşmanın kolay olmadığını mesajını veren şâir, sevgilinin belini dert ve belânın kuşattığını ifade etmiştir. Eski inanişâ göre saçlar ayaklara kadar yahut bele degecek kadar uzatılırdı. Burada sevgilinin yılan mesâbesinde olan saçlarının belini sarmış olduğu da düşünülebilir. Bu yorum alanında sevgilinin beline dolanmış bekçi hükmünde olan yılan saçları, dert ve belânın temel dayak noktası olarak karşımıza çıkar. Ayrıca şâir, sevgilinin beline takmış olduğu kemere de bir atıfta bulunulmuş olabilir.

İkinci mısradâ ise “leb” sözcüğü üzerinde durmak gerekir. Burada dudağın “hâzır helvâ” biçiminde tahayyül edilişi söz konusudur. Dudak, dîvân şiirinde şekil ve renk yönünden birçok unsura benzetilir. Nokta şeklinde ele alınması, dar ve yuvarlak oluşu, ayva tüyleri ile çevrelenişi âşîğâ göre büyük önem arz eder. Helvâ ise Türk yemek kültüründe yaygın olan tatlı çeşitleri arasında yer alır. Ayrıca eskiden günümüze kadar gelen ölünün arkasından helvâ yapılması geleneği de helvânın dinî açıdan taşıdığı ehemmiyeti gösterir. “Hâzır helvâ” ifadesi bir işin çaba harcanmadan gerçekleştiğini ifade eden ipucu kavramdır. Helvâ, şekerli olan bir tatlıdır. Burada helvâ ile leb sözcükleri arasında bir anlam ilişkisinin olduğu da söz konusudur. “*Divan şiirinde sevgilinin dudağı şekere ve bazen de helvaya benzetilir*” (Özkan, 2007: 333). Âşık, sevgiliyi belinden kucaklamak ve o dilberin belini sarıp sarmalamak ister. Buradan hareketle şeker olan dudağı öpmek âşîğın diğer murâdıdır. Ancak vahdet olan dudağâ ulaşmak ise kolay değildir. “*Dudak, tasavvufta âşîğın hedefi ve son durağıdır; vuslattır*” (Karaköse, 2010: 183). Burada öncelikle sevgilinin dert ve belâlarla sarılı olan beline ulaşmak gerekir. Geçit vermeyen engelleri geçip dert ve belâlarla sarılı olan bele kavuşulduğunda, lebin hazırda oluşu diğer bir ifade ile sevgilinin lebinden bir bûse alınması beyitte ifade edilmiştir.

2. Beyit

Ser-i zülfiyle hatın örter imiş dirler o şûh

Açmadı kimseye ammâ orayı bâd-ı sabâ

Kelimeler:

Ser; 1. baş, kafa, kelle. 2. baş, başkan. 3. tepe, doruk. 4. uç kenar. 5. nihâyet, son. **Zülf;** 1. yüzün iki yanından sarkan saç lülesi. 2. sevgilinin saçı. **Hatt;** 1. çizgi. 2. satır. 3. yol. 4. yazı. 5. pâdişah yazısı, ferman, buyruk. 6. sıra, saf. 7. gemiler için hareket istikameti olarak belirtilen taraf. 8. **geo.** yalnız uzunluğu olan buut, boyut. 9. gençlerde yeni terleyen bıyık veyâ sakal. 10. parmağın on ikide biri olan bir ölçü. **Şûh;** 1.hareketlerinde serbest. 2. neşeli, şen ve oynak [kadın]. 3. açık saçık, hayasız [kadın]. **Bâd-ı sabâ;** 1. doğudan esen hafif, hoş rüzgâr. 2. **müz.** adı manzum anonim bir edvarda geçen makam.

Nesre Çeviri:

O oynak sevgili, saçının ucuyla yanağını örtermiş derler. Fakat sabah rüzgârı bile orayı daha kimseye açmadı.

Bu beyitte anlamın “hatt” sözcüğü üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Sevgilinin güzellik unsurları arasında yer alan bu kavram, beyitte gizli bir hazine olarak tasavvur edilmiştir. Kim tarafından söylendiği belli olmayan “dirler” ifadesinden hareketle sevgilinin saçının ucuyla yanağını örtmesi söz konusudur. Ayrıca bâd-ı sabânın sevgilinin yanağını açmaması diğer bir ifade ile o şûhun ayva tüylerini kimseye göstermemesi de ikinci mısradaki desteklendirilmiştir. Buradan hareketle beytin temel düşünce alanı, sevgilinin güzellik unsurları arasında yer alan *hatt* sözcüğü olmalıdır. *Ser-i zülf* ve *bâd-ı sabâ* bileşik düşünce alanları ise yardımcı düşünce alanları olarak değerlendirilmelidir. Temel düşünce alanı olarak ele alınan *hatt* sözcüğü hem sevgili hem de tasavvufî düşünce alanlarından gelir. Buradan hareketle yorum alanının bu doğrultuda kurulması gerekir.

Hatt, yeni beliren ayva tüyleri demektir. Bu unsur, misk kokulu olması, sevgilinin yanağı üzerinde bir yazı şeklinde tahayyül edilmesi ve bu münasebetle tıpkı bir yazılmış fermânı anımsatması özellikleriyle sık sık dîvân şiirinde ele alınır. Tasavvufî düşünce alanında ise vahdet olan yanağın üzerinde bulunan ayva tüyleri, çokluğundan dolayı kesret olarak görülür. Bu beyitte açıkça görüldüğü üzere kemend olan saçın yanağı kapladığı ve sevgilinin ayva tüylerini sakladığı görülmektedir. Zülf ise şakaklardan sarkan saç lülesi demek olup ayrıca sevgilinin saçı yerine de kullanılan bir mefhûmdur. Tasavvufî düşünce alanında ele alındığında sevgilinin

güzellik unsurları içerisinde yer alan bu kavram, çokluğu münasebetiyle kesrettir. Vahdet olan yanağı kaplayarak ayva tüyelerinin görünmemesini sağlar. Bu yönüyle ketûm bir bohçaya benzer. Ketûm bohça mesâbesinde olan zülf, sevgilinin güzellik hazinesi olan yanağı ve yanağın üzerindeki ayva tüyelerini saklar, gizler. Burada saçın çokluğundan dolayı tıpkı sevgilinin yanağını koruyan askerler şeklinde ele alındığı da ifade edilebilir. Burada ayva tüyelerine ulaşmanın kolay olmadığı ve bunun zorluk derecesi anlatılmıştır.

Bâd-ı sabâ hafif esen seher yeli demektir. “*Divan şiirinde sık kullanılan rüzgâr çeşitlerinden biri olan sabâ, daha çok koku ile olan taşıma, dağıtma ve yaymaya dayanan ilişkisi bakımından ele alınır*” (Batislam, 2005: 4). Tıpkı bir postacı, ulak olarak da tasavvur edilen bu kavram, sevgiliden âşığa haber getirir yahut âşıktan sevgiliye haber götürür. Ayrıca sevgilinin misk yatağı olan saçlarını sallayarak âşığın ölü gönlüne Mesîh gibi ruh bağışlar “*Sabâ, güzel kokusu yüzünden sevgilinin saçlarına düşkündür. Onu çözer, dağıtır, uçurur. Sevgilinin saçlarına dokunduğu için güzel kokar*” (Batislam, 2005: 4). Beyitte ise rüzgârın esişi ve savurucu özelliği ile ilgili bir kullanım alanı söz konusudur. Bâd-ı sabâ esince çevredeki bitkiler boyunlarını iki büklüm (dü-tâ) ederler. Önüne gelen her şeyi saçıp savuran bâd-ı sabânın burada sevgilinin saçını dağıtmadığı ve vahdet olan yanağın üzerindeki ayva tüyelerini kimseye açmadığı dile getirilmiştir.

3. Beyit

Âteş urmuş yüzi gül hırmenine ol mâhuñ

Devr-i sâgarda ruhi ‘aksini kılmış peydâ

Kelimeler:

Âteş; 1. od, harâret, kızgınlık. 2. gözyaşı. 3. hastalık. 4. harb, savaş. **Gül hırmeni;** gül harmanı. **Mâh; astr.** 1. Ay. 2. senenin on ikide bir kısmı, ay. 3. tas. seyrü sülûk yoluna giren müptedî, çile doldurmaya yeni başlamış derviş. 4. güzel kız veyâ genç. **Devr;** 1. dönme, bir şeyin etrâfını dolaşma. 2. dönüp dolaşma. 3. nakil, aktarma. 4. bir şeyi başkasına teslim etme. 5. zaman, çağ. 6. bir zamânın bölündüğü

kısımlardan her biri. 7. baştan sonuna kadar okuma. 8. **tas.** dünyâya gelme, (nüzü) veya tekrar geldiği yere dönme (urûc) hâli. 9. **müz.** bir müzik üzerinde her ölçüye verilen isim olup umûmiyetle büyük ölçüler ve peşrevler için kullanılır. **Sâgar;** 1. kadeh, içki bardağı. 2. **tas.** Allah'ın nuru ile dolan insan gönlü. **Ruh;** 1. yanak, yüz çehre. 2. anka kuşu. 3. bu kuşun adına verilen satranç taşlarından biri. 4. dizgin. 5. taç. 6. taraf, yön. 7. hasırotu. **Aks;** çarpma, çarpıp geri dönme. **Peydâ;** 1. meydana, açıkta. 2. hazır, mevcut.

Nesre Çeviri:

O ay gibi parlak yüzlü sevgilinin yüzü gül harmanını ateşe vermiş. Kadehin dönüşü sırasında kadeh üzerinde sevgilinin yanağının aksi peydâ olmuş.

Beytin temel düşünce alanı *ruh* sözcüğü olmalıdır. Bunun dayanak noktası ise o ay gibi parlak yüzlü sevgilinin yüzünün gül harmanını ateşe vermesidir. Burada yüz kelimesi mecâz-ı mürsel yoluyla yanak yerine kullanılmıştır. Ayrıca ikinci mısradaki kadehin dönüşü sırasında sevgilinin yanağının aksi meydana çıkmıştır. Dolayısıyla bu sözcük sevgili düşünce alanında değerlendirilmelidir. Beyitte geçen *ateş urmak, gül hırmeni, devr-i sâgar aks* ve *peydâ* ifadeleri ise yardımcı düşünce alanları olarak ele alınabilir.

Gül hırmeni, güllerin yoğun olarak bir arada bulunduğu bahçe demektir. Kimi zaman gül destesine de gül hırmeni denilmiştir. Harman yerinde bütün ekinlerin toplanması gibi beyitte de bütün güllerin bir arada toplandığı tasavvur edilmiştir. Harman yerine bir kıvılcım düşse yangın çıkar. Bu durumdan yararlanarak şâir sevgilinin yanağı ile güller arasında bir mukayese geliştirmiştir. “*Sevgilinin yüzü aslında ay gibi beyazdır fakat kaza/kader onu ateşe benzetmiştir. Gül bahçesi onun ateşinden tutuşan harman yeridir, kadehler onun aksiyile kızarır*” (Eren, 2008: 41). Sevgilinin yanağının ateşi gül harmanını yakıp kavurmuştur. Buradan hareketle sevgilinin yanağının güzelliğine atıfta bulunulmuştur. Nitekim sevgilinin güzelliğini gören güller yanıp perîşân olmuşlar. Şâir burada ateşin kırmızılığında da yararlanarak yanak, gül ve ateş arasında bir anlam ilişkisi kurmuştur.

İkinci mısradaki ise kadehin kırmızı rengini sevgilinin yanağından aldığı ifade edilmiştir. Câm, camdan ma'mûl şarap kadehi anlamına gelir. Beyitte rengi itibarıyla sevgilinin yanağına benzeten kadehin dönüşü üzerinde durulmuştur. Burada bir içki meclisi ortamı akla gelmelidir. Baharın gelişiyi birlikte içki meclisleri düzenlenirdi.

Bu meclislere hâl ehli kimseler teşrif ederlerdi. Sâkî elinde bir sūrahî bir de kadehle mihmânlara şarap dağıtırdı. Dağıtılan içki nûş edilir ve bu içki dağıtma geleneği bir düzen şeklinde devam ederdi. Devr etmek, dönmek, bir şeyin etrafını dolaşmak demektir. Burada kadehin bir hareket hâlinde olduğu söz konusudur. Beyitte geçen “devr-i sâgar” sözcüğünden hareketle meclisin halka şeklinde toplandığı kurgusu beyitten çıkarılacak çıkarımlardandır. Burada sevgilinin yanağının kırmızılığı ile şarap kadehinin kırmızılığı arasında bir ilişki kurulmuştur. “Yüzün kadeh ve şarap ile ilişkisi kırmızılık ve parlaklık esasına dayanır. Bazen kadehin yansımaları, bazen şarabın verdiği hararet sevgilinin yüzünün kızarmasına sebep olur” (Eren, 2008: 41). Bu münasebetle kadehin devri sırasında sevgilinin yanağının güzelliği kadehin üzerine yansımıştır. Kadeh bu güzelliği sevgilinin yanağından almıştır.

4. Beyit

Kızarup ruhları gülgüne-i tâb-ı mülden

Şu'le-i sâgar-ı mey destine yakmış hinnâ

Kelimeler:

Ruh; 1. yanak, yüz çehre. 2. anka kuşu. 3. bu kuşun adına verilen satranç taşlarından biri. 4. dizgin. 5. taç. 6. taraf, yön. 7. hasırotu. **Gül-güne;** 1. kadınların kullandıkları gül renkli düzgün. 2. s. gül renkli. 3. s. gül yanaklı. **Tâb;** 1. güc, kuvvet, tâkat. 2. ışık, parlaklık. 3. harâret. 4. tâzelik. 5. kıvrım, büklüm. 6. sıkıntı, eziyet. 7. öfke. 8. kılıcın keskinliği. **Mül;** şarap. **Şu'le;** 1. alev, ateş alevi. 2. atlarda beyaz tüylerden oluşan benekler. 3. kadın adı. **Sâgar;** 1. kadeh, içki bardağı. 2. **tas.** Allah'ın nuru ile dolan insan gönlü. **Mey;** şarap. **Dest;** 1. el. 2. fayda, menfaat. 3. zafer, galebe, üstünlük. 4. yüksek yer, mevki. 5. güç, kuvvet. 6. tarz, üslûp. **Hinnâ;** kına.

Nesre Çeviri:

Gül renkli ateşli şaraptan yanakları kızarınca şarap kadehinin alevi eline kına yakmış.

Bu beyitte “ruh” kelimesi üzerinde yoğunlaşmak gerekir. Şarap kadehinin sevgilinin eline kına yakmasının sebebi gül renkli şarabın sevgilinin yüzünü kızartması olarak tasavvur edilmesidir. Bu sebepten dolayı beytin temel düşünce alanı *ruh* sözcüğü olmalıdır. Yardımcı düşünce alanları olarak ise *kızarmak*, *gülgüne-i tâb-ı mül*, *şu’le-i sâgar-ı mey*, *dest* ve *hınna* ifadeleri ele alınabilir. Dolayısıyla beytin temel düşünce alanı olan ruh sözcüğü sevgili düşünce alanından gelir. Yardımcı düşünce alanları olarak ele alınan gülgüne-i tâb-ı mül ve şu’le-i sâgar-ı mey bileşik düşünce alanları ise meclis düşünce alanında değerlendirilmelidir.

Ruh yanak demektir. Sevgilinin yüzü üzerinde bulunan yanak güzelliği ve ihtişamı ile görenlerin gözünü kamaştırır. Bu sebepten dolayı bu kavram, dîvân şiirinde sık sık karşımıza çıkan mefhûmlar arasında yer alır. Üzerindeki ayva tüyleri ve ben yanağın süsü olarak tahayyül edilir. Ayrıca parlaklığı, tâzeliği ve saflığı ile birçok unsura teşbih olur. Rengi dolayısıyla şarap kadehi ile benzerlik gösteren yanak, beyitte kırmızılığı ile dikkat çekmektedir. Sarhoşluk belirtilerinden biri olan yüz kızarıklığı beyitte açıkça görülmektedir. Burada sevgilinin meclise gelip şarap nûş ettiği, müteakiben şarabın verdiği keyfiyetten sarhoş olduğu ifade edilmiştir. Bu durum sonucunda yanakları al al olmuştur. Yüzün al al olması diğer bir ifadeyle yüzün kızarması utangaçlığın da sembolü olarak karşımıza çıkar.

Kına ele, ayağa ve saça sürülen ve bu uzuvları boyamak için kullanılan bir çeşit tozudur. Ayrıca tıbbî yönden de sağlıklı olduğu bilinen bu uygulama, Türk toplumunda yaygın olan âdetler arasında yer alır. Düğün yahut bayramlarda sıkça uygulanan bu âdet, beyitte sevgilinin elini süsleyen bir nesne olarak tasavvur edilmiştir. Sevgili gül renkli şarabı içtikten sonra mest olmuş ve yüzleri kızarmıştır. Bu durum karşısında şarap kadehi fırsatı kollayarak sevgilinin eline kına yakmıştır. Burada sevgilinin şarabı içerken eliyle kadehi tutması kurgusu unutulmamalıdır. Bilindiği üzere kına renk itibariyle kırmızıdır. Burada hüsn-i ta’lil sanatı kullanılarak sevgilinin elindeki kırmızılığı şarabın verdiği ifade edilmiştir. Şarap bilindiği gibi yakıcılığı özelliğiyle karşımıza çıkar. Beyite göre, sevgili şarap içmiş ve şarap kadehi yakıcı özelliğiyle sevgilinin elini yakmıştır. Buna göre sevgilinin elindeki kırmızılığın mütesebbibi şarap kadehinin yaktığı kınadır.

5. Beyit

Meclis-i meyde leb-i yâre tolaşur dirler

Elüme girmeye mi bir dahı câm-ı sahbâ

Kelimeler:

Meclis; 1. oturulacak, toplanılacak yer. 2. görüşülecek bir mes'ele için bir araya gelmiş insan topluluğu. 3. devlet işlerini görüşmek üzere milletvekillerinin toplanması ve bu milletvekillerinin toplandıkları büyük binâ. **Mey;** şarap. **Leb;** 1. dudak. 2. uç, kenar. **Yâr;** 1. dost. 2. sevgili. 3. tanıdık, ahbap. 4. yardımcı. **Câm;** 1. sırça, cam; bardak, kadeh, şişe ve toprak cinsinden şarap kadehi. 2. **h. i.** Horasan'da bir kasaba. 3. kendilerini Cemşit sülâlesinden sayan Sent ve Kişmir hâkimlerinden kısmının lâkabi. 4. **tas.** Tanrı âşığının yüreği. **Sahbâ;** şarap.

Nesre Çeviri:

Sevgilinin dudağının şarap meclisinde dolaştığını söylerler. Şarap kadehi yoksa bir daha elime geçmeyecek mi?

Bu beyitte bir içki meclisi ortamı düşünülmelidir. Beyitte yer alan “meclis-i mey” ve “câm-ı sahbâ” ifadeleri bu düşüncenin göstergeleridir. Şâir, sevgilinin dudağının kendinde ne denli bir etkinin meydana getirdiğini ifade etmiştir. Dolayısıyla beytin temel düşünce alanı *leb-i yâr* bileşik düşünce alanıdır. *Meclis-i mey*, *ele girmek* ve *câm-ı sahbâ* ifadeleri ise beytin yardımcı düşünce alanlarını oluşturur. Yardımcı düşünce alanları olan meclis-i mey ve câm-ı sahbâ bileşik düşünce alanları meclis düşünce alanında, beytin temel düşünce alanı olan *leb-i yâr* bileşik düşünce alanı ise sevgili düşünce alanında değerlendirilmelidir.

Leb-i yâr, sevgilinin dudağı demektir. Dîvân şiirinde sevgilinin dudağı âşık için oldukça ehemmiyetli bir yere sahiptir. Bu mefhûm şekil, biçim ve renk yönünden birçok unsurla beraber ele alınır. Dudak şekil yönünden nokta şeklinde tasavvur edilir. Ayıca yok hükmünde oluşu da bu şekilde ele alınışıyla ilgilidir. Ayrıca dar ve yuvarlak oluşu, kırmızılığı yönüyle ise la'le benzetilişi dudağın en karakteristik özellikleri arasındadır. Câm-ı sahbâ ise camdan yapılan, işlenmiş şarap kadehi demektir. Kadeh yuvarlak ve içi dar bir araçtır. Renk ve şekil açısından sevgilinin dudağına benzeyen olur. Beyitte de sevgilinin dudağı ile kadeh arasında

bir ilişki kurulmuş, sevgilinin şarap içtiği kadehin mecliste elden ele dolaştığı beyitte ifade edilerek âşığın heyecanlı terennümü gözler önüne serilmiştir. Beyitte geçen ve sevgilinin şarap içtiği bir malzeme olup elden ele dolaşan ve sevgilinin dudağına benzeyen kadeh “şekli, rengi, etkisi ile çeşitli çağrışımlara zemin hazırlamıştır. Rengi, sarhoş etmesi ve içindeki şarabın tadı nedeniyle sevgilinin dudağına; şekli ve rengi yönünden gül, gonca ve laleye; pırıltılı hâli, yakıcılığı, mecliste elden ele dönmesiyle de güneşe ve aya benzetilir” (Ceylan 2004: 5-6). Tasavvufi yorum alanında ise *kadehe konulan şarap ilahî aşkı, kadeh de âşığın gönlünü ya da mürşid-i kâmilin talibe telkin ettiği “ismullah”ı ifade eder* (Kurnaz 1993: 42). Beyitte tasavvufî bir söylem gözükmemekte olup kadeh mefhûmundan hareketle sevgilinin dudağı vurgulanmak istenmiştir.

Beyitte geçen meclis, toplanılan yer demektir. Eskiden meclisler, âşıkların uğrak mekânları arasında yer alırdı. Bu meclislere hâl ehli yahut zarif kimseler teşrif ederdi. Şarap meclisinde bir sürahî bir de kadeh bulunurdu. Sâkî elinde şarap sürahîsi ve kadehle dolaşır. Şarap doldurup birine sunar, sunduğu kişi şarabı içtikten sonra kadehi iade eder ve sonra yanındakine geçilirdi. Burada kadehin mecliste elden ele dolaştığına dair işaret vardır. Şâir bu âdete dayanarak şunu dile getirmek istiyor: “Benim sevgilimin ağzı şarap kadehine benzer. La’l dudağıyla sevgili herkese bir öpücük verir. Fakat meclis o kadar kalabalıktır ki beni bir kere öptü, bir daha sıra ne zaman gelir bilmiyorum” şeklinde söylemde bulunmuştur. Bundan dolayı sevgilinin dudağının âşıktaki te’sîri, beyitte açıkça görülmektedir.

6. Beyit

Öykünürdi lebüñe câm-ı mey ammâ dönmiş

Bu gün almışlar ele bir yire gelmiş zurafâ

Kelimeler:

Öykünmek; özenmek, taklitle çalışmak, benzemek istemek. **Leb;** 1. dudak. 2. uç, kenar. **Câm;** 1. sırça, cam; bardak, kadeh, şişe ve toprak cinsinden şarap kadehi. 2. **h. i.** Horasan'da bir kasaba. 3. kendilerini Cemşit sülâlesinden sayan Sent ve

*Kişmir hâkimlerinden kısmının lâkabı. 4. tas. Tanrı âşığının yüreği. **Mey;** şarap. **Zurafâ;** 1. zarifler, nâzik, ince duygulu, hoş konuşmayı bilir zekâ kimseler. 2. sevicî kadınlar.*

Nesre Çeviri:

(Önceleri) şarap kadehi dudağına özeniyordu fakat zarifler bir yere toplanıp onu bir güzel döndermişler.

Dîvân şiirinde kadeh ile dudak arasında yakından bir ilişkinin olduğu görülür. Kadehin kırmızılığı ile dudağın kırmızılığı, kadehin süslü oluşu ile dudağın etrafındaki ayva tüyleri ve ben bu anlam ilişkisini gösteren örnekler arasındadır. Beyitte şarap kadehinin sevgilinin dudağına öykünmesi söz konusudur. Bu münasebetle beytin temel düşünce alanı *leb* sözcüğü olmalıdır. Yardımcı düşünce alanları olarak ise *öykünmek*, *câm-ı mey*, *dönmek*, *ele almak* ve *zurafâ* ifadeleri kabul edilebilir. Beytin temel düşünce alanı olan *leb* sözcüğü, üzerinde en çok durulacak kavramdır. Bu sözcük sevgili düşünce alanından gelir. Dolayısıyla yorum alanının bu doğrultuda kurulması gerekir.

Leb denince sevgilinin dudağı akla gelmelidir. Bu sözcük, dîvân şiirinde en çok karşımıza çıkan mefhûmlar arasında yer alır. Dolayısıyla şekil yönünden tıpkı bir bohçayı andıran dudak, içerisinde nice gizli sırları taşır. Bu münasebetle gizli bir hazine olarak tasavvur edilir. Ayrıca dudağın nokta gibi düşünülmesi de buna örnek olarak gösterilebilir. Üzerindeki ayva tüyleri ve ben ise dudağın süsü olarak tahayyül edilir. Rengi itibarıyla kırmızı olan dudak, kadehle beraber ele alınır. İçki meclisinin vazgeçilmez unsuru olan kadeh, içerisindeki şaraptan dolayı sevgilinin dudağına benzer. Beyitte kadehin sevgilinin dudağına özendiği açıkça görülmektedir. Kadeh, meclis düşünce alanından gelir. Beyitte meclis içerisinde olan sevgilinin yahut sevgili mesâbesinde olan sâkînin dudaklarına kadehin öykündüğü daha sonra sevgilinin dudağına öykünmekten vazgeçtiği ifade edilmiştir.

Dönmek ifadesi, beyitte vazgeçmek olarak karşımıza çıkar. Ayrıca şarap kadehinin meclis içerisinde elden ele dolaşması da burada düşünülebilir. Herkesin halka şeklinde oturması ve meclisin hizmetçisi sâkî tarafından kadehin elden ele dolaşması kurgusu kadehin dönüşü olarak ele alınabilir. Aynı zamanda sevgilinin dudağının güzelliğini gören kadehin başının dönmesi ve bayılması da burada düşünülebilir. Kadehin sevgilinin dudağına öykündüğünü gören zarifler bir araya

gelip (meclis kurup) kadehi ele almışlar. Kadehe dönüp “sen kim oluyorsun da sevgilinin dudağına özenip onun gibi olmaya çalışıyorsun?” diyerek haddini bildirmişler. Diğer bir ifade ile kadehi ellerine alıp evire çevire dövmüşler. Bu durum karşısında kadeh, eski fikrinden yani kadehe özenmekten vazgeçmiş. Sonuç olarak sevgilinin dudağına öykünen kadehin zarif kimseler tarafından dövülerek fikrinden vazgeçirilmiştir. Burada şâire göre sevgilinin özellikleri üstün tutulmuş ve kadehin sevgiliye benzeyemeyeceği ifade edilmiştir.

7. Beyit

Lûle-i hâme ile çeşme-i dilden Bâkî

Eyledi kâ'ide-i Âb-ı hayâtı icrâ

Kelimeler:

Lûle; 1. lüle, çeşme, musluk gibi şeylere takılan küçük boru. 2. halka gibi dürülmüş şey, lüle. 3. kâğıt külah. **Hâme;** kalem. **Çeşme;** 1. musluklu su hazinesi. 2. pınar, su kaynağı. **Dil;** 1. gönül, yürek, kalb. 2. orta, yarı. **Kâ'ide;** 1. esas, temel. 2. usul, nizam, yol, kural. 3. geo. taban. 4. ayaklık. 5. bot. yaprakların köke bittiği yer. **Âb-ı hayât;** 1. içine ebedî hayat bağışlayan efsânevî su; 2. mec. çok tatlı ve hafif su. **İcrâ;** 1. akıtma, akıtılma. 2. yapma, yerine getirme, bir işi yürütme. 3. bir müzik parçasını çalarak gösterme. 4. huk. borçlunun, alacaklıya karşı ödemekle mükellef bulunduğu bir şeyi, adlî bir teşekkül vâsıtasıyla te'mîn etme.

Nesre Çeviri:

Bâkî kaleminin lülesi ile ölümsüzlük suyunun kuralını gönül pınarından akıttı.

Bu beyitte “lûle-i hâme” bileşik düşünce alanı üzerinde yoğunlaşmak gerekir. Bu gazelin diğer beyitlerinde sevgilinin güzellik unsurlarını âşıkâne terennümlerle öven şâir, mahlas beytinde kendini övmektedir. Şâir beyitte ölümsüzlük suyunun kuralını akıtmasını kaleminin lülesine bağlamaktadır. Bu sebepten dolayı beytin temel düşünce alanı *lûle-i hâme* bileşik düşünce alanıdır. Yardımcı düşünce alanları

olarak ise *çeşme-i dil, kâ'ide-i Âb-ı hayât* bileşik düşünce alanları temel düşünce alanını destekler. Binaenaleyh beyitte şâirin kaleminin kudreti üzerinde durulmalıdır.

Kalem, sanatkârın en mühim araçlarından biridir. Yazma, çizme gibi işler bu araçla yapılır. Kalem denince ilim ve irfân kavramları akla gelmelidir. İslam dini okumaya, araştırmaya ve yazmaya oldukça ehemmiyet vermiştir. Bu dine mensûb olan Osmanlı devletinde ilim ve irfâna oldukça ehemmiyet verilirdi. Padişâhların şâirleri desteklemesi buna örnek olarak gösterilebilir. Ayrıca kilk, hâme, kalem gibi isimlerle dîvân şiirinde karşımıza çıkan bu unsur, beyitte şâirin övünç kaynağı olarak ele alınmıştır. Bunun temel dayanak noktası ise şâirin ilminin ve şâirlik yeteneğinin güçlü olmasıyla yakından ilgilidir. *“Divan şairleri, şiir ve şair hakkındaki düşüncelerini açıklarken, şiirin ve şairin ilim ile ilgisine de değinmişlerdir. Sözlerinin ilim kaynaklı olduğunu belirtmişler ve bu özellikleriyle övünmüşlerdir”* (Güftâ, 2004: 421). Beyitte geçen lüle sözcüğü, çeşme musluk gibi şeylere takılan küçük boru demektir. Burada şâirin kaleminin içindeki lüle ile gönül ilişkisi bir arada düşünülmelidir. Şâir içindeki mânâ incilerini gönül pınarından akıtır. Ayrıca beyitte geçen “çeşme” sözcüğü ile şâirin ilmi arasında anlam ilişkisinin olduğu görülür. Gönül çeşme gibi coşar ve içinde olan âb-ı hayât niteliğindeki sözler ise gönül pınarından damla damla akar.

Âb-ı hayât deyince Hızır ve İlyas (a.s) akla gelir. Ayrıca Makedonya kralı olan İskender’le olan ilişkileri de dîvân şiirinde ele alınır. Hızır ile İlyas (a.s) rivâyete göre âb-ı hayâtı bulmuşlar ve bu sudan içerek ölümsüzlüğe kavuşmuşlardır. Bu rivâyete de gönderme yapan şâir “Âb-ı hayât” bileşik düşünce alanından hareketle sözlerinin can bağışlayıcı nitelikte olduğunun mesajını vermekte ve kâ’ide ifadesi ile de bu sözlerin kurallarını arz etmektedir. Ayrıca kendi üstünlüğünü ortaya koyan şâir, şâirlik tabiatıyla yakından ilişkili olarak güçlü ve ince sezişli olduğunun da mesajını vermiştir.

_. _ ./ _ . _ ./ . _ _ ./ _ . _

Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün

1. Beyit

Cevr ü cefâña kâ'il olurum velî şehâ

Mahsûs olaydı ol da cihânda hemân baña

Kelimeler:

Cevr; 1. haksızlık, ezâ, cefâ, eziyet, gadir, zulüm; sitem. 2. **tas.** tarîkat adamının ruhan ilerlemesine mânî olan şey. **Cefâ;** 1. eziyet, incitme. 2. **tas.** tarîkat adamının kalbinin öğrendiklerinden perîşân olması. **Kâ'il;** 1. söyleyen, diyen. 2. râzı olmuş, boyun eğmiş. 3. **s.** inanmış, akli yatmış. **Velî;** velâkin, ammâ, fakat. **Şeh;** 1. Padişâh. 2. İran veya Efgan hükümdârı. 3. Satranç taşlarının en mühimi. **Mahsûs;** 1. husûsileşmiş; başkasında bulunmayan, yalnız bir kimseye âit olan. 2. birine ayrılmış olan. 3. lâyük. 4. ayrı, müstakil, başlı başına. 5. **zf.** husûsî olarak, özel, bilhassa. 6. **zf.** isteyerek, bile bile. 7. **zf.** şakadan, yalandan. **Cihân;** Dûnyâ, âlem.

Nesre Çeviri:

Ey sevgili! Senden gelen bütün cevr ü cefâlara hemen razı olurum ancak o da dünyada sadece bana mahsûs olsaydı.

Beyitte anlamın cevr ü cefâ bileşik düşünce alanı üzerinde yoğunlaştığı görülüyor. Şâir sevgiliden gelen cevr ü cefâyâ kâ'il olmayı sebep-sonuç ilişkisi şeklinde ele alıyor ve sevgiliden gelen acı ve ıstırapların sadece kendisinde toplanmasını istiyor. Bunu dile getirirken de “şehâ” nidâsıyla sevgiliye seslenerek “senden gelen acı ve ıstıraplar dünyada sadece bana mahsûs olsun” şeklinde bir söylemde bulunuyor. Buradan hareketle beytin temel düşünce alanını *cevr ü cefâ* bileşik düşünce alanı oluşturur. Beyitte geçen *kâ'il olmak, mahsûs olmak* ve *cihân* ifadeleri ise yardımcı düşünce alanları olarak kabul edilebilir.

Cevr ü cefâ, divân şiirinde sevgiliden gelen incitici sözler veya davranışlar anlamına gelir. Âşığı türlü sıkıntılara sokan ve dâğ u perîşân eyleyen sevgilinin cevri ü cefâlarıdır. Sultân mesâbesinde olan sevgilinin karşısında âşık bir gedâdır. Dîdesi hûn, bağı yanık olan âşık, sevgiliden niyâzda bulunur. Sevgili ise âşığın bu hâllerine aldırış etmez. Sevgilinin en karakteristik özelliklerden birisi de katılık abidesi olarak tasavvur edilmesidir. “*Sevgili, âşığa acı ve ıstırap vericidir, cevri okuyla âşığın canına kast eder, gönlünün taş olması dolayısıyla âşıkların acıklı halleri onu etkilemez*” (Özdemir, 2014: 189). Fakat çekilen bu cevri ü cefâlar âşığın yoğrulmasına, can ipliğinin yanmasına sebep olur. Diğer bir ifade ile âşık hâmlık mertebesinden sıyrılıp yokluk mertebesine ulaşır denilebilir. Bu ise âşık için olumlu bir durum olarak karşılanır. “*Sevgilinin âşığın eziyeti âşık için sonuçta büyük bir iyiliktir. Çünkü gamlı âşığa bu bile hoş gelir. Sevgilinin eziyeti âşığa sevinçtir, iyilik ve bağıştır*” (İspir, 2010: 284). Öyleyse bu bağışı âşık geri çevirmeyecektir. Fakat şâir beyitte dile getirdiği gibi bu acı ve ıstırapların sadece kendisinde toplanmasını şâh olan sevgiliden istemektedir.

Şâir ilk mısra da sevgiliden gelen cevri ü cefânın kendisine göre önemini ifade ederken ikinci mısra da ise sevgiliden gelen bu acı ve ıstırapların yalnızca kendisine mahsûs olmasını sevgiliden talep ettiğini görüyoruz. Burada rakîblere bir atıfta bulunma söz konusudur. Rakîb, “*başkalarının menfaatine mâni olarak kendi menfaatine çalışan kimseler demektir*” (Onay, 2014: 339). Rakîbin sevgilinin yanındaki itler olarak tasavvur edilişi, bekçi hükmünde olması ve sahte âşıklar olarak tahayyül edilmesi yönüyle âşığa göre zıt bir tavır sergiler. “*Şairler kendilerinin gerçek âşıklar olduklarını iddia ederlerken rakibin sahte âşık olduğunu öne sürerler*” (Şentürk, 2013: 422). Buradan hareketle şâir, “*senin cevri ü cefâna lâyük olan benim, senden gelen her şeye razı olurum fakat bu sadece bana mahsus olsun, başkasına değil*” diyerek sevgiliye bir atıfta bulunmuştur.

2. Beyit

Sabr u karâr u ‘aklı alıcı bir perî imiş

Âdem sanurdum ol sanemi gerçi sûretâ

Kelimeler:

Sabr: 1. sabır, dayanma, katlanma. 2. **tas.** nefesine hâkim olma, kendini tutma. **Karâr:** 1. durma. 2. rahat. 3. devamlılık. 4. ölçülülük. 5. tahmin. 6. tam ölçü, ne az, ne çok. 7. **müz.** şark müziğinde, taksim yaparken ana makama dönüş. 8. neticeye bağlanma. **Akl:** akıl, us. **Perî:** 1. cinlerin çok güzel ve alımlı olarak farzedilen dişilerine verilen bir ad. 2. **mec.** çekici güzelliği olan çok alımlı kız veya kadın. 3. kadın adı. **Âdem:** 1. dünyâdan ilk yaratılan adam. 2. ilk peygamber. 3. adam. **Sanem:** 1. put. 2. güzel kimse. **Sûret:** 1. biçim, görünüş, kılık. 2. tarz, yol, gidiş. 3. çâre. 4. yazı veyâ resim kopyası. 5. resim. 6. surat, aksilik, yüz ekşiliği. 7. **mat.** pay.

Nesre Çeviri:

O dilberi görünüşte insan sanırdım. Meğerki o, sabır ve tahammül ehli olan birisi ve akıl alıcı bir peri imiş.

Şâir beyitte sevgiliye “ben seni insansın diye biliyordum, fakat bu kanıda yanılmışım” diyerek sevgilinin özelliklerine dair ipucu veriyor. Daha sonra “meğerse sen bir perî-sûret imişsin” diyerek sevgiliyi perî olarak tasavvur ediyor. Bu münasebetle beytin anahtar kavramı olan ve açık istiâre yoluyla sevgili yerine kullanılan *sanem* sözcüğü beytin temel düşünce alanı olarak kabul edilmelidir. Yardımcı düşünce alanları olarak ise *sabr*, *karâr*, *akl*, *perî*, *Âdem* ve *sûretâ* ifadeleri kabul edilir. Temel düşünce alanı olarak ele alınan “sanem” sözcüğü sevgili düşünce alanından gelir. Bu münasebetle yorum alanının bu doğrultuda kurulması gerekir.

Dîvân şiirinde sevgili her şeyden üstün bir varlıktır. Onun karşısında olan bütün nesnelere veya kişiler âşığa göre bir anlam ifade etmez. Onun için varsa yoksa sevgilidir. Onun makamı her şeyden daha yüce bir makamdır. Bu münasebetle âşık çevresinde her neye baksa sevdiğini görür. Sürekli onun sevdâsıyla yatıp kalkar. Aşkın sarıcı, yakıcı özelliği de dikkate alındığında âşık, aşk derdiyle gâh çöllere gâh elem dağlarına kendini sürükler. Bazen ırmaklar gibi çağlar, bazen de sîneden ateşli hûlar saçar. Âşığı bu hâle düşüren sevgilidir. Âşığın gözünde sevgili ilk olarak insan gibi tahayyül edilmiştir. Burada ilk insan ve ilk peygamber Hz. Âdem’e de bir gönderme yapılmıştır. Ayrıca sevgiliyi methetme de söz konusudur.

Perî ise dîvân şiirinde güzeller için kullanılan bir kavramdır. İnsanlardan farklı özellikler göstermesi, kendisine has üstün değerleri veya derecesi olması münasebetiyle perî, farklı kullanım alanlarıyla karşımıza çıkar. Perî deyince akla gelecek olan güzelliştir. Hatta bu kavram halk arasında birçok unsura benzetilen olmuştur. Halk arasında kullanılan “*perî gibi güzel*” ifadesi buna örnek gösterilebilir. Perîler, özellikleriyle insanî özelliklerden farklılık gösterirler. “*Bazı insanları kendilerine âşık etmeleri ve çeşitli görünüşler alabilmeleri, bir görünüp bir kayboluşları vs. özellikleriyle sevgilinin özelliklerini taşırlar*” (Pala, 2004: 369). Bu ifadeden de anlaşılacağı üzere beyitte sevgilinin âşığa ilk insan gibi görünmesi ve daha sonra görünüşünü değiştirip perî-sûret şeklinde ortaya çıkması sevgilinin özeliğini yansıtır. Âşık ise bu durum karşısında şaşırılmış ve yanıldığını fark etmiştir. Şâir sadece sevgilinin görünüşü ile yetinmemiş, sevgilinin duygu ve davranışları hakkında da ipucu vermiştir. Mamafih sevgilinin sabır ve tahammül ehli olduğunu belirtmiştir. Sonuç olarak şâir bu beyitte sevgilinin bir görünüp bir kaybolduğunun mesajını verirken kendisinde meydana gelen şaşkınlığı ifade etmiştir. Sevgiliyi ilk olarak insan bildiğini dile getiren şâir, yanıldığını ifade etmiş, daha sonra sevgiliyi bir perî olarak tasavvur etmiş ve ayrıca sabır, kanaat ehli olarak nitelendirmiştir.

3. Beyit

Bir kez tavâfin itmegi bin ‘ömre virmez

Ey hâcî saña Ka’be baña kûy-i dil-rübâ

Kelimeler:

Tavâf: 1. etrâfını dolaşma. 2. hacı olmak üzere zamanında ve muayyen usul dâhilinde Kâbe’nin etrâfını dolaşarak ziyâret etme. **Ömr:** ömür, yaşama, yaşayış, hayat. **Hâcî:** hicveden, hiciv yazan. **Kâ’be:** 1. Hicaz’da, Mekke-i Mükerrreme’de Harem-i Şerîf’in hemen hemen ortasında bulunan kutsal binâ. 2. Müslümanların namaza başlarken yöneldikleri taraf. 3. Müslümanların hacı olmak üzere muayyen zamanda gidip ziyâret ettikleri yer. **Kûy:** 1. köy. 2. mahalle ve işlek yol; sokak. 3. sevgilinin bulunduğu yer. **Dil-rübâ:** 1. gönül kapan, gönül alan. 2. tahminen iki asırlık bir makamdır. Elimizde hiçbir besteli nümûnesi yoktur.

Nesre Çeviri:

Ey hâcî! Sen Ka'be'yi bir kere tavâf etmeyi bin yıllık ömre değişmezsin. Ben de gönül alan sevgilinin köyünü bir kere tavâf etmeyi bin yıllık ömre değişmem.

Beytin temel düşünce alanı *kûy-ı dil-rübâ* bileşik düşünce alanıdır. Yardımcı düşünce alanları olarak ise, *tavâf, ömür, hâcî, Ka'be* sözcükleri ele alınabilir. Nasıl ki hâcî için Ka'be önemli bir yere sahip ise âşık için sevgilinin semti de o denli önemli bir yere sahiptir. Âşık, sevgilinin semtini veya köyünü bir kere tavâf etmeyi bin yıllık ömre değişmez. Buradan hareketle “*kûy-dil-rüba*” bileşik düşünce alanı beytin anahtar kavramıdır ve yorum alanının tasavvufî düşünce alanında kurulması gerekir.

Beyitte dîvân şiirinin birbirinden zıt olan iki tipi (zâhid-rind) arasında bir mukayese geliştirilmiştir. Binaenaleyh yorum alanının bu doğrultuda kurulması gerekir. Kûy, köy demektir. Sevgili bu köyde sâkindir. Sevgili yolunda can nakdini tüketen âşık için sevgilinin köyü pek mu'teber bir mekândır. Bunun dayanak noktası ise dilhastesi olan âşığın ilacının burada bulunmasıyla yakından ilgilidir. Âşığın tek sermâyesi aşkı, tek ilacı da sevgilidir. “*Gönül kapan sevgilinin semti aşığın Ka'besidir. Âşık sevgilinin semtini bir kez tavâf etmeyi bin yıllık ömre değişmez*” (İspir, 2010: 286). Gönül alan sevgilinin kapısında ise it rakîbler bekçilik yapar. Sevgilin köyü âşık için pek a'lâ bir yere sahiptir. Çünkü âşık için sevgilinin bulunduğu mekân bir cennet yeri olarak kabul edilir. Köyün başköşesinde oturan ve dem be dem sevgiliyi arayan âşık, o dilberin kapısının eşğinde yatar. Ayrıca gözyaşı cevherleriyle mahalleyi sular. Kirpikleriyle de semtin tozunu alır. “*Âşık için ömrün bir önemi yoktur. Ömür sevgili yoluna tüketilecekse o halde sevgilinin kapısında bulunmak kadar güzel ne olabilir. Bu kapı âşık için şifa yurdudur. Bu kapı aşığa hoş gelir*” (İspir, 2010: 286). Onun en karakteristik özelliklerinin başında ömrünü sevgili uğruna fedâ etmek gelir. Bu münasebetle âşık, bir fedâî timsâlidir.

Beyitte hâcînin tavâf yerinin Ka'be olduğu, âşığın tavâf yerinin ise sevgilinin kûyu olduğu dile getirilmiştir. Tavâf ve Ka'be ifadeleri hac ibâdetlerini belirten kelimelerdir. Hacıların hacca gidip en Sevgili'nin (Allah'ın) evini ziyaret etmeleri, ibâdetlerini özgürce gerçekleştirmeleri İslamî ibâdetlerin arasında yer alır. Tavâf bir şeyin çevresinde dolaşmak, dönmek demektir. Burada Allah için bir tavâf söz konusudur. Hacılar Allah'ın aşkıyla Ka'be'nin etrafını yedi kere tavâf ederler. Bu dönüş kişinin kendi tabiatını anlamasına vesile olur. Çünkü kendini tanıyan Rabbi'ni

tanır. Öyle ki âşığa göre sevgilinin köyü âşığın Ka'besi, kıblesi de sevgilidir. Orayı tavâf etmek, o köyün havasını terennüm etmek bin yıllık ömürden daha hayırlıdır. Tasavvufî düşünce alanında kurulan bu beyitte ömür geçiciliği sembolize eder. Sevgili ise vahdettir ve yüce bir makama sahiptir. Vahdete ulaşan âşık, bin yıllık ömrü yani kesreti istemez. Sonuç olarak o âfetin köyü âşığın Ka'be'sidir. Hâcî için Ka'be ne kadar önemli bir yere sahipse âşık için sevgilinin mahallesi de o kadar önemli yere sahiptir.

4. Beyit

Evvel vefâya va'deler itmişken ey sanem

Cevr itdüh âhir eylemedüh va'deye vefâ

Kelimeler:

Vefâ; 1. sözünde durma, sözünü yerine getirme. 2. dostluğu devâm ettirme. 3. yetiştirme, yetme, kâfi gelme. 4. ödeme. 5. erkek adı. **Va'de;** 1. bir iş için önden belirtilen zaman. 2. bir işi geciktirmek için belirtilen zaman. 3. ecel. 4. [eski] söz verme. **Sanem;** 1. put. 2. güzel kimse. **Cevr;** 1. haksızlık, ezâ, cefâ, eziyet, gadir, zulüm; sitem. 2. tas. tarikat adamının ruhan ilerlemesine mânî olan şey. **Âhir;** son, sonraki, en sonra.

Nesre Çeviri:

Ey put kadar güzel olan sevgili! Önceleri bana vefâ göstermeye söz vermiştin. Daha sonra verdiğin sözü tutmadın, eziyet ettin.

Bu beyit, sevgilinin âşığa vermiş olduğu söz üzerine kurulmuştur. Sevgili, önceleri âşığa vefâ göstereceğini belirtmiş fakat verdiği sözde durmamıştır. Nitekim daha sonra âşığa cevri ü cefâ göstermeye devam etmiştir. Buradan hareketle beytin temel düşünce alanını *vefâya va'deler itmek* kelime grubu oluşturur. Yardımcı düşünce alanları olarak ise *evvel, cevri, âhir, va'de* ve *vefâ* sözcükleri kabul edilebilir.

Vefâya va'deler itmek, vefâ göstermeye söz vermek demektir. Bu kelime grubu sevgili düşünce alanından gelir. Put gibi güzel olan sevgili, beyitte âşığa vefâ

göstereceğine ahd etmiştir. Burada âşık ile ma'sûk arasında bir sözleşme söz konusudur. Fakat o gamze yanaklı âşığa bir tuzak kurmuştur. Onun amacı av olan âşığı tuzağa düşürüp avlamaktır. Diğer bir ifadeyle sevgili âşığı kandırmıştır. Hâsılı, sonucunda âşığı müşkil belâlara düşürmüştür. Vefâsız bir yâr sevmek de müşkil bir belâdır. Vefâsız bir sevgiliye gönül veren âşık yerle bir olur. Şâir beyitte sevgilinin yola geldiğini cefâ etmeyeceğini ilk mısradan dile getirmiş fakat ikinci mısradan ise o dilberin verdiği sözü tutmadığını ifade etmiştir. Sevgilinin verdiği sözü tutmamasının nedeni ise âşığın canına kast etmiş olmasına bağlanabilir. Burada vefâdâr bir sevgiliden söz edemeyiz. Sevgilinin felek gibi dönecliği, sözünde durmayışı her hâlden âşikârdır. Dönek olan sevgili, âşığa vefâ göstermez. Aksine âşığın canına kasteder. Sevgili gaddârdır, vefâyâ dair davranışlar ve izler onda görülmez.

Va'deye vefâ eylememek ise verilen sözü tutmamak demektir. Sevgili dîvân şiirinde acımasızlığın, katılığın ve zâlimliğin timsâli olarak tasavvur edilir. Âşığı âh u zâr eyleyen, kendisini ise pinhân eyleyen bir tip olarak karşımıza çıkar. Ayıca felek gibi döneclik göstermesi özelliğiyle de bilinir. *“Aşkta ıstırap çeken yalnızca âşıktır; sevgili ise âşığın duygularına müstağnidir. Ayrılık, hasret ve bunlardan dolayı yapılan şikâyet bu aşkın karakteristik özellikleridir”* (Okuyucu, 2010: 210). Çâresiz âşığa güven aşılıp verdiği sözde durmaması sevgilinin katılık timsâli olduğunun mesajını vermektedir. Sevgilinin âşığa göstermiş olduğu acı ve ıstıraplar, sevgilinin her ne kadar acımasızlığını gösterse de bu durum âşık için bir lütûf olarak algılanır. *“Sevgilinin bir bakışı bile kâfi lütüftür. Âşık ele geçiremediği sevgilinin hayali ile yetinir. Âşık başına gelen her türlü eziyeti tevekkülle karşılamalıdır, asla isyan etmeye ve ilgi kesmeye hakkı yoktur”* (Okuyucu, 2010: 210-211).

Tasavvufî düşünce alanında beyti değerlendirdiğimizde vefâ ehline cefâ, safâ gibidir. Sevgilinin âşığa göstermiş olduğu cevr ü cefâlar olumsuz bir durum gibi görünse de bu davranış, esasen âşık için olumlu bir durumdur. Çünkü sevgilinin acı ve ıstırapları da âşık için bir ümîd belirtisidir. Ümîdin kalmadığı takdirde vay o âşığın haline ki sevgilinin cevr lütûfuna bile mazhâr olamaz. Bu âşık için korkunç bir durumdur. Sevgilinin göstermiş olduğu cevr bile onun için bir lütûf kapısıdır. O, bunu bilir ve ona göre davranır. Âşık;“Ey sevgili! Lütûn da hoş kahrın da hoş” ilkesini esas alır. Sonuç olarak “ey sanem” diye sevgiliye seslenen şâir, tezat sanatından da yararlanarak ilk mısradan önce sevgilinin âşığa vefâ göstermeye söz verdiğini dile getirmiş, ikinci mısradan ise sonra bu sözün tutulmadığını vurgulamıştır.

5. Beyit

Vassâfısın o serv-kadûñ râstı bu kim

Tab’-ı bülend-tarzuña ahsent Bâkıyâ

Kelimeler:

Vassâf; 1. vasıflarını bildirerek anlatan veyâ öven. 2. **i.** erkek adı. **Serv;** 1. servi, selvi. 2. **mec.** sevgilinin boyu posu. **Kadd;** boy. **Rastî;** doğruluk, gerçeklik. **Tab’;** 1. tabîat, huy, yaradılış. 2. mühür, damga basma. 3. kitap basma. **Bülend;** yüksek, yüce. **Tarz;** 1. şekil, biçim, sûret, kılık. 2. usul, yol. **Ahsent;** aferin, bravo.

Nesre Çeviri:

Ey Bâkî! Doğrusu bu ki o selvi boylunun övücüsüsün. Senin ince görüşlü şâirlik yeteneğine aferin.

Gazelin mahlas beytinde açıkça görüldüğü gibi bir övünme söz konusudur. Şâir beyitte hem sevgiliyi övdüğünün mesajını vermiş hem de kendi şâirlik yeteneğine atıfta bulunmuştur. Bu sebeple beytin temel düşünce alanı *tâb-ı bülend-tarz* bileşik düşünce alanıdır. Yardımcı düşünce alanları olarak ise *vassâf, serv-kad, râst ve ahsent* ifadeleri ele alınmalıdır.

Dîvân edebiyatında boy gösteren şâirlerin çoğu, yazmış oldukları gazellerin mahlas beyitlerinde kendilerini sıkça överler. Bu şâirlerden biri olan Bâkî’nin bu beytinde de bir övünme söz konusudur. Şâir bu övünmeyi dile getirirken sevgiliyi bir araç olarak kullanmıştır. O dilberi övmek şâirlik yeteneğinde, ince görüşlülüğünde vardır. “Sultânu’ş şuarâ” diye de bilinen Bâkî, yazdığı gazellerle adından sıkça bahsettirebilmeyi başarabilen ender şâirler arasındadır. Ayrıca burada Kanunî Sultân Süleymân’ın Bâkî’ye olan desteği ve katkısı yadsınamaz.

Edebî metinler, sanatçının damgasını taşır. “Bâkîya” sözcüğünden hareketle nidâ sanatına başvuran şâir, tecrîd yoluyla karşısında sanki başka birisi varmış gibi kendisine seslenmiştir. Yazdığı şiirlerinin kalitesini belirtirken bununla da kalmayıp şâirliğini de övmüştür. Söz gelimi Ferhât’ın Şîrîn’in resmini Bî-sütûn dağına nakşettiği gibi o da gönül alan selvi boyluyu dizlerine nakşetmiş ve bununla da

yetinmeyip onu överek göklere çıkarmıştır. Şâirlik hususunda ise şâirlik tabiatını ön plana çıkarmış ve ince görüşlü, her şeyi sezen bir ruh hâlinin olduğunu dile getirmiştir. Kendisini öven şâir, bir takım nesnelere de araç olarak kullanarak bu mefhûmları kendisine övünç kaynağı olarak görür. Bu mefhûmlar arasında yer alan sevgili de bu doğrultuda değerlendirilmiştir. Şâirler kimi zaman şiirlerini icrâ ederken şiirlerde geçen sözcüklerin değerli cevherler mesâbesinde olduğunu dile getirmişler kimi zaman kendilerini överek göklere çıkarmışlardır.

Âlemde herkesin tabiatına göre farklı eğilimleri vardır. Söz gelimi âşîğın eğilimi de sevgilidir. Sevgili, âşîğın gözünde gül bahçelerinin müstesnâ gülüdür. Söz konusu sevgili olunca yazılan gazellerde sevgiliye ipekten elbiseler, desenli atlas libâslar giydirilir. Bunun dayanak noktası ise sevgiliye olan ilgi ve alakadır. Beyitte geçen selvi, kendine hâs özellikleri olan bir ağaç cinsidir. Mezarlıklarda sıkça görülen bu ağaç, düzlüğü ve uzunluğuyla dikkate şayandır. Onun düz oluşu ile sevgilinin boyunun düzlüğü arasında ilişki kurulmuştur. Bu sebepten dolayı selvi, divân şiirinde sevgilinin boyu yerine kullanılır. Beyitte sevgilinin boyunu selviye benzeten şâir, ilk mısradaki sevgiliye olan bağlılığını dile getirmiş ve “vassâf” sözcüğünden de anlaşılacağı üzere tıpkı bir meddah gibi sevgiliye övgüler düzmüştür. Son olarak ise bu durum karşısında sanki kendisiyle konuşmuş gibi “aferin sana” ifadesiyle şâirliğine atıfta bulunmuştur.

-. _ _ / _ . _ _ / _ . _

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

1. Beyit

Nevbahâr iriŝdi vü gitdi şitâ

Keyfe yuhyi'l-arza ba'de mevthâ

Kelimeler:

Nevbahâr; ilkbahar. **şitâ**; kış.

Nesre Çeviri:

Kış mevsimi gitti ve ilkbahar mevsimi geldi. Ölümünden sonra yeryüzünü Allah'ın (tekrar) nasıl dirilttiğini gör.

Mevsimler üzerinden ele alınıp kurgusu inşa edilen bu beytin temel düşünce alanı “*Keyfe yuhyi'l-arza ba'de mevthâ*” bileşik düşünce alanıdır. Çünkü mevsimlerin de bir döngü olarak birbirini takip ettiğinden hareketle Allah'ın ölüleri dirilteceği ve ihyâ edeceği vurgusu ön plana çıkar. Rûm suresinde geçen “*Şimdi Allah'ın şu rahmet eserlerine bak! Yeryüzünü ölümünün ardından nasıl hayata kavuşturuyor (diriltiyor). Şüphe yok ki, O, ölüleri elbette ihya edicidir (diriltecektir). Ve O, her şeye (her şey üzerine ziyadesiyle) kadirdir*” ayeti mucibince bu yorum alanı, bizi tasavvufî düşünce alanına götürür. Binaenaleyh beyit içerisinde geçen nevbahâr ve şitâ kelimeleri ise yardımcı düşünce alanları olarak temel düşünce alanını desteklemektedir.

Dîvân şiirinde sıkça ele alınan konulardan birisi bahardır. Bahar mevsimi nev-rûz olarak bilinen yeni güne işaret eder ve baharın gelmesiyle bütün canlılar ter u tâze bir edâ ile kendini gösterir. Irmaklar coşup akarken, gül bahçesinin en nadîde çiçeklerinin tomurcukları filizlenmeye başlar. İşret meclisleri özenle kurulur, sâkî zerâfetle meclisin konuklarına şarap sunar. Sunulan bâdeler mihmânlar tarafından

şevkle ve zevkle içilir. Ayrıca aşk derdiyle kendinden geçen gam bağıнын bülbülü ise gülistânın şenlenmesiyle birlikte gülistâna göz kırıp destân okumaya, gönülleri dağlamak için melâmet hırkasını giymeye başlar. Bu mevsimin insanlar üzerindeki etkisi de düşünüldüğünde bahar; dirilişi, doğuşu ve yeniliği sembolize eder. Öyle ki aşklar, bayramlar-seyrânlar bu mevsimde yaşanır. Beyit içerisinde yer alan “nevbahâr” ve “şitâ” kelimeleriyle tezat sanatına yer verilmiş olup bu kelimeler beyitte doğum-ölüm kavramlarına işaret etmektedir. Halk arasında kullanılan “*ömrümün baharı soldu, ömrüm hızla geçti gitti*” gibi ifadeler de bu mevsimin doğum-ölüm kavramlarıyla ilişkili olduğunu gösterir mâhiyettedir. Şitâ ise sözlükte kış demek olup ölümü sembolize etmektedir. Nasıl ki baharın gelişiyile bütün canlılar boy gösteriyorsa kışın gelmesiyle de bu canlılar âlem sahifesinden çekilir, üzerlerine beyaz bir kefen giyerek bütün mahlûkât ömür nakdini tamamlayıp ortadan kaybolur.

İnsanın dünyaya gelişi diğer ifadeyle doğumu (ilkbahar), gençlik yılları (yaz), olgunluk çağı (sonbahar) ve ölümü ise kış olarak tasavvur edilir. Bu döngü insan hayatını özetler nitelikte olup beyit içerisinde geçen “*Keyfe yuhyi’l-arza ba’de mevtiâ*” bileşik düşünce alanı beytin tasavvufî düşünce alanında değerlendirilmesi gerektiği yönünde bize ipucu vermektedir. İnsan dünyaya geldiği andan itibaren başlar bu ayrılık sevdası. Dem-be-dem gönlü hüznle dolu olan beşer, asıl vatanından tıpkı bir ney misali ayrı düşmüş, dünya sahifesine ayağını basmıştır. Allah’ın gizli bir hazine olmasından hareketle dünyayı bütün canlılar için yaratıp kendisine kulluk edilmesini, emir ve yasaklarına uyulmasını istemesi üzerine gözlerini dünyada açan tüm canlılar, doğumlarıyla bilinmeyen bir diyâra yolculuğa çıkarlar. Bu diyâr dünyadır. Dünya hayatında gah elemli gah neşeli günler geçiren tüm insanlık, elbette ölümü tadacaktır. Her ölen insan da tekrar dirilecek dünya serüvenini tamamlayıp ahirette amellerine göre yoluna devam edecektir. Şâir bu beyitte kısacası Allah’ın evreni bir düzen içinde yarattığını ifade etmektedir. Ayrıca bu düzenin mükemmel bir şekilde ilerlediğini, yegâne kudretin yalnızca Allah’a mahsus olduğunu, nasıl ki her baharın bir kışı olduğu gibi, tüm canlıların da bir gün doğup bir gün öleceğinin mesajı beyitte verilmek istenmiştir.

2. Beyit

Leblerüñde hattun ey şîrîn-dehen

Mûrlar cüllâba düşmiş gûyiyâ

Kelimeler:

Leb; 1. dudak. 2. uç, kenar. **Hatt;** 1. çizgi. 2. satır. 3. yol. 4. yazı. 5. pâdişah yazısı, ferman, buyruk. 6. sıra, saf. 7. gemiler için hareket istikameti olarak belirtilen taraf. 8. **geo.** yalnız uzunluğu olan buut, boyut. 9. gençlerde yeni terleyen bıyık veyâ sakal. 10. parmağın on ikide biri olan bir ölçü. **Şîrîn;** 1. tatlı. 2. sevimli, cana yakın, sempatik. 3. **müz.** Türk müziğinde bir büyük usul olup şeyh Abdülbâki Dede tarafından terkibedilmiştir. **Dehen;** Ağız. **Mûr;** 1. karınca. 2. yoksulluk, fukaralık sembolü. 3. Pas hastalığı. **Cüllâb;** cülâb, gülsuyu.

Nesre Çeviri:

Ey ağız tatlı olan sevgili! Dudaklarındaki ayva tüyleri, sanki şerbet suyuna düşmüş karıncalardır.

Nidâ yoluyla “ey şîrîn-dehen” diye sevgiliye seslenilen ve sevgilinin güzellik unsurlarının yer aldığı bu beytin temel düşünce alanı *hatt* kelimesidir. Çünkü şâire göre sevgilinin dudaklarındaki ayva tüyleri, şerbet suyuna düşen karıncalara benzetilmiştir. Bu sebeple şâirin asıl vurgulamak istediği unsur, sevgilinin ayva tüyleridir. *Leb*, *şîrîn-dehen*, *mûr*, *cüllâb* kelimeleri ise beytin yardımcı düşünce alanları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Dehen, ağız demektir. Söz ülkesinin sultânı olan sevgilinin en önemli özelliklerinden birisi de ağzının tatlı olmasıdır. Sevgili konuştuğu anda tûfî gibi hoş nükteler söyler. Ancak o ağzın sırrına erişmek kolay değildir. Bunun sebebi ise sevgilinin ağzının küçük olması, ketûm bir bohça olarak düşünülmesi, kimi zaman da bir goncayı anımsatmasındandır. Bu gibi özellikleri yönüyle sevgilinin ağız şeker bahçesi, kimi zaman da bal küpüdür. Beytin temel düşünce alanı olan ve üzerinde en çok durulması gereken *hatt* kelimesi ise sözlükte; *çizgi*, *satır*, *yol*, *yazı*. *pâdişah yazısı*, *ferman*, *buyruk*, *sıra*, *saf* vb. şekillerde tanımlanır. Sevgilinin güzellik unsurlarından birisi olan ayva tüyleri “*şekil ve renk yönüyle karıncaya benzetilir. Dudak bir şeker veya gül suyu olarak anıldığında, dudağın etrafındaki ayva tüyleri de şeker veya gül suyuna toplanmış karıncalara benzetilir*” (Şahin, 2012: 391). Sevgilinin hattı, beyitte şeker olarak tasavvur edilmesi yönüyle karşımıza çıkar. Dudak, hüsn bahçesi olunca o dudağın kenarındaki ayva tüyleri de o bahçenin tatlı meyveleri olur. O güzellik bağının meyvesini yemek, o ayva tüyelerine erişmek âşık

için öyle kolay bir iş değildir. Dudağın kenarlarında bulunan hatt, dîvân şiirinde kimi zaman dudağın bekçileri olarak tasavvur edilip kimi zaman da kalkan mesâbesinde tasavvur edilir ve âşık için engelleyici bir niteliğe bürünerek karşımıza çıkar. Sevgilinin âb-ı hayât mesâbesinde olan bal dudaklarından bir bûse almak âşık için ulaşılacak en zor zirvedir. Tasavvufî düşünce alanında ise yanak Kur'an sahifesi olarak düşünüldüğünde, bu yanağın üzerinde bulunan ayva tüyleri de bu sahifeler üzerine yazılan âyetlerdir. Ayrıca çokluğundan dolayı ayva tüyleri tasavvufî düşünce alanında kesreti sembolize etmektedir.

Hattın dîvân şiirinde diğer bir kullanım alanı ise karınca ile anlam ilişkisi kurularak ele alınmasıdır. Karınca, şekil olarak küçük ve siyah renkli olması yönüyle ayva tüyüne benzetilen olarak karşımıza çıkmaktadır. “Mûr” ile “hatt” kelimeleri arasında bir anlam ilişkisi kuran şâir, bu beyitte karıncaların şerbet suyu üzerinde toplanmasından hareketle sevgilinin hattına bir gönderme yapmaktadır. Gerçekten de karıncalar yerde bir şeker görünce topluluk oluşturup bu şekerin etrafında birleşirler. Şâir bu kurgudan hareket ederek sevgilinin ayva tüylerinin tıpkı bir şeker mesâbesinde olduğunun mesajını vermektedir. Cezbeden, kendine çeken bir niteliğe sahip olan sevgilinin ayva tüyleri, şerbet suyuna düşen karıncalar olarak tasavvur edilmiş ve sevgilinin hattının ne derece elzem olduğu vurgulanmak istenmiştir.

3. Beyit

Yâr agyârı savar düşnâm ile

Def' olur san kim du'â ile belâ

Kelimeler:

Yâr; 1. dost. 2. sevgili. 3. tanıdık, ahbap. 4. yardımcı. **Agyâr;** 1. yabancılar, başkaları. 2. rakipler. **Düşnâm;** sövme, sövüp sayma. **Def;** 1. ortadan kaldırmak, öteye itmek. 2. mani olmak, savmak, savunmak, himaye etmek. 3. bir davayı müdafaa için başka bir dava açmak. **Du'â;** 1. Allah'a yalvarma, niyaz. 2. birini çağırma, bir yere gönderme. **Belâ;** gam, keder, musîbet, âfet, cezâ, gayet zor iş, büyük gaile.

Nesre Çeviri:

Sevgili, rakibi kötü söz ile kovar. (Sen) belâyı dua ile def olur san.

Yâr, ağyâr ve âşık üçlemesinden oluşan bu beytin temel düşünce alanı *ağyâr* kelimesidir. Yardımcı düşünce alanları olarak ise *yâr*, *düşnâm*, *def olmak*, *duâ* ve *belâ* sözcükleri de beyitte temel düşünce alanını destekler. Dîvân edebiyatında yâr, ağyâr ve âşık üçgeni sıkça karşımıza sıkça çıkan kavramlar arasında yer alır. Ağyâr, sözlükte gayr kökünden türemiş olup gayrılarını, başkalarını, yabancı, el gibi anlamları ihtivâ eder. Sevgili için gösterişli hareketler yaparak sevgilinin gönlünde yer edinmeye çalışan ağyâr, âşık tarafından lanetlenir. Bunun nedeni ise âşık ile ma'şûk arasında bir arabozucu mesâbesinde olması, fitne ateşini yakarak sevgiliyle âşığın arasına girmesidir. Bu gibi nedenlerden dolayı bu tip dîvân şiirinde şâirler tarafından dışlanır, hâkir görülür.

Sevgili güzellik ülkesinin sultânı, âşık ise bu ülkenin zavallı bir gedâsıdır. Gülşende salına salına yürümekte, gam oklarını acımasızca atmakta, âşığa türlü eziyetler çektirmekte üstüne yoktur. Bu davranışlarıyla sevgili, adetâ katılık abidesidir. Âşık ise sevgilinin bütün eziyetlerine rağmen sevgisini, da'vasını ispatlamak ister. Gah elem dağında seyrâna çıkar gah çöllerde Mecnûn misâli sürüne sürüne yollara düşer. Kimi zaman gam bağının bülbülü olup sevgiliyi methederek destânlar düzer, kimi zaman da sevgilinin kûyuna giderek gözyaşlarıyla yerleri sulayıp kirpikleriyle de yerlerin tozunu alır. Bütün bunlara rağmen sevgilinin ilgisiz kalması, çirkin rakîbe yüz verip onunla ilgilenmesi âşığı derinden yaralar. Âşık sevgili için serinden geçmeye râzıdır. Ancak sevgili yine de âşığa yardım elini uzatmaz. Rakîb sevgili ile âşığın arasına girerek engel olmakta, âşık tarafından bedduâ oklarına mâruz kalmaktadır. Rakîb karşısında derin bir imtihândan geçen âşık, olgunlaşmakta, istikametini bozmadan gönlündeki bütün sermayesini sevgiliye sunmaktadır. Şâir beyitte sevgilinin rakîbe küfredip belâ okuyarak onu kovduğunu belirtiyor ancak belânın dua ile defolmayacağıının da mesajını veriyor. Beyitte geçen “belâ” kelimesi ile rakîb kelimesi anlam ilişkisi oluşturmakta ve belâ kavramıyla rakîb kastedilmektedir.

Tasavvufî düşünce alanında ele almamız gereken belâ kavramı nefsi işaret etmektedir. Belâ, insanın başına gelen sıkıntıların bütünüdür. İnsan, başına gelen belâlar ile sıkı bir imtihândan geçer. Tasavvufî düşünce alanında belâ ve şeytân olarak nitelendirilen rakîb, âşık ile ma'şûk arasına giren ve âşığı derin bir imtihâna

sokmada aracılık yapan bir tiptir. Âşık, rakîb karşısında sevgiliye sebâtlığını, vefâkârlığını, sadâkatini gösterir ve çetin bir imtihâna tabii olur. Duâ ise Allah'a yalvarma, yakarma, niyâzda bulunma demektir. Beyitte şâir, rakîbi belâ olarak nitelendirmiş, onu duâ ile kovmaya çalışsa da duâ ile belânın def olmayacağını mesajını vermiştir. Çünkü şâire göre er olmak isteyen kişinin serinden geçmesi gerekir. Bu yollar kılıçtan keskin, kıldan ince geçit vermeyen amansız engellerle doludur. Bu yolun yolcusu ise sevgili uğruna her şeyi göze almış âşiktir.

4. Beyit

Dest-i mihnetden alınmaya yakam

Ger olursa iki 'âlem bir yana

Kelimeler:

Dest; 1. el. 2. fayda, menfaat. 3. zafer, galebe, üstünlük. 4. yüksek yer, mevki. 5. güç, kuvvet. 6. tarz, üslûp. **Mihnet;** 1. zahmet, eziyet. 2. gam, keder, sıkıntı, dert. 3. belâ, musibet. **Âlem;** 1. Dünyâ, cihan. 2. insanlar, halk. 3. mec. eğlence. 4. lüzûm, mânâ.

Nesre Çeviri:

Eğer iki dünya bir araya gelirse yakam sıkıntı elinden alınmasın (kurtulmasın).

Beytin temel düşünce alanı *dest-i mihnet* bileşik düşünce alanıdır. Beyitte geçen *yaka*, *iki âlem* ifadeleri ise beytin yardımcı düşünce alanını oluşturmaktadır. Dest, sözlükte Farsça el demek olup somut bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Mihnet ise üzüntü, sıkıntı, gam, keder ve tasa gibi anlamları ihtivâ eder. Şâir bu beyitte somut olan dest kavramıyla soyut olan mihnet kavramını somutlaştırarak yeni bir anlam dünyası oluşturmuştur.

Beyit içerisinde yer alan dest sözcüğü dîvân şiirinde “âşığın çekmiş olduğu üzüntü, gam ve dert bir ele benzer. Bu el, âşığın yakasına yapışmıştır, asla onu bırakmaz. Bazen onun kulağını çeker, sabrının yakasını parçalar” (Pala, 2004:112). şeklinde tasavvur edilmiştir. Gül bahçesinin en nadîde ve nazlı çiçeği olan sevgili,

âşığın sultânıdır. Sevgilinin şâh mesâbesinde değerlendirilmesi, aşk kölelerini kendine çeken bir dilber oluşu, zülfüne bend eyleydiği gönül kuşlarını sayd etmesi vb. özellikleriyle türlü eziyet ve ıstıraplar çektirmede onun üstüne yoktur. Sevgilin vefâsız oluşu, âşık ile ilgilenmemesi âşık için mihnet olarak nitelendirilir. Ancak âşığa göre sevgili için çekilen tüm acı ve ıstıraplar kendisine ağır gelmez, aksine âşık bu durmdan zevk alır. Sevgili her ne kadar katılık abidesi olarak tahayyül edilse de âşığa çektirdiği cevr u cefâlarla âşıkla ilgilendiğini gösterir. Hakikat şehrinin sultânı bu zorlu imtihân karşısında âşığın sebâtlığını görmek ister.

Âşık her ne yaparsa sevgili uğruna yapar, ondan gayrı hiçbir şeyle ilgilenmez. Onun için varsa yoksa sevgilidir. O dilber uğruna canını bile hiçe saymaktan geri kalmaz. Neşe, mutluluk sevinç, vb şeyler âşık için boş bir hesaptan ibarettir. Onun asıl gayesi sevgili tarafından takdîr edilip kabul görmektir. Beyitte geçen yardımcı düşünce alanları olarak ele alınan kavramlar arasında olan “iki âlem” ifadesi âşığın aşk mahkemesinde çetin bir imtihândan geçtiğini gösterir niteliktedir. Gerçekten de toplum arasında söylenegelen “*yakam sıkıntıdan kurtulmuyor, yakama yapıştı*” gibi ifadeler insanın düştüğü durumu gösteren zorlu bir imtihân sürecidir. İki dünya (dünya-âhiret) bir araya gelse bile âşık, sevgili için canını vermeye daima hazırdır. Kısacası şâir bu beyitte aşkın ıstıraplı halini ve âşığın yakasına yapışıp gitmeyen sıkıntıyı ve bu durum karşısında âşığın takındığı tavrı vurguluyor. Âşığın eyyâmının ikbâl ve saadetle geçmediğine, aksine çetin ve zorlu olan gam meydanında sevgilisinden kabul görmek için asilce durduğuna dair ipucu veriyor. “Dest-i mihnet kavramıyla da âşığın her türlü belâ ve musîbet oklarına göğüs gerdiğini, dünya ve âhirette de bu belâ ve musîbetlerden yakasının kurtulmamasını istediğinin mesajını veriyor.

5. Beyit

Eşk-i çeşmüm yâre ‘arz itdüm didi

Bâkıyâ ma’lûm oldu mâcerâ

Kelimeler:

Eşk: gözyaşı. **Cesm:** göz. **Yâr:** 1. dost. 2. sevgili. 3. tanıdık, ahbab. 4. yardımcı. **Arz:** bir büyüğe sunma, gösterme, bildirme, önüne koyma. **Ma'lûm:** 1. bilinen, belli. 2. etken, fâili bilinen ve belli olan. **Mâcerâ:** cereyan eden, geçen, olup geçen şey.

Nesre Çeviri:

Sevgiliye gözyaşımı gösterdim dedi. Ey Bâkî! Murâdın belli oldu.

Şâirin mahlasının ele alındığı bu beytin temel düşünce alanı *eşk-i çeşmüm* ifadesi olup bu bileşik düşünce alanı beyit içerisinde en çok üzerinde durulacak kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Beytin yardımcı düşünce alanları olarak ise *arz etmek* ve *ma'lûm olmak* ve *mâcerâ* kavramlarını ele alabiliriz. Dîvân edebiyatında gözyaşı, âşıklık alâmeti olarak tasavvur edilir. Âşık, sevgili için ne kadar çok gözyaşı dökerse sevgiliye o kadar çok içten bağlı olduğu anlaşılır. Gözyaşı, insanın içindeki terennümleri ifade eden bir tepki veya hislerin dışa vurumu olarak karşımıza çıkmaktadır. Tabiat zıtlığı ile kaimdir. Kimisi gün gelir istediği şey husûle geldiği için sevinç gözyaşı döker. Kimisinin de başından geçen kötü bir olaydan ötürü gözyaşları revân olur. Şâirin mahlasının yer aldığı bu beyitte sevgiliye gözyaşını göstermek isteyen âşığın geldiği son nokta ifade edilmektedir. Beytin yardımcı düşünc alanlarından birisi olan “mâcerâ” kelimesi, murâd veya istek demek olup bu kelime, şâirin sevgili karşısında hâlet-i ruhiyesini göstermesi bakımından önem arz etmektedir.

Dünyaya gelen her insanın bir istek sermayesi olduğu gibi, dîvân şâirlerinin de sevgiliden bir takım istekleri beyitlerde ele alınmıştır. Bu isteklerden biri olan “eşk-i çeşm”, şâirin duygularını ifade etmekte kullandığı bir araç olarak nitelendirilebilir. Nitekim Özerol’a göre gözyaşı; “*ayrılık, hüzn, hasret, samimiyet, sadakat, itiraf, zayıflık, kuvvet, çaresizlik, arınma, teslimiyet, sevinç gibi çok çeşitli duyguları ifade etmede kullanılmıştır*” (Özerol, 2012:2028). Ağlamak bir eylemdir. Bu eylem, aşkın dile gelmesinden ziyade depreşen hislerin açığa çıkması veya bir dışa vurum olmasından dolayı elzemdir. Sermâyesi âh u zâr olan âşığın yüzü hiç gülmez. O tıpkı destân-serâ bülbül gibi acıklı nağme-sâz düzer. Bu düzülen nağme-sâzlar yürekleri dağlar. Elem bağının bülbülü olan âşığın gözyaşları akarsular, nehirler gibi dolup taşar.

Sonuç olarak âŖıđın çektiği acı ve döktüğü gzyaŖıyla sevgilide kazandığı itibâr arasında paralellik mevcuttur. Bu kurguyu gözeten Ŗâir, kendisine seslenerek “Ey Bâkî! Bu zamana kadar gzyaŖını sevgiliye sundun, arz ettin. O da bunu gördü. İsteğin yerine geldi” diyerek aŖk bahçesine gzyaŖlarını inci gibi döktüğünü, sevgiliye gzyaŖlarını gösterdiğini ve murâdının gerekleŖtiđini ifade etmektedir.

-. _ _ / -. _ _ / -. _ _ / -. _ _

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

1. Beyit

Gülsitân bezm-i şarâb u câm-ı mey güldür bana

Kulkul-i halk-i surâhî savt-ı bülbüldür bana

Kelimeler:

Gülsitân; gül bahçesi, gül tarlası, gülşen, gülzâr. **Bezm;** içkili, eğlenceli, meclis, dernek. **Sarâb;** 1. içilecek şey. 2. şarap. **Câm;** 1. sırça, cam; bardak, kadeh, şişe ve toprak cinsinden şarap kadehi. 2. **h. i.** Horasan'da bir kasaba. 3. kendilerini Cemşit sülâlesinden sayan Sent ve Kişmir hâkimlerinden kısmının lâkabi. 4. **tas.** Tanrı âşığının yüreği. **Mey;** şarap. **Kulkul;** 1. ruhu hafif, eline ayağına çabuk [adam]. 2. bir şeyin hareketinden, deprenmesinden çıkan ses. **Halk;** 1. boğaz. 2. tıraş etme. **Surâhî;** surâhi, su şişesi. **Savt;** 1. ses, seda. 2. bağırma, haykırma, çığlık. **Bülbül;** güzel öten mâruf kuş.

Nesre Çeviri:

Bana şarap meclisi gül bahçesi, şarap kadehi de güldür; sürahînin boğazından çıkan sesler de bülbülün sesi gibidir.

Şâir bu beyitte şarap meclisini gül bahçesine, şarap kadehini güle ve sürahînin boğazından çıkan sesleri de bülbülün sesine benzetmiştir. Benzetme unsurlarının ele alındığı bu beytin temel düşünce alanı *meclis* düşünce alanı olarak ele alınabilir. Bunun sebebi ise beyitte kullanılan kavramların birbirleriyle aralarında anlam ilişkilerinin olması (tenasüp), *bezm*, *şarap*, *mey*, *kulkul* gibi ifadelerden hareketle de şâirin bir meclis ortamını tasavvur etmesidir. Yardımcı düşünce alanları olarak ise *gülsitân* ve *bülbül* kavramları ele alınabilir.

Şarap, üzümünden ma'mul olup bekledikçe mayalanan ve içildiğinde insana keyfiyet veren bir içecektir. "Bezm-i şarap" ise şarap meclisi demek olup yenilip

içilen, içinde besteler tertîb edilip müzikler eşliğinde okunan vb. türlü eğlencelerin yapıldığı yerdir. Bu kavram, meclis düşünce alanına girmektedir. Şarap meclisi, ilkbaharın gelmesiyle birlikte kurulmaya başlar. Bu mecliste belirli ritüeller vardır. Kurulan bu meclisin en önemli tipi sâkîdir. Sâkî meclise gelen misafirleri ağırlar, âdâb-ı muâşeret kurallarına uygun bir vaziyette meclisin kural ve teşrifâtını gelen misafirlere hatırlatır. Meclis içerisinde kurallara uymayanları meclisten atar. Mecliste herkesin bir oturuş düzeni vardır. Bunu ayarlamak sâkînin görevleri arasında yer alır. Dairesel yönde oturuş (ser-halka) bu mecliste sırası gelen bâdesini nûş eder. Meyler içilir, sohbetler yapılır, ziyâfetler çekilir ve müzikler eşliğinde şiirler, hoş güfteler okunur. Gülsitan ise gül bahçesi demektir. İlkbaharın gelişiyle birlikte tabiat canlanır, tazelenir. Bu mevsimde gül bahçesi kıpkırmızı al bir renge bürünür. Gülistânın en nadîde ve tâze çiçeği olan gül, bu mevsimde gözlerini açar ve tabiat bir anda güzel bir süse bürünür. Gülistânın açılmasıyla içki meclisinin kurulması arasında bir benzerlik mevcuttur. Her ikisi de baharın gelişiyle paralellik gösterir. Şarabın kırmızılığı ile gülistânın içerisinde bulunan güllerin de renk yönüyle kırmızı olmasından dolayı bu iki kavram ile beyitte bir benzerlik kurulmuştur. Gül, sevgiliyi hatırlatır. Gül bahçesi de sevgilinin özelliklerinin toplandığı güzellik bahçesidir.

Câm-ı mey, şarap kadehi demektir. Şarap kadehi, camdan ma'mul olup işret âleminin vazgeçilmez unsurları arasında yer alan ve dîvân şiirinin sık kullanılan mazmunları arasında yer alan bir kavramdır. Rengi ve şekli yönüyle dîvân edebiyatında sıkça kullanılmıştır. Gül ise gülistânın en parlak ve nadîde çiçeği olan, bülbüle nice ağıtlar düzdüren, sevgilinin yerini tutan, baharın gelişiyle canlanıp gülistânda naz ile salınan güzelliştir. Tâze, edâlı ve aynı zamanda nârindir. Yapısı itibarıyla, ince, nârin bir dalı, taç yaprakları ve dikenini vardır. Renk ve şekil yönüyle kırmızı oluşu, sevgiliyi hatırlatması, sevgilinin uzuvları olan yanağına, kulağına ve dudağına benzemesi, şaraba benzetilişi, sunulduğu yönüyle şarap kadehini anımsatması vb. özelliklerle dîvân şiirinde sıkça karşımıza çıkmaktadır. Beyitte kadehin içine dökülen şarabın kırmızılığı yönüyle güle benzetilişi, gül gibi sunulması yönüyle de kadehe benzetilmesi şekil ve renk açısından şarap kadehi ile gül arasında bir benzerlik kurulduğunu göstermektedir.

Sûrahî ise işret meclisinin elzem unsurları arasında yer alan içerisine şarap konulan uzun boyunlu, dar boğazlı bir kap olarak karşımıza çıkmaktadır. Sâkî harâbât âlemine gelen misafirlere şarap ikrâm eder. Bu esnada elinde bulunan uzun

boyunlu kap olan sūrahîyi omzuna alır ve kadehlere özenle şarap doldurur. Bu doldurma esnasında kulkul sesi çıkar. Bülbül ise dîvân şiirinde âşğın yerine kullanılan ötmesiyle meşhûr olan cömertlik timsâli bir tiptir. Gülistânın açmasıyla birlikte gül için güfteler tertîp edip hoş nevâlar düzen, şakıyışıyla gönülleri pare pare edip sineleri dağlayan, bütün sermayesini gül uğrunda harcayan bahtsız bir gariptir. Düzdüğü destânlar (destân-serâ) ile dinleyenlere meddâh gibi hoş hikâyeler anlatır. Şâir beyitte bülbülün sesi ile sūrahîden dökülen şarap sesi arasında bir benzerlik kurmuştur. Sūrahîden kadehe dökülen her şarap zerresi belli bir ses çıkarır. Buna dîvân şiirinde “kulkul” denilmiştir. Şâir bu beytin ikinci mısrasında kulkul sesi ile bülbülün sesi arasında bir benzerlik kurmuş, kadehe dökülürken çıkan kulkul sesini bülbülün ötüşüne benzetmiştir.

2. Beyit

‘Ârızuñda ol iki zülf-i girih-gîrûn senüñ

Suya konmuş iki garrâ tâze sünböldür bana

Kelimeler:

Ârız; 1. gelen. 2. tesâdüfî vak’a. 3. dağ, bulut ve sâire gibi görmeye mâni olan her şey. 4. yanak. **Zülf;** 1.yüzün iki yanından sarkan saç lülesi. 2. sevgilinin saçı. **Girih-gîr;** düğümlü, dolaşık. **Garra;** 1. alnında beyaz bir lekesi, akıtması olan. 2. ak, parlak, güzel, gösterişli, nümâyişli, şatafatlı. **Sünbül;** 1. sünbül, 2. güzellerin saçı.

Nesre Çeviri:

(Ey sevgili!) O iki yanağının üzerine (dökülen) düğümlü saçların, bana suya bırakılmış gösterişli iki taze sünböldür.

Sevgilinin güzellik unsurları arasında bulunan saçları, gösterişli iki taze sünbüle benzetilmiş ve sevgilinin kıvrım kıvrım olan saçlarının tazeliği ve güzelliği beyitte ele alınmıştır. Bu sebepten dolayı beyitte geçen *zülf-i girih-gîr* bileşik düşünce alanı, beytin temel düşünce alanını oluşturmaktadır. Yardımcı düşünce

alanları olarak karşımıza çıkan *âriz*, *garrâ*, *tâze*, *sünbül* kavramları ise temel düşünce alanını destekler.

Zülf-i girih-gîr ifadesi, kıvrım kıvrım, dolaşık, düğümlü saç demek olup sevgili düşünce alanına girer. Sevgilinin güzellik unsurları arasında bulunan zülf, yüzün iki tarafından sarkan saç lülesidir. Dîvân şiirinde bu güzellik unsuru, sıkça kullanılan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Âşığı sevgiliye bağlayan, cezbeden özelliğiyle karşımıza çıkan zülf; şekil, renk ve koku vb. birçok özelliği göz önüne alınıp birçok benzetme usuruyla birlikte tasavvur edilerek kullanılmıştır. Sevgilinin zülüfleri şekil özelliği dikkate alındığında kıvrım kıvrım, büküm bükümdür. Bu yönüyle kimi zaman zincire benzetilen olmuştur. Sevgili zincir saçıyla âşığın ayağına zaman zaman bir bağ olur. Sevgilinin saçı dağınık olunca saç tuzak mesâbesinde karşımıza çıkar. Sevgili böylece gönül kuşunu tuzağa çeker.

Zülfün renk özelliği ele alındığında sevgilinin saçı daima siyahtır. Siyah saç âşığın yolunu kesen bir yılan olarak tasavvur edilir. Bu yılanın eline düşen âşığın vay haline ki pejmürde bir vaziyette acı mağarasına bağlanıp bu yılanın elinden kurtulamaz. Sevgilinin güzellik unsurları arasında olan zülf, koku yönünden bazen çiçekgillerden olan sünbüle, yasemine benzetilmiş; bazen de değerli, güzel kokular olan misk ve ambere benzetilen olmuştur. Sünbül mesâbesinde olan sevgilinin saçı, kokusuyla âşığı kendinden geçirir, mest edip sarhoş eder. Beyitte de şâir sevgilinin güzellik unsurlarından birisi olan zülfü; tâze, gösterişli bir sünbüle benzetmiştir.

Beyitte geçen âriz sözcüğü, yanak demek olup sevgili düşünce alanına girmektedir. Dîvân şiirinde sevgili, baştan ayağa nurânî özelliklerle donatılan ve tüm yetkileri elinde bulunduran bir tiptir. *Yüzü, güneş ve ay; kaşı bulut, yay; saçı sünbül, haç, kuş tuzağı, bulut; beli kıl; boyu servi; gözleri alıcı kuş; ağzı meyhane; yanakları gül; yüzü mushaf ve Kâbe; alın kırıksıklığı denizin dalgası; yürüyüşü servi ağacının nazlı nazlı salınışıdır sevgilinin*” (Doğan, 2009: 82). Sevgilin güzellik unsurları arasında olan zülüfleri, yanağı kapatır ve yanağın görünmesine engel olur. Beyitte tasavvufî bir söylem yoktur. Şâirin asıl amacı sevgilinin saçını methetmektir. Beytin ikinci mısrasında geçen “garra” kelimesi gösterişli, şaşalı demektir. Şâir, sevgilinin saçından övgü ile bahsetmekle kalmamış ayrıca zülfü suya konmuş (suya bırakılmış) yeni, taze, körpe bir unsur olarak tasavvur etmiştir. Nasıl ki doğada bulunan bitkiler yağmurun yağmasıyla canlılık kazanıyorsa sevgilinin saçı da suya

bırakıldığında tazelik kazanacaktır. Bu kurguyu gözeten şâir kısacası gazelin ikinci mısrasında sevgilinin güzellik unsurları arasında bulunan zülfün kendinde bıraktığı izlenimi dile getirmiştir. Sevgilinin misk kokulu saçını sünbüle benzetmiş, bununla da kalmayıp saçları körpe, gösterişli olarak nitelendirmiş ve sevgilinin saçına tazelik elbisesini giydirmiştir.

3. Beyit

Seng-i bî-dâduñla serde zahm-ı hûnînum ki var

Gûşe-i destârda rengîn karanfüldür baña

Kelimeler:

Seng; 1. taş. 2. tartı, ölçü, ağırlık. **Dâd;** 1. adalet, doğruluk. 2. ihsan, vergi. 3. verme. 4. veriş, satış. **Ser;** 1. baş, kafa, kelle. 2. baş, başkan, reis. 3. tepe, doruk. 4. uç, kenar. 5. nihayet, son. **Zahm;** yara, ceriha. **Hunî;** 1. kanlı, kan dökmeye meyilli. 2. kanlı, gaddar, zalim, kaatil. **Gûşe;** köşe, , bucak. **Destâr;** sarık, imame, tülbent. **Rengîn;** 1. renkli, parlak renkli; boyalı. 2. güzel, lâtif, hoş. 3. süslü. 4. i. kadın adı.

Nesre Çeviri:

(Ey sevgili!) Acımasızca (attığın) taşınla başımda açılan kanlı yaram, bana sarığımın kenarındaki parlak karanfildir.

Bu beyitte şâir, sevgilinin özellikleri hakkında ipucu vermektedir. Sevgilinin en karakteristik özellikleri arasında olan sert ve katı özelliği beyitte ele alınmış olup sevgilinin bu acımasızlığı sonucu âşığın düştüğü durum tasavvur edilmiştir. Beyitte geçen *zahm-ı hûnî* bileşik düşünce alanı beytin temel düşünce alanını oluşturken yardımcı düşünce alanları olarak ise *seng-i bî-dâd*, *ser*, *gûşe-i destâr* ve *karanfil* ifadeleri beytin temel düşünce alanını desteklemektedir.

Beyitte geçen *seng-i bî-dâd* ifadesi, acımasızca atılan taş demektir. Dîvân şiirinin en karakteristik tipi olan sevgili, zâlim ve gaddâr oluşuyla bilinir. Sevgili hiçbir surette âşiğa acımaz, türlü eziyet ve ıstırap çektirmekte sevgilinin üstüne yoktur. Sevgilinin taş mesâbesinde oluşu, onun acımasız ve katılık abidesi olmasıyla

yakından ilgilidir. Acı oklarını kendisine hedef tahtası yapan âşık ise bu durum karşısında sevgiliden vefâ ummaz. Aksine bu durum karşısında halinden memnundur. Sevgilinin attığı taş ile âşığın başında kanlı yaralar meydana gelir. Açılan kanlı yaranın renk ve şekil özelliğini de dikkate alan şâir, açılan yara ile karanfil arasında benzerlik kurmuştur.

Çiçekler Klasik Türk edebiyatında önemli bir yere sahiptir. Bu çiçekler başlıca; gül, reyhan, gonca, lâle, menekşe, nergis, sümbül, yasemin, karanfil vb. olarak karşımıza çıkmaktadır. Yukarıda adı geçen bu çiçekler, şâirlerin tahayüllerinde birçok güzellik unsurunun yerine kullanılmış, bazen de birçok kavrama benzetilen olmuştur. Yukarıda sıraladığımız çiçekler arasında bulunan ve beyitte ele alınan karanfil; kırmızı, pembe ve mor renkleri olabilen, sivri yapraklı olup hoş kokusuyla bilinen bir bitkidir. Karanfilin şekil ve renk özelliği dikkate alındığında birçok şâir tarafından ele alınan bu çiçek, sevgilinin güzellik unsurları arasında olan saç, yüz, çene, göz vb. unsurların yerini tutmuştur. Beyitte ise karanfil, yara ile birlikte kullanılmıştır.

Nitekim Nev'î, başında açılan yara ile karanfil arasında ilişki kurmuş; talihsiz, bahtsız başında tâze yaraların açıldığını, bu yaraları gören kişilerin de testi içinde kırılmış karanfiller olduğunu zannettiğini tasavvur etmiştir:

Gören her tâze dâgum oñmaduk başumda ey Nev'î

Sanur bitmiş şikeste bir sifâl içre karanfüller

Nev'î Divanı (G. 80/5)

Üstâd-ı sühan-perver olan Bâkî ise yine farklı bir beytinde karanfil ile yara arasında ilişki kurmuş, taze yarasını görenlerin yaralı başında güzel, kırmızı bir karanfil olacağını dile getirmiştir.

Dir gören taze dâğı başumda

Ne güzel kırmızı karanfûl olur

Bâkî Divanı (G.156/2)

Dîvân edebiyatında karanfil ile ilgili olarak birçok ritüel bulunmaktadır. Bu ritüeller arasında; “*testiye karanfil koymak, kumaşlara karanfil motifleri işlemek, gûşe-i destâra karanfil takmak, ağızda karanfil (kökü) çiğnemek alışkanlıkları, klasik*

Türk şiirine de yansımıştır” (Bayram, 2007: 215). Renginın kırmızı olması nedeniyle karanfil, beyitte âşğın başındaki sarğın köşesinde bulunan bir motif özelliğiyile ele alınmıştır. Sarğın kenarında bulunan bu motif, karanfilin sarğa ilştirilmesi, takılması şeklinde de düşünülebilir. Şâir kısacası, beyitte sevgilinin gaddâr ve zâlim oluşundan hareketle başında kanlı yaraların açıldığını belirtiyor. Bu yarayı da başındaki sarğınının köşesinde bulunan karanfile benzeterek dönemin sosyal hayatına yönelik ipucu veriyor.

4. Beyit

Mest ü medhûşam veli hâli mey-i engûrdan

La'l-i nâbuñ hâleti keyfiyyet-i müldür bana

Kelimeler:

Mest; sarhoş. **Medhûş;** dehşete uğramış, şaşırmış, korkmuş, ürkmüş. **Hâli;** ıssız, تنها. **Mey;** şarap, içki. **Engûr;** üzüm. **La'l;** 1. kırmızı, al. 2. kırmızı ve değerli bir süs taşı. 3. dudak. **Nâb;** 1. hâlis, saf, arı. 2. katıksız. 3. berrak. 4. i. oluk. **Hâlet;** sûret, hâl, keyfiyyet, nitelik. **Mül;** şarap.

Nesre Çeviri:

(Ey sevgili!) Tenhada (içtiğim) üzüm şarabından sarhoş oldum ancak senin o kırmızı saf dudaklarının lezzeti, şarabın bana verdiği keyif gibidir.

Sevgili ve meclis düşünce alanlarının ön planda olduğu bu beytin temel düşünce alanı, sevgilinin güzellik unsurları arasında yer alan *la'l-i nâb* bileşik düşünce alanıdır. Çünkü şâire göre içilen şaraptan duyulan lezzet ve hissedilen sarhoşluk, sevgilinin saf dudağının verdiği keyife benzetilmiştir. Bu sebepten dolayı beyitte geçen *mest, medhûş, hâli, mey-i engûr, hâlet, keyfiyyet-i mül* ifadeleri ise beytin yardımcı düşünce alanları olarak temel düşünce alanını desteklemektedir.

Beytin temel düşünce alanı olan *la'l-i nâb*; kırmızı, saf dudak demektir. Dudak ile şarap arasında renk açısından benzerlik söz konusudur. *La'l* kelimesi sözlükte kırmızı, değerli süs taşı anlamlarına gelir. Kırmızı ve değerli oluşundan

dolayı bu kavram, beyitte sevgilinin dudağına teşbih edilmiştir. Şarap ise üzümün mayalanmasıyla yapılan bir içkidir. Sevgiliye duyulan özlemi anlatmak için sıkça kullanılan şarap, kimi zaman da sevgilinin güzellik unsurlarını teşbih için sıkça ele alınmış ve dîvân şâirlerinin vazgeçilmez mazmûnlarından birisi haline gelmiştir. Şarabın renginin kırmızı oluşu, sevgiliye duyulan hasretle içilişi, içeni sarhoş etmesi, içildiğinde insana keyif vermesi şarabın belli başlı özellikleri ve te'sirleri arasında yer almaktadır.

Şâir, beyitte tenhâ bir yerde şarap içip kendinden geçtiğinden bahsediyor. “Tenhâ” kelimesiyle bir harâbâta uğradığının mesajını veriyor. Bu yüzden beyitte geçen tenhâ sözcüğünü meclis düşünce alanında değerlendirmek pekâlâ mümkündür. Harâbâtlar tenhâ yerlerde bulunur. Bunun nedeni ise meclise giden âriflerin câhillerden pinhân olma düşüncesindedir. Çünkü harâbât ehli yârin zehrini seçip aşk bâdesinden nûş edenlerdir. Ayrıca bu yerler arifânlarla doludur. Sâkî elinden bâdeyi içen âşık, tenhâda yani aşk meclisinde kendinden geçmiştir. Ancak burada üzerinde durulması gereken önemli husus sevgilinin kırmızı saf dudaklarının âşığı şarap içmeden sarhoş etmesidir.

Dudağın kırmızılığını ve saflığını gören âşık, sanki şarap içmişcesine kendinden geçer. Bunun sebebi ise sevgilinin güzellik unsurları arasında bulunan dudağının âşığı cezp etmesi, etkilemesi ve başını döndermesindedir. Sevgili, dîvân şiirinde başlı başına bir âfet-i devrândır. Güzellik şehrinin sultânı, âşığın gönlünü fetheden dürr-i yektâdır. Gül bahçesinin müstesnâ çiçeği, âşıkların döne döne canını verdiği, âşığın vazgeçilmez müptelâsı olan güzelliştir. Onun güzellik unsurları arasında olan dudakları ise şarap mesâbesinde oluşundan dolaşı âşığı mest eden, âşığa keyif veren bir güzellik unsuru olarak beyitte karşımıza çıkmaktadır. Şâir, beyitte kısacası sevgilinin dudağının âşıkta bıraktığı te'siri ifade ediyor. Bunu ifade ederken de şarabın verdiği keyif ve sarhoşlukla sevgilinin dudağının âşıkta bıraktığı izlenim arasındaki benzerliği gözler önüne seriyor. Tenhâ bir yere gidip (harâbât) şarap içtiğini ve şarabın te'siriyle kendinden geçtiğini vurguluyor. Sevgilinin dudağında bir şarap mesâbesinde olduğunu ifade ederek sevgilinin dudağının kırmızılığını, parlaklığını ve saflığını vurgulayıp âşığın gözünü kamaştırdığını ve âşığı mest u medhûş bir hâle soktuğunun mesajını veriyor.

5. Beyit

Hayder-i Kerrâriyam meydân-ı nazmuñ Bâkiyâ

Nevk-i hâme Zülfe-kâr u tab' Döldüldür bana

Kelimeler:

Hayder-i Kerrâr; *döne döne hamle eden, saldıran. [Hz. Ali'nin vasıflarındandır.]* **Nevk;** 1. sivri, uç. 2. kuş gagası. 3. kirpiğin ucu. **Hâme;** kalem. **Tab';** 1. tabîat, huy, yaratılış. 2. mühür, damga basma. 3. kitap basma.

Nesre Çeviri:

Ey Bâki! Şiir meydanının Hz. Ali gibi dönerek saldıran bir aslanıyım. Kalemimin ucu Zülfekâr, şâirlik yaratılışım da Döldül gibidir.

Gazelin mahlas beyti olan bu beyitte görüldüğü üzere cesurca ve yiğitçe bir övünme söz konusudur. Söz gelimi Bâkî gibi üstâd-ı sühan-perver olan bir şâirin bu denli övünmesi ve dönemine damga vurma, şiirlerindeki mefhûm ve tasavvurlardan anlaşılmaktadır. Dîvân edebiyatında çoğu şâir, mahlas beytinde kendisine bir parantez açarak şiir söylemedeki hünerini ve zerâfetini göstermek ister. Bu şâirlerin arasında Bâkî de yer alır. Söz konusu beyitte şâirlik tabiatına ve kaleminin ucuna atıfta bulunan şâir, şiir meydanında önemli bir yere sahip olduğunu vurgulamak istemektedir. Bu yüzden beytin temel düşünce alanı, *Hayder-i Kerrâr* bileşik düşünce alanı olmalıdır. *Meydan-ı nazm, nevk-i hâme, Zülfekâr, tab'* ve *Döldül* ifadeleri ise beytin yardımcı düşünce alanlarını oluşturmaktadır.

Her edebî metin sanatçıdan izler taşımaktadır. Bu sanatçılar sevgilinin güzellik unsurlarını metinlere inci düzercesine nakşettiği gibi bazen de belli nesnelere bir araç olarak kullanarak ince görüşlü olmalarının yanı sıra şâirlik fitratlarına da atıfta bulunmak isterler. “Bâkiyâ” diyerek kendisine seslenen şâir, kendisini Hz Ali gibi kahramanca savaşan bir aslana benzetmiştir. Beyitte geçen ve beytin temel düşünce alanı olan “Hayder-i Kerrâr” ifadesi sözlükte döne döne savaşan, hamle eden ve saldıran demektir. Bu kelime gurubu Hz Ali'nin vasıfları arasında yer alır. Bilindiği üzere Hz Ali, Hz Peygamber'in damadıdır. Savaşçı özelliği, cesareti, yiğitlik ve kahramanlığıyla Haydâr-ı Kerrâr olarak bilinir. Onun bu özellikleri yanı

sıra Zülfikâr isimli kılıcı ve Döldül adındaki atı, dîvân edebiyatında sıkça kullanılan mefhûmlar arasında yer alır. Şâirin kendini Hz Ali'ye benzetmesi ve övünmesi söz söylemedeki ustalığına atıfta bulunmasıyla ilgilidir.

Nevk-i hâme, kalem ucu demektir. Beyitte bu kelimeden kastedilen mânâ, şâirin hüner ve zerâfetidir. Zülfikâr ise Hz Ali'nin ucu çatallı, ortası yivli olan kılıcının adıdır. Şâir, Hz Ali'nin meşhûr ve herkesçe bilinen kılıcı ile kendi kalemi arasında bir benzerlik kurmuş, şiir vadisindeki kudretini ve şöhetini kalemiyle elde ettiğini ifade etmiştir. Zülfikâr'ın sert ve keskin olması, savaş meydanında Hz Ali'nin maharetini ve gücünü gösteren bir araç olma özelliği de göz önünde bulundurulursa nitekim şâirin de şiir meydanında maharetini ve gücünü gösteren aracı elbette kalemi olacaktır. Döldül ise Hz. Peygamber'in Hz. Ali'ye verdiği katırın ismidir. Döldül, *“İskenderiye kralı Mukavkıs tarafından Peygamberimize hediye edilmiştir. Peygamberimiz Döldül'ü daha sonra damadı Hz. Ali'ye hediye etmiştir”* (Pala, 2004: 126). Şimşek mesâbesinde ilerleyen ve cenk meydanında döne döne savaşan kahramanının sadık dostu bu at, üzerindeki binicisine kimi zaman yol gösterdiği gibi kimi zaman da olağanüstü özelliklerle donatılmış olup savaşların kazanılmasında elzem bir yere sahip olmasıyla dikkat çeker. Bu kurguyu gözeten şâir, döldül gibi nazm alanında hızlıca ilerleyen şâirlik tabiatına atıfta bulunmuş olup şiirinin üstünlüğünü vurgulamak istemiş, şiir meydanında döne döne savaştığını, bu meydana söz sahibi olduğunu ifade etmiştir.

. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

1. Beyit

Ezelden şâh-ı 'aşkuñ bende-i fermâniyuz cânâ

Mahabbet mülkinün sultân-ı 'âlî-şânıyuz cânâ

Kelimeler:

Ezel; başlangıcı olmayan geçmiş zaman, öncesizlik. **Şâh;** 1. padişah. 2. İran veya Afgan hükümdarı. 3. santranç taşlarının en mühimi. **Aşk;** sevgi. **Bende-i Fermân;** fermân kölesi, emir kulu. **Cânâ;** ey can, ey sevgili! **Mülk;** 1. ev, dükkân, arazi gibi taşınmaz ve gelir getiren mal. 2. Bir devletin ülkesi. **'Alî-şân;** 1. şan ve şerefi büyük olan. 2. Meşhur bir çeşit lâle.

Nesre Çeviri:

Ey sevgili! Biz ezelden beri aşk padişahının emirlerinin kuluyuz. Bu nedenle de muhabbet ülkesinin şanlı sultânıyız.

Şâir beyitin ilk mısrasında kendisini köleye benzetirken ikinci mısrasında ise kendisini sultân olarak nitelendirmiştir. Âlemde her şey aşk üzerinedir. Ezelden ebede dek insanın varoluş sebebi aşktır. Beyitin kurgusu da aşk üzerine oluşturulmuştur. Bu yüzden beytin temel düşünce alanı aşk olmalıdır. *Ezel, şâh-ı 'aşk, bende-i fermân, mülk ve sultân-ı 'âlî-şân* kelimeleri ise beytin yardımcı düşünce alanlarını oluşturmaktadır.

Aşk, Arapça أَشَقَّ “aşeka” kökünden gelir. Bu kelime sözlükte saran, sarmalayan anlamlarına gelmektedir. Gerçekten de aşk derdine düşen kişi, aşkın esiri olur. Tüm benliğiyle sevgiliye teslim olan âşık, kılıçtan keskin yollarda sadâkatle yol alıp fermâna boyun eğer. Kudret sahibi, emir çıkarıp fermân veren, hüküm ve iradeyi elinde bulunduran sevgili olarak değerlendirilirken, boynu bükük âşık ta gönül âleminin garip kölesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Teslimiyetini gösteren

âşık, çektiği sıkıntılarını nimet olarak nitelendirir ve derdi bir nimet olarak tasavvur eder. Nitekim Fuzûlî merhûm, bir beyitinde derdi nimet olarak nitelendirmiş ve sevgiliye teslimiyetini şu şekilde ifade etmiştir:

Çok oldukça gam ü derdim reh-i aşk içre hoş-hâlim

Fuzûlî şâd olup şükr etmeyem mi ni'metim artar

Fuzûlî Divanı (G. 71/7)

Beyitin ilk mısrasında geçen “ezel” ifadesi yorum alanının tasavvufî düşünce alanında kurulması gerektiğine dair ipucu vermektedir. “*Elestü Birabbiküm*” (*Ben sizin Rabbiniz değil miyim?*) (A’raf: 172) ayetine gönderme yapan şâir, ezel gününde âşık olunan sevgilinin, gerçekte Allah olduğunu ifade etmektedir. Beyitte geçen “şâh-ı aşk” bileşik düşünce alanı ise bu ifadeyi desteklemektedir. Bende-i fermân, emir kulu demektir. Fermânlı köle olan âşık, ustanın elinde kör bir kütük mesâbesinde olup sadâkatle ustasına teslimiyetini gösterir. Binaenaleyh bütün ruhların Allah’ın huzurunda toplanışı, ruhların Allaha şahitliğini taahhüd etmeleri, (*Sen bizim Rabbimizsin, buna şahit olduk*) dolayısıyla şâha köle olma arzuları beyitte açıkça ifade edilmektedir.

İkinci mısradaki geçen “sultân-ı ‘âlî-şân” ifadesi şerefi ve şanı yüce olan padişâh demektir. Şâir bu mısradan anlaşılacağı üzere kendisini övmektedir. Tezât sanatına yer verip beytin ilk mısrasında kendisini elinde satış belgesi olan fermânlı köle mesâbesinde değerlendiren şâir, ikinci mısradaki ise kendisinin muhabbet ülkesinin sultânı haline geldiğini ifade ediyor. Âşığın gûyâ ruhlar âleminde sevgilinin yanında olması, onun diyarında bulunup himâyesi altında bulunması ve bu durumdan hoşnut olduğu beyitte görülmektedir. Nitekim Fuzûlî, sevgilinin diyarının bir dilencisi olduğunu, sevgiliye yakinken sultânlığın tahtında şöhretli bir sultân olduğunu, sevgilinin diyarından ayrılınca zelîl olduğunu ifade etmektedir.

Gedâ-yi kûyuñ idüm böyle zilletüm yok idi

Serir-i saltanat-i kurbde mu ‘azzâm idüm

Fuzûlî Divanı (G.194-3)

Sonuç olarak şâir, ilk mısradaki sevgilinin emirlerinin kölesi olduğunu belirtip ruhların toplandığı elest bezmine gönderme yaparak Allah'ın fermânına boyun eğdiğini ve teslimiyetini ifade ediyor. Sevgilinin bendesi olmayı arzular ve teslimiyeti karşısında geçirdiği imtihan sonucu muhabbet ülkesine padişâh olduğunun mesajını veriyor. Tıpkı Hz Yusuf Aleyhisselam'ın gönül Mısır'ında köle iken Mısır'a hünkâr olması gibi... Nitekim beyitte de gönül şâhına teslim olan âşğın sevgili (Allah) karşısında kadri ve kıymeti pekişiyor. Binaenaleyh âşık, sevgiliye teslimiyeti sayesinde bir anda köle iken muhabbet mülkünün şanlı sultânı mertebesine ulaşır ziyadesiyle saâdete erişiyor.

2. Beyit

Sehâb-ı lutfuñ âbın teşne-dillerden dirîg itme

Bu deştüñ bağı yanmış Lâle-i Nu'mânıyuz cânâ

Kelimeler:

Sehâb; 1. bulut. 2. karanlık. 3. bulut gibi uçan böcekler. **Lutf;** 1. hoşluk, güzellik. 2. iyi muamele, iyilik. **Âb;** su, yağmur. **Teşne-dil;** can ve gönülden istekli. **Dirîg;** 1. esirgeme. 2. eyvah, ah, aman, yazık. 3. men'etme, önleme. **Deşt;** bozkır, çöl, kır, ova. **Lâle-i Nu'mân;** bir çeşit lale, dağ şakayığı, kır gelinciği. **Cânâ;** ey can, ey sevgili!

Nesre Çeviri:

Ey sevgili! İyilik bulutunun suyunu susamış gönüllerden esirgeme. Biz bu aşk çölünün bağı yanık Lâle-i Nu'mânıyuz.

“Cânâ” nidâsıyla sevgiliye seslenen şâir, ilk mısradaki sevgiliden iyilik bulutunun suyunu susamış gönüllerden esirgememesini talep etmektedir. Bu talebin dayanak noktası olarak da ikinci mısradaki aşk çölünde susamış gönüllerin bağrıların yanıklığını göstermektedir. Şâir, âşıkların bağrının yanıklığı ile Lâle-i Nu'mân arasında benzetme kuruyor. Âşık düşünce alanında değerlendirilen *Lâle-i Nu'mân* beytin temel düşünce alanını oluşturmaktadır. *Sehâb-ı lutf, âb, teşne-dil, deşt*

ifadeleri ise beytin yardımcı düşünce alanları olarak temel düşünce alanını desteklemekte olup yorum alanı bu çerçevede olmalıdır.

Beyitte geçen “sehâb-ı lutf” ifadesi iyilik bulutu demek olup sevgili düşünce alanına girmektedir. Dîvân şiirinde sevgili zâlim ve gaddârlığıyla bilinen, âşığa cevri ü cefâ eden, kaş yayını çekip kirpik oklarıyla âşığın gönlünü hedef tahtası yapan ve yegâne kudreti elinde bulunduran güzelliştir. Âşığı elem dağına çıkarıp perişân eden, çöllerde gezdirip susuz bırakan ve onun zorlu imtihanlardan geçmesine vesile olan âfet-i devrândır. Beyitte geçen “teşne-diller” ifadesi susamış gönüller demektir. Bu kelime grubu, âşık düşünce alanında değerlendirilmelidir. Şâir, beytin ilk mısrasında sevgiliden âşıklara lütûfta bulunmasını tâlep etmektedir. Âşık için en büyük keder, sevgiliden ayrı olmaktır. Sevgilinin hasretiyle târ u mâr olan âşıklar, sevgiliye hasret kalmışlar ve yanıp tutuşmuşlardır. Duduakları sevgilinin hasretiyle kuruyan, hatta susuzluktan dudakları çatlayan teşne-diller, sevgiliden lütûfta bulunmasını istemekte ve lütûf olarak da iyilik bulutunun suyundan içmek istediklerini beyân etmektedirler.

“Lâle-i Nu'mân” olarak beyitte geçen ve beytin temel düşünce alanı olan bu kavram; dağ çiçeği, kır gelinciği olarak bilinir. Bu çiçek, dîvân şiirinde görünüş ve renk özelliği dikkate alındığında yaraya benzetilmektedir. Yapraklarının kırmızı oluşu ve ortasındaki siyah renk, bu çiçeğin dîvân şiirindeki kullanımları arasında yer almaktadır. Gelincik çiçeğinin ortasındaki karalık ile âşığın gönlü arasında yakından ilişki söz konusu olup bu çiçek âşığın yaralı gönlüne teşbih edilir. Klasik şiirde bu kavram “Şakayık-ı Nu'maniye” olarak da karşımıza çıkmaktadır. Aşk çölünde susuz kalan âşıklar kendilerini “Lâle-i Nu'mân” olarak nitelendirmişler ve sevgiliden medet ummuşlardır. Sevgili merhamet elini uzatıp sevenlerine bir damlacık hayat suyundan verse âşıklar yeniden doğmuş gibi canlanacak ve hayat bulacaklardır.

İkinci mısradaki geçen “deşt” sözcüğü, sözlükte çöl demektir. Şâir, burada gûyâ Leylâ ile Mecnûn'un resmini çizerek Mecnûn'un çölde susuz kaldığına, sevgilisi Leylâ'yı dem-be-dem hasretle aradığına dair gönderme yapmaktadır. Sevgilinin hasretiyle kendilerini çöle vuran âşıkların bağrıları yanmış ve ciğerleri kebâp olmuştur. Tıpkı ney misâli asıl yurtlarına duyduğu özlemle acıklı nevâlar düzen âşıklar; döne döne perişan olmuşlar, hatta ciğerlerinde yaralarla kendilerinden geçmişlerdir. Beyitte geçen “bağrı yanmış” ifadesi bu sebeple tasavvufî düşünce alanında değerlendirilip ruhların üflendiği ve ahdin gerçekleştiği elest bezmine

gönderme yapıldığına dair ipucu vermektedir. Gûyâ âşıkların asıl yurtlarından ayrılıp dünya yurduna gelmeleriyle vuslat hasreti başlamış olup bu hasret, ahirete kadar devam edecektir. Bu durum karşısında ârif olan kimseler olarak değerlendirdiğimiz âşıklar, sevgilinin hasretiyle bağrıları yanmış, sevgiliye kavuşma ümidiyle aşk çölünde gelincik çiçeğine dönmüşlerdir.

3. Beyit

Zamâne bizde gevher sezdüğün dil-hırâş eyler

Anuñ çün bagrumuz hündür ma'ârif kâniyuz cânâ

Kelimeler:

Zamâne; *bu zaman; bu zamanın insanları.* **Gevher;** 1. elmas, cevher. 2. inci. 3. değerli taş. 4. bir şeyin aslı esâsı. **Dil-hırâş;** *yürek parçalayan, tırmalayan.* **Hûn;** 1. kan. 2. öldürme. **Ma'ârif;** 1. ma'rifetler, bilimler. 2. bilgi, kültür. 3. Millî Eğitim Bakanlığı; maarif müdürlüğü. 4. Sultan Veled'in 1284-1296 yılları arasında hazırladığı tasavvufla ilgili 56 bölümden ibâret eseri. **Kân;** *maden ocağı, maden kuyusu, değerli taşların çıkarıldığı ocak.* **Cânâ;** *ey can, ey sevgili!*

Nesre Çeviri:

Ey sevgili! Felek, bizde cevher olduğunu sezdiği için gönlümüzü parçalar. Bilgi ve irfân madeni olduğumuz için bağrımız kan içindedir.

Şâir, beyitte kendisini ârif bir kişi olarak tasavvur etmekte ve kendisinin ilim ve irfân sahibi olduğunu vurgulayarak dolaylı yoldan övünmektedir. Bilgi ve irfan sahibi olmasından dolayı kendisinin bilgi hazinesi olduğunu vurgulamakta, bunu ifade ederken de felekten şikâyetini dile getirmektedir. Bu nedenden dolayı dîvân şâirleri tarafından dönek, kahpe veya acımasız olarak tasavvur edilen, beyitte “zamane” olarak ele alınan *felek*, beytin temel düşünce alanını oluşturmaktadır. Beyitte geçen *gevher*, *dil-hırâş* eylemek, *hûn*, *ma'ârif*, *kân* ifadeleri ise yardımcı düşünce alanları olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Cânâ” nidâsıyla sevgiliye seslenen şâir, kendisinin pür-ma’ârif olduğunu ifade etmekte, bunu ifade ederken de feleğin kendisinde bıraktığı te’siri dile getirmektedir. Beytin temel düşünce alanı olarak karşımıza çıkan ve kozmik düşünce alanı olarak da değerlendirilen zamâne kelimesi, felek demektir. Felek kelimesi gökyüzü, semâ, baht, kader anlamlarına gelir. *“Dünyayı dokuz felek çevreler. Bunlar, iç içe geçmiş şekilde soğan zarı gibi dünyayı çevrelemişlerdir ve dünya göğünden başlamak üzere yedi tanesi yedi gezegenin feleğidir”* (Pala, 2004: 149). Âşığa eziyet eden, kimi zaman da âşığın yüzünü güldüren felektir. *“Gök, gökkubbe ve gökyüzünü ifade eden bu kelime divan şiirinde aynı zamanda çarh, âsuman, sipihr, gerdün, feza ve sema kelimelerini de karşılar ve çok defa bu kelimelerin yerine kullanılır. Özellikle çarh kelimesiyle eş anlamlı olup biri diğerinin yerini tutar. Felek de çarh gibi geniş ve mecazi olarak dehr, dünya, devran, âlem, talih, baht, kader anlamlarını içine alır. Bu mecazi mânaları ile genellikle tevriyeli bir şekilde kullanılır”* (Kutluer, 1995: 306). Felek, dîvân şiirinde şâirler tarafın pek hoş karşılanmayan, şikâyetlerin odak noktası olup âşığı türlü hallere sokan, âşığın başına gelen musibetlerde sorumlu tutulan bir kavram olarak karşımıza çıkar. Bu gibi nedenlerden dolayı felek, şâirlerce olumsuz görülen bir kavram olarak tasavvur edilir ve şâirler tarafından pek sevilmez. Toplum arasında da söylenegelen “kahpe felek, döneke felek, zalim felek” vb. örnekler gerçekten de bu kavramın insana uğursuzluk getirdiğine dair inanılan ritüeller arasında yer almaktadır.

Şâir ilk mısradaki kendisinde bulunan cevheri, feleğin sezdiğini ifade etmektedir. Dîvân şâirleri övünmeyi adetâ kendilerine meslek edinip övündükleri zaman kendilerini göklere çıkararak, gönüllerinde nice gizli hazinelerin olduğunu tasavvur eden bir sanatçılık özelliğine bürünmüşlerdir. Bu sanatçılık özelliğine bürünen, kendisini ve şiirlerini sıkça övmeyi bilen şâirlerin başlıcaları arasında Bâkî de yer almaktadır. Beyitte geçen “gevher” kelimesi, toprağın altında bulunan kıymetli, değerli taşlar arasında yer almaktadır. Toprağın altından veya harabelerden bulunan bu değerli madenler, ocakta cevher haline döner ve işlenir. Bir önceki beyitte bağrının yanıklığından dem vuran şâir, bu beyitte de bağrını bir ocağa benzetmiştir. Şâir, ilk mısradan da anlaşılacağı üzere içerisinde kıymetli bir cevher olduğunu ifade etmekte, bunu ifade ederken de feleğin bu cevheri bulmak için gönlünü parçaladığını tahayyül etmektedir.

İkinci mısradaki yine övünmeye devam edip şâirlik tabiatına gönderme yapan şâir, bağrının kanlar içinde kaldığını ifade etmektedir. Beyitte geçen “ma’ârif” ifadesi bilgi, ilim, marifetler vb. demek olup âşık düşünce alanına girmektedir. Ârifler, herkesle dost olmayan, kitap gibi her önüne gelene açılmayan, bohça gibi kapalı olup içerisinde nice sırları saklayan ve dostlarını ârif kimselerden seçen kimselerdir. Gaipten türlü haberlere vakıf olup, gönül perdeleri daima açık olan âriflerin gönülleri, nice sırlı hazinelerle doludur. Bir başka deyişle ârifler; kaba sofu gibi kâr zarar götmeyen, her yaptığını Allah için yapan, hesap-kitapla işi olmayan ve her şeyi Allah için yapan kişilerdir. Şâir sevgiliye seslenmiş ve kendisinin sıradan bir insan olmadığını ve kendisinin bilgi sahibi kimselerden olduğunu ifade etmiştir. Beyitte geçen “kân” kelimesi ise sözlükte maden ocağı, maden kuyusu demektir. Şâir kendisinin yaratılış fitratına ve şâirlik tabiatına yönelik derin bir hazine madeni olduğunun mesajını vererek şâirlik yönünü ön plana çıkarmak istemiştir. Hüsn-i ta’lil yoluyla içinde bulunan madeni çıkarmak isteyenlerce yüreğinin kan içinde olduğunu ve parçalandığını ifade ederek felektan şikâyetini de beyitte dile getirmiştir.

4. Beyit

Mükedder kılmasun gerd-i küdüret çeşme-i cânı

Bilürsin âb-rûy-ı milket-i ‘Osmânîyüz cânâ

Kelimeler:

Mükedder; 1. bulandırılmış, bulanık. 2. takdir edilmiş, azarlanmış. 3. kederli, tasalı, üzüntülü. **Gerd-i küdüret;** gam, kederlilik tozu, kederlilik eseri. **Çeşme;** pınar, su kaynağı. **Âb-rûy;** 1. yüzüsu, 2. ırz, namus, şeref, haysiyet, yüz aklı. **Milket;** mülk,ülke. **Cânâ;** ey can, ey sevgili!

Nesre Çeviri:

Ey sevgili! Gam tozu gönül pınarımızı bulandırmasın. Bilirsin ki biz Osmanlı ülkesinin yüzüsu yuzuz.

Beyitte geçen *âb-rûy-ı milket-i 'Osmânî* bileşik düşünce alanı beytin temel düşünce alanını oluşturur. *Mükedder*, *gerd-i küdüret* ve *çeşme-i cân* ifadeleri ise beytin yardımcı düşünce alanlarını oluşturmaktadır. Beyitte Bâkî'nin kendisini övdüğü âşikârdır. İlk mısradaki sevgiliden tâlepte bulunan şâir, gam tozunun gönlünü bulandırmamasını istemekte ikinci mısradaki ise kendisinin seçilmiş güzîde bir kişi olduğunu vurgulamaktadır. Bu sebepten dolayı yorum alanı bu şekilde olmalıdır. 16. yüzyıl dîvân edebiyatının zirvelere ulaştığı bir dönemdir. Bu dönemde pek çok şâir yetişmiş olup bu şâirler arasında müstesnâ eserler veren güzîde sanatçılar yer almaktadır. Azerî sahasında Fuzûlî, Osmanlı sahasında Bâkî gibi nice şahsiyetler yetişmiştir. Bu şâirler vasıtasıyla sanatta zirveye ulaşmış bu dönem, dîvân şiirinin altın çağı olarak tasavvur edilmiştir. İran şiirine yönelik yapılan karşılaştırmalar ve yazılan eserler, Türk şâirlerin İran şâirleriyle boy ölçüşebileceğini gösterir mahiyettedir.

Beytin ilk mısrasında geçen “çeşme-i cân”, gönül pınarı demektir. Çeşme, doğanın herhangi bir yerinden gelen suyun borular yoluyla yahut sızarak fişkırma yoluyla tekneye döküldüğü yere denir. Çeşmeye dökülen su ilk aktığında tertemiz, saf ve doğaldır. İçerisine atılan kirli cisimler suyu bulanıklaştırır ve içilmez hale getirir. Ayrıca suyun tertemiz akmasıyla bulanık akması arasında da fark vardır. Gerçekten suyu kirleten cisimler suyu bulanıklaştırır ve su bulanık olduğu zaman suyun önüne kattığı pislikler, suyun rahat akmasına engel teşkil etmektedir. Oysaki su, tertemiz olunca rahat akar. İşte bu kurguyu “gerd-i küdüret” kavramıyla ifade eden şâir, gam tozundan uzak olmayı sevgiliden tâlep etmiştir. “Çeşme-i cân” kavramını da soyutlaştırarak gönlünün çeşme mesâbesinde olduğunu dile getiren şâir, gam tozundan uzak durmakta ve sevgiliden dolayı yoldan ilgi beklemektedir.

“Câna” nidâsıyla sevgiliye seslenen âşık, ikinci mısradaki kendisinin seçilmiş, güzîde bir şâir olduğunun mesajını vermekte ve kendisiyle iftihâr etmektedir. Ayrıca sevgilinin gözüne girmeyi de arzulayan âşık, yazmış olduğu şiirlerin niteliği sayesinde kendisini överek döneminin en büyük şâiri olduğunun mesajını vermektedir. Beyitte geçen “bilürsin” kelimesiyle de şâirliğini teyit ettirerek bu ifadeyi pekiştirmiş, dik ve mağrûr bir halde kendisini övmekten geri kalmamıştır. “Osmanlı ülkesinin yüz suyuyuz” derken hem şâirlik tabiatına yönelik seçilmiş bir kişi olduğunu belirtmiş ayrıca Türk edebiyatının çitasını yükseltip İran edebiyatıyla

boy ölçülebileceğini hatta İran edebiyatından daha güçlü olduğunu da bu yolla dile getirmiştir.

5. Beyit

Cihânı câm-ı nazmum şi'r-i Bâkî gibi devr eyler

Bu bezmüñ şimdi biz de Câmî-i devrânıyuz cânâ

Kelimeler:

Cihân; *Dünyâ, âlem.* **Câm;** 1. sırça, cam; bardak, kadeh, şişe ve toprak cinsinden şarap kadehi. 2. **h. i.** Horasan'da bir kasaba. 3. kendilerini Cemşit sülâlesinden sayan Sent ve Kişmir hâkimlerinden kısmının lâkabı. 4. **tas.** Tanrı âşığının yüreği. **Şi'r;** 1. anlama. 2. şiir, edebî değeri olan nazımlı ve kafiyeli söz. **Bezm;** içkili, eğlenceli meclis, dernek. **Devrân;** dünyâ, felek, zaman, tâlih, kader; devir. **Cânâ;** ey can, ey sevgili!

Nesre Çeviri:

Ey sevgili! Herkesi mest eden şiirim kadehi dünyayı ölümsüz bir şiir gibi dolaşır. Şimdi biz de bu toplulukta devrin Câmî'siyiz.

Şâirin mahlasının bulunduğu gazelin son beyitinde bir önceki beyitlerde de olduğu gibi yine bir övünme söz konusudur. “Cânâ” nidâsıyla sevgiliye seslenen şâir, herkesi mest eden şiir kadehinin olduğunu, bu kadehin cihânı ölümsüz bir şiir gibi dolaştığını ifade ederek şâirlik tabiatına gönderme yapmıştır. Ayrıca beytin ikinci mısrasında kendisini Fars edebiyatının önemli sanatçılarından olan Câmî'ye benzetmiştir. Bâkî bu beyitte yazdığı şiirlerin te'sirini vurgulamak istemiştir. Bu nedenle beyitte geçen *câm-ı nazm* bileşik düşünce alanı beytin temel düşünce alanını oluşturur. Beyitte geçen *cihân, şi'r-i Bâkî, devr eylemek, bezm* ve *Câmî-i devrân* ifadeleri de temel düşünce alanını destekleyen yardımcı düşünce alanları olarak değerlendirilmelidir.

Beytin temel düşünce alanı olan *câm-ı nazm*, şiir kadehi demektir. Şâir burada bir işret meclisini tahayyül etmiş ve bu meclisin ritüellerine yönelik ipucu

vermiştir. “Cihân” kelimesinden hareketle cihânı bezme benzeten şâir, yazdığı şiirlerini de bezmin vazgeçilmez unsurları arasında yer alan şarap kadehine benzetmektedir. Kadeh, camdan ma’ûl bir işret aracıdır. “*Câm divan edebiyatında daha çok içindeki içki ile birlikte söz konusu edilir. Renk ve şekil yönünden ağız, dudak, lale, gül, güneş, hilal ve aşığın gözü ile benzerlik kurularak ele alınır. Ağız ve dudak güzel söz, bûse veya gülüş dolayısıyla aşığa aşk şarabı sunan bir kadehtir. Her ikisinin rengi kırmızı olduğundan leb (dudak) ile cam arasında devamlı bir münasebet gözetilmiştir*” (Kurnaz, 1993: 41). Bilindiği üzere işret meclisinin belli başlı ritüelleri mevcuttur. Bu ritüeller âdâb-ı muâşeret kurallarına göre yapılır. Bahar mevsiminde bezmin kurulmasıyla birlikte bezme gelen misafirler, işret âleminde daire şeklinde otururlar. Bu oturma şekline *ser-halka* denir. Bezmin düzenini sağlayan ve bezmin baş tacı olan sâkî, gelen misafirlerle ilgilenir. Elindeki sūrahî ile kadehlere içki doldurmak sâkînin belli başlı görevleri arasındadır. Kadehe dökülen şarap dairevi bir halka şeklinde sırayla mihmânlar tarafından nûş edilir. İçilen şarap aşk şarabı olduğu için misafirler tarafından rağbet görür. Herkes bir an önce gül renkli şaraptan tatmak ister. İşte bu kurguyu gözeten şâir; cihânı bezm âlemine benzetmiş, yazdığı şiirleri de bezmin vazgeçilmez unsuru olan kadehle ilişki kurarak ele almıştır. Bu benzerlik ilgisiyle şiirlerinin alıcısının çok olduğunu, şiirlerinin yaygınlığını, elden ele cihânı dolaştığını ve herkes tarafından bilindiğini ifade ederek hünerini dile getirmiştir. Ayrıca beyitte geçen “devr eyler” ifadesiyle de şiirlerinin baş döndürücü bir özelliğe de sahip olduğunun mesajını vermiştir.

16. yüzyıl ilim ve şiir yönünden Osmanlı Devleti’nin zirve dönemleri arasında yer almaktadır. Bu zirve dönem içerisinde yaşayıp yazmış olduğu şiirlerle toplumun beğenisini kazanan ve Sultânü’ş-şuarâ ünvanıyla şâirler sultânı olarak bilinen Bakî, halk arasında önemli bir şöhrete sahiptir. Yazmış olduğu şiirlerle daima övünen Bâkî, kendisini Fars edebiyatının önemli şâirleri arasında yer alan Câmî’ye benzetmiştir. Bu benzetmeyle şâirin Câmî’nin sanat anlayışından etkilendiği ve onun gibi bir üne kavuşmak istediği muhtemeldir. Onun ulaşmış olduğu ün ve şöhrete kendisinin de ulaştığını söylemekten geri kalmayan Bâkî, nitekim “bu bezmde” diyerek topluluktan bahsetmiş, mecliste Câmî’den dem vurulduğuna ve şarabın cam ile sunulmasına yönelik atıfta bulunmuştur.

.. _ _ / . _ . _ / . . _

Fe' ilâtün mefâ' ilün fe' ilün

1. Beyit

‘Ârızuñ âb-ı nâbdur gûyâ

Zekanuñ bir habâbdur gûyâ

Kelimeler:

Ârız; 1. gelen. 2. tesâdüfi vak'a. 3. dağ, bulut ve sâire gibi görmeye mâni olan her şey. 4. yanak. **Âb-ı nâb;** (saf su) şarap. **Zekan;** çene. **Habâb;** Su üzerinde olan hava kabarcıkları.

Nesre Çeviri:

Yanağın sanki saf bir su (şarap), çenen de suyun (şarabın) üzerindeki hava kabarcığıdır.

Şâir, beyitte sevgilinin güzellik unsurları arasında bulunan sevgilinin yanağını ve çenesini ele almıştır. Sevgilinin güzellik unsurları arasında bulunan “ârız” ve “zekan” sevgili düşünce alanından gelir. Dolayısıyla beytin temel düşünce alanı, sevgili olmalıdır. Beyitte geçen *âb-ı nâb* ve *habâb* ifadeleri ise sevgilinin güzellik unsurlarına benzetilen yardımcı düşünce alanları olarak karşımıza çıkar. Binaenaleyh yorum alanının kurgusu bu şekilde oluşturulmalıdır.

Beyitte geçen “ârız” sözcüğü yanak demek olup sevgili düşünce alanından gelir. Sevgilinin yanağı dîvân edebiyatında pek çok unsur ile birlikte ele alınmıştır. Kırmızı oluşundan dolayı bazen güle veya şaraba benzetilmiş, aydınlığından dolayı da bazen aya veya güneşe benzetilen olmuştur. Üzerindeki ayva tüyleri nedeniyle kuran sahifesine benzetilirken kimi zaman da temiz ve saf oluşundan dolayı suya benzetilmiştir. Bunun gibi birçok kavramla ele alınan ârız sözcüğü, beyitte temiz ve saf oluşundan dolayı suya(şaraba) benzetilmiştir. Beyitte geçen ve sevgilinin güzellik unsurları arasında bulunup yanağın benzetileni olan âb-ı nâb, saf su demektir.

Anâsır-ı erbaadan biri olan suyun dîvân şiirinde kullanımı oldukça fazladır. Âb-ı hayat olarak da tasavvur edilen su, içildiğinde insana cân verir. Su, “*saydam olması dolayısıyla kesifine zıddıdır ve sevgilinin yanağı ile yüzünü temsil eder. Üzerindeki kabarcıklarıyla da taç giymiş padişah teşbihlerine konu olur*” (Pala, 2004: 1). Akıp gitmesi yönüyle de ab-ı revân olan su, âşığı kederden ve kirden arındırır. Beyitte söz konusu sözcüğün kullanım alanı, sevgilinin yanağının su gibi tâze ve saf oluşuyla alakalıdır. Ayrıca âb-ı nâb suyun yanı sıra şarap olarak da tasavvur edilmiştir. Sevgilinin yüzünün yakıcı olması, kırmızı olarak düşünülmesi, yanağın şaraba teşbih edildiğine dair ipucu vermektedir. Dolayısıyla şâir, beyitin ilk mısrasında sevgilinin yanağını saf suya (şaraba) benzetmiş olup sevgilinin yanağına atıfta bulunmuştur.

Beytin yardımcı düşünce alanlarından birisi olan zekan, çene demektir. Dîvân edebiyatında sevgilinin çenesi yuvarlak olarak tahayyül edilmiş, çukur mesâbesinde ele alınışından dolayı da kuyu olarak tasavvur edilmiştir. Çenenin çukur mesâbesinde olması, karanlık bir kuyu olarak düşünülmesi, âşığı türlü sıkıntılara sokması çene üzerinde kurulan tahayyüllere örnek gösterilebilir. Çenenin çukur olarak tasavvur edilmesinde Hz Yusuf’un kuyuya atılmasının önemli bir yeri vardır. Çene çukur olarak ele alındığında Hz Yusuf’un kuyuya atılmasına telmih yapılır. Âşık sevgilinin çenesini görünce tıpkı Hz Yusuf gibi kuyuya düşer. Sevgili, âşığın gönlünü çene çukuruna mahkûm etmiş, zindanında esir bırakmıştır. Beyitte yanak su olarak tahayyül edilmiş olup sevgilinin çene çukuru da bu suyun üzerinde bulunan hava kabarcığına benzetilmiştir. Habâb, hava kabarcığı demektir. Çözünürlükle ilgili olan hava kabarcığı kavramı, sıcaklığın artmasıyla suda meydana gelen içerisinde hava bulunan kabarcıklardır. Şâir beyitte sevgilinin yanağını bir şarap olarak ele almış ve sevgilinin güzellik unsurları arasında bulunan çenesini de yuvarlak oluşundan dolayı hava kabarcıklarına benzetmiştir. Gerçekten de şarap, kadehe döküldüğünde kadehin üzerine dizi dizi yükselen kabarcıklar, köpükler oluşmaya başlar. İşte bu kurguyu gözetten şâir, sevgilinin güzellik ölçütlerinden birisi olan yüzünü saf suya (şaraba) benzetmiş, sevgilinin diğer bir güzellik ölçütü olan çenesini de suyun (şarabın) üzerinde bulunan hava kabarcıklarına(köpüğe) benzetmiştir.

2. Beyit

Dilde envâr-ı mihr-i ruhsârûñ

Âbda mâh-tâbdur gûyâ

Kelimeler:

Envâr; ziyâlar, aydınlıklar, ışıklar, parlaklıklar. **Mihr;** 1. Güneş. 2. sevgi. 3. eylül ayı. **Ruhsâr;** yanak, çehre, yüz. **Âb;** su. **Mâh;** astr. 1. Ay. 2. senenin on ikide bir kısmı, ay. 3. **tas.** seyrü sülûk yoluna giren müptedî, çile doldurmaya yeni başlamış derviş. 4. güzel kız veyâ genç. **-Tâb;** “parlayan, parlatan, aydınlatan” mânâlarına gelerek birleşik kelimeler meydana getirir.

Nesre Çeviri:

(Ey sevgili!) Gönlümde güneş gibi olan yanağının parlaklığı, ayın sudaki parlaklığı (yansıması) gibidir.

Beyitte geçen “envâr-ı mihr-i ruhsâr” bileşik düşünce alanı, sevgili düşünce alanından gelmektedir. Sevgilinin güzellik unsurları arasında olan ruhsâr sözcüğünden hareketle sevgilinin yanağına atıfta bulunan şâir, ilk mısradaki sevgilinin yanağının gönlünde güneş gibi parladığını ifade etmiştir. Nitekim bu parlaklığı, ayın sudaki yansıması şeklinde tasavvur etmiş ve sevgiliyi methetmiştir. Binaenaleyh beytin temel düşünce alanı, *envâr-ı mihr-i ruhsâr* bileşik düşünce alanı olmalıdır. Beyitte geçen *dil*, *âb* ve *mâh-tâb* ifadeleri de beytin yardımcı düşünce alanlarını oluşturmaktadır.

Sevgilinin güzellik unsurları arasında yer alan yanak, yüzün üzerinde bulunur. Yuvarlak oluşu, üzerinde ayva tüylerinin bulunması, rengi itibarıyla şaraba veya güle benzemesi, güneş ve ay gibi ışıklar saçması vb. yönleriyle ele alınır. Sevgilinin güzellik unsurları, dîvân edebiyatında baştan ayağa nurânî tasavvurlarla donatılmıştır. Bu tasavvurlar arasında bulunan “*sevgilinin yanağı parlaktır, adeta etrafına nur saçar*” (Ay, 2009: 133). Nuruyla âşığı cezbeden sevgili, âşığı yanak kafesinde toplar. Güneşin tutulması gibi âşık ta sevgilinin yanağında tutulmuştur. Sevgili, güzellik ülkesinin parlak bir güneşi olması itibarıyla âşığın vazgeçilmezidir. Güzellik ülkesinin sultânı sevgili, güneş gibi aydınlık olan yanağı ile âşığın gözünü kamaştırır ve gönlüne ziyâ saçar. “*Sevgilinin yüzünün güzelliği bütün kâinatı nurlandıran, aydınlatan bir ışık gibidir*” (Ay, 2009: 126). Sevgilinin parlayan yanağı âşığın hayat kaynağıdır. Güneş nasıl ki evrene ışığını saçıyor, evreni aydınlatıyorsa sevgilinin yanağı da âşığın gönlüne ışık saçarak gönlünü aydınlatır.

Bu sebepten dolayı sevgili, baştan ayağa nûrânî unsurları kendisinde barındırmaktadır. Mihr, güneş demektir. Parlak oluşu, ziyâ saçması, yakıcı özelliğiyle bilinen, kozmik düşünce alanında değerlendirilip ve tüm gezegenlerin sultânı mesâbesinde olan bu gök cismi, yakıcı olması nedeniyle de sevgilinin yanağına teşbih edilir. Sevgilinin ateş mesâbesinde olan kırmızı yanakları, âşîğın gözlerini kamaştırır ve can kafesini yaralar. “*Güneşin dünyayı yakması gibi sevgilinin yanakları da âşîğın gönlünü yakar*” (Ay, 2009: 133). Şâir beyitin ilk mısrasında sevgilinin yanağına atıfta bulunmuş, bu yanağın gönlünde güneş gibi ziyâ saçtığına dair ipucu vermiştir.

İkinci mısranın hemen başında yer alan “âb” kelimesi, su demektir. Birçok kullanım alanı olan su, doğada bulunan anâsır-ı erbaadan birisidir. Temizleyici ve yansıtıcı özelliği olan, içenlerin ölümsüzlüğe kavuştuğu (âb-ı hayat) eşinin benzerinin bulunmadığı bir nimettir su. Beyitte suyun yansıtıcı özelliği ön planda tutulmuş, ayın karanlıkta su yüzüne aks etmesi(yakamoz) vurgulanmıştır. Beyitin yardımcı düşünce alanlarından birisi olan “mâh-tâb”, ayın sudaki yansımaya denir. Dîvân edebiyatında sıkça sevgili yerine kullanılan ay, parlaklığıyla ve ışığıyla bilinen bir kavramdır. Sözlü kültürümüzde “ay yüzlü, yüzü ay parçası” gibi söylemler sevgilinin güzellik unsurlarının yerine kullanıldığına dair ipucu vermektedir. Gerçekten de sevgilinin güzellik unsurları arasında bulunan yanağı, ay gibi parlayıp ışıklarıyla âşîğın gönlüne ziyâ saçır ve âşîğın gönlünü rahatlatıp gözünü kamaştırır. Karanlığın çökmesiyle kendini gösteren ve kozmik düşünce alanında değerlendirilen ay, suyun üzerine geldiğinde bir parlaklık meydana gelir. Su yüzünde meydana gelen bu yansımaya da mehtap(yakamoz) denir. İşte bu kurguyu gözetten şâir, sevgilinin yanağının gönlünde güneş gibi olduğunu tasavvur etmiş, sevgilinin yanağı ile ayın sudaki parlaması arasında ilişki kurmuştur.

3. Beyit

Nakş-ı hüsn-i hatuñla safha-i dil

Bir musavver kitâbdur gûyâ

Kelimler:

Nakş; 1. resim. 2. duvarlara, tavanlara yapılan yağlı veyâ sulu boya resim, süsleme sanatı. 3. ipekle, sırma ile işleme. 4. **mec. hîle, renk.** **Hüsn;** 1. güzel, iyi 2. güzellik iyilik. **Hatt;** 1. çizgi. 2. satır. 3. yol. 4. yazı. 5. pâdişah yazısı, ferman, buyruk. 6. sıra, saf. 7. gemiler için hareket istikameti olarak belirtilen taraf. 8. **geo.** yalnız uzunluğu olan buut, boyut. 9. gençlerde yeni terleyen bıyık veyâ sakal. 10. parmağın on ikide biri olan bir ölçü. **Safha;** 1. bir şeyin düz yüzü. 2. bir cismin görünen tarafları. 3. yazılmış ve yazılabilir sahife. 4. levha. **Musavver;** 1. tasvirli, resimli. 2. tasarlanmış, düşünülmüş.

Nesre Çeviri:

(Ey sevgili!) Yüzündeki ayva tüyelerinin güzel şekilleriyle dolan gönül sayfası, sanki resimli bir kitaptır.

Beyitte geçen “nakş-ı hüsn-i hat” bileşik düşünce alanı sevgili düşünce alanından gelmektedir. Şâir, sevgilinin güzellik unsurları arasında yer alan ayva tüyelerini, söz konusu bu beyitte vurgulamak istemiş ve sevgilinin hattına yönelik atıfta bulunmuştur. Dolayısıyla beytin temel düşünce alanı *nakş-ı hüsn-i hat* bileşik düşünce alanı olmalıdır. Beyitte geçen *safha-i dil*, *musavver* ve *kitâb* ifadeleri de yardımcı düşünce alanları olarak beytin temel düşünce alanını desteklemektedir. Binaenaleyh yorum alanı bu kurgu üzerinden oluşturulmalıdır.

Dîvân edebiyatında hatt, ayva tüyü demektir. Sevgilinin güzellik unsurları arasında yer alan bu kavram, birçok unsura teşbih edilmiştir. Sevgilinin yüzünde ve dudağının kenarlarında bulunan ayva tüyleri, tasavvufî düşünce alanında vahdet olan yüzü kapladığı için kesret olarak tasavvur edilir. Ancak beyite bakıldığında tasavvufî bir söylem göze çarpmaz. Yüz, kuran sahifesi olunca yüzün üzerinde bulunan ayva tüyleri de sayfanın üzerine yazılan âyetler olur. Ayrıca bu mefhûm nokta olarak da tasavvur edilmiş, bu yönüyle karıncaya benzetilmiştir. Bu kullanım alanlarının yanı sıra beyitte sevgilinin ayva tüyleri şekil ve renk yönüyle ele alınmış olup ince ve siyah özellikleri de dikkate alındığında yazı gibi düşünülmüştür. Nitekim şâire göre gönül sayfası, bu yazılarla dolan ve güzel şekilleri olan bir kitap olarak tahayyül edilmiştir.

Beyit içerisinde geçen “dil” kelimesi gönül demektir. “*Farsça dil, derûn; Arapça kalb, hâtır; Türkçe yürek kelimeleriyle de karşılanan gönül Türk edebiyatının divan, halk ve dinî-tasavvufî mahsullerinin en önemli ve en çok işlenen konularından*

biridir. Divan edebiyatında teşhis ve tecrid yoluyla âdeti ikinci bir âşık hüviyetinde ele alınır (Kurnaz, 1996: 150). Âşığın düştüğü durum hakkında ipucu veren bu mefhûm, aşkın filizlendiği, duygu ve isteklerin yaşandığı yerdir. “Gönül âşık gibi ağlar, kanlı gözyaşı döker; yaralıdır, aşkın ve gamın merkezidir” (Kurnaz, 1996: 150). “Safha-i dil” ise gönül sayfası demek olup âşık düşünce alanından gelir. Şâir bu kavram ile kendi gönlüne atıfta bulunmuş, sevgilinin güzellik unsurları arasında bulunan hattıyla anlam ilişkisi kurarak gönül sayfasını tasvîrlî bir kitaba benzetmiştir.

Nitekim gönül bir sayfa olarak düşünülmüştür. Gönül, herkese açılmaz. Onun guncasını açtığı tek kişi sevgilidir. Bu yüzden gönül, ketûmdur. Tıpkı bir bohçayı anımsatır. O gönle girebilecek yegâne kişi de sevgili olduğuna göre sevgilinin hatları da böylece âşığın gönül sayfasında filizlenecektir. İşte bu kurguyu gözeten şâir, sevgilinin hattına atıfta bulunmuş, sevgilinin hatlarının gönül sayfasında güzel şekillerle dolu olduğunu ve bu gönül sayfasının resimli bir kitaba bezendiğini dile getirmiştir.

4. Beyit

Bezm-i gamda dü çeşm-i pür-hûnun

İki şîşe şarâbdur gûyâ

Kelimler:

Bezm; içkili, eğlenceli meclis, dernek. **Dü;** iki. **Çeşm;** göz. **Pür-hûn;** kan içinde. **Şîşe;** şişe, sırça. **Şarâb;** 1. içilecek şey. 2. şarap.

Nesre Çeviri:

Gam meclisinde kan içinde olan gözlerin, iki şişe şaraba benzer.

Beyitte bir içki ortamı tasavvur edilmektedir. Sevgilinin güzellik unsurları arasında bulunan gözlerine atıfta bulunan şâir, sevgilinin gözlerini iki şişe dolusu şaraba benzetmektedir. Bu nedenle beytin temel düşünce alanı *çeşm-i pür-hûn* bileşik düşünce alanı olmalıdır. *Bezm-i gam*, *şîşe* ve *şarâb* ifadeleri de meclis

düşünce alanını çağrıştıran beytin yardımcı düşünce alanları olarak değerlendirilmelidir.

Beyitte geçen “çeşm-i pür-hûn” ifadesi, kan içinde olan göz demektir. Bu kavram sevgili düşünce alanından gelmektedir. Sevgilinin güzellik unsurları arasında olan gözleri, âşığı cezbeder. Onun gözleri, güzellik uykusundan uyandığı için mahmûrdur. Bakışları ceylan, gözleri de ahûdur. Kimi zaman da badem olarak tasavvur edilen göz, şekil itibarıyla da sâd harfine benzetilir. Mahmûr oluşu ile nergise benzetilen sevgilinin gözleri, sarhoş edici özelliğiyle de şaraba benzer. Cezbeden bakışlarıyla âşığı müşkil durumlara sokan, âşığa kan döktüren, efsûn özelliğiyle de âşığa acı ve ıstırap veren sevgilinin gözleridir. Sevgili, kaş yayıyını çekip kirpik oklarıyla âşığın gönlünü adetâ hedef tahtası haline getirir ve mânâlı bakışlarıyla da gönlünü yaralar.

Beyitte şâir, sevgilinin gözlerinin kan içinde olduğunu ve iki şişe şaraba benzediğini ifade etmektedir. Beyitte geçen “bezm-i gam” ifadesi meclis düşünce alanına girer. Baharın gelmesiyle beraber kurulan işret meclisinde kadehler ihtişâmla doldurulur, meyler özenle nûş edilir. Yakıcı olan şaraptan içen sevgili şarabın etkisiyle sarhoş olur. Şarabın bu sarhoş edici te’sirinden sevgilinin gözleri de nâsibini alır ve gözler kan kırmızısına bürünür. Âşık ise sevgilinin bu kanlar içinde olan efsûnlu gözlerini temâşâ ettiğinde deliye dönüp sevgilinin gözlerinin te’siri altında kalır.

Meclis düşünce alanında değerlendirilip beytin yardımcı düşünce alanlarından yekdiğeri olan şarap, üzümünden ma’mûl olup içildiğinde insana keyfiyet veren ve sarhoş edici özelliği bulunan bir içecektir. Bezm âleminin vazgeçilmez unsurları arasında yer alan şarap, rengi itibarıyla kırmızıdır. Kadehlere özenle dolan şaraplar, kadehe rengini verir. İşte bu kurguyu “şişe” ve “şarap” kavramlarıyla tahayyül eden şâir, sevgilinin gözlerinin gam meclisinde kan içinde olduğunu(pür-hûn) belirterek sevgilinin gül renkli şaraptan içtiğinin mesajını veriyor. İçilen bu şarabın etkisiyle de iki gözünün kanlar içinde olduğunu ifade ederek gözlerinin her birinin şarap şişelerine benzediğini tasavvur ediyor.

5. Beyit

Tutdı mihri cihânı ol mâhuñ

Pertev-i âfîtâbdur gûyâ

Kelimeler:

Mihr; 1. Güneş. 2. sevgi. 3. eylül ayı. **Cihân;** *Dünyâ, âlem* **Mâh;** **astr.** 1. Ay. 2. senenin on ikide bir kısmı, ay. 3. **tas.** *seyrû sülûk yoluna giren müptedî, çile doldurmaya yeni başlamış derviş.* 4. güzel kız veyâ genç. **Pertev;** 1. ışık, parlaklık, yalım. 2. erkek adı. **Âfitâb;** 1. Güneş. 2. Güneşin ışığı. 3. güzel kadın. 4. güzel yüz. 5. Şarap

Nesre Çeviri:

O ay yüzlü sevgilinin aşkı, güneşin ışığı gibi tüm dünyayı sardı.

Beyitte tüm dünyanın sevgiliye duyduğu terennüm ifade edilmekte ve sevgilinin aşkının tüm dünyayı sardığı vurgulanmaktadır. Bu nedenden dolayı beytin temel düşünce alanı, beyitte geçen ve sevgili düşünce alanından gelen *mihr* sözcüğü olmalıdır. Beyitte geçen *cihân*, *pertev-i âfitâb* ifadeleri ise beytin temel düşünce alanını destekleyen yardımcı düşünce alanları olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu değerlendirmeden dolayı beytin yorum alanı bu kurgu üzerinden oluşturulmalıdır.

Dîvân edebiyatında tabiat unsurları ve kozmik cisimler, birçok unsura konu olmuştur. Bunlardan birisi olup beytin temel düşünce alanı olan mihr kelimesi, sevgi, aşk, güneş vb. demektir. Bu sözcük, sevgili düşünce alanında değerlendirilmelidir. Dîvân edebiyatının baş tacı, gönül ülkesinin sultânı olan sevgili, âşıkların vazgeçilmez tek kaynağı olarak tasavvur edilir. Onun sevgisinin tüm cihânı sarması, sevgilinin şâh mesâbesinde olmasıyla yakından ilgilidir. Yegâne kudreti elinde bulunduran iklim-i cihânın müstesnâ fâtihi yalnızca sevgilidir. Onun fâtihi oluşu, gönülleri cezbedip fethetmesiyle ilişkilidir. Bunun dayanak noktası ise sevgilinin aşkının beyitte dünyayı saran güneş olarak tasavvur edilmesidir.

Beyitte geçen “pertev-i âfitâb”, güneş ışığı demektir. Dîvân şiirinde güneş kelimesinin; mihr, şems, âfitâb, hurşîd vb. kavramlarla adı geçmektedir. Kozmik düşünce alanında değerlendirilen güneş, kainata ısı verip ışık yayan bir gök cisimidir. Güneş nasıl ki evreni ısıtıp aydınlatıyorsa sevgili de âşıkların gönlünü ısıtıp aydınlatır. “*Aşk, âşık ve maşuk odağında kendine ait bir aşk kurgusuyla karşımıza çıkan divan şiirinin baş aktörü şüphesiz sevgilidir. Güç, kuvvet ve otorite sahibi, sultanların dahi kapısında beklediği sevgili bu yönüyle divan şiirinin de sultanı sayılır. Bu özelliği ile birlikte makamı gökler katında, güzellikte bir benzeri*

olmayan, ulaşılmaz olduğu için âşığın hayaliyle yetindiği soyutlanmış bir tiptir” (Gönel, 2010: 209). Güzellikte emsâli bulunmayan, dürr ü yektâ olarak bilinen, tüm güzellik vasıflarını kendinde toplayıp âşıkları kendine çeken sevgili, böylece tüm dünyaya egemen konumundadır. Sevgilinin ay gibi tasavvur edilmesi (açık istiare) onun güzellik abidesi olmasıyla ilgilidir. Güneş nasıl ki gökyüzünün süsü ise âlemin süsü de yalnızca sevgilidir. Güzellik elbiselerini giyip ipekten libâslarla âlemde nâz ile dolaşıp gönülleri ısıtan sevgili, aşkıyla tüm âlemi baştan başa sarar. Güneşin diğer bir özelliği de yakıcı olmasıdır. Yaz aylarında güneş nasıl ki toprağı kavuruyorsa sevgilinin aşkı da gönülleri kavurup adetâ âşıkları kendinden geçirmektedir. Nitekim âşıklar, bu kavurucu ateşin etrafında sevgiliye teslimiyetlerini gösterip pervane gibi sevgilinin etrafında dönerler.

Sonuç olarak şâir beyitte, güneş ışığı ile sevgilinin aşkı arasında bir ilişki kurup o ay yüzlü sevgilinin aşkının güneşin ışığı gibi tüm dünyayı sardığının mesajını vermiştir. Sevgilinin şâh mesâbesinde oluşundan hareketle de onun cihânın tek incisi olduğunu ifade etmiş, sevgilinin gönüllerdeki yerinin önemini vurgulamıştır. Ayrıca “tutdı” ifadesiyle bir ay tutulması mazmunu da beyite yerleştirilmiştir.

6. Beyit

Bâkıyâ hâl-i ‘anberîni anuñ

Nâfe-i müşg-i nâbdur gûyâ

Kelimeler:

Hâl: *vücutta husûle gelen ben, nokta.* **Anber:** 1. *Adabalığı'nın bağırsaklarında toplanan yumuşak, yapışkan ve misk gibi kokan, kül renginde bir madde.* 2. *güzel koku.* 3. *güzellerin saçı.* **Nâfe:** 1. *Misk âhusu denilen hayvanın göbeğinden çıkarılan bir çeşit misk, koku.* 2. *derisinden kürk yapılan hayvan postlarının karnı altındaki deri kısmı.* 3. *güzelin, sevgilinin saçı.* **Müşg:** *misk.* **Nâb:** 1. *hâlis, saf, arı.* 2. *katıksız.* 3. *berrak.* 4. **i.** *oluk.*

Nesre Çeviri:

Ey Bâki! Sevgilinin anber kokulu beni, sanki hâlis göbek miskidir.

Beytin temel düşünce alanı *hâl-i 'anber* bileşik düşünce alanıdır. Bu tamlama, sevgili düşünce alanından gelmektedir. Dolayısıyla sevgilinin güzellik unsurları arasında bulunan beni, şâir tarafından vurgulanmak istenen düşünce alanını oluşturmaktadır. Beytin yardımcı düşünce alanı olarak değerlendirilmesi gereken *nâfe-i müşg-i nâb* bileşik düşünce alanı da temel düşünce alanını destekler nitelikte olup beytin yorum alanı bu kurgu üzerinden oluşturulmalıdır.

Sevgilinin güzellik unsurları, birçok kavrama benzetilen olmuştur. Bu kavamlardan birisi olup beyitte geçen ve sevgili düşünce alanında değerlendirilen “anber” kelimesi, ada balığından elde edilip hoş kokusuyla bilinen bir maddedir. Dîvân edebiyatında anberin kullanım alanı hoş kokulu olarak tasavvur edilmesi ve siyah renkli olması yönüyle iki şekilde karşımıza çıkmaktadır. Anberin renk yönüyle siyah oluşu, bu kavramın sevgilinin zülüflerinin yanı sıra beniyile de birlikte kullanılmasına zemin hazırlamıştır. Hoş kokusuyla da bilinen anber, sevgilinin güzellik unsurlarının anber gibi koktuğunu vurgulamak münasebetiyle dîvân şiirinde sıkça karşımıza çıkmaktadır.

Beyitte geçen hâl, ben demektir. Ben, yüz üzerinde bulunur ve nokta şeklinde tasavvur edilir. Ben, yanak üzerinde bulunduğu gibi sevgilininin kaşının ve dudakların üstünde de bulunmaktadır. Yanak bir bahçe olunca ben de o bahçenin bir sultânı olur. Güzellik bahçesini kendine mesken edip o bahçeye hoş kokular saçar. Ben şekli yönüyle bir dâne olarak da tasavvur edilir. O dâneye ulaşmak isteyen gönül kuşu, sevgilinin sayd mesâbesinde olan zülüflerine esir olur. Bazen bir lâlenin ortasındaki yara olan ben, bazen de kokusu yönüyle misk olur. Yukarıdaki örnekler gibi benin dîvân edebiyatında daha birçok kullanım alanı mevcuttur. Söz konusu bu beyitte ise ben, rengi ve kokusu yönüyle ele alınmış olup anber mesâbesinde değerlendirilmiştir. Ben, bilindiği gibi siyah renkte olur. Anberin de siyah renkli olması münasebetiyle aralarında renk yönünden de ilişki mevcuttur. Bilindiği üzere anber, “*bir deniz hayvanının dışkıdır. Yahut denizdeki bir pınardan zift gibi kaynayıp çıkar*” (Pekyürek, 2007: 488). Anber hakkında birçok rivâyet mevcuttur. Anber “*sudan hafif olduğu için suyun yüzüne çıkıp donar ve dalgalarla sahile sürüklenir. Bazılarına göre bunu balıklar yutar ve bu sebepten ölürlermiş. Sahile sürüklenen bu balıkların karnı yarılarak anber çıkartmış. Bazı rivayetlere göre*

Hind diyarında bir cins arının yaptığı bal mumudur. Kovanların sel suları ile denize sürüklenmesi sonucu balı erir, mumu kalır. Bunun delili de bazen anberin içinde arı kanadı veya ayağı gibi şeylerin bulunması imiş (Pekyürek, 2007: 488).

Sevgilinin kokusu bazı kavramlarla birlikte ele alınır. Ancak onun kokusu her zaman daha üstündür. Sevgilinin kokusuyla hiçbir güzel koku boy ölçüşemez ve kokusuyla hiçbir güzel koku kıyas edilemez. Kıyas edilse bile sevgilinin kokusu daha üstün tutulur. Beytin yardımcı düşünce alanı olan “nâfe-i müşg-i nâb” bileşik düşünce alanı, hâlis göbek miski demektir. Bilindiği üzere misk Hıta ülkesinde yaşayan ceylanın göbeğine oturan kan pıhtısından elde edilir. Urdan rahatsız olan ceylan sürünmenin etkisiyle uru yere düşürür. Misk diye tabir edilen bu ur, siyah renkli olup çevreye güzel kokular yayar. Ceylanın göbeğindeki kuruyan bu kan pıhtısı, senede bir defaya mahsûs oluşur ve buna ulaşmak isteyen misk avcıları vardır. Âşık ta sevgilinin kokusunun avcısıdır. Sabâ yelinin esmesini ve sabâ yelinden yârinin diyarından sevgilinin kokusunu getirmesini bekleyen âşık, usta bir avcı gibi ona ulaşmaya çalışır. Bu kurguyu gözeten şâir sevgilinin beninin kendinde ne denli etkiye sahip olduğunu beyitte vurgulamak istemiştir. Sevgilinin güzellik unsurları arasında olan benin kokusu adetâ âşığı kendinden geçirir. Kokunun etkisiyle târ u mâr olan âşığın başında hasret dumanı dolaşır. Sonuç olarak misk, beyitte sevgilinin benini nitelemiştir. Binaenaleyh sevgilinin güzellik unsurları arasında bulunan beni, anbere benzetilmiş ve bu benin de hâlis göbek miskini andırdığı ifade edilmiştir. Ayrıca Bâkıyâ nidâsıyla kendine seslenen şâir, mahlas beytinde sevgilinin anber kokulu beninin misk kadar güzel kokulu olduğunun mesajını vermiştir.

1. Beyit

Baňa çok cevr itdügün'çün ey sipihr-i bî-vefâ

Âhumuñ dûd-ı kebûdı uydı ulaşdı saña

Kelimeler:

Cevr; 1. haksızlık, ezâ, cefâ, eziyet, gadir, zulüm; sitem. 2. tas. tarikat adamının ruhan ilerlemesine mânî olan şey. **Sipihr;** 1. (asmân, semâ). 2. tâlih. 3. müz. Türk müziğinde bir mürekkebe makam olup en az en az altı asırlıktır; az kullanılmıştır. İki çeşidi vardır. **Bî-vefâ;** vefâsız. **Âh;** ah, yazık. **Dûd;** 1. duman, tütün. 2. gam, keder, tasa. **Kebûd;** mavi, gök rengi.

Nesre Çeviri:

Ey vefâsız felek! Bana çok eziyet ettiğin için âh seslerimin mavi dumanı, peşini bırakmayıp sana (kadar) ulaştı.

Gazelin ilk beyti olan matla beytinde felekten bir şikâyet söz konusudur. Feleğin kendisine çok eziyet ettiğini dile getiren şâir, bu eziyetin neticesinde âh seslerinin mavi dumanının feleğe kadar ulaştığını ifade etmektedir. Bu açıklamalardan hareketle beytin temel düşünce alanı *sipihr-i bî-vefâ* bileşik düşünce alanı olmalıdır. Beyitte geçen *cevr*, *âh* ve *dûd-ı kebûd* ifadeleri de yardımcı düşünce alanları olarak ele alınmalıdır. Binaenaleyh beytin yorum alanı bu kurgu üzerinden oluşturulmalıdır.

Kozmik düşünce alanı içerisinde değerlendirilip beytin temel düşünce alanı olan felek kelimesi sözlükte semâ, talih, gökyüzü, baht ve kader anlamlarına gelir. “Dünyayı dokuz felek çevreler. Bunlar, iç içe geçmiş şekilde soğan zarı gibi dünyayı çevrelemişlerdir ve dünya göğünden başlamak üzere yedi tanesi yedi gezegenin feleğidir” (Pala, 2004: 149). Dîvân şiirinde felek, âşığın başına türlü sıkıntılar açan

ve âşığın şikâyet ettiği bir unsur olarak tasavvur edilir. Dairevi özelliği de göz önüne alındığında dönekliği, hilekârlığı ve zâlimliğiyle şikâyetlerin odak noktası olup âşıkların şikâyetlerinin hedef tahtası haline gelmiştir. Bu yüzden dîvân şiirinde âşık feleği sevmez, hatta ondan nefret eder. İnanışa göre feleklerin dönüşü ile insanların talihî arasında yakından ilişki vardır. Bu durumu İskender Pala “*kendi istikameti dışında dönüşe zorlanan sekiz felek, insanların talihleri, refah ve mutlulukları üzerinde değişken ve aksi durumlar ortaya koyar.* (Pala, 2004:149). şeklinde açıklamaktadır. Âşığı sevgiliden ayırıp onu elem bağında diyar diyar gezdiren, âşığa her türlü zâlimliği yapıp onu kahr u perişân eden yine felektir. Bu nedenlerden dolayı âşık düştüğü durumdan hoşnut olmayıp âh ateşiyle yanıp kavrulur. Onun ağzından çıkan âh, bazen feleğin tüm katmanlarını yakarken bazen de bu âh ateşi feleğin en üst katmanına kadar ulaşır. Âşık her ne kadar sevgilinin hasretiyle yanıp feryâd u figan etse de felek âşıkla sevgiliyi kavuşturamaz. Bu nedenden dolayı felek şikâyetlerin odak noktası olarak tahayyül edilir.

Beyitte geçen “âh” kelimesi, üzüntü duyulduğunda kişinin hâlet-i ruhiyesi hakkında mesaj veren, kişinin içerleme duygusunu ifade etmek için kullandığı gönülden çıkan bir kelime olarak karşımıza çıkar. Bu kavram âşık düşünce alanından gelir. Âşığın düştüğü acı ve ıstıraptan dolayı gösterdiği bir eylem olarak dîvân edebiyatında elzem bir yeri olan âh, âşığın bir eylem neticesinde inleyişi, dışavurumu olarak değerlendirilir. Bu münasebetle âşığın çekmiş olduğu sîneden bir âh, feleğin tüm katmanlarını döndürdüğü gibi ayrıca feleğin tüm katmanlarını da yakıp kavurur. Gönülden çıkan bir âh sesi yükselip feleğe kadar ulaşır. Şâir beyitte bu kurgu üzerinden hareketle sîneden coşkuyla çekilen âhın özelliği hakkında da ipucu vermiş, bu dumanı kebûd(mavi) şeklinde tasavvur etmiştir. Bunun nedeni olarak ise göğün rengi ile ağızdan çıkan duman arasında bir benzerlik kurmasıyla ilişkili olabilir. Ayrıca beyitte bir intikam alma, oç alma vurgusu da kendini açıkça göstermektedir. Beyitte geçen “uyup ulaşmak” ifadesi bu düşünceyi destekler. Bahse konu bu kelime peşini bırakmamak, çatmak, sataşmak anlamına gelmektedir. Buradan hareketle şâir, felekten intikam alacağını ifade ediyor. Sonuç itibarıyla feleği vefâsız olarak vasıflandırıp sîneden çektiği âh seslerinin mavi dumanın feleğe kadar ulaştığını ifade eden şâir, ayrıca feleğin peşini bırakmayacağını da mesajını vermektedir.

2. Beyit

Eşkümün gevherlerin dizdüm işigi taşına

Yâre ‘arz idem diyü silmiş rakîb-i bed-likâ

Kelimeler:

Eşk; gözyaşı. **Gevher;** 1. elmas, cevher. 2. inci. 3. değerli taş. 4. bir şeyin qslı ve esası. **Yâr;** 1. dost. 2. sevgili. 3. tanıdık, ahbap. 4. yardımcı. **Rakîb-i bed-likâ;** çirkin yüzlü, kötü yüzlü, meymenetsiz rakip.

Nesre Çeviri:

Gözyaşımın mücevherlerini sevgiliye sunmak için (sevgilinin) eşiğinin taşına dizdim. Suratsız, çirkin yüzlü rakip (hepsini) silmiş.

Gazelin ikinci beyti olan bu beyitte sevgilinin eşiği vurgulanmış ve bu doğrultuda sevgilinin eşiğinin âşık için ne denli ehemmiyetli olduğu ifade edilmiştir. İnci gibi olan gözyaşlarını sevgilinin eşiğine dizen ve sevgiliye arz etmek isteyen âşık, gözyaşlarının rakîb tarafından silindiğini ifade etmiştir. Bu açıklamadan da hareketle beytin temel düşünce alanı *işig* sözcüğü olmalıdır. Temel düşünce alanını destekleyen *eşk*, *gevher* ve *bed-likâ* sözcükleri de beytin yardımcı düşünce alanlarını oluşturmaktadır.

Eşik, kapı boşluğunun alt yanında bulunan basamak demek olup sevgilinin mekânını sembolize eden bir kavramdır. Bu mefhûm sevgilinin şâh olma özelliği ile değerlendirildiği gibi ayrıca onun gücünü, kuvvetini ve ihsânını da ifade eden bir ögedir. Sevgilinin kudreti karşısında âşık sevgiliye gönülden bağlı olan âciz bir kişi olarak tasavvur edilir. *Şâirin, diğer insanların ve çeşitli varlıkların övülen kişi karşısındaki acizliği, ona karşı oluşan bağlılık duygusu gibi durumlar yer yer eşik ekseninde ele alınır*” (Eren, 2010: 273). Eşik kavramı, sevgilinin ulu nazarlı cihân padişâhı olduğunu ve sevgilinin yüceliğini simgeler. Ayrıca bu kavramla, Osmanlı toplum yapısına göre halkın padişâhın eşiğine yüz sürmesi kurgusu da unutulmamalıdır. *“Sevgili âşiğe göre en yüce mertebelerdedir. Buna paralel olarak ona ait her unsur, bu yüce mertebelerden payını alır”* (Eren, 2010: 274). Eşik sevgilinin bulunduğu evin bir parçasıdır. Bu münasebetle âşık için sevgilinin eşiğine

yüz sürmek meşakkatli bir iştir. Sevgilinin eşiğine ulaşabilmek için zor engellere karşılaşılan âşığın her türlü atılan cevri oklarına göğüs germesi gerekir.

Dîvân şiirinde eşik, tasavvufi düşünce alanında görüntüsü itibarıyla birçok nesneye benzetilmektedir. *“Sevgili esiğinin görüntüsü ile ilgili özellikler renk ve orada bulunan âşıkların kalabalığı ekseninde yoğunlaşır. Eşik taşı, Kâbe ve Hacerü'l-Esved'e benzetilmesinden hareketle siyahtır denilebilir”* (Eren, 2010: 276). Âşık, sevgiliyi gönlüne kible yapar ve secdesi hep sevgilidir. Beyitte tasavvufi bir söylem karşımıza çıkmaz. Eşik âşığın türlü sıkıntılara göğüs gerip cevri ü cefâ ile ulaştığı sevgilinin mekânının parçasıdır. Âşık burada sevgiliye olan hasretinden cevher mesâbesinde olan kanlı gözyaşlarını sevgilinin eşiğine akıtır. Âşık, tıpkı Şem'in etrafında dolanan Pervane gibi sevgilinin semtinde onu bir kez görmek uğruna sevgilinin meskenini tavâf eder. Eşik aynı zamanda yakınlığı da sembolize eder. Âşığın sevgiliyi görebileceği, ona en yakın olabileceği yer olarak karşımıza çıkar. Eşiğe gelen âşık, gözyaşlarını akıtır. Bu nedenle sevgilinin eşiği, hüznün ve ağlama yeri olarak da değerlendirilir. Âşık eşiğe akıttığı gözyaşlarıyla eşiği baştan başa mücevherler ile donatır, eşik taşını gözyaşları ile temizler ve kirpik oklarıyla da eşiğin tozunu alır. Akıttığı kanlı gözyaşıyla eşiği kırmızıya boyayarak baştan başa sevgilinin meskenini süsler.

Şâir, beyitte sevgilinin eşiğine gözyaşı mücevherlerini dizdiğini ancak kötü yüzlü, meymenetsiz olarak vasıflandırdığı rakîbin bu gözyaşı mücevherlerini sildiğini belirtmiştir. Dîvân edebiyatı âşık, ma'şûk ve rakîb üçgenini etrafında şekillenmiştir. Rakîb, dîvân edebiyatında âşık ile ma'şûkun aralarına giren bir tiptir.

Bu sebeple âşığı kıskandırma özelliğinin yanı sıra câhil olması ve sevgisine sâdik olmaması gibi özellikleri ile bilinir. Âşığa cevri ü cefâ çektirmekte sevgiliden eksik kalır bir yanı yoktur. Rakîbin âşık ve sevgilinin arasına girmesi, âşığa kanlı gözyaşı döktürmek için yeterli bir sebeptir. Bu kelime, köken itibarıyla Arapça *“rakabe”* (gözleme) kökünden geldiği için sevgilinin bekçisi olarak tasavvur edilir. *“Klâsik Osmanlı edebiyatındaki diğer tipler gibi "rakib" de idealize edilmiş bir tip olup özellikleri belirlenmiş, vasıfları klişeleşmiş, "âşık-şair"lerin öfke, küfür ve lânetlerine boy hedefi olmuş, aşkı inkâr eden "kötü insan"ı temsil eder”* (Şentürk; 1995: 26). Âşığın lanetlediği bir tip olarak değerlendirilen rakip sevilmez, dışlanır ve sevgili ile âşık arasında fitne sokan bir kişi şeklinde nitelendirilir.

Bu yorumlardan hareketle sonuç olarak şâir, sevgilinin kûyuna gidip eşiğinin önüne dayandığını ve eşiğinin üzerine mücevher mesâbesinde olan gözyaşlarını dizdiğini ifade etmektedir. Fakat kötü yüzlü, meymenetsiz olarak vasıflandırdığı rakîbin bu gözyaşı mücevherlerini sildiğini tasavvur etmektedir. Sevgilinin de bu durumdan haberdâr olmayacağını, oyun bozucu rakîbin aralarına girdiğini de beyitte görmek pekalâ mümkündür. Rakîb, âşığın tüm çabasını boşa çıkarmıştır. Sevgili uğruna hazırlanan tüm güzelliklerin sevgili tarafından görülmesine engel olmuştur. Âşığın sevgiliye arz ettiği gözyaşlarını sevgilinin görmesini istemeyip âşığın gözyaşlarını eşikten silmiştir.

3. Beyit

Gömgök itdi sille-i âhum sipihrüñ sûretin

Gök yüzine bak inanmazsañ eger ey meh-likâ

Kelimeler:

Sille; tokat. şamar. **Âh;** ah, yazık. **Sipihri;** 1. (asmân, semâ). 2. tâlih. 3. müz. Türk müziğinde bir mürekkebi makam olup en az en az altı asırlıktır; az kullanılmıştır. İki çeşidi vardır. . **Sûret;** 1. biçim, görünüş, kılık. 2. tarz, yol, gidiş. 3. çâre. 4. yazı veyâ resim kopyası. 5. resim. 6. surat, aksilik, yüz ekşiliği. 7. mat. pay. **Mehlikâ;** sevgili, güzel. Ay yüzlü.

Nesre Çeviri:

*Ahımın tokadı, gökyüzünün görünüşünü masmavi etti. Ey ay yüzlü sevgili!
Eğer inanmıyorsan gökyüzüne bak.*

Beyitte âşığın düştüğü durumdan dolayı sinir küplerine binmesi ve netice itibarıyla da göğe attığı âh tokadından dolayı göğü maviye boyaması ifade edilmiştir. Bu nedenle beytin temel düşünce alanı *sille-i âh* ifadesi olup bu kavram beyit üzerinde en çok durulacak düşünce alanı olarak karşımıza çıkar. Beyitte geçen *gömgök, sipihri, sûret* ve *gök yüzi* sözcükleri de temel düşünce alanını destekleyen yardımcı düşünce alanları olarak ele alınmalıdır.

Sille-i âh temel düşüce alanı, bu beyitte *âşık* düşünce alanında değerlendirilebilir. Âh kelimesi, üzüntü duyulduğunda kişinin hâlet-i ruhiyesi hakkında mesaj veren, kişinin içleme duygusunu ifade etmek için kullandığı gönülden çıkan bir kelime olarak karşımıza çıkar. Âşığın düştüğü acı ve ıstıraptan dolayı gösterdiği bir eylem olarak dîvân edebiyatında elzem bir yeri olan âh, âşığın bir eylem neticesinde inleyişi, dışavurumu olarak değerlendirilir. Dîvân edebiyatında âşığın inleyişine sebep olan yegâne kişi sevgilidir. Sevgilinin rüzgârı âşığın gönlüne nüfuz edince feryâd u figanlar kopar müteakiben âşığın çekmiş olduğu sîneden bir âh feleklere kadar ulaşır, hatta feleğin tüm katmanlarını yakıp kavurur. Gönülden çıkan âh sesi, yükselip feleğe kadar ulaşır. Şâir beyitte bu kurgu üzerinden hareketle sineden coşkuyla çekilen âhın özelliği hakkında da ipucu vermiş ve âhı göyüzüne vurulan bir tokat olarak tasavvur etmiştir.

İkinci mısradaki “ey meh-likâ” diyerek açık istiâre yoluyla sevgiliyi ay yüzü olarak nitelendirip sevgiliye seslenen şâir, ilk mısradaki ifadesini pekiştirmiştir. Gökyüzü bilindiği üzere gündüz vakitlerinde mavi rengiyle karşımıza çıkar. Bu renk geceleri siyah renge bürünür. Âşığın da halet-i ruhiyesi böyledir. Âşığın âhı, gökyüzünün görünüşünde patlayan bir tokat olarak tasavvur edilmiştir. Tokat atılan surat morarır ve zamanla kararır. Ancak burada gûyâ gökyüzünün maviliği, ona atılan âh tokadına bağlanmıştır. Hüsnü ta’lil yoluyla gökyüzünün gerçekten var olan maviliği hayalî bir neden olan âh tokadıyla ilişkilendirilmiştir.

4. Beyit

Gözüme ‘âlem görünmez görmesem ruhsârûñı

Ârızuñ mir’âtıdur Âyîne-i âlem-nümâ

Kelimeler:

Âlem; 1. *Dünyâ, cihan.* 2. *insanlar, halk.* 3. **mec.** *eğlence.* 4. *lüzûm, mânâ.*
Ruhsâr; *yanak, çehre, yüz.* **Ârız;** 1. *gelen.* 2. *tesâdüfî vak’a.* 3. *dağ, bulut ve sâire gibi görmeye mâni olan her şey.* 4. *yanak.* **Mir’ât:** *ayna.* **Âyîne;** 1. *ayna.* 2. *Eşref Nesip tarafından İstanbul’da yayımlanmış haftalık mizâh bir dergi.* **Âlem;** 1. *dünyâ,*

cihan. 2. insanlar, halk. 3. mec. eğlence. 4. lüzûm, mânâ. -Nümâ; “gösteren, bildiren” mânâlarıyla kelimelere katılır.

Nesre Çeviri:

(Ey sevgili!) Yanağını görmesem bu âlem gözüme görünmez; dünyayı gösteren ayna yanağının aynasıdır.

Bu beyitte sevgilinin yanağı üzerinde durulmuştur. Sevgilinin güzellik unsurları arasında olan *ruhsâr*, beytin temel düşünce alanı olup beyit üzerinde en çok söz söylenecek mefhûmdur. Beyitte geçen *âlem*, *mir'ât* ve *Âyîne-i âlem-nümâ* ifadeleri de beytin yardımcı düşünce alanları olarak temel düşünce alanını destekler. Şâir, beyitte sevgilinin yanağını övüp göklere çıkarmış âlem sözcüğü ile de bir mukayese geliştirmiştir.

Ruhsâr ve ârız ifadeleri, yanak demek olup sevgilinin güzellik unsuruna işaretler. Bu sebeple sevgili gül bahçelerinin en güzide çiçeği ve âleme güzelliği ile ziyâ saçan âşîğın başkahramanıdır. Sevgili saf ve parlak yanağı ile âlemde nâz ile gezinir ve misk yanakları her gönüle ter u tâze kokular dağıtır. Bu sebepten dolayı yanak, dîvân şiirinde sık sık karşımıza çıkan mazmûnlar arasında yer alır. Üzerindeki ayva tüyler ve ben yanağın süsü olarak tahayyül edilir. Ayrıca parlaklığı, tâzeliği ve saflığı ile birçok unsura teşbih olur. Rengi dolayısıyla şarap kadehi ile benzerlik gösteren yanak, beyitte saflığından, temizliğinden ve parlaklığından dolayı aynaya benzetilmiştir.

Âyîne ve mir'ât sözcükleri ise ayna demek olup sevgilinin güzelliğini yansıtan özelliği ile dîvân şiirinde sıkça karşımıza çıkan mefhûmlar arasındadır. Bu mefhûm; parlaklığı, arkasının sırlı olması münasebetiyle dîvân şiirinde sıkça geçer. Ayrıca yansıtma özelliği ile düşünüldüğünde tecellîyi çağırır. Eskiden yaygın olan birçok ayna çeşidi vardır. Berber aynası, su aynası bu aynalar arasında yer alan ayna çeşitleridir. Ayrıca İskender'in dünyayı gösteren (âlem-nümâ) bir aynasının olduğu da aynanın dîvân şiirindeki kullanım alanlarındandır. “*Âyineler arasında en ünlüsü İskender'inkidir. Rivâyete göre bunu Aristo icâd etmiş, İskenderiye şehrinde minâre biçimindeki bir kulenin üstüne yerleştirmiş*” (Çavuşoğlu, 2003: 122-123). İskender'in dünyayı gösteren aynasıyla ilgili diğer bir rivâyete göre ise “*İskender, İskenderiye şehrini kurduğu sırada yanında bulunan hakimlerden Belinas, Hermis ve Valines bir ayna yaptırarak yüksek bir yere koydurmuşlardır. Şehre gelmekte olan*

gemiler bu ayna marifetiyle daha bir aylık mesafedeyken görülebilmekte, eğer düşman gemisiyse yansıtılan güneş ışığıyla yakılabilmekteymiş” (Avcı, 2014: 48). Bu ifadelerden hareketle şâir beyitte sevgilinin yanağı ile ayna arasında bir mukayese geliştirmiş ve sevgilinin yanağına bir kutsiyet kazandırmıştır. Beyitte geçen “görmesem” ifadesi ile bir durumun gerçekleşmemesi (yanağın görünmemesi) durumunda âlemin gözüne görünmeyeceğini dile getiren şâir, sevgilinin güzellik unsuru olan yanağını âşıkâne terennümlerle methetmiştir. Ayrıca ikinci mısradaki da krallığıyla ün salan Makedonya kralı İskender’e de atıfta bulunan şâir, onun dünyayı gösterdiğini sandığı aynasının hâlbuki sevgilinin yanağının aksi olduğunun mesajını vermiş ve bu doğrultuda İskender’in aynası ile sevgilinin yanağı arasında bir mukayese yapmıştır.

5. Beyit

‘Aks-i hâl-i ‘ârızından sâkî-i gül-çihrenüñ

Lâle-i sîr-âb olur câm-ı şarâb-ı dil-güşâ

Kelimeler:

Aks; çarpma, çarpıp geri dönme. **Hâl;** vücutta husûle gelen ben, nokta. **Ârız;** 1. gelen. 2. tesâdüfî vak’a. 3. dağ, bulut ve sâire gibi görmeye mâni olan her şey. 4. yanak. **Sâkî;** 1. su veren, su dağıtan. 2. kadeh, içki sunan. 3. baldıra veyâ baldır kemiğine âit, onunla ilgili. 4. insan ruhunda Allah sevgisi, Allah nuru saçan kimse. **Sîr-âb;** suya kanmak. **Câm;** 1. sırça, cam; bardak, kadeh, şişe ve toprak cinsinden şarap kadehi. 2. **h. i.** Horasan’da bir kasaba. 3. kendilerini Cemşit sülâlesinden sayan Sent ve Kişmir hâkimlerinden kısmının lâkabi. 4. **tas.** Tanrı âşığının yüreği. **Şarâb;** 1. içilecek şey. 2. şarap. **Dil-güşâ;** 1. gönül açan, iç açan, kalbe ferahlık veren. 2.i. **müz.** Ârif Mehmed Ağa’nın terkiyeti bir mürekkep makamıdır. [elde bu makama ait hiçbir örnek yoktur].

Nesre Çeviri:

Gül yüzlü Sâki’nin yanağındaki benin parlamasından gönül ferahlatan şarap kadehi, suya kanmış lâle (gibi) olur.

Beyitte geçen *'aks-i hâl-i âriz* bileşik düşünce alanı beytin temel düşünce alanını oluşturur. *Sâkî-i gül-çihre, lâle-i sîr-âb* ve *câm-ı şarâb-ı dil-güşâ* bileşik düşünce alanları da beytin yardımcı düşünce alanları olarak temel düşünce alanını destekler. Binaenaleyh beytin yorum alanı, bu kurgu üzerinden ele alınmalıdır.

Beyitte içki meclisi ortamı tasavvur edilmiş ve meclisin en önemli karakteri olan sâkînin yanağında bulunan benine atıfta bulunulmuştur. Bahar mevsimi, aşk havasının terennüm edildiği, tabiatın şenlendiği bir mevsim olarak değerlendirilir. Bu mevsimden iştret meclisleri de payını alır. Baharın gelişiyile birlikte içki meclisleri düzenlenir, bu meclislere ârifân kimseler teşrîf eder. Sâkî bir elinde sūrahî bir elinde kadehle mihmânlarla özenle şarap dağıtır. Dağıtılan içki şevkle nûş edilir ve bu içki dağıtma geleneği bir düzen şeklinde devam eder. Şarkılar söylenir, özenle yazılan şiirler aşk ile okunur. Bu ifadelerden hareketle beyitte geçen sâkî, içki meclisinde mihmânlarla şarap dağıtan kişi olarak bilinir. Ayrıca meclis içerisinde düzeni sağlamak onun belli başlı görevleri arasındadır. *“Ortada dolaşarak içki dağıtmak onun görevidir. Şâirin gözünde sevgili, bir sâkî sayılır, yahut bizzat sâkî sevgili mesâbesindedir”* (Pala, 2004: 386). Sâkî, meclisin içerisindeki her türlü sorumlulukları kendisinde barındıran özellikleri münasebetiyle aşk meclisinin vazgeçilmez ana unsuru olarak karşımıza çıkar. Bu beyitte sâkînin sevgili mesâbesinde olduğu açıkça görülmektedir. Bu nedenle sâkî, beyitte sevgili düşünce alanında değerlendirilmelidir. Gönül ülkesinin müstesnâ güzeli olup meclisi neşelendiren yegâne kişi sâkîdir. Sâkî, meclise intikâl eden mihmânlar için meclisin mumu olarak tasavvur edilir. Onun güzellik ışığı meclisin her yerine ışık saçıp gönülleri rahatlatır.

Kadeh, camdan ma'mûl olan içki bardağı demektir. Bu kavram meclis düşünce alanından gelir. Dîvân şiirinde bu mefhûmun birçok kullanım alanı mevcuttur. Dünyayı gösteren Cem'in kadehi (Câm-ı Cem), bu mefhûmun kullanım alanları içerisinde olduğu gibi bu kavram renk ve şekil yönüyle de çeşitli bitkilere ve nesnelere benzetilmiştir. Kadeh, sâkî tarafından aşk bâdelerinin içine özenle doldurulduğu bir araçtır. Dîvân şiirinde şekil özelliği yönüyle sıkça kullanılan bu kavram yuvarlak ve içi dar bir araçtır. Renk özelliği dikkate alındığında ise içi gül renkli şarap ile dolu olduğundan dolayı sevgilinin goncaya benzeyen kızıl dudağını, lâle gibi tasavvur edilen yanağını çağrıştırır.

Beyitte geçen ‘aks-i hâl-i ‘ârız bileşik düşünce alanı yanakta bulunan benin parlaması demektir. Sevgilinin uzuvlarından ve güzellik unsurlarından birisi olan ve beyitte asıl vurgulanmak istenen hâl, sevgilinin yüzündeki bendir. Ben, insan vücudunda bulunan ufacık siyah renkli bir lekedir. Renk açısından sevgilinin beni siyahtır, karanfile benzer. Yüz bir sayfa olunca yüzün üzerinde bulunan ben de o sayfaya damlatılmış bir mürekkebtir. Nokta şeklinde olması münasebetiyle de tıpkı bir dâneyi anımsatır. Zülüfleri benin etrafını çeviren bir tuzak olduğu için kimi zamanda sayd mesâbesinde tasavvur edilir. Bu mefhûm yanağın üzerinde olabildiği gibi dudağın kenarında da görülebilmektedir. Âşığın başına türlü türlü belâlar açan, âşığı târ u mâr eden sevgilinin benidir. Beyitte sâkînin yanağı üzerinde bulunan bu mefhûm, parlaklığı yönüyle ele alınmıştır. Yıldız gibi parlak olması münasebetiyle gönül ferahlatan kadehin suya kanan bir lâle gibi düşünülmesi gûyâ sâkînin içkiden nûş ederken kadehin bunu fırsat bilip sevgilinin benine doya doya bakması kurgusu beyitte açıkça görülmektedir.

Gülistân düşünce alanında değerlendirilen lâle kırmızı renkli, ortasında siyahlık bulunan ve suyla beslenip suya ihtiyaç duyan bir çiçektir. Renginin kırmızı olması münasebetiyle sevgilinin yanağına ve kadehe benzetilir. Lâlenin bağı yanaktır. Taç yapraklarının ortasında bulunan bu siyahlık sevgilinin benini hatırlatır. Bunun yanı sıra şekil itibarıyla da kadehle benzerlik gösterir. Lâlenin yaprakları kadehin ağız kısmına benzerken, sapı da alt kısmına benzer. Baharın gelmesiyle filizlenen bu çiçek ile bezm âleminin kuruluşu arasında bir benzerlik mevcuttur. Bu ifadelerden hareketle şâir, gülistânın en nadîde çiçeklerinden birisi olan lâle ile bezm âleminin en önemli unsurları arasında bulunan kadeh arasında bir ilişki kurmuştur. Lâlenin rengine benzeyen kırmızı şaraptan içen sâkî, eline kadehi almış ve dolayısıyla güzellik unsurları arasında bulunan sâkînin yıldız gibi parlayan beni ortaya çıkmıştır. Bu durumdan faydalanan şarap kadehi ise bu bene doya doya bakmış, adeta lâle gibi suya kanmıştır.

6. Beyit

Ruhsaruñ vafında Bâkî bir gazel nazm itdi kim

Ehl-i diller kodılar adını mir’âtü’s-safâ

Kelimeler:

Ruhsâr; yanak, çehre, yüz. **Vasf;** 1. bir kimsenin veya şeyin taşıdığı hâl, sıfat. 2. bir kimsenin veya şeyin durumunu anlatarak tarif etme. 3. övme. **Ehl-i dil;** gönül adamı. gönül dilinden anlayan kimse, kalender. **Mir'ât;** ayna. **Safâ;** 1. saflık, berraklık. 2. gönül şenliği, kedersizlik, neş'e, zevk, eğlence.

Nesre Çeviri:

Bâkî yanağının vasfında (sana) öyle bir gazel nazm etti ki gönül ehli olanlar (bu nazmın) adını safâ aynası koydular.

Gazelin mahlas beytinde açıkça görüldüğü üzere bir övünme söz konusudur. Şâir bu beyitte kendi şâirlik tabiatına atıfta bulunmuş ve tertîb ettiği gazellerin okuyanlar tarafından beğenildiğini ifade etmiştir. Sevgilinin yanağında vasffedilen gazelin gönül ehli olanlar tarafından safâ aynasına benzetilmesinden dolayı beytin temel düşünce alanı *mir'âtü's-safâ* bileşik düşünce alanı olmalıdır. Beyitte geçen *ruhsar*, *gazel*, *nazm* ve *ehl-i diller* sözcükleri de beytin yardımcı düşünce alanları olarak değerlendirilir. Dolayısıyla beytin yorum alanı bu kurgu üzerinden oluşturulmalıdır.

Dîvân edebiyatı şâirleri yazdıkları gazellerin mahlas bölümünde kendi üstünlüklerini ve şâirlik tabiatlarını abartıp övünme edâsıyla şiirler tertîp etmişlerdir. Mahlas beytinde şâirler, diğer şâirlerden üstünlüklerini dile getirirken beytin sanat yoğunluğunu da göz önünde bulundurmuşlar, kimi zaman sanatkârâne bir üslûp takınarak beğenilmişlik duygusunu okuyucuya iletmişlerdir. Beğenilmişlik duygusu içerisinde olup övünmekten geri kalmayan, ustalığına sıkça gönderme yapan, kendisini üstâd-ı sühan-perver olarak vasıflandıran şâirler arasında hiç şüphesiz Bâkî de yer alır. Gerek bezminde kadehini kırdığı sâkîyi ele alışı gerekse Kanunî gibi bir cihan padişâhının beğenisini toplaması Bâkî'yi bâkî kılan unsurlar arasındadır. Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere Bâkî, şiirdeki göstermiş olduğu hüner ve zerâfetle haklı olarak övünmektedir.

Beyitte geçen ve beytin yardımcı düşünce alanlarından birisi olan ruh kelimesi, yanak demek olup sevgili düşünce alanından gelir. Dîvân şiirinde sevgilinin güzellik unsurlarından biri olan yanak temizliği, saflığı, parlaklığı, ve kırmızılığı ile ele alınır. Beyazlığı yönünden gümüşe benzetilir kimi zaman da

parlaklığından dolayı güneşe benzeyen olur. Kırmızılığı yönüyle ise bazen de gül ile birlikte ele alınır. Hatta gülistânın ter u tâze edâ ile açılmış olan çiçekleri, sevgilinin kırmızı yanağına öykünür. Sevgilinin yüzü üzerinde bulunan yanak, güzelliği ve ihtişamı ile görenlerin gözünü kamaştırır. Bu sebepten dolayı sevgilinin yanağı dîvân şiirinde sık sık karşımıza çıkan mefhûmlar arasında yer alır. Üzerindeki ayva tüyler ve ben yanağın süsü olarak tahayyül edilir. Sevgilinin yanağı ter u tâze bir güle benzer. Yüz bir bahçe olunca yüzün üzerinde bulunan yanak ta o bahçenin en nadîde gülü olarak tasvîr edilir. Temiz ve saf oluşu yönüyle de su gibi berraktır, beyazdır. Tıpkı bir ayna mesâbesindedir.

Beytin temel düşünce alanı olan “mir’âtü’s-safâ” ise safâ aynası demektir. Güzellik aynada zuhûr eder. “*Ayna (âyîne), bilhassa eşyayı aksettirmesi, bu aksin sadece gölgeden ibaret oluşu, parıltısı, aydınlık ve lekesizliği, saf, cilâlı ve siyah olarak iki yüzlü olması (dü-rû) gibi özellikleri dolayısıyla eski edebiyatta mazmun konusu olmuştur. Divan şiirinde genellikle yüz güzelliği aynaya benzetilir* (Pala, 1998: 262). Yansıtıcı özelliğiyle bilinen bu kavram temiz ve saf oluşu nedeniyle beyitte sevgilinin yanağıyla ilişki kurularak ele alınmıştır. “*Ayna daha çok yüz, çehre, yanak ifade eden kelimelerle birlikte zikredilmiştir. Karşısındaki eşya ve varlıkları içine alıp aksettirmesi, fakat kendisinin bundan haberdar olmaması da diğer bir özelliğini teşkil eder*” (Pala, 1998: 262). Beyitte geçen “ehl-i diller” ifadesi gönül ehli olanlar, diğer bir ifadeyle ârifler demektir. Bu kişiler aşktan anlayan, yazılanı yahut söyleneni idrâk edebilme yetisine sahip olan kişilerdir. Âlemde satılan her şeyin bir müşterisi vardır. Yazılan nazmın ilhâm kaynağı sevgili, satıcısı Bâkî, müşterisi de ehli dillerdir. Beyitte anlaşılacağı üzere Bâkî sevgilinin yanaklarından yola çıkarak sevgilinin yanağını vafeden bir şiir yazdığını ilk mısradâ ifade etmiştir. Gönül ehli olanlar gûyâ bir araya gelip (meclis kurup) bu şiiri mukayese etmişler, yazılan bu nazmın adını da “mir’âtü’s-safâ” koymuşlardır. Burada yazılan nazmın gönül ehli olanlar tarafından beğenildiği ve bu nazmın sevgilinin yanakları gibi sade ve saf ve cezbedici olduğu vurgusu da unutulmamalıdır. Ayrıca sevgilinin yanağı düşünülerek alınan ilhâm doğrultusunda yazılan bu nazm, gönüllere huzur ve ferahlık vermektedir.

- 1 Ayn-i ‘Âlî ol iki nergis-i câdûña fidâ
Yâ zülâl-i lebûñe yâ ruh-ı nîkûña fidâ
- 2 Elifî serv gibi bâg-ı mahabbetde bu gün
Kad-i mevzûnuñ ile ol iki bâzûña fidâ
- 3 Lâmi erbâb-ı gamuñ kadd-i dü-tâsı mânend
Zülf-i mergûbuñ ile kâkül-i hoş-bûña fidâ
- 4 Yâsı her lahza kemânuñ gibi pîçide olup
Gamuñ okları ile ol iki ebrûña fidâ
- 5 Merdüm-i dîde gibi Bâkî kalan noktaları
Ol iki ya kaşuñ altındaki hindûña fidâ

Sabahattin KÜÇÜK neşrinde yer alan bu gazel, Bâkî’ye ait olmadığı ispatlandığı için çalışmaya dâhil edilmemiştir. Matla beytinden de anlaşılacağı üzere bu gazeli Gelibolulu Âlî’nin hayattayken istinsah ettiği, Âlî mahlasının ilk mısradâ geçtiği ve böyle bir üslûbun Bâkî’de görülmediği elde edilen çıkarımlar arasındadır. Bu konuyla ilgili İbrahim Hakkı AKSOYAK’ın *Gelibolulu Mustafa Alî ve Bâkî’nin Münasebetleri [Kühü’l-Ahbâr ve Divanlarına Göre] Osmanlı Arastırmaları, S. XXV, İstanbul 2005, s. 69-82.* adlı çalışması bu ifadeleri pekiştirir niteliktedir.

SONUÇ

Dîvân edebiyatı ikliminde yetişen birçok şâir, çeşitli türlerde eserler yazmıştır. Hikâye anlatma geleneği mesnevî nazım şekliyle bütünleşmiş, bir kimsenin ölümü üzerine duyulan üzüntü mersiyelerle ifade edilmiş, devlet erkânı ise yazılan kasidelerle göğe çıkartılmıştır. Bu edebiyat ikliminde şiir söyleme geleneği ise gazellerle adetâ renkli bir boyuta ulaşmış, dîvân şiirinin nazlı sevgilisine atlas libâslar ve ipekten şallar giydirilmiştir. Gerçekten de tertîb edilen dîvânlara baktığımızda şiir söyleme konusunda şâirlerin en yetkin eserleri dîvânlarındaki gazellerdir. Bu hususta gazel tarzında yazdığı gazellerle yetkinliğe ulaşmış kendisini söz söyleme ustası olarak değerlendiren Bâkî'nin dîvânında yer alan ve elif ile biten gazelleri, çalışmamızın konusu olmuştur.

Bâkî'nin yazdığı gazellerden hareketle beyitlerin katman katman yorumlanması, yorum alanlarının ortaya çıkarılması amaçlanıp şâirin eserinde vermek istediği mesajların açığa çıkartılması çalışmamızın asıl gayesi olup bu mesajlar Düşünce Alanı Merkezli (DAM) Metin Çözümleme Yöntemi'ne göre tespit edilmiştir. Beyitlerde ele alınan temel düşünce alanları, farklı yorum alanlarında karşımıza çıkmaktadır. Beyitlerin anahtar kavramları mesâbesinde olan bu alanlar kimi zaman sevgili düşünce alanında, kimi zaman meclis düşünce alanında, kimi zaman da kozmik düşünce alanında yoğunlaşmıştır. Nitekim şâirin iletmek istediği kitleye mesajları vardır. DAM yöntemiyle ele alınan bu gazeller şâirin iletisini çözebilme, açığa çıkartma gayesini taşımaktadır. Beyitte değerlendirilen temel düşünce alanları, metnin bütününe sembolize ederken beyitteki yardımcı düşünce alanları da metnin parçalarını oluşturmaktadır. Bütün-parça ilişkisinin beraber yürütüldüğü bu yöntemde temel düşünce alanından yardımcı düşünce alanlarına gidilebildiği gibi, yardımcı düşünce alanlarından temel düşünce alanına da gidilmiştir.

“Rûm'un Şâirler Sultânı” olarak değerlendirilen Bâkî'nin ele aldığımız gazellerinde, şüh ve rind tavırlı bir sanat anlayışına yönelik izler bulmak pekâlâ mümkündür. Elif ile biten ve çalışmamızın konusu olan bu gazellere baktığımızda, tasavvufî kavramlara ve söylemlere pek rastlanılmamıştır. Bâkî, gazellerinde övdüğünü göklere çıkarmış bunu ifade ederken yiğitçe söylemler takınarak göğe ayak basmıştır. Kendisini de övmekten geri kalmayan şâir, mahlas beytinde sık sık şâirlik fitratına ve tabiatına yönelik gönderme yapmıştır. Yazılan gazellerin baş

kahramanı sevgilidir. Nitekim şâirin gazellerinde sevgili mefhûmu kimi zaman padişah mesâbesinde değerlendirilmiş ve dönemin sosyo-kültürel anlayışına yönelik ipuçları açığa çıkartılmıştır. Padişahın halka melce olması, himâye kanatlarını açıp devleti idare etmesi, bunun yanı sıra göğün sevgili huzurunda boynunu iki büklüm etmesi dönemin yaygın ritüellerine dair elde edilen çıkarımlar arasındadır. Ayrıca şâirin sevgiliyi överken birçok nesne ile sevgili arasında mukayese yaptığını görürüz. Kozmik unsurlar bu hususta elzemdir. Güneş, ay, yıldız gibi bu cisimler sevgilinin güzelliği karşısında sönük kalır. Şâir bu kavramlar ile sevgili arasında mukayese geliştirmiş ancak sevgiliye ait unsur daima kutsal sayılmıştır.

Sonuç olarak gazel tarzında yetkinliğe ulaşmış adından sıkça bahsettiren Bâkî, beşerî sevgiliyi eserine nakşedip kendine has şuhâne ve rindâne bir edâ ile gazellerini tertîb etmiştir. Gül meclisine gidip sevgiliyi yâd eden şâir, sâkînin kadehinden mey nûş edip kendinden geçmiştir. Bu hususta sevgili mefhûmu kimi beyitlerde sâkî olarak ele alınmış, meclis içerisinde âdâb-ı muaşeret kurallarına uyulup içilen kadehlere gül şeklinde para koyma ritüelleri de dile getirilmiştir.

KAYNAKÇA

a. Kitaplar

ANDREWS, W. G. (2009). *Şiirin Sesi Toplumun Şarkısı*. Tansel Güney (Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

AVŞAR, Z. (2011). *Aşk Meclisi*. Yozgat: Kün Yayınları.

AYVAZOĞLU, B. (1997). *Güller Kitabı*. İstanbul: Ötüken Yayınları.

ÇAVUŞOĞLU, M. (2003). *Divanlar Arasında*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.

ÇORUHLU, Y. (2011). *Türk Mitolojisinin Ana Hatları*. İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.

DOĞAN, M. N. (2009). *Eski Şiirin Bahçesinde*. İstanbul: Yelkenli Yayınevi.

GAZÂLÎ, A. (2008). *Âşıkların Halleri-Sevânihu'l Uşşâk*. Turan Koç-Mehmet Çetinkaya (Çev.). Ankara: Hece Yayınları.

GÜFTÂ, H. (2004). *Divan Şiirinde İlim*. Ankara: Akçağ Yayınları.

GÜZEL, A. (2009). *Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı El Kitabı*. Ankara: Akçağ Yayınları.

İSEN, M., HORATA, O., MACİT, M., KILIÇ, F. & AKSOYAK, İ.H. (2006). *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı* Ankara: Grafiker Yayınları.

KÜÇÜK, S. (2002). *Bâkî ve Dîvânından Seçmeler*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.

KÜÇÜK, S. (2011). *Bâkî Dîvânı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

LEVEND, A. S. (1984). *Divan Edebiyatı. (Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar)* İstanbul: Enderun Kitabevi.

OKUYUCU, C. (2010). *Divan Edebiyatı Estetiği*. İstanbul: Kapı Yayınları.

ONAY, A. T. (2014). *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*. Cemâl Kurnaz (Haz.). Ankara: Kurgan Edebiyat Yayınları.

ORTAYLI, İ. (2008). *Osmanlı Sarayında Hayat*. İstanbul: Yitik Hazine Yayınları.

ÖZKAN, Ö. (2007). *Divan Şiirinin Penceresinden Osmanlı Toplum Hayatı*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.

PALA, İ. (2004). *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yayınları.

PALA, İ. (2004). *Efsane Güzeller*. İstanbul: Kapı Yayınları.

PALA, İ. (2007). *Ah mine'l-Aşk*. İstanbul: Kapı Yayınları.

PALA, İ. (2011). *Tavan Arası*. İstanbul: Kapı Yayınları.

SEFERCİOĞLU, M. N. (2001). *Nev'î Divanının Tahlili*. Ankara: Akçağ Yayınları.

ŞENTÜRK, A. A. (2013). *Osmanlı Şiiri Antolojisi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

ŞENTÜRK, A. A., KARTAL, A. (2007). *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

TARLAN, A. N. (1992). *Ahmet Paşa Divanı*. Ankara: Akçağ Yayınları.

YEŞİLTAŞ, K. (2011). *En-el Hak Gizli Öğretisi*. İstanbul: Sınır Ötesi Yayınları.

ZAVOTÇU, G. (2009). *Aşk İlinden Gönül Dilinden İnciler*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

ZAVOTÇU, G. (2012). *Dîvân Şairlerinden Gazeller-I*. İstanbul: Umuttepe Yayınları.

b. Dergiler

AVCI, İ. (2014). Divan Şiirinde İskender-i Zülkarneyn. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi-The Journal of International Social Research*, Cilt: 7 Sayı: 29 Volume: 7 Issue: 29.

AY, Ü. Divan Şiirinde Güneşin Sevgili Tipine Yansıması Hakkında Bir Değerlendirme. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi 2*, İstanbul 2009, 117-162.

BATİSLAM, H. D. (2005). Divan Şiirinde Sabâ. *Osmanlı Tarihi Araştırmaları XXVI*, Prof. Dr. Mehmet Çavuşoğlu'na Armağan II, İstanbul.

BAYRAM, Y. (2007). Klasik Türk Şiirinde Duyguların Dili: Çiçekler. *Turkish Studies-International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 2/4.

BAYRAM, Y. (2014). 16. Yüzyıldaki Bazı Divan Şairlerine Göre “Şiirde Gaye”. *Mavi Atlas*, 3/2014: 1-21.

ÇELTİK, H. (2010). Âşığın Trajik İkilemi: Vuslat Ve Ayrılık. *Turkish Studies-International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 5/3 Summer.

ÇINAR, B. (2001). *TÜBLAR-X*.

ERDOĞAN, M. (2009). Divan Şiirinde Mahallileşme Akımı ve Bâkî Divanı'nda Bazı Mahallî Unsurlar. *Turkish Studies-International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 4/5 Summer 2009.

EREN, A. (2008). Bâkî Divanı'nda Kırmızı Renk. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* Sayı 37 Erzurum.

EREN, A. (2010). Fuzûlî, Bâkî, Hayâlî Ve Yahyâ Bey Divanı'ndan Hareketle Sevgili Eşiği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi-The Journal of International Social Research* Volume 3 / 10 Winter 2010.

GÖNEL, H. (2010). Divan Şiirinde Sevgiliye Dair. *Turkish Studies-International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 5/3 Summer 2010.

İSPİR, M. (2010). Bâkî Dîvânı'nda Âşık İle İlgili Bazı Anlam Unsurları. *Turkish Studies-International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 5/3 Summer 2010.

KARAKÖSE, S. (2010). Divan Şiiri Sevgili Tipindeki Abartıların Simgesel Boyutuna Birkaç Örnek. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi-The Journal of International Social Research*, Volume: 3 Issue: 15 Klâsik Türk Edebiyatının Kaynakları Özel Sayısı -Prof. Dr. Turgut KARABEY Armağanı-

NAZİK, S. (2012). Bâkî Dîvânında Sevgilinin Otorite Sahibine Teşbihi. *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 7/3, Summer 2012, p. 1859-1883, ANKARA-TURKEY.

ÖZDEMİR, M. (2012). “Fuzûlî'nin ‘Yüceldün Kabrüm Ey Bîderler Seng-i Melâmetden’ Matla’lı Gazelinin Düşünce Alanı Merkezli (DAM) Metin Çözümleme Yöntemine Göre Şerhi”. *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 7/1 Winter, 1737-1750.

ÖZDEMİR, M. (2014). “Koca Râgıp Paşa'nın ‘Neye Dirler’ Redifli Gazelinin Düşünce Alanı Merkezli Metin Çözümleme Yöntemi’ne (DAM) Göre Şerhi”. *TSA / YIL*: 18 S: 2.

ŞAHİN, E. (2013). Bâkî Dîvânı'na Göre 16. Yüzyıl Osmanlı Toplum Yapısı. *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi-FSM Scholarly Studies Journal of Humanities and Social Sciences* Sayı/Number 2 Yıl/Year 2013 Güz/Autumn.

ŞAHİN, K. Ş. (2011). Sevgilinin Güzellik Unsurlarından Saç ve Saçın Âşık Üzerindeki Etkisi. *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 6/3 Summer 2011, p.1851-1867 TURKEY.

ŞENTÜRK, A. A. (1995). Osmanlı Araştırmaları XV. *Osmanlı Araştırmaları Dergisi-The Journal Of Ottoman Studies*.

c. Tezler

ERDOĞAN, M. (2007). *Bâkî Dîvânı'nda Bitkiler ve Çiçekler*. (Yayımlanmış yüksek lisans tezi). Fırat Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

KANDEMİR, F. (2008). *Bâkî ve Nedîm'in Gazellerinde Sevgilideki Güzellik Unsurları*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Trakya Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

ÖZTÜRK, F. (2007). *Bakî Divanı Sözlüğü [Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük]*. (Yayımlanmış doktora tezi). Ankara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

PEKYÜREK, H. E. (2007). *Bâkî Dîvânı'nda Maddî Kültür*. (Yayımlanmış yüksek lisans tezi). Gaziosmanpaşa Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat.

d. Ansiklopediler

AKÜN, Ö. F. (1994). *Divan Edebiyatı*. Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (Cilt. 9, s. 416), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

ÇAVUŞOĞLU, M. (1991). *Bâkî*. Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (Cilt. 4, s. 539), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

KURNAZ, C. (1993). *Câm*. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (Cilt. 7, s. 41-42), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

KURNAZ, C. (1996). *Gönül*. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (Cilt. 14, s. 150), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

KURNAZ, C. (1996). *Gül*. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (Cilt. 14, s. 220), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

KUTLUER, İ. (1995). *Felek*. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (Cilt. 12, s. 306), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

PALA, İ. (1991). *Ayna*. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (Cilt. 4, s. 262), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

e. Sözlükler

CEBECİOĞLU, E. (2010). *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. İstanbul: Anka/ Sözlük Dizisi.

CEYLAN, Ö. (2004). *“Kadeh” Türk Dünyası Ortak Edebiyatı, Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü (IV cilt -5-6)*. Ankara: AKM. Başkanlığı Yayını.

DEVELLİOĞLU, F. (2010). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.

Ş. S. (2004). *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul: Kapı Yayınları.

f. Bildiriler

AVŞAR, Z. (2009). “Düşünce Alanı Merkezli Metin Çözümleme Yöntemi ve Revânî'nin Bir Gazelinin Bu Yönteme Göre Şerhi”, *III. Klasik Türk Edebiyatı*

Sempozyumu (Prof. Dr. Cem Dilçin Adına), Kayseri, 13 Şubat 2009, Bildiriler, Erciyes Üniversitesi Yayınları: Kayseri, 12-30.

g. Elektronik Kaynaklar

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.546517b0d23626.46466997 (Erişim Tarihi: 19.08.2014).

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.546518b8dfd356.24487378 (Erişim Tarihi: 28.08.2014).

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5561cbbdc97367.67641200 (Erişim Tarihi: 17.03.2015).

DİZİN

-A-

A'lâ; g.8, b.3, s.92
Âb; g.13, b.2, s.147 / g.14, b.2 s.158
Âb-ı hayât; g.9, b.7, s.113
Âb-ı nâb; g.14, b.1, s.156
Âb-rûy; g.13, b.4, s.152
Âdem; g.10, b.2, s.117
Âfitâb; g.14, b.5, s.163
Âfitâbâsâ; g.2, b.5, s.28
Agyâr; g.11, b.3, s.129
Âh; g.2, b.2, s.22 / g.15, b.1, s.168 /
g.15, b.3, s.172
Âhir; g.10, b.4, s.121
Ahsent; g.10, b.5, s.122
Ahvel; g.7, b.4, s.83
Âkîl; g.1, b.5, s.13
Akl; g.10, b.2, s.117
Aks; g.9, b.3, s.106 / g.15, b.5, s.176
Âl; g.8, b.6, s.98
Âlem; g.1, b.4, s.11 / g.2, b.5, s.28 /
g.11, b.4, s.130 / g.15, b.4, s.174
Âlem-nümâ; g.3, b.3, s.41 / g.15, b.4,
s.174
Alî-şân; g.13, b.1, s.145
Anber; g.14, b.6, s.165
Ârız; g.6, b.3, s.71 / g.12, b.2, s.136 /
g.14, b.1, s.156 / g.15, b.4, s.174 /
g.15, b.5, s.176
Ârif; g.2, b.3, s.24
Arz; g.3, b.5, s.44 / g.8, b.1, s.87 /
g.11, b.5, s.132
Âsitâne; g.4, b.5, s.54
Âsiyâbâsâ; g.2, b.2, s.22
Âsmân; g.4, b.3, s.51 / g.4, b.5, s.54
Âşık; g.3, b.5, s.44 / g.6, b.5, s.75 /
g.9, b.1, s.102
Âşık-ı şeydâ; g.3, b.1, s.37
Aşk; g.2, b.4, s.26 / g.13, b.1, s.145
Âteş; g.9, b.3, s.106
Ayaklarda kalmak; g.2, b.1, s.20
Âyîne; g.3, b.3, s.41 / g.4, b.2, s.49 /
g.6, b.4, s.73 / g.8, b.1, s.87 / g.15,
b.4, s.174
Aynına almamak; g.3, b.4, s.43
Ayş u işret; g.3, b.3, s.41

-B-

Bâb; g.3, b.4, s.43

Bâd; g.4, b.6, s.56 / g.8, b.4, s.94
Bâd-ı sabâ; g.9, b.2, s.104
Bâğ; g.5, b.5, s.66
Bahâ; g.4, b.5, s.54
Bahs; g.2, b.1, s.20
Bâlâ; g.6, b.1, s.68
Bâr-gâh; g.4, b.1, s.47
Başa çıkmak; g.2, b.1, s.20
Belâ; g.9, b.1, s.102 / g.11, b.3, s.129
Bende; g.7, b.2, s.80
Bende-i Fermân; g.13, b.1, s.145
Berât; g.5, b.3, s.62
Bezm; g.2, b.8, s.34 / g.5, b.4, s.64 /
g.8, b.7, s.100 / g.12, b.1, s.134 / g.13,
b.5, s.153 / g.14, b.4, s.162
Bî-çâre; g.3, b.5, s.44
Bilimi kuçmak; g.9, b.1, s.102
Bî-vefâ; g.15, b.1, s.168
Bûy; g.3, b.2, s.39
Bülbül; g.8, b.2, s.90 / g.12, b.1, s.134
Bülbül-i şeydâ; g.5, b.1, s.58
Bülend; g.10, b.5, s.122
Bünâgûş; g.6, b.4, s.73

-C-

Câm; g.2, b.7, s.32 / g.2, b.8, s.34 /
g.3, b.3, s.41 / g.4, b.2, s.49 / g.8, b.7,
s.100 / g.9, b.5, s.109 / g.9, b.6, s.111 /
g.12, b.1, s.134 / g.13, b.5, s.153 /
g.15, b.5, s.176
Cân almak; g.5, b.2, s.60
Cânâ; g.1, b.1, s.6 / g.1, b.2, s.8 / g.1,
/b.3, s.10 / g.1, b.4, s.11 / g.1, b.5, s.13
/ g.1, b.6, s.15 / g.1, b.7, s.16 / g.1, b.8,
s.18 / g.6, b.5, s.75 / g.13, b.1, s.145 /
g.13, b.2, s.147 / g.13, b.3, s.149 /
g.13, b.4, s.152 / g.13, b.5, s.135
Cefâ; g.2, b.6, s.30 / g.6, b.5, s.75 /
g.10, b.1, s.115
Cemâl; g.5, b.5, s.66
Cenâb; g.4, b.3, s.44
Cevân-merd; g.2, b.5, s.28
Cevr; g.2, b.6, s.30 / g.10, b.1, s.115 /
g.10, b.4, s.120 / g.15, b.1, s.168
Cihân; g.1, b.6, s.15 / g.1, b.8, s.18 /
g.4, b.4, s.52 / g.10, b.1, s.115 / g.13,
b.5, s.153 / g.14, b.5, s.163

Cihân-gerd; g.2, b.5, s.28
Cihân-nümâ; g.4, b.2, s.49
Cilve; g.6, b.1, s.68
Cism; g.2, b.6, s.30
Cüdâ; g.8, b.7, s.100
Cüllâb; g.11, b.2, s.127

-Ç-

Çarh; g.2, b.2, s.22 / g.4, b.4, s.52
Çeşm; g.6, b.3, s.71 / g.7, b.4, s.83 /
g.11, b.5, s.132 / g.14, b.4, s.162
Çeşme; g.9, b.7, s.113 / g.13, b.4,
s.152
Çîn; g.6, b.2, s.70

-D-

Dâd; g.12, b.3, s.138
Dâne; g.5, b.2, s.60
Dârâ; g.1, b.8, s.18
Def; g.11, b.3, s.129
Dehân; g.1, b.7, s.16
Dehen; g.11, b.2, s.127
Dem bu demdür; g.2, b.2, s.22
Dem; g.1, b.3, s. 10
Dem-be-dem; g.8, b.7, s.100
Derd; g.2, b.8, s.34 / g.9, b.1, s.102
Derûn; g.1, b.4, s.11 / g.2, b.3, s.24
Dest; g.9, b.4, s.108 / g.11, b.4, s.130
Destân-sera; g.8, b.2, s.90
Destâr; g.12, b.3, s.138
Dest-gîr; g.7, b.5, s.85
Deşt; g.13, b.2, s.147
Devlet-me'âb; g.7, b.3, s.82
Devr; g.9, b.3, s.106
Devran; g.1, b.3, s. 10 / g.13, b.5,
s.153
Dil; g.8, b.7, s.100 / g.9, b.7, s.113
Dil-güşâ; g.4, b.1, s.47 / g.8, b.3, s.92 /
g.15, b.5, s.176
Dil-hırâş; g.13, b.3, s.149
Dil-keş; g.4, b.1, s.47
Dil-rübâ; g.3, b.2, s.39 / g.10, b.3,
s.119
Dirîg; g.13, b.2, s.147
Duâ; g.1, b.8, s.18 / g.11, b.3, s.129
Dûd; g.15, b.1, s.168
Dûlâb; g.2, b.2, s.22
Dü; g.14, b.4, s.162
Dürd; g.2, b.8, s.34
Dürr; g.3, b.4, s.43

Düşnâm; g.11, b.3, s.129
Dü-tâ; g.4, b.3, s.51

-E-

Ebrû; g.6, b.3, s.71
Ehl-i dil; g.15, b.6, s.178
Ekser; g.5, b.3, s.62
El-hakk; g.4, b.2, s.49
Encüm; g.3, b.4, s.43 / g.4, b.5, s.54
Engûr; g.12, b.4, s.140
Envâr; g.1, b.2, s.8 / g.14, b.2, s.158
Enver; g.1, b.2, s.8
Esmâ; g.3, b.1, s.37
Eşk; g.11, b.5, s.132 / g.15, b.2, s.170
Eyvâ; g.5, b.5, s.66
Eyvân; g.4, b.1, s.47
Ezel; g.2, b.2, s.22 / g.13, b.1, s.145

-F-

Fark; g.7, b.5, s.85
Felek; g.3, b.2, s.39 / g.7, b.1, s.78
Fenâ; g.3, b.4, s.43
Ferîdün-fer; g.1, b.8, s.18
Fermân-pezîr; g.7, b.2, s.80
Feth; g.3, b.4, s.43
Fezâ; g.7, b.1, s.78
Fitne; g.5, b.2, s.60

-G-

Garra; g.12, b.2, s.136
Gedâ; g.7, b.1, s.78
Genc; g.3, b.4, s.43
Gerd-i küdüret; g.13, b.4, s.152
Gerdûn-serîr; g.7, b.3, s.82
Gevher; g.13, b.3, s.149 / g.15, b.2,
s.170
Girih-gîr; g.12, b.2, s.136
Gonca; g.8, b.5, s.96
Gonca-sıfat; g.1, b.5, s.13
Gonca-veş; g.8, b.7, s.100
Gûş; g.7, b.2, s.80 / g.8, b.6, s.98
Gûşe; g.4, b.6, s.56 / g.12, b.3, s.138
Gül hırmeni; g.9, b.3, s.106
Gül; g.1, b.5, s.13 / g.2, b.3, s.20 / g.6,
b.4, s.73 / g.8, b.4, s.93
Gül-bâng; g.8, b.3, s.91
Gül-güne; g.9, b.4, s.107
Gül-i ra'nâ; g.5, b.1, s.58
Gül-reng; g.2, b.7, s. 32
Gülsitân; g.12, b.1, s.134

Gülşen; g.8, b.3, s.91
Gül-zâr; g.8, b.4, s.94 / g.8, b.7, s.100
Gümiş; g.6, b.4, s.73
Gün; g.8, b.1, s.87
Günbed; g.2, b.7, s. 32

-H-

Habâb; g.14, b.1, s.156
Habâbâsâ; g.2, b.7, s. 32
Habbetü's-sevdâ; g.6, b.3, s.71
Hâcet; g.1, b.2, s.8
Hâcî; g.10, b.3, s.119
Hadd; g.6, b.3, s.71
Hak; g.3, b.1, s.37
Hâk; g.3, b.2, s.39
Hâk-bûs g.4, b.3, s.51
Hâl; g.5, b.2, s.71 / g.6, b.3, s.62 /
g.14, b.6, s.165 / g.15, b.5, s.176
Halâs; g.2, b.4, s.26
Hâlet; g.12, b.4, s.140
Hâli; g.12, b.4, s.140
Halk; g.4, b.4, s.52 / g.12, b.1, s.134
Halka; g.7, b.2, s.80
Ham-be-ham; g.6. b.2, s.70
Hâme; g.9, b.7, s.113 / g.12, b.5,
s.142
Hamrâ; g.5, b.4, s.64
Hande; g.6, b.1, s.68
Hasret; g.1, b.3. s. 10
Hasûd; g.2, b.8, s.34
Haşr; g.1, b.3. s. 10
Hatt; g.9, b.2, s.104 / g.11, b.2, s.127 /
g.14, b.3, s.160
Hayder-i Kerrâr; g.12, b.5, s.142
Helvâ; g.9, b.1, s.102
Hem-nişîn; g.2, b.3, s.24
Hevâ; g.2, b.2, s.22 / g.3, b.2, s.39
Hinnâ; g.9, b.4, s.108
Hidmet; g.7, b.2, s.80
Hikâyet; g.8, b.5, s.96
Hilâl; g.7, b.2, s.80
Hindû; g.6, b.3, s.71
Hoş-meşreb; g.2, b.8, s.34
Hoş-nevâ; g.8, b.3, s.91
Hudâ; g.7, b.5, s.85
Hûn; g.13, b.3, s.149
Hunî; g.12, b.3, s.138
Hûrşîd; g.1, b.1, s.6 / g.3, b.4, s.43 /
g.4, b.4, s.52 / g.7, b.1, s.78
Husrev; g.7, b.3, s.82

Hüsn; g.5, b.1, s.58 / g.14, b.3, s.160
Hüzn; g.5, b.1, s.58

-I-

İtr-sâ; g.4, b.6, s.56 / g.8, b.4, s.94

-İ-

İcrâ; g.9, b.7, s.113
İhlâs; g.3, b.5, s.44
İhsân; g.2, b.5, s.28
İksîr; g.3, b.4, s.43
İller; g.5, b.5. s.66
İlticâ; g.4, b.4, s.52
İnşâ; g.3, b.5, s.44
İskender; g.3, b.3, s.41 / g.4, b.2, s.49
İstignâ; g.6, b.1, s.68
İstingâ; g.6, b.5, s.75
İşig; g.3, b.1, s.37 / g.7, b.1, s.78
İşve; g.6, b.1, s.68

-J-

Jâle; g.6, b.4, s.73

-K-

Kâ'be; g.10, b.3, s.119
Kâ'il; g.10, b.1, s.115
Kadd; g.10, b.5, s.122
Kadem; g.2, b.6, s.30 / g.7, b.5, s.85
Kâ'ide; g.9, b.7, s.113
Kâkûl; g.6, b.2, s.70
Kâmet; g.4, b.3, s.51 / g.6, b.1, s.68 /
g.7, b.4, s.83
Kân; g.13, b.3, s.149
Kan ağlamak; g.5, b.4, s.64
Kan yagı; g.5, b.4, s.64
Karâr; g.10, b.2, s.117
Kebûd; g.15, b.1, s.168
Kef; g.2, b.5, s.28
Kemânçe; g.2, b.4, s.26
Keş-â-keş; g.2, b.4, s.26
Kıssa; g.8, b.6, s.98
Kıymet; g.4, b.5, s.54
Kitâbâsâ; g.2, b.3, s.24
Kulku; g.12, b.1, s.134
Kûy; g.10, b.3, s.119

-L-

La'l; g.5, b.2, s.60 / g.12, b.4, s.140
La'lîn-kabâ; g.8, b.6, s.98
Lâle; g.8, b.6, s.98

Lâle-i Nu'mân; g.13, b.2, s.147
Leb; g.1, b.8, s.18 / g.5, b.4, s.64 / g.8,
b.5, s.95 / g.9, b.1, s.102 / g.9, b.5,
s.109 / g.9, b.6, s.111 / g.11, b.2,
s.127
Libâs; g.8, b.6, s.98
Lisân-ı hâl; g.8, b.5, s.95
Lûle; g.9, b.7, s.113
Lutf; g.7, b.5, s.85 / g.13, b.2, s.147

-M-

Ma'ârif; g.13, b.3, s.149
Ma'lûm; g.11, b.5, s.132
Mâcerâ; g.11, b.5, s.132
Mâh; g.9, b.3, s.106 / g.14, b.5, s.163
Mahsûs; g.10, b.1, s.115
Mahşer; g.1, b.3, s.10
Mâh-tâb; g.14, b.2, s.158
Makâm; g.8, b.3, s.92
Meclis; g.9, b.5, s.109
Medhûş; g.12, b.4, s.140
Meh; g.1, b.2, s.8
Meh-likâ; g.8, b.1, s.87 / g.15, b.3,
s.172
Melce; g.4, b.4, s.52
Mengûş; g.6, b.4, s.73
Merd; g.2, b.3, s.24
Mermer; g.1, b.4, s.11
Mesîr; g.7, b.1, s.78
Mest; g.12, b.4, s.140
Mey; g.2, b.7, s.32 / g.5, b.4, s.64 /
g.9, b.4, s.108 / g.9, b.5, s.109 / g.9,
b.6, s.111 / g.12, b.1, s.134 / g.12,
b.4, s.140
Micmer; g.8, b.4, s.93
Micmere-gerdân; g.4, b.6, s.56
Mihnet; g.11, b.4, s.130
Mîhr; g.1, b.1, s.8 / g.1, b.2, s.6 / g.8,
b.1, s.87 / g.14, b.2, s.158 / g.14, b.5,
s.163
Mîlket; g.13, b.4, s.152
Mîn; g.3, b.1, s.37
Mînnet; g.1, b.1, s.6
Mir'ât; g.15, b.4, s.174 / g.15, b.6,
s.178
Misâl; g.7, b.4, s.83
Miyân; g.6, b.4, s.73
Mûr; g.11, b.2, s.127
Murâd; g.3, b.5, s.44
Musavver; g.14, b.3, s.160

Mutrib; g.2, b.4, s.26
Mükedder; g.13, b.4, s.152
Mül; g.9, b.4, s.108 / g.12, b.4, s.140
Mülk; g.3, b.3, s.41 / g.13, b.1, s.145
Mürg; g.8, b.3, s.91
Müşg; g.2, b.1, s.20 / g.14, b.6, s.165
Müşgâsâ; g.6, b.2, s.70

-N-

Nâb; g.12, b.4, s.140 / g.14, b.6,
s.165
Nâbâsâ; g.2, b.1, s.20
Nâ-dânâ; g.2, b.3, s.24
Nâfe; g.14, b.6, s.165
Nakd; g.1, b.5, s.13 / g.4, b.5, s.54
Nakl; g.8, b.5, s.95
Nakş; g.8, b.2, s.89 / g.14, b.3, s.160
Nâşî; g.2, b.7, s.32
Nâz; g.6, b.1, s.68
Nazîr; g.7, b.4, s.83
Nâzûk; g.5, b.2, s.60
Nedîm; g.2, b.8, s.34
Nergis; g.1, b.6, s.15
Nesîm; g.4, b.6, s.56 / g.8, b.4, s.93
Nevâ; g.8, b.2, s.90
Nev-bahâr; g.8, b.2, s.89 / g.11, b.1,
s.125
Nevk; g.12, b.5, s.142
Nev-rûz; g.8, b.1, s.87
Nîm-tâbâsâ; g.2, b.1, s.20
Niyâz; g.6, b.5, s.75
Nükte; g.1, b.7, s.16

-Ö-

Ömr; g.10, b.3, s.119
Öykünmek; g.5, b.1, s.58 / g.9, b.6,
s.11

-P-

Penâh; g.4, b.4, s.52
Perî; g.10, b.2, s.117
Pertev; g.1, b.2, s.8 / g.14, b.5, s.163
Peydâ; g.9, b.3, s.106
Piç; g.6, b.2, s.70
Pinhân; g.2, b.7, s.32
Pür-hûn; g.8, b.7, s.100 / g.14, b.4,
s.162
Pür-ma'ârif; g.2, b.3, s.24

R-

Rakîb-i bed-likâ; g.15, b.2, s.170
Râst-bîn; g.7, b.4, s.83
Rastî; g.10, b.5, s.122
Rebâbâsâ; g.2, b.4, s.26
Redd; g.1, b.8, s.18
Rengîn; g.8, b.2, s.89 / g.8, b.6, s.98 /
g.12, b.3, s.138
Rengîn-edâ; g.8, b.5, s.96
Reyhân; g.3, b.2, s.39
Rif'at; g.4, b.5, s.54
Rind; g.1, b.6, s.14
Rište-i Cân; g.6, b.4, s.73
Ruh; g.1, b.1, s.6 / g.9, b.3, s.106 / g.9,
b.4, s.107
Ruhsâr; g.14, b.2, s.158 / g.15, b.4,
s.174 / g.15, b.6, s.178
Ru-nümâ; g.8, b.1, s.87
Rûy; g.5, b.3, s.62

-S-

Sabr; g.10, b.2, s.117
Sadme; g.2, b.2, s.22
Safâ; g.4, b.2, s.49 / g.15, b.6, s.178
Safha; g.8, b.4, s.94 / g.14, b.3, s.160 /
Sâgar; g.1, b.5, s.13 / g.9, b.3, s.106 /
g.9, b.4, s.108
Sahbâ; g.9, b.5, s.109
Sahn; g.8, b.3, s.91
Sâkî; g.5, b.4, s.64 / g.15, b.5, s.176
Sanem; g.9, b.1, s.102 / g.10, b.2,
s.117 / g.10, b.4, s.120
Sarây; g.4, b.2, s.49
Sarsar; g.2, b.2, s.22
Savb; g.3, b.1, s.37
Savt; g.8, b.2, s.89 / g.12, b.1, s.134
Sâye; g.4, b.4, s.52
Sâz; g.8, b.2, s.90
Sehâb; g.13, b.2, s.147
Sehergâh; g.4, b.6, s.56
Semâ; g.3, b.1, s.37
Seng; g.12, b.3, s.138
Seng-dil; g.1, b.4, s.11
Ser; g.9, b.2, s.104 / g.12, b.3, s.138
Serv; g.10, b.5, s.122
Seyr; g.2, b.5, s.28
Sîb-zekan; g.5, b.5, s.66
Sifâl; g.3, b.2, s.39
Sikke; g.1, b.4, s.11
Sille; g.15, b.3, s.172

Sîm; g.1, b.6, s.15
Sîne; g.2, b.4, s.26 / g.6, b.4, s.73
Sipihr; g.7, b.2, s.80 / g.7, b.5, s.85 /
g.15, b.1, s.168 / g.15, b.3, s.172
Sîr-âb; g.15, b.5, s.176
Subh; g.4, b.6, s.56
Subhgâhî; g.8, b.4, s.94
Suffe; g.4, b.6, s.56
Sûfi; g.2, b.7, s.32
Suhan; g.7, b.5, s.85
Suhan-perver; g.1, b.7, s.16
Surâhî; g.12, b.1, s.134
Sûret; g.10, b.2, s.117 / g.15, b.3,
s.172
Südde; g.7, b.3, s.82
Sünbül; g.2, b.1, s.20 / g.3, b.2, s.39 /
g.12, b.2, s.136
Sürâhî; g.5, b.4, s.64

-Ş-

Şâh; g.1, b.8, s.18 / g.5, b.3, s.62 /
g.13, b.1, s.145
Şâh-ı gül; g.8, b.6, s.98
Şâh-nazar; g.1, b.6, s.14
Şahs; g.2, b.3, s.24
Şarâb; g.12, b.1, s.134 / g.14, b.4,
s.162 / g.15, b.5, s.176
Şarâbâsâ; g.2, b.8, s.30
Şeftâlû; g.5, b.5, s.66
Şeh; g.10, b.1, s.115
Şi'r; g.3, b.5, s.44 / g.13, b.5, s.153
Şîrîn; g.8, b.5, s.96 / g.9, b.1, s.102 /
g.11, b.2, s.127
Şişe; g.14, b.4, s.162
Şitâ; g.11, b.1, s.125
Şîve; g.6, b.1, s.68
Şûh; g.9, b.2, s.104
Şu'le; g.9, b.4, s.108

-T-

Tâb; g.9, b.4, s.108
Tab'; g.10, b.5, s.122 / g.12, b.5,
s.142
Tâc; g.2, b.7, s.32
Tarz; g.10, b.5, s.122
Tavâf; g.10, b.3, s.119
Tecellî; g.1, b.2, s.8
Tenzîl; g.3, b.1, s.37
Teşne-dil; g.13, b.2, s.147
Tuğra; g.5, b.3, s.62

Turra; g.6, b.2, s.70
Tûtî; g.1, b.7, s.16
Türâbâsâ; g.2, b.6, s.30

-U-

Ud-sûz; g.8, b.4, s.94

-Û-

Ûmmîd; g.4, b.3, s.51
Ûstâd; g.1, b.7, s.16

-V-

Va'de; g.10, b.4, s.120
Vasf; g.15, b.6, s.178
Vassâf; g.10, b.5, s.122
Ve'd-duâ; g.3, b.5, s.44
Vefâ; g.6, b.5, s.75 / g.10, b.4, s.120

-Y-

Yâd; g.8, b.5, s.95
Yâr; g.2, b.8, s.34 / g.3, b.1, s.37 / g.3,
b.5, s.44 / g.8, b.5, s.95 / g.9, b.5,
s.109 / g.11, b.3, s.129 / g.11, b.5,
s.132 / g.15, b.2, s.170
Yıllar-durur; g.4, b.3, s.51
Yir; g.7, b.1, s.78

-Z-

Zahm; g.12, b.3, s.138
Zamâne; g.13, b.3, s.149
Zârî; g.8, b.7, s.100
Zer; g.1, b.5, s.13 / g.1, b.6, s.15 / g.3,
b.4, s.43
Zekan; g.14, b.1, s.156
Zerd; g.5, b.3, s.62
Zer-efşân; g.2, b.5, s.28
Ziyâ-güster; g.1, b.1, s.6
Zurafâ; g.9, b.6, s.111
Zülf; g.2, b.1, s.20 / g.3, b.2, s.39 / g.6,
b.2, s.70 / g.9, b.2, s.104 / g.12, b.2,
s.136

ÖZGEÇMİŞ

Azmi KILIÇ, 1992 yılında Tokat'ın Zile ilçesinde doğdu. 2010 yılında Zile Sakarya Lisesi'nden, 2015 yılında ise Sinop Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünden mezun oldu. 2015 yılında Yozgat Bozok Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı'nda yüksek lisans çalışmalarına başladı.

AZMI KILIÇ

